

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
DİNLER TARİHİ ANABİLİM DALI

TEVRAT VE KUR'AN-I KERİM KISSALARININ
BENZER VE FARKLI YÖNLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Şahin YAŞAR

ANKARA-2013

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
DİNLER TARİHİ ANABİLİM DALI

TEVRAT VE KUR'AN-I KERİM KISSALARININ
BENZER VE FARKLI YÖNLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Şahin YAŞAR

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU

ANKARA-2013

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
DİNLER TARİHİ ANABİLİM DALI

TEVRAT VE KUR'AN-I KERİM KISSALARININ
BENZER VE FARKLI YÖNLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Şahin YAŞAR

Tez Danışmanı : Prof.Dr.Ahmet Hikmet EROĞLU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../2013)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Şahin YAŞAR

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ	IV
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1
1. Konunun Önemi.....	1
2. Kullanılan Metot.....	3
3. Kıssa Kavramı.....	5
a. Sözlük Anlamı.....	5
b. Terim Anlamı.....	7
4. Kıssa İle İlgili Diğer Kavramlar.....	9
a. Mesel.....	9
b. Nebe.....	12
c. Hikâye	14
d. Mit/Mitoloji.....	15

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM VE TEVRAT KISSALARININ GENEL

ÖZELLİKLERİ	19
A. Kur'an-ı Kerim Kıssalarının Genel Özellikleri.....	19
1.Kıssalarda Üslup ve Metot.....	20
2.Kıssalarda Gaye ve Hedefler.....	38
B. Tevrat Kıssalarının genel Özellikleri.....	45
1.Kıssalarda Üslup ve Metot.....	46
2.Kıssalarda Gaye ve Hedefler.....	53

İKİNCİ BÖLÜM
YARATILIŞ, ÂDEM VE HAVVA, İLK KARDEŞ KAVGASI VE KARUN

KISSALARI

A. YARATILIŞ	56
1. Tevrat'ta.....	56
2. Kur'an-ı Kerim'de.....	59
B. ÂDEM VE HAVVA	65
1. Tevrat'ta.....	66
2. Kur'an-ı Kerim'de.....	69
C. İLK KARDEŞ KAVGASI	83
1. Tevrat'ta.....	84
2. Kur'an-ı Kerim'de.....	84
D. KÂRUN	87
1. Tevrat'ta.....	88
2. Kur'an-ı Kerim'de.....	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PEYGAMBER KISSALARI	91
A. NUH PEYGAMBER VE TUFAN	91
1. Tevrat'ta.....	93
2. Kur'an-ı Kerim'de.....	95
B. İBRAHİM PEYGAMBER	108
1. Tevrat'ta.....	110
2. Kur'an-ı Kerim'de.....	113
C. LÛT PEYGAMBER	125
1. Tevrat'ta.....	126
2. Kur'an-ı Kerim'de	128
Ç. İSMAİL VE İSHAK PEYGAMBER	136
1. Tevrat'ta.....	137
2. Kur'an-ı Kerim'de.....	140

D. YAKUB VE YUSUF PEYGAMBER	146
1. Tevrat'ta.....	146
2. Kur'an-ı Kerim'de.....	156
E. MÛSA PEYGAMBER	171
1. Tevrat'ta.....	172
2. Kur'an-ı Kerim'de	183
SONUÇ	203
BİBLİYOGRAFYA	207
ÖZET	213
ABSTRACT	215

ÖNSÖZ

İnsanlar, iletişim araçlarının sunduğu teknolojik imkân sayesinde küçülen dünyamızda artık birbirinden uzak coğrafyaların aksine, birbirine çok yakın hatta iç içe yaşamaya başlamışlardır. Bu yakınlaşma bir ihtiyacı hatta bir mecburiyeti de beraberinde getirmektedir. O da, insanların birbirini tanıması, birbirini anlamaya çalışmasıdır. İnsanları birbirine yakınlaştıracak en önemli faktörlerden biri de inançlardır. İnançlar, hâlâ insanları derinden etkileyen motivasyon unsuru olmaya devam etmektedir.

Tevrat ve Kur'an; ilâhi kaynaklı iki dinin inanç esaslarını oluşturan, Allah tarafından gönderildiğine inanılan, yazıya geçirilmiş, ilâhi kaynaklı kitaplardır. Mensupları neredeyse dünyanın her yerine yayılmış ve birbirleri ile yakın ilişkiler içinde olan din mensuplarının, birbirlerini aslî kaynaklarından tanımadıkları ya da tanımaya pek de istekli olmadıkları gözlenmektedir. İki kitap arasında tamamının kabul veya reddini telkin etme yerine benzer ve farklı yönlerden hareketle birbirlerini daha iyi anlama, meydana gelen sorunlara çözüm arama gayreti oluşturulabilir mi? Hristiyanlığın yaygın bir din oluşu Hristiyan dünyası ile oluşturulan ilişkiler ve misyonerlik faaliyetleri gibi sebeplerle Hristiyanlık toplumumuzda nispeten bilinmektedir. Yahudiler ve Tevrat için bunu söylemek mümkün değildir. Bilhassa Tevrat'ın Hristiyanlarca da Kitabı Mukaddes içinde kabul edildiği düşünülürse, Tevrat üzerinde bir çalışma yapmak Yahudileri kutsal kitapları vasıtasıyla daha yakından tanımak, Kur'an'la olan yakınlığını tespit etmek gereklidir.

Bu durum, Dinler Tarihi alanında çalışma yapmak ihtiyacı ile öncelikle Tevrat ve Kur'an'daki kıssaların benzer ve farklı yönlerinin tespitiyle ilgili bir

çalışmaya yönelmemizi sağlamıştır. Benzerlik ve farklılık gerçekten hangi ölçüdedir? İnkârına ya da reddine çalıştığımız şey gerçekten nedir? Bu sorular zihnimizi meşgul etmektedir.

Çalışmamız; giriş ile birlikte üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, kıssa kavramının sözlük ve terim anlamlarını ele aldık. Ayrıca kıssa ile ilgisi olan bazen kıssa yerine de kullanılan veya karıştırılan, mesel, nebe, hikâye, mit/mitoloji kavramlarını, bunların kıssa ile olan anlam benzerliklerini ve farklarını ortaya çıkarmaya çalıştık. Birinci bölümde, Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'ın kıssa anlatım tekniklerini; üslûp, metot, gaye ve hedeflerini anlattık. Bu bölümde ortaya çıkan her iki kitabın kıssa anlatım usûlleri doğrultusunda ikinci ve üçüncü bölümlerde kıssaların tahlillerini yaparak benzer ve farklı yönlerini ortaya koymaya çalıştık. Bu bölümlerde daha çok, her iki kitapta dikkatle üzerinde durulan olayları, önemli şahsiyetlerden bazılarını ve peygamber kıssalarını ele aldık. Kıssalarda, yeri geldikçe ek bir açıklamaya ihtiyaç duyulduğunda Tevrat için, Moşe Farsî tarafından hazırlanan "Tora Aftara" ile Kur'an-ı Kerim için, Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın "Hak Dini Kur'an Dili," Muhammed Esed'in, "Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri" ile DİB Yayınlarından "Kur'an Yolu" tefsiri ile diğer tefsirlere müracaat ettik.

Tezin hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen, kıymetli mesailerini ayırarak, yol gösteren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU'na, Dinler Tarihi Bölümünde kendilerinden ders aldığım, yakın ilgi ve alakalarını gördüğüm bütün hocalarıma şükranlarımı arz ederim.

Şahin YAŞAR

Ankara-2013

KISALTMALAR

AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviri
ÇÜİF	: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
DEÜİF	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
İA	: İslam Ansiklopedisi
İSAM	: İslâmî Araştırmalar Merkezi
MÜİF	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
MÜİFV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
OMÜİF	: On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
SÜSBE	: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
UÜİF	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

GİRİŞ

1. Konunun Önemi

Yahudiler'in kutsal kitabı olan Tanah; Tora (Tevrat), Neviim (Peygamberler), Ketuvim (Mukaddes yazılar) adlı kitapların baş harflerinin birleşmesiyle meydana gelmiş özel bir isimdir. Bu kitaplar, Kitabı Mukaddes'in Eski Ahit kısmını meydana getirirler.¹ Mezhepleri arasında farklı anlayışlar olsa da Yahudilere göre, Hz.Mûsa'ya indirildiği kesin olan Tevrat, tartışmasız otorite kabul edilir. Bazı Yahudi inanışlarına göre, Tevrat'ın tamamı harfi harfine vahiy mahsulü olup inanılması gereken Tanrı sözüdür.² Bunun yanı sıra Yahudiler, Eski Ahit ismini kabul etmezler. Onlara göre, Tanrı ile olan sözleşme tektir o'da, İsrailoğulları ile Tanrı arasında cereyan etmiştir ve başka sözleşme olmamıştır.³

İslam anlayışına bakıldığında da, Allah insanı yaratmış, onu başıboş bırakmamış, peygamberler ve kitaplarla ona doğru yolu göstermiştir. Hz.Âdem ile başlayan peygamberlik, Hz.Muhammed ile son bulmuştur. Yahudilik ve Hristiyanlıkta olduğu gibi İslam'da da kutsal kitap, dini uygulama ve ibadetlerde tartışmasız otoritedir. Kur'an, vahiy yoluyla Hz.Muhammed'e indirilmiştir. Vahiy süreci 23 yıl sürmüş, Hz.Muhammed hayatta iken tamamlanmış ve vefatından kısa bir süre sonra toplatılıp kitap haline getirilerek daha sonra çoğaltılmıştır. İlk

¹ Ekrem Sarıkçıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Fakülte Kitabevi Yayınları, İsparta 2008, 259.

² Bkz.Günay Tümer- Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınları, Ankara 1993, 204-207; M. Alparslan Küçük, **Kutsal Kitap Anlayışı Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam Örneği**, Berikan Yayınevi, Ankara 2009, 73-77; Baki Adam, **Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat**, Pınar Yayınları, İstanbul 2010,159-161.

³ Şaban Kuzgun, **Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri**, Erten Matbaası Ankara 1996, 60-61.

oluşturulan Kur'an ile bugun elimizdeki kitap arasında yazı karakteri ve kâğıt kalitesi dışında herhangi bir farkın da olmadığı bilinen bir gerçektir.

Hız.İsa'dan yaklaşık altı asır sonra gelen Kur'an, sık sık Tevrat'a ve İncil'e vurgu yapmakta, bu iki din mensuplarını zaman zaman ellerindeki kitaplara uymaya davet etmektedir.⁴

Kur'an-ı Kerim kendisinden önce gelen kitaplara ve peygamberlere inanılmasını emreder.⁵ Hız.Âdem, Hız.Nuh, Hız.İbrahim, Hız.Mûsa ve diğer peygamberlerle birlikte Hız.İsa'nın, Allah'ın elçileri olduklarını vurgular.⁶ Tevrat ve Kur'an incelendiğinde; birbirinden çok farklı oluşum süreci geçirmelerine rağmen, çok yakın konuların, ifadelerin olduğu görülür.

Tevrat ve Kur'an-ı Kerim arasındaki benzerlik ve farklılıkların oluşturduğu alanlardan belki de en önemlisi kıssalardır. Bu husus öteden beri araştırma konusu yapılmıştır. İki kitabın aynı kaynaktan gelip gelmediğı tartışılırken, Kur'an'ın, Tevrat'tan alıntı yaptığı iddiaları öne sürülmüştür. Bunun yanı sıra kitapların kaynakları, otantikliği, günümüze kadar geçirdikleri süreç hep tartışma konusu yapılmıştır.

Kur'an-Kerim ve Tevrat'ta, özellikle peygamberler açısından pek çok benzerlikler görölmektedir. Bu benzerliklerin hangi ölçülerde olduğu, aynı kaynaktan geldikleri ifade edilen dinlerin asgari müştereklerini konumuz üzerinden araştırmak, ilgili din mensupları ile ilişkilerde faydalı olacaktır. Bunun yanı sıra farklılıkların da ortaya konulmasıyla iki kitabın kendilerine has özelliklerini ortaya çıkarmak suretiyle, ilgili din mensuplarının kendi kitaplarını daha yakından tanıma ve tanıtırma

⁴ Bkz.Âl-i İmran 3/3; Maide 5/43-45; Cuma 62/5.

⁵ Bkz.Nisa 4/136.

⁶ Bkz.Âl-i İmran 3/32.

imkânı sağlanmış olacaktır. Amacımız tanımaya ve tanıtmaya yardımcı olmaktır. Yoksa birbirinden üstün ya da aşağıda oluşları veya birbirinden alıntılar yapıldı, yapılmadı şeklinde bir çalışma içinde olmayacağız. Kur'an, kendinden önceki kitapları tasdik ettiğini ifade eder. Hattâ “...*aramızdaki ortak olan bir söz'e gelin...*”⁷ Şeklindeki davetle diğer din mensuplarına çağrıda bulunur. Buradan, Kur'an-ı Kerim ile diğer kitaplar arasında bazı benzerliklerin var olduğu anlaşılmaktadır. İki kitabı, (özellikle kıssalar konusunda) üslup ve metot açısından araştırmak, benzer ve farklı yönlerini, kıssa anlatım tekniklerini ortaya koymak ve elde edilen verilerin dindarlar arası diyalogda bir değer ifade edip etmeyeceği hususunun tespiti de ayrıca önem arz etmektedir.

2. Kullanılan Metot

Her bilim dalının kendine mahsus metotları vardır. Dinler Tarihi de, diğer bilim dalları arasında yerini aldığı tarihten itibaren; filoloji, sosyoloji ve tarih gibi diğer bilim dallarının verilerinden faydalanmakla birlikte kendine has, “deskriptif (nitelendirici)” metot kullanılarak alanı ile ilgili konuları inceler. Dinler Tarihi, her hangi bir dinin savunmasını üzerine alan (kelam gibi) bir bilim değildir. Zira dinleri, oldukları gibi ele alır, haklarında hüküm vermez. Dinler Tarihi alanında çalışanlar; bir dinin mensubu olsun olmasın çalıştığı konularda tarafsız olmak zorundadır. Çünkü onlar; kural koymazlar (normatif değildirler), değer yargıları ile uğraşmazlar, olayları olduğu gibi ayrıntıları ile tanıtarak nitelendirirler.⁸ İnsanların “din” diye kabul ettikleri bütün yaşayış ve inanç şekillerini din olarak kabul eder, hiçbir sisteme “doğru” ya da “yanlış” veya “hak”tır veya “batıldır” gibi hükümler vermez,

⁷ Âl-i İmran 3/64.

⁸ Tümer- Küçük, 11-12.

yargılamaz. Sadece resimde var olanları anlatır.⁹ Bu nedenle üçüncü bölümdeki çalışmamız; karşılaştırması yapılan her kıssanın önce ilgili kitaplardaki anlatımı ile kısa bir özeti verilerek, gerektiğinde bazı ayrıntıların dipnotlarda gösterilmesi şeklinde olacaktır. Sonrasında benzer ve farklı hususların ortaya çıkarılmasına çalışılacaktır. Doğru ya da yanlış şeklinde bir kanaat belirtmekten kaçınılmıştır.

Çalışmada, Hristiyan İncilleri konu dışında tutulmuştur. Çünkü yukarıda da ifade edildiği gibi Kitabı Mukaddes'in Tevrat bölümü (Eski Ahit) Hristiyanlar tarafından muteber kabul edilmektedir. Bu nedenle inciller için ayrı bir başlık açmak veya karşılaştırma yapmak çalışmanın metodu açısından uygun olmamıştır. Ayrıca, Tevrat'ta kral olarak anlatılan Hz.Davud ve Hz.Süleyman peygamber ile bazı peygamber kıssalarına da çalışmanın hacmini aşmamak için yer verilmemiştir.

Tevrat ve Kur'an-ı Kerimdeki kıssalar ile ilgili muhtelif çalışmaların yapılmasına karşın, karşılaştırma yöntemi kullanılarak hazırlanan fazlaca bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Tez'in hazırlanmasında kullanılan kaynaklar; bilhassa ikinci ve üçüncü bölümde, Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'tır. Konuyu dağıtmamak adına karşılaştırma, iki kitap çerçevesinde kalınarak yapılmıştır. Zira karşılaştırılacak her kıssa ayrıntılara inildiğinde kendi alanında tez konusu olabilecek niteliktedir. Bu nedenle çalışmanın hacmini aşacağı endişesiyle konuların tefsir ve yorum detaylarına da yer verilmemiştir.

Kitapların tarihleri, geçirdikleri oluşum süreçleri ve bunlarla ilgili iddia, itiraz ve savunma konuları tezimize dâhil etmemiştir. Çünkü bu durumda da

⁹ Mustafa Ünal, **Din Fenomenolojisi Tarihçe, Yöntem ve Uygulama**, Geçit Yayınları, Kayseri 1999, 10-11.

çalışmanın maksadı aşılmış olacaktır. Diğer bölümlerde; Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'e ek olarak alanda hazırlanmış eserlere de müracaat edilmiştir.

Karşılaştırma yapılırken iki kutsal kitabın sahihliğini, güvenilirliğini ortaya çıkarmak ya da “zayıfın güçlü yanına getirilmesi suretiyle değer kazanmasını sağlamak” gibi bir çalışma yapılmamıştır. Çünkü biz burada iki kitabın ayet ve bab'larında anlatılan kıssaları yan yana getirip benzerlik ve farklılıklarını kitapların kendi kıssa sunum tarzlarına göre ortaya koymaya çalışılmıştır.

3. Kıssa Kavramı

Kıssa kavramının anlatılacağı bu bölümde, kıssanın sözlük ve terim anlamı üzerinde durulacaktır. Kıssa kavramı; nebe', hikâye, mesel ve mitoloji gibi kavramları da içinde barındırmaktadır. Bu nedenle kavramlar zaman zaman birbirinin yerine de kullanılmakta, kavram kargaşası yaşanmaktadır. Temel konu kıssa olduğuna göre öncelikle bunun iyi anlaşılması gerekmektedir.

a. Sözlük Anlamı

Arapça'da *k-s-s* kökünden gelen *kassa* fiili, aynı kökten türetilen *kasas* ve önemli şahsiyetlerin durumunu açıklamak için kullanılan *kıssa*; bir kimsenin izini sürüp ardından gitmek, birine bir haber bildirmek,¹⁰ anlatmak ve hikâye etmek anlamına gelir.¹¹ Ayrıca kıssa sözü, bir kimseye yahut bir şeye ait hâdiselerin, adım adım takip edilerek anlatılması/hikâye edilmesi ve bu niteliği taşıyan hikâyeyi ifade eder. Kelimenin bu etimolojik anlamı, kıssa türü hikâyede olayın takip edilerek izlenecek nitelikte önemli ve ilginç olmasıyla doğru ve gerçekçi olması niteliklerini

¹⁰ Bkz. Yusuf 12/3, 5; İbn Manzur, **Lisân'ül Arab**, Beyrut 1956, VII/74; Ragıbu'l-İsfahânî, **Müfredât**, Beyrut 2002, 672.

¹¹ Bkz. Tâhâ, 20/99; Kasas 28/25; İbn Manzur, VII/74; Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri**, İstanbul 1979, IV/2846; Suat Yıldırım, **Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş**, Ensar Neşriyat, İstanbul 1983, 105.

ön plana çıkarır. Kıssanın, hikâyeden farkı da bu nitelikleri dolayısıyladır. Çünkü asıl anlamı *nakil* olan hikâye; gerçek - hayal, önemli - önemsiz başkalarına aktarılıp anlatılabilecek her tür olayı kapsar. Kur'an'da yer alan kıssalar için hikâye kelimesinin kullanılmaması da bu ayırımı dayanır. Zira Kur'an kıssaları ibret alınacak, tarihî doğruluk ve gerçeklik niteliği taşıyan olaylardır. Bunların dışında kıssa kelimesi, "söz (hadis), haber, mevzu, mesel, hal (şan, emir)" anlamlarına geldiği gibi son devir Arap edebiyatında ise kıssa, hikâye ve romanı da kapsayan bir tür olduğu gibi kıssadan başka *kasîra*, *uksûsa* kelimeleri de yer almaktadır.¹²

Kelimeyle ilgili olarak, şu bilgileri eklenebilir; "İlk olarak; Kâf'ın fethiyle *kasas*, esasen mastardır ve sözlük anlamı, bir şeyin izini takip ederek arkasına düşmektir. İkinci olarak yine bu anlamdan alınıp izlemeye değer bir haber nakletmek, bir hikâye anlatmak manasına gelir ki, Türkçe ayıtmak ve bazı lehçelerde ayırtmak tabiri kullanılır. Üçüncüsü; o anlatılan haber veya hikâyede mef'ul manasında masdar olarak, yani *maksus* manasına *kasas*, yahut *kıssa* denilir ki, "kâf"ın kesriyle *kısas* bunun çoğuludur. Kıssa da esasen izi sürülmeye değer hâl ve durum manasınadır. Demek ki, bir haber veya hikâyenin kıssa olabilmesi, izlenmeye değer bir özelliği taşımasına bağlıdır."¹³

Kasas kelimesinin aslında bir isim olup ve mastar anlamının gelmektedir. Ayrıca, "Kasas kelimesiyle aynı anlama gelen *kıssa* ve çoğulu *kısas*'ın, Kur'an'da kullanıldığı, Kur'an'ın ifadesiyle *kasas* kategorisine giren tüm kısımlara özel isim olarak verildiği," ifade edilmektedir.¹⁴

¹² İdris Şengül, "Kıssa", **DİA**, Ankara 2002, 25/498-499.

¹³ Yazır, 5/32.

¹⁴ İdris Şengül, **Kur'an Kıssaları Üzerine**, Işık Yayınları, İzmir 1994, 43.

Aynı kök harflerin oluşturduğu *kıssa* veya *kasas* kelimeleri isim olarak kullanıldığında; *hikâye*, *haber*, *cümle*, *söz parçası*, *vak'a*, *durum ve mevzu*¹⁵ gibi anlamları ifade etmektedir. Kelimenin aslını oluşturan *el-kass* mastarı ise, “atın gebeliğinin belli olması, elbise, saç vb. şeyleri makasla kesmek, kırmak, bir şeyin veya bir kimsenin izini sürüp takip etmek, bir haber veya sözü açıklayıp bildirmek, hikâye etmek, anlatmak veya nakletmek”¹⁶ manalarında kullanılmaktadır. Bu kelimenin ismi fail kipiyle kullanılan ve müfredi, *el-kâss*, çoğulu *kussâs* veya *kassâs* kelimesi de; bir olayı, vak'ayı anlatan, hikâye yazan, kıssa yahut destan anlatan, halk hikâyecisi veya dînî öğütler veren vâiz¹⁷ gibi anlamlara gelmektedir.

”Kur'an'daki cereyan eden olaylar birbirini izlediği için hikâyeye *kassa*, *kıssa*” denir,”¹⁸ şeklinde yorum da yapılmaktadır ki, bu da kelimenin kök anlamındaki *izleme*, *takip etme*’ ye uygun bir izahtır.

b. Terim Anlamı

Terim olarak *kasas* veya *kıssa* denildiğinde, genellikle şu anlaşılmaktadır: “Yalan ihtimali ve hayalin karışması mümkün olmayacak bir tarzda tarihin derinliklerinde kaybolmuş, unutulmuş veya bazı izleri insanlığın hafızasında varlığını koruyabilmiş hâdiselerin, muhataplara; âdeta olaylara yeniden bir canlılık vererek anlatılmasıdır. Ancak hadiseler anlatılırken, Kur'an üslubu gereği teferruat ve lüzumsuz kısımlar anlatılmamıştır. Sadece Kur'an'ın hidayet rehberi oluşuna uygun

¹⁵ İbn Manzur, 7/74; Ebu Tahir Muhammed b.Yakub b.Necmuddin Firuzabadi, **Okyanusu'l-Basit fi Tercemeti'l-Kamusi'l-Muhit**, çev. Ahmed Asım, Bahriye Matbası, İstanbul 1304, 2/1206.

¹⁶ İbn Manzur, 7/74; Firuzabadi, 2/1203; D.B. Mcdonalt, “Kıssa”, **İA**, 6/771-772.

¹⁷ İbn Manzur, 7/73; Firuzabadi, 2/1204; Halit Ünal, “Kıssa”, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1991, 3/363-364.

¹⁸ Süleyman Ateş, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, İstanbul 1989, 4/382.

bir şekilde muhataplara, irşat ve yol gösterecek bölümler anlatılmıştır.”¹⁹ Kur’ân’daki anlamından hareket ederek *kıssa*; geçmişte olmuş bir olayı, daha sonra gelecek insanlara ders alınacak kısmını aktarmak şeklinde ifade edilebilir.²⁰ Kıssaların, Kur’an’da *nebe* ve *haber* kelimeleriyle de sıkça ifade edildiği görülmektedir.²¹ Kur’ân’daki bu haberler tarihte meydana gelmiş olayları anlattığı için “gerçek kıssalar,”²² hayal ürünü olanlarına ise, “hikâye” denilmektedir.²³ Buna göre kıssa, insanların hayatları için ders alması gereken *güzel tasvir* ve *haberler*’dir.²⁴

Kur’ân-ı Kerîm’deki kıssaların *ıstılâhî* anlamını daha açık bir şekilde açıklamak için şunlar söyleyebilir;

Kıssalar, Kur’an’dan bağımsız düşünülemez. Peygamberlerle ve onlardan bazılarının çocukluk ve gençlik dönemleriyle de ilgilidir. İlâhi tercih doğrultusunda inanan ve inanmayan şahsiyetler ve kavimler de kıssalarda ele alınır. Ayrıca, suhuf ve dört büyük kitap hakkında haber veren ayetler de kıssalarla irtibatlıdır. Bazı genel ifadelerle önceki kavimler hakkında bilgi veren ayetlerde dolaylı şekilde kıssa ayetleri olarak kabul edilebilir. Kur’an kıssaları, Kur’an’ın bir parçasıdır. Bu sebeple, kıssa kelimesini tam anlayabilmek için Kur’an’ın bilinmesi ve kıssaların Kur’an ile ilişkilendirilmesi zorunludur. *Kıyasu’l-Kur’an* veya *Kasasu’l-Kur’an* adı altında,²⁵

¹⁹ Şengül, **Kur’an Kıssaları Üzerine**, 46.

²⁰ Remzi Kaya, “Kur’an-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri,” **UÜİF Dergisi**, Bursa 2002, C.11, Sayı:2, 31-58.

²¹ Bkz.Hud 11/100, 120; A’raf 7/101.

²² Bkz.Yusuf 12/3.

²³ Bkz.Bakara 2/26.

²⁴ Bkz.Kaya, 31-58.

²⁵ Abdullah Acar, “**Bir İctihat Kaynağı Olarak Kur’an Kıssaları**,” Basılmamış Doktora Tezi, SÜSBE, Konya 2005, 110.

tefsir usulüne ait ilmî bir konu haline gelen bu tamlama, kıssaların Kur'an'dan bir parça olduğunu ifade için yeterlidir.

Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki, Kur'an-ı Kerim'de önemli bir yekûn teşkil eden tarihi olaylara *kasas* denilmesi rastgele olmamıştır. Bu isim Kur'an'da anlatılan tarihi olayların anlatılış şekil ve özelliklerini gösteren özel bir anlam taşımaktadır. Bu sebeptendir ki, sözlük manası; bir şeyin mislini, benzerini getirmek veya ister vuku bulsun, ister hayali olsun anlatılan her şey anlamına gelen ve ilk bakışta kıssalar için daha uygun gözüktse de *hikâye* kelimesi Kur'an kıssaları için kullanılmamıştır.²⁶ Çünkü aralarında bazı farklar vardır. Bu konu aşağıdaki bölümde ayrıca ele alınacaktır.

4. Kıssa ile ilgili diğer kavramlar

Konu ile ilgili diğer kavramların bilinmesi, zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılan kavramlar arasındaki aynı yahut farklı yönleri ile sınırlarının çizilmesi, kıssa kelimesinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu kelimeler, Kur'an-ı Kerim'de genellikle önceki ümmetler hakkında bilgi veren âyetlerin aktarılmasında kullanılmaktadır. Tevrat'ta ise, kıssa şeklindeki anlatımın yanı sıra hikâye türü ile birlikte mitoloji ve efsane tarzı anlatımların da olduğu görülmektedir.

a. Mesel

Mesel kelimesi sözlükte; bir şeyin benzeri, aynı şey, delil, hüccet, bir nesnenin sıfatı, ibret ve ölçü manalarına geldiği gibi; kıssa, hadis ve destan manalarını da taşımaktadır.²⁷ Bilinen bir gerçektir ki, Kur'ân-ı Kerim'de birçok kelime lügat ve kök manaları sınırlarından çıkmamak kaydıyla, değişik şekillerde,

²⁶ İdris Şengül, "Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri," **Diyanet İlmî Dergi**, C.32, Sayı, 4, (Ekim-Kasım-Aralık) 1996, 77.

²⁷ İsfehani, 462; Firuzabadi, IV/83; İsmail Durmuş, "Mesel", **DİA**, Ankara 2004, 29/293-296.

farklı anlamlarda ve farklı ıstılâhî manalar yüklenerek kullanılmıştır. Bu kelimelerden birisi de, mesel'dir.²⁸

“Kur’ân ıstılahında ve Tefsir Usûlü ilminde *mesel* ya da *meseller* denilince; hakikatte meydana gelmeyecek ancak tezkir, va’z, teşvik, zecr, ibret, bir hareketi tasvip, kastedilen mananın daha iyi anlaşılması, mananın hissedilir şekilde anlatılması gibi gayeler için Kur’ân’ın getirdiği misallerdir.”²⁹ Kur’ân-ı Kerim’de de *mesel* kelimesi, ibret, örnek ve ders anlamında birçok defa kullanılmıştır.³⁰

“Örnek verme, bir kıssa veya söz beyan etme, tasvir etme, göz önüne dikme, misal sunma”³¹ anlamındaki *Mesel Ayetleri*, kıssa gibi zannedilse de, aslında aralarında fark bulunmaktadır. Çünkü *mesel* kelimesi, sözlük anlamında; “Gerçekte vuku bulmamış ancak, asıl mananın anlaşılmasına yardımcı olmak üzere, ibret ve teşvik etmeyi güçlendirmek” üzere getirilen misal anlamındadır. Buna karşılık, kıssalarda vuku bulmuş olma şartı ve özelliği vardır. Dolayısıyla meseller, kıssaların anlaşılmasına yardımcıdırlar. Ancak, Kur’an-ı Kerim’de *mesel* kelimesi, kelimenin kök anlamı sınırları dâhilinde ibret, örnek ve ders anlamında birçok defa kullanılmıştır.³²

Meseller, gaye itibariyle kıssalar gibi aynı hedefe hizmet eden, fakat yapı itibariyle kıssalardan tamamen farklı üsluptadırlar.³³ Hatta kısaca, ”Her kıssa bir meseldir, ancak her mesel kıssa kabul edilemez.”³⁴ denilebilir. Bu görüşe delil

²⁸ Şengül, **Kur’an Kıssaları Üzerine**, 55.

²⁹ İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü**, Semih Ofset, Ankara 1983, 174.

³⁰ Bkz. Nur 24/34; Yasin 36/13; Zuhuruf 43/56, 57, 59; Tahrim 66/10, 11; Ankebut 29/43.

³¹ ez-Zebîdî, Ebu’l Feyz Muhammed Murtaza, **Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs**, Beyrut 1973, 8/111.

³² Acar, 110.

³³ Şengül, **Kur’an Kıssaları Üzerine**, 56.

³⁴ Bkz. Tahsin Görgün, “Kur’an Kıssalarının Neliği,” IV. Kur’an Sempozyumu Fecr Yayınları, Ankara 1998, 29-30.

olarak, “*And olsun ki Biz size gerekeni açık açık bildiren ayetler, sizden önce yaşayıp gitmiş olanlardan örnekler ve takvaya ulaşmış kimseler için öğütler indirdik.*”³⁵

Ayeti verilebilir. Ayette, “...*meselen minellezîne halev min kabliküm...*” şeklindeki ifade de, bazen *kıssa* yerine *mesel*’in kullanıldığının açık delili olarak görülür.³⁶

Öte yandan, “mesel” kelimesi bazen de “*darabe*” fiiliyle kullanılır ki bu, “misal vermek” anlamında olduğundan, gerçekte vuku bulmamış olaylar için “darb-ı mesel” tabiri kullanılır. Bir mesel çeşidi olan kıssaların da, okuyanın kalbine tesirlerinin diğer ayetlerden daha fazla olduğu bildirilir.³⁷ Bakara Suresinde ifade edilen “...*Onların misali ateş yakan adamın hali gibidir...*”³⁸ “...*Şüphesiz Allah sivrisinekle ilgili misal vermekten çekinmez...*”³⁹ Ayetleri ile muhataplarına misal vermek suretiyle onları düşünceye sevk etmek ve ibret almalarını sağlamak gibi bir amaca yöneliktir.

Kur’an-ı Kerim’de yer alan anlatımlara bakıldığında kıssalarda, hayalden uzak gerçeği yansıttığı ifade edilen olaylar anlatılmaktadır. Kur’ân’da bu husus ile ilgili ayetlere de rastlanmaktadır.⁴⁰ Buradan hareketle, 1950 yıllarında Mısır Ezher Üniversitesinde Ahmed Emin tarafından Muhammed Halefullah’a doktora tezi olarak hazırlatılan ve kıssaları hayal mahsulü edebî mesel kabul eden çalışma pek çok eleştiri almıştır.⁴¹ Buna rağmen, kıssaların aşkın halinin, küçük - büyük, âlim - câhil farklı insanların dilinde çeşitli amaçlar için kullanılması, onları aynı zamanda

³⁵ Nur 24/34.

³⁶ Acar, 110.

³⁷ Veli Ulutürk, “Kur’an-ı Kerim’de Meseller,” **AÜİF Dergisi**, Erzurum 1993, Sayı:11,74.

³⁸ Bakara 2/17-20.

³⁹ Bakara 2/26.

⁴⁰ Bkz.Kehf 18/13; Kasas 28/3.

⁴¹ Bkz.Cerrahoğlu, 172.

mesel haline getirmektedir.⁴² Kur'an'da mitolojik ya da ustûrî kalıntıların da olduğu görüşlerine yer veren ve pek çok tartışmaları da beraberinde getiren, Muhammed Halefullah'ın iddialarına, çalışmanın, mit/mitoloji bölümünde daha ayrıntılı ele alacağından bu hususa burada fazla yer verilmemiştir.

Mesel ve kıssa arasındaki farkı açığa çıkarmak için, şöyle denilebilir: Mesel'de amaç, anlatılmak istenilen durumu açıkça hissettirmektir. Meseller normal hayatta tekrarlanıp durduğundan, onların aynıyla gerçek olmaları şart değildir.⁴³ Kıssa ise, olmuş veya olması mümkün olayları dile getirir. Buna karşılık *mesel*'de böyle bir şart yoktur; mesel olmuş veya olması âdeten mümkün olmayanı dile getirebilir.⁴⁴

Tevrat'ta pek çok yerde meselle anlatımlar bulunmaktadır. Örneğin; peygamber Natan'la Davut arasında geçen, "...fakir bir adamın küçük kuzusu..."⁴⁵ meseli, İsrail'in annesinin dişi bir arslan'a, kendisinin ise esir alınan yavrularına benzetilmesi, çengel takılarak Bâbil'e sürgün götürülen bir aslana benzetilmesi ile İsrail'in sular kenarında bol ürün veren asma iken sökölüp atılması⁴⁶ gibi mesel tarzı anlatıma Tevrat'ta sık sık rastlanmaktadır. Ayrıca ilginç bir örnekte Hezekiel'de anlatılan; İsrail'in suçlarından dolayı, pasından arınmayan, bu yüzden de mundar sayılan eski bir *kazan*'a benzetilmesidir.⁴⁷

Görüldüğü gibi, anlatım metotları farklı ve üslupları değişik olsa da kutsal kitaplar ve onları tebliğ eden peygamberler, getirdikleri emir, nehiy ve ahlaki

⁴² Kaya, 31-58.

⁴³ Suat Yıldırım, "Kur'an-ı Kerimde Kıssalar," **AÜİF Dergisi**, Sevinç Matbaası, Ankara 1979, Sayı: 3, 38.

⁴⁴ Görgün, 29-30.

⁴⁵ II. Samuel 12/1-7.

⁴⁶ Bkz. Hezekiel 19/2-14.

⁴⁷ Bkz. Hezekiel 24/1-14.

prensipieri insanlara anlatmada, ikna ve irşad edilmesinde düz bir anlatım formu yerine meselle, örnekle veya örnekle olayla konularını anlatır. Böylece anlatılanların anlaşılması daha kolay ve kalıcı olmuştur.

b. Nebe

“Önemli ve etkili bir olayı konu edinen, kesin bilgi içeren ya da en azından zann-ı gâlip ile elde edilen büyük haberlere nebe denir.” Bu kelime Kur’an’da hem *ilim*, hem de *haber* anlamında kullanılmıştır, aynı şekilde kendisine nebe adı verilen haberin yalandan arınmış olması gerekir; tevâtür ve ilâhi haber gibi,⁴⁸ özellikleri itibariyle nebe kıssalarla benzerlik taşırlar. Bu nedenle Kur’an, bazı kıssaları *nebe* olarak isimlendirmektedir. Buna; “*Biz sana onların (Ashâb-ı Kehf) haberlerini hak ile anlatıyoruz...*”⁴⁹ Ayeti örnekle verilebilir. Kur’ân’daki, ifade şekliyle; *nebe* ve çoğulu *enba* kelimeleri, genellikle zaman ve mekân itibariyle tarihin derinliklerinde meydana gelmiş ve tarih sayfaları arasında gizlenmiş, kaybolmuş olayları haber vermede kullanılmaktadır.⁵⁰

O halde Kur’an, sözlük manasındaki inceliklere uygun olarak *nebe* kelimesini kıssalar için de kullanmaktadır. Kur’an kıssalarına baktığımızda da; kıssaların, yalandan uzak, olayların seyrinde mutlak hakikat prensiplerinin işlendiği, dinleyenleri ve okuyanları bilgilendiren önemli haberler, tarihi olaylar olduğunu anlarız. Öyle tarihi olay ve haberler ki, zaman itibariyle tarihin derinliklerinde gizlenmiş neredeyse unutulmuşlardır. Ayrıca, Kur’an’da kıssalar kategorisinde

⁴⁸ İsfehânî, 462.

⁴⁹ Kehf 18/13.

⁵⁰ Şengül, **Kur’an Kıssaları Üzerine**, 52; Nebe kelimesinin zikredilen anlamda kullanılan ayetler için bkz. Âl-i İmran 3/44; Maide 5/27; En’am 6/34; A’raf 7/101; Tevbe 9/70.

değerlendirilen bir kısım geçmişe ait olaylar *nebe* veya *gayb haberleri* ifadeleri ile anlatılmışlardır.⁵¹

Bunun yanı sıra Kur'an-ı Kerim, *haber (nebe)* ve çoğulu olan *ahbar (enba)* kelimelerini de meydana gelişi itibariyle; yakın olan, yakın zamanda meydana gelen veya henüz izleri tamamen kaybolmayıp, görünen olayları anlatmak ve ibret maksadıyla hatırlatmak için de kullanmaktadır.⁵²

Nebe kelimesinin kök yapısında bulunan anlamlar açısından Kur'an kıssalarının; yalandan uzak, olayların akışında mutlak gerçek ve prensiplerin işlendiği, dinleyenleri, okuyanları, ilim veya zann-ı galib sahibi kılan önemli haberler ve tarihi olaylar olduğu kolaylıkla anlaşılabilir.⁵³

c. Hikâye

Kıssa ile yakın anlamda kullanılan kelimelerden biriside, *hikâye*'dir. Ancak, bir edebiyat türü olan *hikâye* ile *kıssa* arasında farklar da bulunmaktadır.

Sözlükte, “anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek; benzetmek, taklit etmek” anlamlarında mastar olan hikâye, isim olarak da kullanılır. Türkçede son zamanlarda ortaya çıkan öykü kelimesi de Arapçadaki *taklit etmek* anlamının karşılığı olan öykünmekten türetilmiştir. Olağanüstü hadiselerin konu edildiği destan türüyle benzer yönleri bulunması sebebiyle hikâye en eski edebî türler arasında yer alır. Ancak, geçmiş çağlarda gerek doğu gerekse batı kültüründe hikâye bağımsız bir edebî tür olarak görünmemekte, masal, fabl, menkıbe, kıssa, hatta fıkra ve latîfe gibi diğer türlerle karışmaktadır. Bundan dolayı doğu dillerinde olduğu kadar batı dillerinde de bu tür modern özelliklerini kazanıncaya kadar değişik adlarla anılmıştır.

⁵¹ Şengül, **Kur'an Kıssaları Üzerine**, 53; ayıca bkz. Hûd 11/49, 100, 120; Mâide 5/27; En'am 6/24; A'raf 7/101; Tevbe 9/70; İbrahim 14/9.

⁵² Şengül, **Kur'an Kıssaları Üzerine**, 54.

⁵³ Şengül, “Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri,” 78.

Hikâye türünün doğu ve batı milletlerinde benzer bir gelişme süreci göstermesi dikkat çekicidir. Başlangıçta Yunan destanlarının, daha sonra Tevrat ve İnciller'deki kıssaların batı hikâyeciliğine kaynaklık etmesi gibi, doğu hikâye geleneğinde de Hint ve Cahiliye devri Arap hikâyelerinin, nihayet Kur'ân-ı Kerim'deki kıssaların tesiri görülmektedir.⁵⁴ Böyle olmakla birlikte Kur'an kıssaları, hikâye olarak isimlendirilemez.⁵⁵ Çünkü hikâye, meydana gelmiş olaylar için kullanıldığı gibi meydana gelmemiş olaylar için de kullanılır. Oysa kıssa, geçmişte gerçekleşmiş, fakat unutulmuş olayları doğru bir şekilde bildirerek insanlara ders vermeyi ve onları o zamana götürmeyi ve o anı yaşatmayı amaçlar.⁵⁶ Al-i İmran suresindeki, "...İşte, İsa hakkındaki gerçek kıssa (el-kasasü'l-Hakk) budur..."⁵⁷ Denilirken kıssada, hikâyedeki gibi olması muhtemel bir anlam yoktur, aksine bütünüyle olmuş ve gerçek bir olay kastedilir. Kıssanın gerçek olmayan türüne *hikâye* denir. Ancak, kıssa denilebilecek hikâyelere de pek rastlanmaz.⁵⁸ Kısaca, "Kur'an'daki kıssalar tezli kıssalardır, güdümlü hikâyeler değildirler,"⁵⁹ denilebilir. Çünkü Kur'an kıssaları, gerçekleri anlatır ve bu kıssalara, bazılarının özellikle de müsteşriklerin iddia ettiği gibi hikâye denmez. Kıssalar, Kur'an ayetlerinde⁶⁰ de ifadesini bulan *tarihi hakikatler* ve *geçmişlerin haberleridir*. Ayrıca bu kıssalara, "...geçmişlerin masalları..." (Esâtîr'ul-Evvelîn)"⁶¹ diyen Mekkeli müşriklere, Kur'an'ın ümmî ve

⁵⁴ Hüseyin Yazıcı, "Hikâye", **DİA**, İstanbul 1998, 17/479-480.

⁵⁵ D.B.Mcdonalt, "Kıssa", **İA**, 6/771.

⁵⁶ Yıldırım, "Kur'an-ı Kerimde Kıssalar," 38.

⁵⁷ Al-i İmran 3/62.

⁵⁸ Ünal, "Kıssa", **Şamil İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1991, 3/363-364.

⁵⁹ Yıldırım, **Kur'an-ı Kerîm ve Kur'an İlimlerine Giriş**, 109.

⁶⁰ Tâhâ 20/99; Kehf 18/13.

⁶¹ Kalem 68/15.

okuma-yazma bilmeyen Hz.Muhammed'e (s.a.s) indirilmesi en açık bir cevaptır. Zira kıssalar, geçmişin gerçek haberlerini anlatır.⁶²

d. Mit/Mitoloji

Mit, aslı Yunanca bir kelimedir. Eski Yunanca'da *söz* kavramını ifade etmek amacıyla *mitos*, *epos* ve *logos* olmak üzere üç kelime kullanılmaktadır. *Mit* kelimesiyle söylenen veya duyulan *söz* kastedilmekte olup bu kelime, *masal*, *hikâye*, *eşâne* anlamına gelen *mythos*'tan türemiştir. Söz konusu üç kelimededen *ölçülü söz* anlamındaki *epos* ile *gerçeği dile getiren söz* anlamındaki *logos*'a mukabil *mit*; “olağanüstü kahramanlıkları ve doğaüstü güçleri anlatan hayal ürünü söz” anlamına gelmektedir. Bu yüzden mitosun yansıttıklarına pek güvenilmez, zira insanlar gördüklerini, duyduklarını naklederken anlatımlarını birçok yalanlarla süslerler.⁶³ Mircea Eliade; aslında herkesin ortak katılımının sağlanacağı bir tanım yapmanın güçlüğüne dikkat çekerek en az kusurlu tanımı şu şekilde ifade eder; “*mit* kutsal bir öyküyü anlatır, en eski zamanda *başlangıçtaki* masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı dile getirir. Bir başka deyişle mit, doğaüstü varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik, yani kozmos olsun, ister onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini anlatır. Demek ki mit, her zaman bir *yaratılış*'ın

⁶² Şengül, **Kur'an Kıssaları Üzerine**, 48.

⁶³ Orhan Hançerlioğlu, “Mit”, **Felsefe Ansiklopedisi**, İstanbul 1978, IV/66-167; Şehmus Demir, **Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik**, Beyan Yayınları, İstanbul 2003, 10-11; K. Hatice Arpaguş, “Mitoloji, Kur'an-ı Kerim Kıssaları ve Kültürel Miras”, **MÜİF Dergisi**, (2003/2), Sayı:25, 5-24; Paul Tillich, **İmanın Dinamikleri**, çev. Fahrullah Terkan-Salih Özer, Ankara Okulu yayınları, Ankara 2000, 50-51; Latif Tokat, **Dinde Sembolizm**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2004, 142-143.

öyküsüdür, bir şeyin nasıl yaratıldığı, nasıl var olmaya başladığını anlatır. Mit, ancak gerçekten olup bitmiş, tam anlamıyla ortaya çıkmış olan şeyden söz eder.”⁶⁴

Mitoloji, mitlerin tarihi ve onları yorumlayan bilimdir. Ancak mit, bilim ve teolojiden çok farklı şekillerde kullanıldığından onunla ilgili tanımlar bu kavrama yönelik farklı bakış açılarını yansıtacak tarzda gelişmiştir. Diğer bir bakış açısıyla mitlerin sadece tabiatüstü ve kutsal varlıklarla veya tabiattaki olaylarla ilgilendiğini söylemek mümkün değildir. Bu kavramı, bir söz veya sanat olarak da görmek mümkündür. Öte yandan, bütün mitlerin soyut bir hakikatin hayalî temsilleri olduklarını söylemek de doğru değildir.⁶⁵

Mit’in farklı bakış açılarına göre yorumlanabilen karmaşık birer kültürel olgu olması nedeniyle, yukarıda da ifade edildiği gibi üzerinde bilim adamlarının uzlaşısı sağlayacağı bir tanımdan söz etmek mümkün görünmemektedir. Ancak, mit ile uğraşan herkesin kabul edebileceği gibi, mit’in ön plana çıkan özelliği, kutsala atıfta bulunmasıdır. Kutsal bir öykü anlatımıdır. Bu çerçevede mit, evrenin bütününün veya parçalarının yaratılma sürecini ifade eder. Daha açık bir şekilde belirtmek gerekirse, mit; bir yaratılış öyküsüdür. Bu öykülerde, bir şeyin nasıl var olduğu anlatılır. Bu oluşumu veya yaratılışı gerçekleştiren ise, doğaüstü varlıklardır.⁶⁶ Sonuç olarak Eliade mitlerin özelliklerini şu şekilde özetler;

- 1- Mit, tabiatüstü varlıklara ait eylemlerin hikâyesini oluşturur,
- 2- Bu hikâye, gerçek ve kutsal kabul edilir,

⁶⁴ Mircae Eliade, **Mitlerin Özellikleri** (çev. Sema Rifat), Simavi Yayınları, İstanbul 1993, 12-13; Sadık Kılıç, **Mitoloji, Kitabı Mukaddes ve Kur’an-ı Kerim**, Nil Yayınları, İzmir 1993, 1-2.

⁶⁵ Turan Koç, **Din Dili**, İz Yayınları, İstanbul 1998, 123; Arpaguş, 5-24; Bilge Seyitoğlu, **Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler ve Tahliller**, Dergâh Yayınları, 2002, 15.

⁶⁶ Demir, **Mitoloji, Kur’an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik**, 11-12.

3- Mit, her zaman bir yaratılışla ilgilidir. Bir şeyin hayata nasıl başladığını, bir davranışın, kurumun, çalışma biçiminin nasıl oluştuğunu anlatır. Bu nedenle mit, insana özgü her anlamlı eylemin örnek tipini oluşturur,

4- İnsan, miti bilmek suretiyle nesnelerin kökenine inebilme gücünü de elde eder. Böylece nesnelere egemen olabildiği gibi, onları istediği gibi yönlendirip kullanabilir. Ancak, burada dıştan soyut bir bilgi değil, *rit* biçiminde yaşanan bilgi söz konusudur.

5- Mit'in yaşanılır hale gelmesi ise yeniden hatırlatılan ve gerçekleşme aşamasına getirilen olayların kutsal ve coşku verici gücünün etkisine girmek demektir.⁶⁷

Tevrat ve Kur'an-ı Kerim kıssalarında mitlerin ya da mitolojik unsurların bulunup bulunmadığı hususu ayrı bir çalışma konusudur. Böyle olmakla birlikte çalışmamızın sonraki bölümlerinde kutsal kitapları etkisi altına alan mitolojik unsurların etkileri konusu ile ikinci ve üçüncü bölümdeki yapacağımız karşılaştırmalarda kıssaların mitolojiyle ilgilerinin bulunup bulunmadığı hususlarına yeri geldikçe işaret edilecektir.

⁶⁷ Eliade, 23; Arpaguş, 8.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM VE TEVRAT KISSALARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde, Kur'an-ı Kerim ve Tevrat kıssalarının üslup, metod, gaye ve hedeflerini tespit ederek ikinci ve üçüncü bölümdeki incelenecek kıssaların anlatım şekilleri, özellikleri ile kıssalar arasındaki benzer ve farklılıkların hangi konularda ortaya çıktığı hususları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

A. Kur'an-ı Kerim Kıssalarının Genel Özellikleri

Kıssalar, Kur'an-ı Kerim'in önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Özellikle Hz. Âdem'den başlayarak Hz. Muhammed (sav)'e kadar geçen zaman içerisinde Tanrı elçilerinin, bunların yanında veya karşısında yer almış önemli kişilerin, çeşitli kavim ve milletlerin hayatlarından bölümler, muhatabın anlayacağı üslupta verilmek istenen mesaja uygun olarak aktarılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de kıssalar denildiği zaman yeni bir anlatım tarzı karşımıza çıkmaktadır. Bu anlatım şekli, hikâye, nebe' ve mesel anlatım şekillerine benzese de aslında kendine mahsus ayrı bir üslubunun olduğu çalışmamızda ortaya çıkmıştır.

Kur'an kıssalarında, toplumların milletlerin ayakta kalışı, çöküşü ve yok oluşu ile ilgili insanlığın fert ve toplum hayatında hâkim ve geçerli sebep-sonuç ilişkilerini görmek mümkündür. Kur'an'ın indiriliş gayesi unutulmadan ilmî ve önyargısız bir inceleme ile bakıldığında, kıssalarda açıkça bir insanlık tarihinin varlığı görülebilir. Çünkü Kur'an kıssaları, bu gün elde mevcut Tevrat gibi belirli bir kavmin veya kişilerin tarihini anlatma yerine farklı bir üslupta ve kendine özgü bir tarzda, ilk peygamberden son peygambere kadar geçen zaman içinde meydana gelen olayları, milletlerin, toplumların, önemli tarihi şahsiyetlerin, insanlık için ders ve

ibret dolu hâdiselerini anlatmaktadır. Bunun yanı sıra Kur'an, nazil olduğu dönemi ve meydana gelen önemli olayları da içine alan bir anlatım tarzına sahiptir vardır.⁶⁸

1. Kıssalarda Üslup ve Metot

Kur'an-ı Kerim, kendine has üslûbu olan ilâhî kaynaklı bir kitaptır. Bu üslup, doğal olarak kıssalara yansımakta ve bu yönüyle diğer ilahi kaynaklı kitaplardan farklı olduğu göze çarpmaktadır. Bununla birlikte üslup ve metot açısından Kur'an kıssalarında pek çok özelliğin de olduğu görülmektedir.

Kıssalar; şahıs, zaman ve mekândan soyutlanmış gerçek üstü olayların dile getirildiği ifade şekilleridir. Onlar, insanın içinde yaşadığı mekân ve zamandan farklı bir zaman ve mekânın olaylarıdır. Yani geçmiş bir olayın anlatım ve yorumuyla birlikte, şimdiki anı ve geleceği aynı anda kuşatmayı hedeflemektedirler.⁶⁹

Kıssalar, herhangi bir hikâye ve romanın, bir olayı anlatırken takip ettiği “giriş, gelişme ve sonuç” şeklindeki sürece uymazlar. Onların öncelikli amacı, muhataplarının zihinlerini belli bir hedefe ulaştırmak olduğundan, anlattıklarında böyle bir sınırlandırma söz konusu değildir. Bundan dolayı kıssalar, olayların belli sahneleri ve onların bir takım unsurları üzerinde yoğunlaşır.⁷⁰

Kıssalar, üslup itibariyle nazarîdirler. Buradaki nazarîlik, “genel geçerlilik” herkesi içine alan genel geçer bir kural ortaya koymasıdır. Ayrıca kıssaların “aşkınlık” olma özelliği ile de, zaman ve mekân üstü bir yapı meydana getirmiş olmalarıdır.⁷¹

⁶⁸ Şengül, “Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri”, 86-87.

⁶⁹ Arpaguş, 12.

⁷⁰ Arpaguş, 12; Kaya, 35.

⁷¹ Arpaguş, 12; Görgün, “Kur'an Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine Kur'an Kıssalarının Anlam ve Değeri”, IV. Kur'an Sempozyumu, Ankara 1998, 30.

Kur’ân-ı Kerimdeki kıssa üslubunda, “teşvik ve korkutma” unsurunun dâvet ve terbiye metodu olarak kullanıldığını açıkça görmekteyiz. Çünkü teşvik ve korkutma unsuru birçok insan ruhunda ve psikolojik yapısında önemli bir etki yaratmaktadır. İnsan yapısı iyi ve güzel şeyleri elde etmeye meylettiği gibi, fena ve kötü şeylerden, kendine zarar verecek durumlardan uzaklaşma meyli içerisinde olur. Kur’an’ın temel esprisi de, iyiliklerin ödüllendirilmesi ile kötülüklerin cezalandırılması üzerine oluşmuştur.⁷²

Kur’an’ın kendine has kıssa anlatım şekillerinden biri de, “tasvîrî anlatım” şeklidir. Kur’an-ı Kerim bu metotla; evrensel mahiyetteki tarihi olayları ders ve ibret açısından, karşısındakini etkileme yönünden canlı ve hareketli bir şekilde muhataba sunmaktadır. Bu metotla sadece olayları değil, bir takım zihni manaları, psikolojik halleri, insan tabiatındaki bazı duyguları ve hatta genel mahiyette insan tabiatı ve örneğini tabloda seyrettirir şekilde takdim edilmektedir. Kur’an bu metotla, olayları ve bazı gerekli teferruatı anlatırken, bazen muhatabı olayın meydana geldiği zamana hayalen götürerek seyrettirir. Bazen de ifadedeki üstünlük ve icaz sebebiyle olayları ve ayrıntılarını muhatabın hayalinin önüne getirerek, canlı ve hareketli sahneler halinde sanki olay henüz yeni oluyormuş gibi seyrettirmektedir. Bu metotla muhatabın daha kolay etkileneceği ve olay sanki yanı başında, gözünün önünde oluyormuş hissi yaşaması şeklinde muhatabın etkilenmesiyle birlikte olayı anlaması daha da kolaylaşmış olacaktır.⁷³ Bu konu ile ilgili olarak, Hz.İbrahim ve oğlu

⁷² Şengül, **Kur’an Kıssaları Üzerine**, 324.

⁷³ Şengül, **Kur’an Kıssalarına Giriş**, 246-247; Yıldırım, “Kur’an-ı Kerimde Kıssalar”, 62; Nurettin Turgay, “Kur’an Kıssaları”, **DÜİF Dergisi**, Diyarbakır 2000, 62-63.

Hız.İsmail'in Kâbe'nin inşası esnasında dua ettikleri sahne⁷⁴ ile tufan sırasında Hız.Nuh ve oğlu arasında geçen konuşmalar⁷⁵ örnek olarak verilebilir.

Kıssalarda, zaman ve mekân unsurlarına yer verilmediği gibi kahramanlarını da olayın merkezinde bulundurmaz. Aslında meydana gelen olaya dikkat çekildiğinden zaman ve mekân unsurları anlatılmaya değeri bulunmaz.⁷⁶ *“Yahut altı üstüne gelmiş bir kasabaya uğrayan kimseyi görmedin mi? "Allah burayı ölümünden sonra acaba nasıl diriltecek?" dedi. Bunun üzerine Allah onu yüz yıl ölü bıraktı, sonra diriltti, "Ne kadar kaldın?" dedi, "Bir gün veya bir günden az kaldım" dedi, "Hayır yüz yıl kaldın, yiyeceğine içeceğine bak, bozulmamış; eşeğine bak ve hem seni insanlar için bir ibret kılacağız, kemiklere bak, onları nasıl birleştirip, sonra onlara et giydiriyoruz" dedi; bu ona apaçık belli olunca, "Artık Allah'ın her şeye Kadir olduğuna inanmış bulunuyorum" dedi.”*⁷⁷ Kıssada ne kasabanın ismi, ne oraya uğrayan kişinin adı ve ne de zaman zikredilmiştir. Bunlarla muhatabın uğraşp mesajdan uzaklaşmasının önüne geçilmiştir. Amaç, dirilişi ispatlamak olduğundan dikkatler sadece ona yönlendirilmiştir. Aynı durum, A'râf Suresi'nde anlatılan şu kıssa için de geçerlidir. *“Onlara şu adamın haberini oku: Kendisine ayetlerimizi verdik o onlardan uzaklaştı da şeytan onu peşine taktı. Böylece azgınlardan oldu. Dileseydik elbette onu ayetlerle yükseltirdik, fakat o alçaldı ve hevâsının peşine takıldı. Onun durumu, tıpkı şu köpeğin durumu gibidir: Üstüne varsan da dilini*

⁷⁴ Bkz.Bakara 2/127-129.

⁷⁵ Bkz.Hûd 11/42-43.

⁷⁶ Yıldırım, **Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş**, 109; Demir, **Mitoloji, Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik**, 130.

⁷⁷ Bakara 2/259.

*sarkıtıp solur, onu bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte ayetlerimizi yalanlayanların durumu budur. Bu kıssayı anlat, belki düşünürler.”*⁷⁸

Görüldüğü gibi ayette, bu kişinin ismi ve yaşadığı zamandan bahsedilmemiştir. Çünkü bunları anlatmanın kıssanın amacına hizmet eder bir yönü yoktur. Aksi bir durum, muhatapların dikkatini dağıtarak kıssada verilmek istenen mesajın anlaşılmasına engel teşkil eder.

Kur'an-ı kerim, kıssalarda bir kronolojik sıra takip etmediği gibi, tarihte geçen olayların veya kıssaların tamamını da anlatmamıştır.⁷⁹ Örnek olarak Lut kıssasını verilebilir. Hicr suresinde; (61-73) kent halkının Lut'a gelmesi, Lut'un elçilerle konuşmasından sonra olduğu halde, Hud suresinde (77-82) kent halkı, elçilerle konuşmadan önce Lut'a gelmiştir.

İnsanlık tarihinin geçirdiği uzun süreçte, Kur'an, olayların içerisinden seçerek örnekler anlatmıştır. Mü'min suresinde ifade edildiği gibi “*Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana anlattıklarımız da var, anlatmadıklarımız da var.*”⁸⁰

Kıssalar, amaçlarına uygun olarak çeşitli yerlerde tekrar edilmiştir. Ancak, her tekrarda kıssaların farklı yönleri ve bölümleri ön plana çıkmıştır.⁸¹ Sözü edilen kıssa, her tekrarda yeni eklemelerle tekrarlanır, böylece muhatap kıssayı yeniden duyuyormuş gibi bir etkiye kapılır. Burada vurgulanması gereken esas unsur; bir kıssanın bütünüyle aynı şekilde tüm yönleriyle farklı bir yerde tekrar şeklinde yer almadığıdır. Zira birden çok yerde anlatılan bir kıssa farklı yerlerde farklı şekillerde aktarılmıştır. Burada belirleyici unsur, kıssanın anlatım amacı ve bu amaçta ortaya

⁷⁸ A'râf 7/175–176.

⁷⁹ Yıldırım, “Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar”, 57.

⁸⁰ Mü'min 40/78.

⁸¹ Yıldırım, “Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar”, 50.

çıkan esas konu, kıssanın hedefidir⁸² ve bu hedefin ilgili bölüm aracılığı ile belirlenştirilmesidir.

Kur'an kıssalarında, bazen *Müfacaat Metodu*'nun uygulandığı görölür. Bu metot, kıssanın anlatımı esnasında olayın sırrının gizli tutulmasıdır.⁸³ Gizlenen bu sır daha sonra muhataba açıklanır. Örnek olarak Hz. Musa ile Hızır arasında cereyan eden olay verilebilir.⁸⁴

Kıssalarda, Kur'an'ın; hidayet, öğüt, ibret, uyarı, müjdeleme ve benzeri amaçlarından biri veya birkaçı farklı yerlerde ön plana çıkmıştır. Amacın farklılık arz etmesi nedeniyle de kıssanın, o amaca uygun bir şekilde farklı yönleri anlatılmıştır.⁸⁵ Örneğin, Âdem Kıssası, Kur'an'da yedi surede, farklı uzunluklarda anlatılmıştır.⁸⁶ Ancak, bu tekrarlar ilgi ve dikkati canlı tutan, farklı yönlerin anlatıldığı ve okuyanı bıkkınlığa götürmeyecek şekilde Kur'an içine serpiştirilmiştir, şayet tekrar edilmişse de bu konunun öneminden dolayı yapılmıştır. Çoğu kıssanın ana eksenini, iman-inkâr mücadelesi oluşturmaktadır. En çok tekrar edilen kıssa, Âdem kıssası olmasıyla birlikte anlatıldığı yerlerde iyi ve kötünün mücadelesi ortaya konmaktadır.⁸⁷

Kıssalarda, Yusuf kıssası ile Kasas suresindeki Musa kıssası tarzında; bir yerde olayın bütün teferruat ve unsurlarının birbiri arkasına ve düzenli olarak

⁸² Şengöl, **Kur'an Kıssaları üzerine**, 250-274; Bahaeddin Sağlam, **İlmî ve Edebî Yönleri ile Kur'an Kıssaları**, Tebliğ Yayınları, İstanbul 1985, 10.

⁸³ Şengöl, **Kur'an Kıssaları üzerine**, 241-243.

⁸⁴ Bkz. Kehf 18/60-82.

⁸⁵ Demir, **Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi gerçeklik**, 133; M. Ahmed Halefullah, **Kur'an'da Anlatım Sanatı** çev. Şaban Karataş, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002, 66; Yıldırım, **Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş**, 110; Yıldırım, "Kur'an-ı Kerimde Kıssalar", 49-50; Necdet Çağıl, **Kur'an-ı Kerim ve Kitabı Mukaddes Mukayyesine Özgün bir yaklaşım**, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, 70.

⁸⁶ M. Sait Şimşek, **Kur'an Kıssalarına Giriş**, Yöneliş Yayınları, İstanbul 1993, 160.

⁸⁷ Demir, **Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi gerçeklik**, 135.

anlatılması çok görülen bir durum değildir.⁸⁸ Kur'an, bir film yönetmeninin yazılı bir oyunu sahneye aktarırken yaptığı gibi bazı ekleme ve çıkarmalarda bulunmuştur. Kur'an, kıssaların akışı sırasında değişiklikler yapmış, tarihi öğeleri ön planda görmemiştir. Kıssaları, bütün olarak bir olayın anlatılmasında kullanmak yerine parçalar şeklinde sunmuştur.⁸⁹ Kıssaların gelişinde aslolan kıssanın kendisi olmayıp aksine araç oluşudur. Kıssada, belli kesitler anlatılmış ve teferruatın anlaşılması ise okuyucuya bırakılmıştır.

Kur'an-ı Kerim, Araplar arasında yaygın olan ve bilinen kıssalara yer vermiştir.⁹⁰ Hatta kıssaları duyan Arapların ilk eleştirel yaklaşımları bunların "geçmişlerin masalları"⁹¹ olduğu şeklinde, sanki daha önce duyulan, bilinen bir konu gibi yaklaşım sergilemişlerdir. Zira ulaşılabilecek hedef için araçlar bilinenlerden seçilirse insanları hedeflere yönlendirmek ve inandırmak daha da kolaylaşmaktadır.

Kur'an Kıssaları'nda çoğu zaman, *temsili* anlatım tercih edilmiş, ifadeler canlı ve hareket dolu tasvirlerle müşahhas hale getirilmişlerdir. Aralarda gereksiz görülen ayrıntılar atlanmış ve bunların muhatap tarafından anlaşılacağı varsayılmıştır.⁹² Örneğin, Tâhâ suresinde; Mûsa ve Hârun'u Firavun'a gönderen Allahu Teala, ondan çekinmemelerini söyler ve arada teferruata girilmeden Mûsa ve Hârun, Firavun'un karşısında ve konuşmaktadırlar.⁹³ Teferruat kabilinden olan şeyler zaten muhatap tarafından anlaşılacaktır. Bu nedenle özden uzaklaşmamak için bunlara yer verilmemiştir.

⁸⁸ Şengül, "Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri", 66.

⁸⁹ Hikmet Zeyveli, "Kur'an Kıssaları," **İslami Araştırmalar Dergisi**, C: 9, Sayı:3, 180-181.

⁹⁰ Zeyveli, 180-181.

⁹¹ Bkz.Kalem 68/15.

⁹² Yıldırım, **Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş**, 111; Yıldırım, "Kur'an-ı Kerimde Kıssalar", 61; Çağır, **Kur'an-ı Kerim ve Kitabı Mukaddes Mukayyesine Özgün bir yaklaşım**, 61.

⁹³ Bkz.Taha 20/46.

Kur'an Kıssaları'ndaki anlatılan model kişi ve olaylar diğer insanlar için örnek teşkil etmektedir. Buna karşılık kötü karakterli kişiliklerden, onların kötü sonlarına ve karşılaştıkları ceza ve azabın bir benzerinden insanlar sakındırılmıştır. Kötü insanların acı sonları anlatılarak muhatap uyarılmıştır.⁹⁴

Kur'an Kıssaları'nda mesajlar, kıssanın arasına serpiştirilmiştir. Bu, kıssanın başında, ortasında ya da sonunda olabilir. Böylece okuyucunun kıssalardaki olaylara dalıp asıl gayeyi unutması engellenir.⁹⁵ Mesela, Kehf Suresi'nde Ashab-ı Kehf anlatılırken kıssa içerisinde hitap Hz. Muhammed (sav)'e yöneltilerek, "...İnşallah demeden sakın ha hiçbir şey için, yarın şunu yapacağım deme..."⁹⁶ şeklinde ikaz yapılır.

Bazı durumlarda, Kur'an'ın nazil olduğu döneme ait bir gerçeğin geçmiş zamandaki bir olayla birleştirilerek anlatıldığı söz konusu olabilir.⁹⁷ Bunun örneği; "Nuh, dedi ki: Rabbim! Gerçekten onlar bana karşı geldiler, malı ve çocuğu ancak kendi hüsrânını artıran kimselere uydular." ...Şöyle dediler: Sakın ilâhlarınızı bırakmayın. Hele hele Vedd'i Suva'ı, Yegus'u Yeuk'u ve Nesr'i hiç bırakmayın dediler."⁹⁸ Ayetinde görülür.

⁹⁴ Mehmet Paçacı, **Kur'an'a Giriş**, İSAM Yayınları, İstanbul 2006, 95; Bkz. Yusuf 12/109; Al-i İmran 3/137.

⁹⁵ İdris Şengül, "Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri," 66; Abdülhalim Güneş, "**Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Lut (as) Kıssası**," Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, SÜSBE, Konya 2006, 14.

⁹⁶ Kehf 18/23-24.

⁹⁷ Zeyveli, 180.

⁹⁸ Nuh 71/21-23. *Ayette ifadesi geçen Vedd, Suva, Yeğus, Ye'uk ve Nesr isimli putlar, Nuh kavminin putlarıymış gibi anlaşılabilmektedir. Oysa bunların, Kur'an'ın nazil olduğu dönemin Arap kabilelerinin putları olduğu müfessirlerce ifade edilmektedir.* Geniş bilgi için bkz. İbn-i Kesir, **Tefsir'ül Kur'an'il Azîm**, 4/455; **Kur'an Yolu**, D.İ.B. Yayını, Ankara 2007, 5/467.

Kur'an kıssalarında, mecâzî anlatımlara yer verilir.⁹⁹ Kur'an-ı Kerim'de pek çok mecaz türü anlatımlar görülür. Tufandaki, "tandır'ın kaynaması",¹⁰⁰ Saba melikesi Belkıs'ın saltanatından haber veren"...ve ona her şeyden (bolca) verilmiş...",¹⁰¹ "...Allah'ın boyası..."¹⁰² Ayetlerindeki, *tandır*, *her şey* ve *boya* ifadeleri mecâzî anlatım örnekleri olarak verilebilir.

Seyyid Kutup, *Kur'an-ı Kerim'de Edebi Tasvir* isimli eserinde; aşağıdaki dört giriş şeklinden biriyle kıssanın anlatılmaya başladığını ifade eder;

- 1- Kur'an, kıssadan önce onun bir özetini verir, sonra başından sonuna kadar tafsilâtını anlatır. Ashab-ı Kehf'te¹⁰³ kullanılan usûl budur.
- 2- Bazen kıssanın akıbet ve maksadı anlatılır. Sonra başından başlar, tafsilât verir. Kasas suresinde olduğu gibi.¹⁰⁴
- 3- Bazen de bir mukaddime ve özetleme yapmadan doğrudan doğruya kıssaya girer. Bu özel girişinde takdim ve telhis'ten¹⁰⁵ müstağni kılacak bir hikmet vardır. Bunun örneği, Meryem kıssasında İsa'nın doğumu sırasında görülmektedir. Süleyman'ın karınca, Hüdühüd ve Belkıs'la olan kıssası böyledir.¹⁰⁶
- 4- Bazen de kıssaya temsîlî olarak girer, yalnız birkaç kelime ile kıssayı başlatır, sonra kıssayı kahramanları vasıtasıyla kendi kendisini anlatmağa

⁹⁹ Çağıl, *Kur'an-ı Kerim ve Kitabı Mukaddes Mukayesesine Özgün Bir Yaklaşım*, 55; Necdet Çağıl, *Din Dili ve Mecaz*, İz Yayıncılık, İstanbul 2008, 29.

¹⁰⁰ Bkz.Hud 11/40.

¹⁰¹ Neml 27/23.

¹⁰² Bakara 2/138.

¹⁰³ Bkz.Kehf 18/9-12.

¹⁰⁴ Bkz.Kasas 28/2-6.

¹⁰⁵ Telhis: Manasında eksiklik olmadan, hadisin metninin özetlenmesine denir. Bkz. **Dini Kavramlar Sözlüğü**, İsmail Karagöz, Ed. Fikret Karaman ve dğr. DİB Yayınları, Ankara 2007, 649.

¹⁰⁶ Bkz.Neml 27/20-23.

terk eder. Buna, İbrahim ve İsmail'in Kâbe'nin yapımı sırasındaki sahnesi örnek verilebilir.¹⁰⁷

Kur'an kıssalarının mitolojik unsur ihtiva edip etmediği konusuna da kısaca değinmekte fayda vardır. Bu husus ciddi bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Çalışmamızla dolaylı olarak ilgili olan bu konudaki tartışmaların tamamını ele almak yerine, önemli olabilecek birkaç hususa işaret etmeye çalışacağız.

Kur'an'da, mitolojik unsurun var olup olmadığı meselesi, 19. yüzyıl sonlarında Kitabı Mukaddes hakkında gelişen eleştiri ve tenkit usullerinin Kur'an-ı Kerim hakkında da uygulama isteğine dayanır. Bunun sonucu olarak kıssalar üzerinde yapılan incelemelerde bunların mitolojik unsur taşıyıp taşımadıkları inceleme konusu yapılmıştır.¹⁰⁸ Bazı batılı düşünürler ve Oryantalistlerin, Kur'an-ı Kerim'i, Kitabı Mukaddes seviyesine indirme çabalarıyla birlikte Kur'an'da akla ve bilime aykırı tutarsızlıklar arama girişimleri görülmüştür. Örneğin, Sir William Muir, Ernest Renan gibi batılı düşünürler İslam'ın özünde bir geriliğin olduğunu, akılcılık ve bilim adına değerlendirilecek bir hususun olmadığını iddia etmişlerdir.¹⁰⁹ Benzer şekilde Hristiyanlık ile yaşadığı tecrübe sonucu İslâm için de eleştiriler getiren W. Montgomery Watt, Kur'an'da tarihi tutarsızlıkların bulunduğunu iddia etmiştir.¹¹⁰

İslâmî tarafa bakıldığında ise (herhalde Batılı yazar ve araştırmacıların etkisiyle olacak ki) Kur'an kıssalarının tarihi gerçekliği ve mitoloji unsurlarının bulunup bulunmadığı tartışmalarında son yüzyılın önemli isimleri olan Muhammed

¹⁰⁷ Seyyid Kutup, **Kur'an'da Edebi Tasvir**, (çev. Süleyman Ateş), Hilal Yayınları, Ankara 1969, 265-267.

¹⁰⁸ Demir, **Mitoloji, Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik**, 72.

¹⁰⁹ Demir, **Mitoloji, Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik**, 77; Ernest Renan, **Nutuklar ve Konferanslar**, çev. Ziya İshan, Sakarya Basımevi, Ankara 1946, 186.

¹¹⁰ Demir, **Mitoloji, Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik**, 78; William Montgomery Watt, **İslami Hareketler ve Modernlik**, çev. Turan Koç, İz Yayınları, İstanbul 1997, 127.

Abduh, Reşit Rıza ve S. Ahmet Han¹¹¹ ile başlamakla birlikte ilk sistematik araştırmayı, doktora tezi olarak “el-Fennu’l- Kasasî fi’l-Kur’ani’l-Kerim” adlı eseri hazırlayan Mısırlı M. Halefullah ile başlamıştır. Halefullah, kıssalar konusundaki görüşlerinin temellerini, M.Abduh ile Reşit Rıza’nın görüşlerine dayandırmaktadır. Zaten Halefullah’ın eserinde, Reşit Rıza’nın *Menar* tefsirinden sıkça alıntılar yapması da bu görüşü desteklemektedir.¹¹²

Halefullah kıssaları; tarihsel, temsîlî (dramatik) ve mitolojik (ustûrî) kıssalar olarak üç bölümde ele alır.¹¹³ Onun tarihsel kıssaların vaki olup olmadıkları konusunun çok da önemli olmadığı, temsîlî kıssaların ise gerçek olma zorunluluğunun bulunmadığı şeklindeki iddialarıyla Kur’an kıssalarını adeta önemsizleştirmeye çalıştığını görmekteyiz.¹¹⁴ Burada konumuzla ilgili olarak mitolojik kıssa ile ilgili yaptığı açıklamalara ve iddialara yer vermeye çalışacağız.

Halefullah, hiçbir müfessirin Kur’an’da, mitolojik kıssa bulunduğunu söylemeyeceğini, hatta mitoloji sözcüğünden şiddetle kaçtıklarını ancak, bazı otorite müfessirlerin ise bu kapıyı açtıklarını belirtir. Kur’an’da, mitoloji olduğunu söylemenin caiz olduğunu ifade eden âlimlerin, “kıssanın bir biçimi ve hikâyenin bir yapısı vardır. Kıssada amaçlanan, biçim ve yapı değildir. Kıssalardaki gerçek amaç, dini ve ahlâki yönlendirmedir” şeklinde bir kural koyduklarını ve Fahreddin er-Râzî, M. Abduh gibi âlimlerin bu görüşte olduklarını iddia eder.¹¹⁵ Bu durumda amaca hizmet ettiği takdirde kıssanın mitoloji ya da başka bir kaynaklı olması yani biçimsel

¹¹¹ M.Abduh ve S. Ahmet Han’ın görüşleri için bkz. Şehmus Demir, **Kur’an’ın Yeniden Yorumlanması**, İnsan Yayınları, İstanbul 2002, 47-74.

¹¹² Halefullah’ın Reşit Rıza’nın “Tefsir’ul Menar” isimli eserinden alıntılar için bkz. Halefullah, 157-205.

¹¹³ Bkz.Halefullah, 157-205.

¹¹⁴ Halefullah, 156-157.

¹¹⁵ Bkz.Halefullah, 206.

özelliği çok da önem arz etmemektedir. Halefullah, bu iki âlimin görüşlerine dayandırarak, Kur'an'ın mitolojik unsur kullanmasında bir sakınca olmadığını ve hatta bununla ilgili kapının kendilerine bu âlimlerce açıldığını ifade eder. Ayrıca Kur'an'da bir mitoloji varsa bunun Kur'an'a zarar vermeyeceğini, çünkü bunun Kur'an'ın amaçlarından olmadığını ve yine bu durumun, Kur'an'ın açıklayıp detaylandırmaya önem verdiği bir husus olmadığını ifade ettiklerini söyler.¹¹⁶

Halefullah, mitoloji (ustûre) kelimelerinin geçtiği ayetlerin¹¹⁷ izahından sonra şöyle bir yargıya varır; "Kur'an'ın bizzat kendisi, muhtevasında *esatir* bulunmasını olumsuzlamamış, sadece *esatir*'in, Allah'tan gelmeyip Hz. Muhammed'e ait olduğu isnadını reddetmeye özen göstermiştir."¹¹⁸ Halefullah, Râzi'nin, "birisi çıkıp nasıl olurda Allah mitoloji indirir diye sorarsa; buna verilecek cevaplar şunlardır: ilk olarak bu alay tarzıyla ifade edilmiş olabilir. İkinci olarak, cümlenin anlamı, "Rabbinizden indirildiğini söylediğiniz (Kur'an), öncekilerin mitolojileri (Esâtir'ul Evvelin) dir şeklindedir. Üçüncü olarak, burada muhtemelen kastedilen mana şöyle olabilir. Allah'ın indirdikleri arasında öncekilere ait mitolojiler olması ilim, fesahat (edebi) incelikler ve gerçekler yönünden Kur'an'a hiçbir zarar vermez." Nahl Suresi 16/24. ayeti için yaptığı bu izahı da görüşlerine delil getirerek şu sonuca varır; "açıkça görülüyor ki, Râzi, Kur'an'da mitolojik unsurların bulunduğu ve bunların Allah'tan geldiği görüşünü caiz görmektedir. Artık

¹¹⁶ Bkz.Halefullah, 207-217.

¹¹⁷ "Esatir'ul Evvelîn" kelimelerinin geçtiği ayetler; En'am 6/25; Enfal 8/31-32; Nahl 16/24; Mü'minun 23/81-83; Furkan 25/5-6; Neml 27/67-68; Ahkaf 46/17; Kalem 68/10-15; Mutaaffîn 83/10-13.Usture; Uydurulmuş sözler, hurafeler anlamında Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan bir tabirdir."Yazı yazmak" mânasındaki *satr* kökünden türeyen *ustûre* kelimesinin çoğulu olan *esâtîr*; "gerçeğe uymayan düzensiz, asılsız ve boş sözler" demektir. *Esatir*'in Yunanca, Ârâmîce veya Süryânîce'de "tarih" anlamına gelen historia ve storiadan Arapçalaşmış *istâr* veya istârenin çoğul şekli olduğunu kabul edenler de vardır. Ancak Câhiliyye dönemi şiirlerinde *satr* kökünün kullanıldığı da bilinmektedir" Şerafettin Gölcük, "Esatir", **DİA**, İstanbul 1995, 11/359; Ayrıca bkz.Demir, 119-120.

¹¹⁸ Halefullah, 212.

bütün bu anlatılanlardan sonra, konu tartışmaya gerek duymayacak şekilde açıklık kazanmıştır. O halde mitolojik kıssa, kimi müfessirlerce caiz görülen bir edebî anlatım türüdür.”¹¹⁹

Halefullah’ın görüşleri ciddi manada yankı bulmuş, buna karşı çeşitli itiraz ve eleştiriler getirilmiştir.

Halefullah’a eleştiri getirenlerden İdris Şengül; Kur’an hakkında, “uydurma masallar” ithamında bulunan batılı müsteşriklerle kendisini aynı kefeye koyduğunu ifade eder. Halefullah’ın tezinde ele aldığı ayetleri müfessirlerin zayıf görüşlerine dayandırıldığını, zayıf delilere dayanan görüşlerin bir değer ifade etmeyeceğini vurgular. Ayrıca, Kur’an kıssalarının gerçekliklerini teyit eden tarihi bilgi ve rivayetleri görmezden geldiğini, bazı ayetlerdeki iddialarına ters düşen yönleri hissetse de, ilmîlik görüntüsü içinde bunlara itibar etmediği hususlarında, Halefullah’a itiraz eder. Hattâ misyoner ve müsteşriklerin yapamadığı tahribatı Müslüman bir araştırmacı olarak yapmaya kalktığı,¹²⁰ şeklinde ağır ithamlarda bulunur.

Kur’an Kıssalarının tarihi gerçeklik taşıdığı ile ilgili olarak anlama zorluğu çekilmeden, Kur’an’ın kendini ifade ettiğini şu ayetlerle ispatlar “*Andolsun onların (geçmiş Peygamberler ve ümmetlerin) kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır. (Bu Kur’an) uydurulabilecek bir söz değildir...*”,¹²¹ Âl-i İmran suresindeki İsa kıssasının sonunda yer alan; “*Şüphesiz bu anlatılanlar gerçek kıssalardır...*”¹²² Ashab-ı Kehf kıssasının girişinde yer alan; “*Biz sana onların başından geçenleri*

¹¹⁹ Halefullah, 217.

¹²⁰ Şengül, **Kur’an Kıssaları Üzerine**, 127-136; Ayrıca Halefullah’a yapılan itirazlar için bkz. Ömer Faruk Yavuz, “Kur’an’ın Temel Amaçlarının İfade Edilmesinde Bir Anlatım Tekniği Olarak “Kıssa”nın Rolü”, Milet ve Nihal (İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi), Nisan 2009, Cilt:6, Sayı:1, 123; Kılıç, **Mitoloji, Kitabı Mukaddes ve Kur’ân-ı Kerim**, 170-171.

¹²¹ Yusuf 12/111.

¹²² Âl-i İmran 3/62.

gerçek olarak anlatıyoruz...”¹²³ örnekleriyle, Halefullah’ın iddia ettiği hususları anlamak gerçekten zorlaşmaktadır.

Fransız yazar Gu  non’un, “modern d    nce kendi şablonuna uymayanları hemen *efsane* hükmüyle yaftalamaktadır. Bu da   una dayanmaktadır; modern zihniyet, gerçekte geleneğe karşı olan zihniyetten başkası değildir. Bu sebeple de geleneği hor görür. Modern batılı toplumların bir başka karakteri de, pozitif d    ncenin d  ıındaki bilgi ve gerçeklik alanlarını yani, *Metafiziki* reddetmektir. Modern d    ncenin karakteri, akıl ve beşer üstü hakikat düşmanlığı olarak ifade edilmektedir.”¹²⁴ Sözlerini nakleden   eng  l; “  sl  m   leminde Kur’an kıssaları için mit’tir, mitolojidir ve efsane iddiaları tamamen Batı’ya endeksli d    nce tarzından kaynaklanmaktadır. Tamamen Allah’ın kudreti çerçevesinde, ilâhi takdir sonucu meydana gelen tarihteki olağan üstü olayların, anlatılan gayb   haberlerin insan bilgisi ve gücü çerçevesinde değerlendirilerek anlaşılmaya çalışılması sonucu söz konusu görüş ve ithamlar ileri sürülmüştür.”¹²⁵ sözleriyle de, bu konunun batı endeksli d    nce tarzının bir sonucu olduğunu ifade eder.

Halefullah’a yapılan itiraz ve Kur’an da mitolojik unsur bulunmadığı, bilakis Tevrat’ta mitolojik unsurların bulunduğu ile ilgili açıklamadan sonra   dris   eng  l makalesinde   u hususları delil getirir:

“  u bir hakikattir ki, temelde Kur’an ve   slam düşmanlığından kaynaklanan Kur’an kıssalarıyla ilgili asılsız görüş ve ithamlar modern d    ncenin karakteri olan akıl ve beşer üstü, hakikat düşmanlığı, her şeyi insan gücü ve bilgisi çerçevesinde değerlendirme saplantısıyla beslenmiştir. Bu bakış ve değerlendirmelere;

¹²³ Kehf 18/13.

¹²⁴   eng  l, “Kur’an Kıssalarının Tarihi Değeri,”74; Kılıç, 10.

¹²⁵   eng  l, “Kur’an Kıssalarının Tarihi Değeri,”74.

- a. Batılıların, Kur'an-ı Kerim'de kendi kutsal kitapları seviyesine indirme çabaları doğrultusundaki yoğun propagandaları sonucunda gelişen Batı'ya endeksli düşünce tarzı ve kalıplarından kaynaklanan yorumlar,
- b. Müslümanlardaki geri kalış psikolojisinden kaynaklanan kompleksler,
- c. Kur'an kıssalarında genellikle zaman ve mekân unsurlarına yer verilmeyip kapalı geçilmesi olgusunu Kur'ânî çerçevede değerlendirememekten doğan yanlış anlamalar,
- d. Kıssa kelimesinin anlam kayması sebebiyle anlam değiştirerek yanlış anlaşılması sonucu Kur'an kıssalarında edebiyattaki *hikâye* (roman) türünde olduğu gibi asıldan olmayan şeylerin anlatılabileceği vehminden kaynaklanan yanlış anlamalar,
- e. Kur'an'da kıssalar ile 'mesel' kelimesinin kullanımında ortaya çıkan yanlış anlamalar,
- f. Kur'an kıssalarına tamamen edebi sanat nazarıyla bakılarak, beşeri kıssa ve hikâyelerle eş değerde görme gibi sathî, gerçekleri kucaklamayan bakış, şeklindeki değerlendirmelerde eklenince, Kur'an gerçeğiyle çelişki arz eden görüş ve ithamlar, Müslümanlar arasında ne yazık ki yer bulabilmiştir. Gerçekten ilmî ve objektif olarak birçok açıdan Kur'an kıssalarına bakıldığında; kıssaların sembolik, simgesel ve tarihî gerçekliği olmayan edebî anlatımlar olduğu iddiasının ne derece Kur'an gerçeği ile çeliştiği rahatlıkla anlaşılabacaktır.”¹²⁶

Tartışmanın bu aşamasında; ”konuyla ilgili ayetler incelendiğinde; ilâhî mesaja inanmak istemeyen müşriklerin, *Esâtîrü'l- evvelîn* ifadelerinde (yukarıda

¹²⁶ Blz.Şengül, “Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri,” 76-77.

işaret edildiği gibi), mitolojiye yakın bir anlamı kastetmişlerdir. Yani, müşriklerin kendilerine anlatılıp, nakledilen ve tebliğ edilen hususları böyle görüp değerlendirme çabaları olmakla birlikte Kur'ân-ı Kerîm onların bu nitelemesine şiddetle karşı çıkmıştır. Bu durumda Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan kıssaların *mit* boyutuna indirgenmesi veya bunların mitolojik bir muhtevaya sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak, Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan kıssalardaki muhteva ile mitolojik unsurların zaman zaman paralellik arz etmesi mümkündür. Bu da mitolojilere ilâhî dinlerden bazı kalıntıların intikalini göstermektedir. Nitekim insanlığın binlerce yıllık kültürel birikimi olan mitolojilerin, bu süreçte ilâhî dinlerden bir takım unsurlar taşımaları da pek tabiidir. İlâhî dinlerin aynı kaynaktan gelmeleri de aralarında kaçınılmaz olarak bir takım paralellikleri doğurmuştur. Bundan başka oryantalistlerin de Kur'ân-ı Kerîm'deki bazı kıssaların Kitâb-ı Mukaddes kaynaklı olduğu yolunda birtakım iddia ve itirazları olmuştur. Ancak mukayeseli dinler tarihi çalışmaları, benzer kıssaların konu edinildiğini doğrulamakla birlikte, muhteva ve üslup açısından benzerlikten veya ayniyetten bahsetmenin mümkün olmadığını ortaya koymaktadır.”¹²⁷ Şeklinde yorum getirmek mümkündür.

Mit tariflerinden yola çıkarak Kur'an kıssaları ile aralarında bazı farkların olduğu ifade edilir. Örneğin: “Kur'an kıssalarıyla mitler arasında bir mukayese yapıldığında aralarındaki bazı temel ayrılıklar göze çarpmaktadır. Zaman açısından kıssalar genellikle tarih içinde gerçekleşmiş olayları aktarırken, mitler kendisine özgü sınırları belirsiz tarih dışı bir zaman içindeki olayları aktarmaktadır. Mitler yaratılış öykülerini aktarırken, kıssalar genellikle insanın düzenli bir âlem içindeki çeşitli tavır, davranış ve eylemlerini içeren öyküleri aktarmaktadır. Mitlerdeki kişiler

¹²⁷ Arpaguş, 16.

genellikle tanrısal özelliklere sahip doğüstü varlıklar iken, kıssalardaki kişiler genellikle insanlardan, nadiren de melek, İblis, cin vs. gibi doğüstü olarak nitelenebilecek varlıklardan oluşmaktadır. Mitlerdeki olaylar genellikle olağanüstü olaylar iken kıssalardaki olaylar genellikle insanın tabii hayat seyrinde gerçekleşen olaylardır. Kıssalardaki olağanüstü olaylar ise mucize veya azap şeklinde tabii varlıklarda kutsalın bir tezahürü olarak gerçekleşmektedir. Burada özellikle vurgulamak istediğimiz husus, Kur'an kıssalarının mitlerin aksine insanın yaşadığı tarihi gerçekliklere uygulanabilecek model olma özelliğine sahip olmasıdır. Ancak bu farklılıklara rağmen hem mitler hem de kıssalar dolaylı olarak bazı gerçekliklere işaret etmektedirler.”¹²⁸

Kur'an-ı Kerimde geçen, *Esâtîr'ül-Evvelîn* kelimesinin mitoloji olarak nitelendirmesine karşı çıkan Şehmus Demir; yukarıda da kısmen değinilen *ustûre* kelimesinin mitoloji ile ilgisinin bulunmadığını belirterek ilgili ayetler hakkında yürüttüğü değerlendirme sonucunda; ”*Esâtir* sözünün kıssalar bağlamında kullanılmadığını ve kıssalarla bir ilgisinin bulunmadığını ifade eder. *Esâtir* kelimesinin kıssalar için kullanılsa bile, kıssaların mitolojik bir yapıya sahip oldukları anlamına gelmez. Zira ilgili ayetler¹²⁹ incelendiğinde bu ifade biçimi hep müşriklere atfedilmektedir. Eğer kıssalar mitolojik bir içeriğe sahip ise, Kur'an'ın bunu müşriklerin ifadeleriyle belirtmesinin ne gibi bir anlamı bulunmaktadır, bunu açıklamak oldukça zordur. Kaldı ki müşrikler, *Esâtir* ifadesini ilgili ayetlerde anlatılan kıyamet, yeniden diriliş gibi olayları veya genel itibariyle Kur'an'ın

¹²⁸ Yavuz, 124-125,

¹²⁹ Bkz.En'am 6/25; Enfal 8/31; Nahl 6/24; Furkan 25/5-6; Kalem 68/15.

içeriğini onaylamamanın, inkâr etmenin bir gerekçesi olarak sunmaktadırlar.”¹³⁰ şeklinde bir sonuca varmaktadır.

Oryantalistlerin Kur’an’a yönelik eleştirilerinde, Halefullah’ın yaklaşımının ciddi anlamda etkili olduğu da söylenebilir. Zira oryantalistlerin Ashab-ı Kehf, Mûsa kıssası gibi bazı kıssaların çeşitli mitolojiler üzerine bina edildiğini, bu nedenle de mitolojik bir yapıya sahip olduklarını iddia ettiklerini belirten Halefullah, ”mitolojik unsurların Kur’an’a zararı olmayacağını, bilakis Kur’an’ın böyle bir üslup tarzı geliştirmiş olmasının övünç kaynağı olması gerektiğini ifade eder. Bu yüzden herhangi bir bilgin veya edebiyatçının Kur’an’da mitolojik unsurların bulunduğunu ispatlaması bize sıkıntı vermemelidir. Çünkü böyle bir ispat, hiçbir Kur’an metnine ters düşmez.”¹³¹ şeklindeki sözlerinden, Kur’an’da mitolojinin varlığının yadırganacak bir durum olarak algılanmaması gerektiği anlaşılır.

Bu düşünceye şu şekikde karşı çıkılmaktadır: ”Kur’an’ın mitolojik unsur içerdiğini savunmanın çeşitli problemleri beraberinde getireceği bir gerçektir. Ayrıca, Hristiyanlık - mitoloji ilişkisini Kur’an’a da yansıtmak ve Kur’an’da mitolojik unsurların var olduğunu söylemek doğru değildir. Zira mitler, dini geleneklerin şekil değiştirmiş halidir. Dinler tarihçilerinin dinin varlığını ilk insanın yaşadığı döneme kadar geriye götürmeleri, dinlerin mitlerden önce var olduğunu ve mitler de dâhil olmak üzere birçok kültürel yapıya etkide bulunduğunu göstermektedir. Bu nedenle, mitlerin dinlerin kalıntılarını taşıdığını, başka bir ifadeyle, tevhit inancının bozulması neticesinde çeşitli tanrıların ve inançların meydana gelmesi ve böyle bir yapının mitlere yansması olduğunu ifade etmek mümkündür. Kur’an-ı Kerim, diğer kutsal kitapların yaşadığı süreçleri

¹³⁰ Demir, **Mitoloji, Kur’an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik**, 121-122.

¹³¹ Halefullah, 216-217.

yaşamadığından, herhangi bir harici unsurun Kur'an'a girdiğini iddia etmek mümkün değildir. Kur'an'da ki bazı anlatımların Kur'an öncesi var olan çeşitli mitlerle paralellik sergilemesi halinde bile, Kur'an'ın mitolojik unsur içerdiğini iddia etmek mümkün olmayacaktır.”¹³²

Mitoloji karşısında Kur'an'ın tutumu ile ilgili olarak, Kur'an'ın günümüze kadar kesintisiz intikali ve kendinden önceki kitapların geçirdikleri süreç açısından konu değerlendirir. Bu nedenle gayri ilâhi unsurların Kur'an'a girmesi mümkün değildir. Kur'an'ın nüzul sürecinin henüz Hz. Muhammed'in hayatta iken tamamlanması, ilk derlenişi ve çoğaltılmasında gösterilen titizlik, ilk Mushaf örnekleri ile sonrakiler arasında farkların olmaması da dikkate alındığında, Kur'anda mitolojik unsur'un bulunamayacağını ortaya çıkarır.¹³³

“Kur'an'da mitoloji vardır” fikri sadece Halefullah'a ait değildir. Belki o, üstü kapalı ifade edilen bu düşüncüyü açıkça dillendirmiş ve pek çok tepkiye maruz kalmıştır. Bu konuda, Muhammed İkbâl, Muhammed Abduh ve S. Ahmed Han gibi düşünürlerin de bulunduğunu, aslında bu girişimin bir anlamda “demitolojizasyon” yani mitolojiden arındırma teşebbüsü olduğunu¹³⁴ ifade ederek tartışmayı burada tamamlayalım.

Kur'an-ı Kerim, geçmiş tarihi olayları, kıssaları metotsuz, rastgele bir üslup ile anlatmamaktadır. Bilakis tarihi kıssaları ve olayları muhataplara anlatırken hiçbir zaman değişmeyen, fert veya toplum bazında her zaman tekrarlanan genel geçer

¹³² Demir, **Mitoloji, Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik**, 123-124.

¹³³ Kılıç, **Mitoloji, Kitabı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim**, 121-174.

¹³⁴ Mustafa Öztürk, **Kıssaların Dili**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2010, 77-78. Demitolojizasyon (Mitolojiden uzaklaşma): Kitabı Mukaddesin mitolojik unsurlardan arındırılması veya hikâye ve sembollerindeki mitolojik unsurların araştırılıp tespit edilmesi ve bunların farklı bir yaklaşımla ele alınması anlamına gelmektedir. Bkz. Tillic, 52; Demir, **Mitoloji, Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik**, 54.

kurallar şeklinde anlatmaktadır. Başka bir ifadeyle Kur'an, dikkatli bakışlara sunup hissettirebilecek tarz ve miktardaki tarihi bilgiyi anlatmış, tarihten alınmış bazı önemli sahneleri ve kesitleri sunmuştur. Yoksa Kur'an, inananları ilgilendirmeyecek teferruat ve detay sayılabilecek kısımlarla meşgul olmamıştır.

Kur'an-ı Kerim, bütün üslubunda olduğu gibi kıssalarda da özel bir ifade tarzı kullanmaktadır. Kur'an'ın bu özelliği her konuda olduğu gibi onun evrensel ölçüdeki hidayet ve irşat rehberi oluşunu yansıtmaktadır. Her yönüyle mucize olduğu ifade edilen Kur'an, olayları doğru olarak fakat kendine ait bir tarzda muhatabına ulaştırmaktadır. Bunun sebebi, Kur'an'ın bütün zamanlara hitap eden bütün insanları ilgilendirebilecek evrensel, ilâhi bir mesaj oluşudur.

2. Kıssalarda Gaye ve Hedefler

Kur'an kıssalarına bakıldığında zaman çoğunlukla peygamberler ile bunların hak davalarının tarihi olduğunu görürüz. Peygamberlerin davetleri karşısında insanların tavrı ne olmuştur? Daveti kabul edenler, etmeyenler ve aralarında cereyan eden mücadele ve sonuç Kur'an'da muhataplarına öz olarak anlatılmaktadır. Kur'an'ın buradaki amacı; muhataplarını daha önceki milletlerin düştükleri hatalara veya ilâhi değerlere karşı olumsuz tavır sergileyen kişi ve toplumların durumuna karşı uyarmak ve aynı hatalara düşmekten kurtarmaktır. Kur'an-ı Kerim kıssalarla, peygamberler tarihi dışında, insanlık tarihinde meydana gelmiş, diğer inanç ve dinlere de konu olan, insanlık için ders ve ibret olacak bazı tarihî olay ve şahsiyetleri de anlatmaktadır. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim, hem ilâhî davet kitabı, hem de insanlık tarihini anlatan bir kitaptır, şeklinde bir tespite varmak herhalde yanlış olmasa gerekir.

Kur’ân’ın tarihi olayları, ilâhi mesajın muhataplarına ulaştırılmasında bir araç olarak kullandığı bir gerçektir. Çünkü tarihi olayların asıl kahramanı insandır. İnsan da temel yaratılış özellikleri (fıtrat) itibariyle başlangıçtan bu güne hiç değişmemiştir. Diğer taraftan Kur’ân-ı Kerim, bir tarih kitabı da değildir. Dolayısıyla, tarihi tarih için anlatmamıştır. Kur’ân’ın tarihi anlatma sebebi, hedefi olan dinî gayeyi gerçekleştirecek miktarda ve ölçülerde olmasıdır.¹³⁵

Kur’ân-ı Kerim; geçmiş tarihi olayları anlatma gaye, hedef ve metoduna paralel olarak tarihten kesitlere yer verirken aşırı gitmemiş, sadece ilâhi mesajın muhataplara sunulmasına yeterli ölçüde yer vermiştir.¹³⁶ Bu hususa, Kur’ân-ı Kerim bazı geçmiş olayları anlatmasının hemen akabinde açıkça işaret etmektedir.¹³⁷ Kur’an-ı Kerim, temel hedefi olan ilâhî mesajı muhataplara en güzel bir tarzda ulaştırılmasına vesile olacak şekilde bazen nadiren de olsa, Yusuf kıssasında olduğu gibi ayrıntılara yer vermektedir.

Kur’an-ı Kerim kıssaları, vicdanlara inanç esaslarını yerleştirmek için etkili bir araç olarak kullanılmıştır. Bu sebeple bir kıssa veya kıssanın bölümleri münasebet gereği birçok sureye dağıtılarak anlatılmıştır. İlgili husus tekrar ettikçe kıssadan duruma uygun bölüm zikredilmiştir. Bu durum adeta uzun bir filmin çeşitli sahnelerini, hatta sahnelerin değişik pozlarını veya farklı bölümlerini değişik amaçlar için göstermeye, seyircilerin dikkatlerine sunmaya benzemektedir.¹³⁸ Bununla beraber Kur’an, temel esprisini gerçekleştirmek için olayların en çarpıcı ve ibretli olanlarını anlatırken öyle ilginç bir üslup takip eder ki, adeta ilgili ayetleri okurken verilen pozlar, sahneler arasında meydana gelebilecek boşluğu doldurma görevini

¹³⁵ Şengül, “Kur’an Kıssalarının Tarihi Değeri”, 65.

¹³⁶ Şengül, “Kur’an Kıssalarının Tarihi Değeri”, 66; Öztürk, **Kıssaların Dili**, 21.

¹³⁷ Bkz.Nisa 4/164; Mü’min 40/78.

¹³⁸ Şengül, “Kur’an Kıssalarının Tarihi Değeri”, 66-67; Şimşek, 73.

dinleyicinin hayaline, zihnine bırakmaktadır. Bundan sonra geriye kalan teferruatı da tahmin etmek hiç zor değildir.

Kur'an-ı Kerim yalnızca bir hikâye ya da kıssa kitabı da değildir. Kur'an'daki kıssaların gaye ve hedefleri Kur'an'ın indiriliş amacı ile aynıdır. Dolayısıyla onlarda da insanlara yol gösteren prensipler ve ibretli öğütler vardır. İnsanlığı karanlıklardan aydınlığa çıkarmayı hedefleyen Kur'an, kıssaları bir metot olarak kullanmıştır.

Kur'an kıssaları, peygamberi ve inananları teselli etmekte ve sabrı tavsiye etmektedir. Zira İnsanları hakka davet etmek meşakkatli bir yoldur. Bu davete karşı onların verdiği olumsuz karşılık davet sahibini ümitsizliğe sürükleyebilir. Bu nedenle kıssalar, teselli amaçlı olarak sunulmak suretiyle benzer olayların geçmişte yaşanmış olması, aynı kaderin paylaşılması bir nebze olsun insanı rahatlatır.¹³⁹ *“Onların söylediklerinin hakikaten seni üzmemekte olduğunu biliyoruz. Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler açıkça Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar. Andolsun ki senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabrettiler, sonunda yardımımız onlara yetişti. Allah'ın kelimelerini (kanunlarını) değiştirebilecek hiçbir kimse yoktur. Muhakkak ki peygamberlerin haberlerinden bazısı sana da geldi.”*¹⁴⁰ Ayette görüldüğü gibi, inkâr ve yalanlama karşısında hangi tavrın takınılması gerektiği tavsiye edilmektedir. İnsanları inandıkları şeylerden vazgeçirmek oldukça zordur. Ayrıca yeni gelen dinin, onların çıkarlarına aykırı olması durumunda ise işin zorluğu daha da artar. Bu nedenle, peygamberlere karşı koyar ve hatta savaşır. Bu iş, tarihte bazen peygamberleri öldürmeye kadar varmıştır. Kur'an, geçmiş peygamberlerin

¹³⁹ Şimşek, 73; Yıldırım, **Kur'an-ı Kerim ve Kur'an ilimlerine Giriş**,108-109; Kutub, 230.

¹⁴⁰ En'âm 6/33-34.

yaşadıkları zorlukları anlatmak suretiyle peygamber ve inananları teselli etmektedir.¹⁴¹ Bu zorluklarla her peygamberin karşılaştığı, Allah'ın onları yardımsız bırakmadığı bildirilmektedir.¹⁴²

Kur'an Kıssaları, insanların düşünüp tarihten ibret almalarını sağlamaya yöneliktir.¹⁴³ Bu husus, Kur'an'da şöyle ifade edilir, *“Andolsun onların (geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır...”*¹⁴⁴ *“(Seni yalanlayanlar) hiç yeryüzünde dolışmadılar mı? Zira dolaşırlardı elbette düşünecek kalpleri ve işitecek kulakları olurdu. Ama gerçek şu ki, gözler kör olmaz; lâkin göğüsler içindeki kalpler kör olur.”*¹⁴⁵ İnsanların kendilerine verilen akıl ile düşünüp ibret almaları ve doğruya ulaşmaları Kur'an'ın emirlerindendir. Nitekim birçok ayet, insanlara tefekkürü emretmektedir. Önceki insanların tecrübelerinden ve yaşadıklarından dersler çıkarmaları ve aynı hatalara kendileri de düşmemeleri için Kur'an Kıssaları, insanların idrakine sunulmuş, ibret almaları istenmiştir.

Peygamberin nübüvvetini ispat etmek de kıssaların bir diğer amacıdır. Bilindiği gibi, Hz. Peygamber Kur'an'da anlatılan kıssaların çoğundan haberdar değildi. Kendisi okuma yazma bilmediğinden bunları başka kaynaklardan okuması da mümkün değildi. O'nun bu durumu Yusuf kıssasının sonunda şu ayetle ortaya konmuştur:¹⁴⁶ *“İşte bu (Yusuf kıssası) gayb haberlerindendir. Onu sana vahyediyoruz. Onlar hile yaparak işlerine karar verdikleri zaman sen onların*

¹⁴¹ Şimşek, 74.

¹⁴² Bkz.Hûd 11/120.

¹⁴³ Yıldırım, **Kur'an-ı Kerim ve Kur'an ilimlerine Giriş**,107; Şengül, “Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri”, 86; Şimşek, 79.

¹⁴⁴ Yûsuf 12/111.

¹⁴⁵ Hac 22/46.

¹⁴⁶ Kutup, 106; Muhsin Demirci, **Vahiy Gerçeği**, MÜİFV Yayınları, İstanbul 1996, 211-212.

yanında değildin (ki bunları bilesin).”¹⁴⁷ Meryem kıssası anlatıldıktan sonra da gelen ayet aynı gerçeğe işaret etmektedir. Hz. Mûsa’nın kıssası anlatılırken şu ifadeler rastlıyoruz. “(Resûlüm!) Musa’ya emrimizi vahyettiğimiz sırada, sen batı yönünde bulunmuyordun ve (o hadiseyi) görenlerden de değildin.”¹⁴⁸ Ayrıca bunları kısmen bilen Yahudi ve Hristiyan din adamları ile peygamberimizin pek temasları da olmamıştır. Buna rağmen Hz. Muhammed (s.a.v)’in Kur’an’a dayanarak bu kıssaları akla ve bilime uygun bir şekilde ifade etmesi Allah’tan vahiy aldığını göstermektedir.¹⁴⁹ Çünkü gerek bu kıssalarda gerekse Kur’an’ın genelinde daha sonra ortaya çıkan bilimsel gelişmelere aykırı olmayan ifadeler kullanılmıştır. Bu, Kur’an’ın mucizevî yönlerinden biridir.¹⁵⁰

Bütün peygamberlerin aynı prensipleri insanlara bildirdiklerini ortaya koymak ve tevhit davasının evrensel olduğunu açıklamak Kur’an kıssalarının bir diğer amacıdır. Kıssalara bakıldığında peygamberlerin aynı mesajlarla kavimlerine geldikleri görülür. Hepsi aynı prensiplerin kabul edilmesi için çalışmışlardır. İnsanların kurtuluşlarının bu davete icabet etmekle mümkün olabileceğini her peygamber kendi kavmine hatırlatmıştır.¹⁵¹ “Andolsun ki Nuh’u elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim! Allah’a kulluk edin, sizin ondan başka tanrınız yoktur. Doğrusu ben, üstünüze gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum.”¹⁵² “Ad kavmine de kardeşleri Hûd’u (gönderdik). O dedi ki: "Ey kavmim! Allah’a kulluk

¹⁴⁷ Yûsuf 12/102.

¹⁴⁸ Kasas 28/44.

¹⁴⁹ Kutup, 107.

¹⁵⁰ Maurice Bucaille, **Müspet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur’an**, çev. M.A.Sönmez, DİB Yayınları, Ankara 2001, 239-240,

¹⁵¹ Öztürk, 37; Şinasi Gündüz, **Kur’an Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit mi? Yapı, Muhteva ve Kaynak Açısından Torah Kıssaları**, OMÜİF Dergisi, Samsun 1998, Sayı-10, 66; Şengül, “Kıssa”, **DİA**, Ankara 2002, 25/499-500.

¹⁵² A’râf 7/59.

edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Hâla sakınmayacak mısınız?”¹⁵³ “*Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. O da, size bir mucize olarak Allah'ın şu devesidir. Onu bırakın, Allah'ın arzında yesin, (içsin); ona kötülük etmeyin; sonra sizi elem verici bir azap yakalar.*”¹⁵⁴ “*Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka tanrınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir; artık ölçüyü, tartıyı tam yapın, insanların eşyalarını eksik vermeyin. Düzeltilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Eğer inananlar iseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır.*”¹⁵⁵ Bütün bu ayetler; davetin birliğini, her peygamberin aynı amacı gerçekleştirmek için gayret ettiklerini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra Kur'an şunu vurgulamaktadır; bütün peygamberlerin nübüvvetleri ne ise, Hz. Muhammed (s.a.v)'in risâleti de aynı şeydir. İnanmak isteyen hepsini birden kabul etmesi gereklidir. Ayetlerde dikkat çeken husus şudur: “*Nuh kavmi de peygamberleri yalancılıkla suçladılar.*”¹⁵⁶ ve “*Lût kavmi de peygamberleri yalancılıkla suçladı.*”¹⁵⁷ derken aslında yalanladıkları peygamber tek kişi (Nuh ve Lût) olmasına rağmen Peygamberler *el-mürselin* şeklinde çoğul kullanılmıştır bu da, tek peygamberi yalanlayan kimsenin bütün peygamberleri yalanlamış sayıldığını gösterir.¹⁵⁸ Dolayısıyla bütün peygamberlerin nübüvvetini inkâr edemeyen kimse için Hz. Muhammed (s.a.v)'in risaletini inkâr etmesinin doğru olmayacağı ortaya çıkmaktadır.

¹⁵³ A'râf 7/65.

¹⁵⁴ A'râf 7/73.

¹⁵⁵ A'râf 7/85.

¹⁵⁶ Şuarâ 26/105.

¹⁵⁷ Şuarâ 26/160.

¹⁵⁸ Bkz.Şengül, **Kur'an Kıssaları Üzerine**, 298–308.

Kur'an kıssalarında, inanç esaslarını açıklamak ve ispat etmek amacı da vardır. Tevhit, âhiret'e iman, vahiy ve peygamberlik konuları Kur'an'ın önemli meseleleri olduğuna göre doğal olarak kıssaların anlatım alanlarına girer.¹⁵⁹ Bunları kıssa formatında açıklamak ve insanların gönüllerine yerleştirmek kıssaların sunuluş amaçlarından biridir. Mesaj doğrudan açıklanmış olsaydı, belki insanlar çok rahat anlamayacak ya da yanlış anlayacaktı. Dolayısıyla, kıssa tekniğiyle daha basit ve etkileyici bir tarzda ifade edilerek Kur'an'ın amacına hizmet edilmiş oldu. Örneğin, Bakara Suresi'nde, Hz. İbrahim ile ilgili kıssada diriliş, ilginç bir şekilde anlatılarak muhatabın bu inancı kabul etmesi kolaylaştırılmıştır.¹⁶⁰

Şeytan'ın düşmanlığına karşı insanlığı uyarmak, şeytanla kendilerinin arasında, işin başından beri sürüp gelen düşmanlığın olduğunu hatırlatmak kıssaların amaçlarındanıdır. Uyarının talimat ya da emir şeklinde verilmesi yerine, kıssa tarzıyla yapılması muhatapta daha güzel bir etki yaratmıştır.¹⁶¹ Bunun en güzel örneği, Hz.Âdem Kıssasıdır ki, önemine binaen birçok yerde tekrar edilmiş ve insanlar şeytanın vesveselerine karşı uyarılmıştır.¹⁶² Bununla da, insanların babaları Hz.Âdem'in düştüğü hataya düşmemeleri istenmiş, ahirette huzura kavuşmaları için yapmaları gerekenler üzerinde durulmuştur. Şeytan'ın, insanı kötülüğe sevk etmek için her yolu kullandığı, buna karşılık dikkatli olunması gerektiği belirtilmiştir.¹⁶³

Allah'ın verdiği nimetlerin bildirilmesi, hatırlatılması ve şükretmeye davet de kıssaların amaçlarındanıdır. Hz.İbrahim ve Hz.İsa kıssalarında kendilerine verilen nimetlerin hatırlatıldığı gibi, Allah'ın peygamberlerine ve seçkin kullarına ihsan

¹⁵⁹ Şengül, **Kur'an Kıssaları Üzerine**, 281.

¹⁶⁰ Bkz.Bakara 2/260.

¹⁶¹ Yıldırım, "Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar", 46.

¹⁶² Bkz.Nur 24/21,

¹⁶³ Bkz.Bakara 2/168-169; A'raf 7/16-17.

ettiği nimetler de kıssalarda bildirilmektedir. Bu kıssalarda Allah'ın kendisine bağlılığı ve itaati karşılıksız bırakmayacağı vurgulanmaktadır. İnsanların karşılaştıkları sıkıntılarda sabır ve metanetle Allah'a bağlılıklarının devamı halinde, bu davranışlarının karşılıksız kalmayacağı, kıssa üslubuyla anlatılmaktadır.¹⁶⁴

Kıssalar, İnsanların doğru yola gitmelerini hedefleyen örnek birer davranış modeli ortaya koyarlar. Bunları iki kısımda değerlendirmek mümkündür. Birinci kısım; olanı tasvir eder. Yani; önce bir olay canlandırılır, daha sonra insanların bu sahne etrafında düşünmesi sağlanır. İkinci kısımda ise; olması gereken güzel ahlak ve yaşantı gösterilir. Bunun uygulama örneğini de, Hz. Muhammed (s.a.v)'in tavrı oluşturur. Onun davranış modeli, olaylar karşısındaki tutumu ve ilişkilerdeki tutarlılık kendisine inananlar için birer modeldir.¹⁶⁵

Açıklamalara ilaveten, akıl sahiplerine ibret kaynağı olması, gerçeği yansıtması, bazı hususlarda ilahi kitaplarla uyum halinde olması, açıklayıcı unsurları taşıması ve insanlığın mutluluğunu hedeflemiş olması kıssaların temel özelliklerini oluşturmaktadır.¹⁶⁶

B. Tevrat Kıssalarının Genel Özellikleri

Bu bölümde, Tevrat kıssalarının genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Tevrat'a bakıldığında İsrailoğullarının tarihi tarzında oluşturulduğu görülür. Tevrat metinlerinde, anlatım tarzı kıssa ve hikâye üslubuna çok yakındır. Önceki bölümde Kur'an-ı Kerim'in kıssa üslubu üzerinde durmuştur. Bu bölümde de Tevrat'ın kıssa anlatım, üslup ve tarzını tespit etmeye çalışılacaktır.

¹⁶⁴ Yıldırım, “Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar”, 46.

¹⁶⁵ Bkz. Görgün, 29-31.

¹⁶⁶ Kaya, 31-58; Öztürk, 21-22; örnek için bkz. Yusuf 12/111.

a. Kıssalarda Üslup ve Metot

Tevrat, tarihi bir süreçten geçmiştir. Bu süreç, Kur'an'ın geçirdiği tarihi yolculuktan oldukça farklıdır. Bu nedenle ilgili kitaplar kutsal metin kritiğine tabi tutulmuşlardır. Bu kritik bazen Kur'an-ı Kerim için de uygulanmaya çalışılmıştır.

Tevrat'ın geçirdiği tarihi sürecin dikkate alınmasıyla mitolojik unsurların olup olmaması, ayrıca bir tartışma konusudur. Mitolojik unsurun bulunup bulunmaması da Tevrat'ın üslubunda bilinmesi gereken önemli bir konudur. Tevrat'ın farklı nüshalarının ortaya çıkışı, Yahudi tarihinde yaşanan sürgünler ile karşılaştıkları farklı medeniyet unsurlarından etkileşim sonucu bir takım mitolojik unsurlar Tevrat'a girmiştir.

Kutsal kitap metinleri üzerinde yapılan tenkitler, sistematik olarak 19. yüzyılda başlamıştır. Bu çalışmanın bir neticesi olarak Tevrat'taki beş kitap (Pentateuque-Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye) Mûsa tarafından yazılmadığı, çeşitli zamanlarda ve çeşitli metinlerden gelişi güzel derlendiği şeklinde tenkitler ortaya çıkmıştır. En eski nüsha, M.Ö. 9. yüzyılda ve en yenisi de 5. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Yahudilere göre kutsal kitapları sürgün zamanlarında kaybolmuş, daha sonra bu kitapları Ezra yeniden oluşturmuştur.¹⁶⁷

Kısaca, muhtelif zamanlarda tekrar tekrar kaleme alınması, redaksiyonlar esnasında metne başka unsurların girmesi yanında, dört ayrı nüshanın zaman içinde oluşması da metin kritiğine maruz kalan hususlardır.¹⁶⁸

¹⁶⁷Kılıç, **Mitoloji, Kitabı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim**, 87; Adam, **Yahudi Kaynaklarına göre Tevrat**,121-123; Fuat Aydın, **Yahudilik**, İnsan Yayınları, İstanbul 2004,102.

¹⁶⁸Kılıç, **Mitoloji, Kitabı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim**, 91. Bu metinler şunlardır; 1-Yahvist Metin: M.Ö. 9. Asırda Yahuda da yazılmıştır. Tanrı Hakkında *Yahve* kelimesini kullandığından bu isim verilmiştir. 2-Elohist Metin: Birinciden yaklaşık yüz yıl sonra yazılmıştır. Tanrı hakkında *Elohim* kelimesi kullanıldığından bu isim verilmiştir. 3- Tesniye:

Tevrat'ta, "mitolojik" unsurların varlığını gösteren en açık bölümler, Tufan'ın sebeplerini açıklayan bölümlerdir.¹⁶⁹ "Yeryüzünde insanlar çoğalmaya başladı, kızlar doğdu. İlâhi varlıklar insan kızlarının güzelliğini görünce beğendikleriyle evlendiler."¹⁷⁰ Bunlar antik çağda meşhur olan kahramanlardır.¹⁷¹ "Rab baktı, yeryüzünde insanın yaptığı kötülük çok, aklı fikri hep kötülükte. İnsanı yarattığına pişman oldu. Yüreği sızladı. "Yarattığım insanları, hayvanları, sürüngenleri, kuşları yeryüzünden silip atacağım dedi."¹⁷² Bu ifadelerde de mitolojik unsurların olduğu görülmektedir.

Bâbil'in mitolojik unsurları Tevrat'a öylesine girmiştir ki, Yehova'nın Antropomorfik bir şekilde sunulmasının gerisinde dahi, Mezopotamya kökenli yaratma anlayışının tek Tanrı anlayışıyla yorumlanmış bir şekli olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁷³

Tevrat'ın mitolojik unsur taşıması ve bununla ilgili eleştirel çalışmalar geliştirilmiş buna ek olarak İnciller de konuya dâhil edilerek bu kritiğin neler olması gerektiği hususunda çalışmalar yapılmıştır. Bu alanda öne çıkanlar; Yahudi asıllı, Bruch Spinoza (1632-1677) ile Salomo Semler (1725-1791) olmuştur.¹⁷⁴ Kutsal kitap kritiği ile "Demitolojizasyon" kavramının mucidi Alman asıllı Protestan teolog Rudolf Karl Bultmann (1884-1976)'dır. Aslında kendinden çok önceleri başlayan

M.Ö.8. veya 7.yüzyılda kaleme alınmıştır. *4-Din Adamları Metni*: Bâbil esareti veya ondan hemen sonraki döneme, yani M.Ö. 6. Asra aittir. Bkz.Bucaille, 32-34; Suat Yıldırım, **Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık**, Işık Yayınları, İzmir 1996, 104.

¹⁶⁹ Bkz.Yaratılış 6: 1-7.

¹⁷⁰ Yaratılış 6: 1-2.

¹⁷¹ Kılıç, "Mitoloji, Kitabı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim", 88.

¹⁷² Yaratılış 5: 7.

¹⁷³ Kılıç, "Mitoloji, Kitabı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim", 89-90. Yahudi Mitoloji örnekleri için bkz.S.H.Hooke, **Ortadoğu Mitolojisi**, çev. Alaeddin Şenel, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002, 141-219.

¹⁷⁴ Demir, **Mitoloji, Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik**, 50.

kritik alışmaları Bultmann’la sistemleşmiştir.¹⁷⁵ Selefleri olan (Alman ilâhiyatçı Eichorn (1752-1827), Gabler 1753-1826) kutsal kitap araştırıcılarının da etkisiyle oluşturulan bu yöntem aslında Yeni Ahit’in mitolojik unsurlardan arındırılmasıdır. Bu arındırma sadece mitoloji ile sınırlı kalmamakta aynı zamanda Yeni Ahit’teki çelişkilerden de arındırılması gerekmektedir. Çalışmamız içinde olmasada İnciller ile ilgili konuya kısaca değinmek yerinde olacaktır. Mesela, bir taraftan İsa’nın bakire Meryem’den dünyaya gelişi, diğeryandan onun ezeli ya da tarih öncesi bir varlık oluşundan bahsetmek açık bir çelişki olarak nitelendirilmektedir.¹⁷⁶ Bultmann, Yeni Ahit’teki üç katlı dünya kozmolojisi ile gerçekte kozmik bir drama olan “Tanrı’nın Krallığı” kavramı, köken itibariyle Bâbil ve eski İran dinleri gibi farklı kültür değeryleri ile kurulan münasebetler sonucu ortaya çıkan mitolojik bir dünya görüşünü yansıtır.” der. Bultmann’ın görüşleri tepkilere neden olsa da aslında iyi niyetlidir. Ona göre, Yeni Ahit’teki gereğı perdeleyen mitolojik unsurlar mutlaka ayıklanmalı çağın insanının kutsal kitap anlayışının önündeki perdeler kaldırılmalıdır. Demitolojizasyon (mitolojiden arındırma), İncil’den mitolojinin ayıklanması değil, ona aşırı önem veren anlayışın reddidir. Nitekim Bultmann, Yeni Ahit’in de pek çok mitolojik anlatım ierdiğı fikrine rağmen, bu tür anlatım içeren pasajlardan daha derin anlamlar çıkarılmasını önerir. Yani, o bunların modern dünya ile uyumlu ve anlaşılır hale getirilmesi gerektiğini ileri sürer.¹⁷⁷ Bu durum bir yerde, Bultmann ile Muhammed Abduh ve Halefullah’ın, Kutsal Kitap kritiğinde aynı noktada birleştiklerini gösterir.

¹⁷⁵ Bultmann’ın görüşleri için bkz, Eliade, 153; Öztürk, 78-80.

¹⁷⁶ Öztürk, 86.

¹⁷⁷ Öztürk, 87.

Örneğin; Muhammed Abduh'un Kur'an-ı Kerim'deki, Fil Suresinin *“(Allah) onların üzerine sürüler halinde kuşlar göndermedi mi? O kuşlar, onların üzerlerine kurumuş tuğladan yapılmış taşlar atıyordu...”*¹⁷⁸ mealindeki ayetleri, büyük bir sivri sinek sürüsünün taşıdığı salgın hastalık mikrobu ya da bir tür virüs olarak izah eder. Bundan başka Âdem kıssası ile ilgili yaptığı yorumlarda Demitoloji olarak değerlendirilir. Netice itibariyle Bultmann'ın Yeni Ahit hakkında söyledikleri ile Muhammed Abduh'un Kur'an ayetlerine getirdiği yorumlar arasında mahiyet bakımından fark yoktur. Bu, adı konulmamış bir demitolojizasyondur.¹⁷⁹

Yukarda da ifade edildiği gibi, dinlerin veya ilâhî kitapların kıssalarında bazı benzerlik veya paralellikler olması olayına ilâhî dinlerin yaşadıkları süreç açısından bakmak gerekmektedir. Yahudilik-Hıristiyanlık ile İslâm'ın gelişimi ve mevcut durumu birbirlerinden oldukça farklıdır. Eski ve Yeni Ahit'te mitoloji bulunduğu genel kabul gören bir husustur.¹⁸⁰ Bununla birlikte bu metinlerin mitoloji ihtiva etmeleri, aslında onların özüyle alâkalı bir durum olmayıp, yaşadıkları tarihî süreçten kaynaklanır.¹⁸¹

Tevrat kıssalarında birbiriyle çelişkili gibi görünen ifadeler mevcuttur. Örneğin, Nuh Tufanı'nın anlatıldığı kıssada bir yerde, Nuh'un her canlıdan birer çift alması bildirilirken, başka bir yerde ise, yedişer çift alması istenmiştir. “Sağ kalabilmek için her canlı türünden bir erkek, bir dişi olmak üzere birer çifti gemiye al.”¹⁸² “Yeryüzünde soyları tükenmesin diye, yanına temiz sayılan hayvanlardan

¹⁷⁸ Fil 105/2-4

¹⁷⁹ Öztürk, 94-96

¹⁸⁰ Kitabı Mukaddes'te ki Mitoloji örnekleri için bkz. Hook, 227-252.

¹⁸¹ Kılıç, **Mitoloji, Kitabı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm**, 94-97.

¹⁸² Yaratılış 6/19.

erkek ve dişi olmak üzere yedişer çift, kirli sayılan hayvanlardan birer çift, kuşlardan yedişer çift al.”¹⁸³ Bölümleri konuya örnek olarak verilebilir.

Tevrat kıssalarında oldukça abartılı olarak algılanabilecek ifadeler vardır. Bunlar hem tarihi açıdan, hem de mantıki açıdan incelenmesi gereken hususlardır. Örneğin: “Zevah ve Salmunna doğulu halkların ordularından artakalan yaklaşık on bin kişilik orduyla beraber Kalkor’daydılar. Eli kılıç tutan yüz yirmi bin savaşçı ölmüştü.”¹⁸⁴ “Sonra Ofra’ya, babasının evine dönüp kardeşlerini, Yerubbaal’ın yetmiş oğlunu bir taşın üzerinde kesip öldürdü. Yalnız Yerubbal’ın küçük oğlu Yotam kaçıp gizlendiği için sağ kaldı.”¹⁸⁵ Bu rakamlar o günün şartları dikkate alındığında oldukça abartılı olduğu görülür. Gerek savaşçıların sayısı, gerekse bir savaşta ölebilecek kişilerin sayısı abartılmıştır. Aynı durum Kral Süleyman kıssasında da mevcuttur. “Süleyman’a bir yılda gelen altın miktarı 666 talant’ı (yaklaşık olarak 23 ton) buluyordu.”¹⁸⁶ “Süleyman’ın kral kızlarından 700 karısı ve 300 cariyesi vardı. Karıları onu yoldan çıkardılar.”¹⁸⁷ Örneği de oldukça abartılıdır.

Tevrat kıssalarında ilk bakışta Ahlâk’a aykırı gibi algılanabilecek anlatımlar mevcuttur. Tevrat kıssalarında okunduğunda hoş izlenimler bırakmayan, Ahlâk’a ters düşen bir durum ortaya çıkmaktadır. Lût’un kızları ile münasebetlerinin anlatıldığı pasajlar buna örnek olarak verilebilir.¹⁸⁸ Bunun dışında Ezgiler Ezgisi kitabında da Ahlak anlayışına ters gelebilecek bölümler mevcuttur.¹⁸⁹

¹⁸³ Yaratılış 7/ 2–3.

¹⁸⁴ Hâkimler 8/10.

¹⁸⁵ Hâkimler 9/15.

¹⁸⁶ I. Krallar 10/14.

¹⁸⁷ I. Krallar 10/14.

¹⁸⁸ Bkz. Yaratılış 19/30–38.

¹⁸⁹ Bkz. Ezgiler Ezgisi 1/2; 4/5; 7/1–2.

Tevrat kıssalarında ayrıntılara fazlaca yer verilir. Bunlar okunurken sanki kıssanın anlatılış amacından uzaklaşıldığı hissedilir. Mesela, Yahudaoğulları'nın mirası sayılırken 14 şehir ayrı ayrı zikredilmektedir. Diğer aşiretler içinde aynı anlatımlar mevcuttur. "Yahudaoğulları'nın Edom sınırına doğru en güneyde kalan kentleri şunlardı: Kavsöl, Eder, Yagor, Kina, Dimora, Adada, Kedes, Hasor, Yılın, Zif, Telem..."¹⁹⁰ Aynı şekilde Süleyman'ın evini on üç yılda yaptığı bildirilerek ayrıntılara girilir. "Süleyman kendine, yapımı on üç yıl süren bir saray yaptırdı. Uzunluğu yüz, genişliği elli, yüksekliği otuz arşın olan Lübnan Ormanı adında bir saray daha yaptırdı. Saray sedir kirişler yerleştirilmiş dört sıra halindeki sedir sütunların üzerine yapılmıştı. Sütunların üstündeki kırk beş kirişin üstü sedir tahtalarıyla kaplanmıştı. Bir sıra on beş kirişten oluşuyordu. Kafesli pencereler üç sıra halinde birbirine bakacak biçimde yapılmıştı..."¹⁹¹ Ayrıntılar bu şekilde devam etmektedir. Diğer kıssalarda da aynı şekilde verilmek istenen mesajın önüne geçebilecek pek çok tarih, zaman, yer ve kişi ayrıntılarına yer verilir.

Tevrat'ta oldukça fazla mecâzî anlatıma rastlanmaktadır. Firavun'a gitmekle emrolunan Mûsa'nın dili fasih olan kardeşi Hârûn'u kendisine yardımcı vermesini¹⁹² Allah'tan niyaz ettiği: "İşte ben dudakları sünnetsiz bir adamım ve Firavun beni nasıl dinleyecek"¹⁹³ şeklindeki sözleri de Tevrat'taki mecaz anlatıma örnektir.¹⁹⁴ Kur'an'a nazaran Tevrat'ta, mecâzî anlatıma daha çok yer verilir. Bunun nedeni, Kutsal kitabın şekillenmeye başladığı dönemin gizemliliğinden kaynaklanır. Her şeyden önce, Tevrat'ın kendisine verildiği Mûsa, Mısır Firavunları döneminde yaşamış bir

¹⁹⁰ Yeşu 15/21- 63.

¹⁹¹ Bkz. I. Krallar 7/1-12.

¹⁹² Bkz. Mısır'dan Çıkış 4/13-16.

¹⁹³ Mısır'dan Çıkış /12,30.

¹⁹⁴ Çağır, **Kur'an-ı Kerim ve Kitabı Mukaddes Mukayyesine Özgün Bir Yaklaşım**, 58-59.

peygamberdir. Mısır'ın o dönemde en belirgin özelliği ise, büyücülüğün yaygın ve revaç bulan bir sanat haline gelmiş olmasıdır.¹⁹⁵ Hattâ bu dönemde, Mezopotamya'da, Bâbil, Asur ve Keldaniler'de; büyü, tılsım, sihirli sözler gibi büyücülüğün çeşitli şekilleri yaygındı.¹⁹⁶ Tevrat'ta da, sihir ve büyüye şiddetle yasaklayan bölümlere rastlanmasına karşın,¹⁹⁷ geliştiği ortam gizemliliğin revaçta olduğu hatta kralların bile sihirbaz ve büyücülerden medet umduğu bir dönemdir. Bu nedenle Tevrat'ta mecâzî anlatıma bolca yer verilir.¹⁹⁸

Tevrat'ta, temsîlî anlatımlara da yer verilir. Davut'un askerlerinden Uriya'nın hanımı Bat-Şeva'ya âşık olması, onu hile ile öldürtüp hanımını alması¹⁹⁹ sonucunda Tanrı'nın Peygamber Natan'ı Davud'a göndermesi olayı temsîlî olarak anlatılır.²⁰⁰

Teşbih sanatıyla anlatım Tevrat'ta da yer alır. İbrahim'in soyunun, Tanrı tarafından yeryüzünün tozu kadar sayısız bir soya sahip olması²⁰¹ örnek olarak verilebilir.

Tevrat'ta, tekrarlara sıkça rastlamak mümkündür. Pekiştirme ve te'kit yöntemi olan tekrar, zihinlere fikirleri yerleştirme metodu olarak Kur'an-ı Kerim'de ve Tevrat'ın muhtelif bölümlerinde kullanılmıştır. Rahman suresinde: “*O halde Rabbi'nin hangi nimetini yalanlayabilirsiniz.*”²⁰² ayeti'nin 31 kez tekrarlanması örnek verilebilir. 136. Mezmur'da: “*Çünkü inayet ebedidir.*” ifadesi, her cümle

¹⁹⁵ Çağıl, **Din Dili ve Mecaz**, 73.

¹⁹⁶ Hikmet Tanyu “Büyü”, **DİA**, İstanbul 1992, 6/503.

¹⁹⁷ Bkz.Mısır'danÇıkış 22/18; Levililer 19/26, 31; 20/6, 27; Yasa'nın Tekrarı 18/10 -11.

¹⁹⁸ Tevrat'ta mecaz örnekleri için bkz. Çağıl, **Din Dili ve Mecaz**, 75-106.

¹⁹⁹ Bkz.II. Samuel 11/3.

²⁰⁰ Bkz.II. Samuel 12/1-7.

²⁰¹ Bkz.Yaratılış 28/14.

²⁰² Rahman 55/13.

sonunda yer alacak şekilde 26 kere tekrarlanmaktadır.²⁰³ Tevrat'ta “*Tanrınız Rab benim*”²⁰⁴ sözü sık sık tekrarlanır.

Tevrat'ın kısasa nakledişinde tarih kitabı görüntüsü vardır. Bu görüntü özellikle Tevrat'ın İsrailoğulları merkezli bir yapısından kaynaklanmakla birlikte detaylı tarih bilgisine yer veren bir metin olduğu göze çarpmaktadır. Başka bir ifadeyle Tevrat, seçkin bir kavim olduğu kabul edilen İsrailoğullarını konu alan bir tarih kitabı görünümündedir.²⁰⁵ Tevrat'taki kıssaların ve belki de en belirgin özelliği; sunulan bilgilerin, tarih, yer ve şahıs gibi unsurların bütün detaylarla verilmesidir. Tevrat'ta olaylar anlatılırken, asıl amacı unutturma veya göz ardı etme pahasına çok detaylara girilmekte, adeta hiçbir detay kaçırılmamaktadır. Bir örnek vermek gerekirse, Nuh ve Tufan olayının anlatımında ayrıntılar sunulmakta, Nuh'un gemiyi nasıl yapacağı, Tufan esnasında ve Tufan sonrasında meydana gelen olaylar bütün detayları ile anlatılmaktadır. Ayrıca Nuh'un soyundan gelecek nesil iki ayrı versiyon halinde uzun anlatımlar sonucu, muhatapta, bu bir tarih kitabı mı? Fikrinin doğmasına sebep olmaktadır.²⁰⁶

b. Kıssalarda Gaye ve Hedefler

Tevrat'taki kıssaların anlatılış gaye ve hedeflerinden söz ederken aslında bu kitabın bizatihi kendi gaye ve hedefleri üzerinde durmak yerinde olacaktır. Yukarıda ifade edildiği gibi Tevrat, İsrailoğullarının hayat hikâyesi ve kutsal tarihini oluşturur.²⁰⁷ Şu halde kıssaların hedefleri ile Tevrat'ın hedefleri de bire bir örtüşür.

²⁰³ Bkz. Mezmurlar 136/1-26; Çağıl, **Kur'an-ı Kerim ve Kitabı Mukaddes Mukayyesine Özgün Bir Yaklaşım**, 70-71.

²⁰⁴ Bkz. Levililer bölümünde, neredeyse her bab sonunda tekrarlanmaktadır.

²⁰⁵ Demir, **Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması**, 128-129.

²⁰⁶ Demir, **Mitoloji ve Kur'an Kıssaları**, 88-89; Gündüz, 60.

²⁰⁷ Tümer-Küçük, 179.

Bu bölümü bitirmeden önce şu hususu da belirtmekte fayda vardır; bazı şarkiyatçılar Kur'an kıssalarının Tevrat ve İncil'den alındığını iddia ederler. Halbuki Hz.Muhammed ümmî olduğu gibi Tevrat 8. yüzyılda, İncil ise en erken 9. yüzyılda Arapçaya çevrilmiş olduğundan Kur'an kıssalarının Kitabı Mukaddes'ten alınması nasıl mümkün olabilir? Gerçekte vahiy kaynaklı olmaları sebebiyle bu üç kitapta genellikle aynı kıssalar yer almakla birlikte temel vurgu, muhteva ve üslûp bakımından birbirlerinden oldukça farklıdır.²⁰⁸ Aynı havzadan beslenen kaynakların zaman zaman birbirine benzemesi veya geçirdikleri tarihi süreç veya karşılaştıkları kültürlerden etkileşme sonucu farklılıkların çıkması da aslında yadırganacak bir durum olmasa gerek. Çalışmamızda işte bu noktada benzerlik ve farklılıkların tespiti önem arz etmektedir.

Kur'an-ı Kerim, son semavi kitap olması sebebiyle, kendisinden önceki Kutsal Kitaplar karşısında potansiyel bir “neshetme“ ya da “geçersiz kılma” kudretine sahip olmasıyla birlikte, Tevrat'ın getirdiği bazı hükümlerin ve prensiplerin pek çok yönünü yeni baştan düzenleme gibi bir misyonu üstlenmesi de pekâla mümkün olabilir. Ayrıca Kur'an, son ilâhi kitap oluşuyla da Tevrat'ta yer alan bazı tarihi kıssaların daha sağlıklı anlaşılabilmesi noktasında yol gösterici bir özelliğe de sahiptir.²⁰⁹

Kısaca tekrar edecek olursak; kıssalar, Kur'an'da büyük bir yekûn teşkil etmekle birlikte,²¹⁰ Kur'an, Tevrat'ta olduğu gibi bir İsrailoğularını anlatan “tarih kitabı” görünümünde değildir. Kur'an kıssalarında ayrıntılardan uzak durulmakta, özellikle yer ve zaman gibi unsurlardan söz edilmemektedir. Çoğu yerde kıssada

²⁰⁸ Şengül, “Kıssa“, **DİA**, Ankara 2002, 25/500.

²⁰⁹ Çağır, **Kur'an-ı Kerim ve Kitabı Mukaddes Mukayesesine Özgün Bir Yaklaşım**, 225.

²¹⁰ Kaya, 36.

anlatılan olayların kahramanlarına da yer verilmemektedir. Dolayısıyla, Kur'an'da, Tevrat'ın aksine, tarihi unsur, verilmek istenen mesajın önüne geçmemekte sürekli ardında kalmaktadır.²¹¹

Tevrat, tarih içerisinde geçirdiği süreçte uğradığı deformasyon ve insan eliyle kaleme alınmış olması ihtimaline rağmen dini metin olarak nitelendirilebilecek bir yapıya sahiptir. Kur'an ise, Allah sözünün katıksız ve farklılıksız bizzat kendisi oluşu ve peygamberi henüz hayatta iken tamamlanıp kitaplaşması nedeniyle, dini metinden öte bir anlam, ilâhi vahiy, ilâhi kelam olma özelliği taşımaktadır. Tevrat'ın ilâhi bir dine ait kutsal metin olması ve Kur'an'ın da ilâhi kelam olması nedeniyle paralellik taşıması tabiidir. Ancak, kıssalar açısından bakıldığında, işleniş şekilleri ve muhtevasında büyük farklılıkların olduğu da görülür.²¹² Biz tespit ettiğimiz farklılık ve benzerliklerde iyi - kötü veya doğru - yanlış şeklinde karar verecek değiliz. Aşağıdaki bölümlerde ele alacak konularda zaman zaman birbirine çok aykırı ifadeler olduğu gibi birbirini adeta tamamlayan, destekleyen cümlelerde yer almaktadır. İki kitap elbette birbirinin aynısı değildir ve olamazda. İşte bu nedenle aşağıdaki bölümde oldukça çok ortak tarihi ve ortak konusu bulunan iki kitabın kıssaları incelenmeye çalışılacaktır.

²¹¹ Çağır, **Kur'an-ı Kerim ve Kitabı Mukaddes Mukayesesine Özgün Bir Yaklaşım**, 226.

²¹² Demir, **Mitoloji ve Kur'an Kıssaları**, 88.

İKİNCİ BÖLÜM

YARATILIŞ, ÂDEM VE HAVVA, İLK KARDEŞ KAVGASI

VE KÂRUN KISSALARI

A. YARATILIŞ

Bu bölümde, kâinat'ın yaratılışı ele alınmıştır. Yaratılış, her iki kitapta yer alan Tevrat'ta detayları ile anlatılan kıssa şeklindedir. Kur'an'da ise, çeşitli surelere serpiştirilmiş olup yaratılışın hikâye yönünden daha çok verilmek istenen mesaj yönü ağırlıklı olarak ele alınmaktadır.

1. Tevrat'ta

Tevrat'ın ilk bölümü, “bereşit - başlangıçta” sözüyle başlar. Yaratılış; kâinat ve ilk insandan başlayarak adım adım devam eden İsrailoğullarının var oluş tarihidir.

Tevrat'ın yaratılış ile başlaması; Tanrı'nın kâinatta yegâne hâkim olduğunu herkesin bilmesi, yeryüzünü yaratan Tanrı'nın bu toprakları önce kimlere verdiyse şimdi istediği millete yani İsrailoğullarına vereceğinin bilinmesidir.²¹³

Yaratılıшта Tanrı, günlerin oluşumu ile her bir günde sırayla varlıkları yaratmıştır. Ancak yaratılış, Tevrat'ın iki ayrı bölümünde farklı şekillerde ele alınır. Şimdi Tevrat metninin çerçevesinde kalarak konuyu ele alınacaktır.

Kâinat'ın yaratılışı, Tevrat'ta belirli bir sıra ve zaman mefhumu içerisinde anlatılır. Yaratılış, günlere bölünmüş ve her günde yaratma meydana gelerek tamamlanmıştır.

²¹³ **Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarla Tora ve Aftara 1. Kitap Bereşit**, Çev. Moşe Farsî, Ed. Yitshak Haleva ve dğr. Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2002, 1/1-2.

Birinci gün; Tanrı, göğü ve yeri yaratır. Yeryüzü boş ve karanlıktır. Sadece Tanrı'nın ruhu sular üzerinde hareket etmektedir. Tanrı, *ışık olsun* dediğinde ışık olur ve ışığın iyi olduğunu görür, onu karanlıktan ayırır. Işığa, *gündüz* karanlığa, *gece* adını verir. Böylece, sabah ve akşam ile birinci gün oluşur.²¹⁴

İkinci gün; Tanrı, suların ortasında bir kubbe olmasını, suları birbirinden ayırmasını isteyerek gökkubbeyi yaratır, altındaki sularla üstündeki sular birbirinden ayrılır. Kubbeye *Gök* adını verir. Böylece ikinci gün oluşur.²¹⁵

Üçüncü gün; Tanrı, göğün altındaki suların bir yere toplanmasını ister. Sular toplanır, yeryüzü ortaya çıkar. Kuru alana *Kara*, suların toplandığı bölgeye de *Deniz* adını vererek bunun iyi olduğunu görür. Sonra, yeryüzüne “bitkiler, tohum veren otlar, türüne göre tohumu meyvesinde bulunan meyve ağaçları üretsın” şeklinde emreder. Bunun üzerine yeryüzü; Tanrı'nın emrini yerine getirir. Yeryüzü; bitkiler, otlar ve meyve veren ağaçlar meydana getirir. Bu yaratılanlarla üçüncü gün oluşum tamamlanır.²¹⁶

Dördüncü gün; Bu günde de Tanrı; gök kubbede gündüzü geceden ayıracak, mevsimleri, günleri ve yılları gösterecek ışıklar olmasını ister. Bunun için büyüğü gündüze, küçüğü geceye egemen olacak iki büyük ışığı (Güneş ve Ay) ve yıldızları yaratır. Bunları da gökyüzüne yerleştirir. Tanrı bunların da güzel olduğunu görünce akşam ve sabahın oluşumu ile dördüncü gün de tamamlanır.²¹⁷

Beşinci gün; Tanrı, suların canlı yaratıklarla dolup taşmasını, gökyüzünde kuşların uçmasını ister. Büyük deniz canavarlarını, sularda kaynaşan çeşitli

²¹⁴ Bkz. Yaratılış 1/1-5.

²¹⁵ Bkz. Yaratılış 1/6-8.

²¹⁶ Bkz. Yaratılış 1/9-13.

²¹⁷ Bkz. Yaratılış 1/14-19.

varlıkları yaratır. Bunun *iyi* olduğunu görür. Onlara *verimli olun, çoğalın* der ve onları kutsar. Böylece yaratılmanın beşinci günü de oluşmuştur.²¹⁸

Altıncı gün; Tanrı, yeryüzüne; çeşitli canlı yaratık, evcil ve yabanıl hayvan, sürüngen üretmesini emreder. Bunların *iyi* olduğunu görür. Bu safhada insanın yaratılış sırası gelmiştir. Tanrı; “kendi suretimizde, kendimize benzer insan yaratalım ki, o denizdeki, gökteki ve yeryüzündeki hayvanlara egemen olsun” şeklindeki sözyle insanı kendi suretinde yaratır ve bunu tekrar ifade eder. Onları erkek ve dişi olarak yaratmıştır.²¹⁹ Onları kutsayarak, “verimli olun, çoğalın, yeryüzünü doldurun, denetiminize alın, bütün hayvanlara egemen olun”emrini verir. Ayrıca yeryüzündeki; tohum veren her ot, meyve veren ağaç insana yiyecek olarak verilmiştir. Yabanıl hayvanlara da çeşitli otlar verilmiştir. Tanrı, bu yaratılanlara bakar ve hepsinin *çok iyi* olduğunu görür. Artık altıncı günde yaratılış, gök ve yer bütün öğeleri ile tamamlanmıştır.²²⁰ Tevrat’ın bu bölümünde insanın yaratılışı bu şekilde ifade edilirken ileriki bölümde buradan daha farklı ve detay içeren ifadeler mevcuttur. Özellikle Âdem ve Havva ile ilgili bölümde konu anlatılacağı için burada sadece Tevrat’ın insanın yaratılışı ile ilgili bu anlatımı ile yetinmek istiyoruz.

Yedinci gün; Yedinci güne gelindiğinde, Tanrı; yaptığı işi bitirir, dinlenir ve yedinci günü kutsar. Onu kutsal bir gün olarak belirler. Çünkü Tanrı o gün yaratma işini bitirmiş ve dinlenmiştir.²²¹ Bu bölümde anlatılan yaratılış kıssası burada son bulur.

²¹⁸ Bkz. Yaratılış 1/20-23.

²¹⁹ Her ne kadar Hava daha sonra yaratıldıysa da Adam ve Hava aynı gün yaratılmıştır. Diğer tüm canlılar çift yaratılmışlardır. Sadece insan’ın yaratılışında vurgu yapılmıştır. Sebebi ise her iki cinsinde Tanrı’nın benzeyişine ve suretine göre yaratılmış olmasıdır. Farsî 1/ 1:25-30.

²²⁰ Bkz. Yaratılış 1/24-31; Yaratılış 2/1.

²²¹ Bkz. Yaratılış 2/2-3.

Tevrat'ın yaratılış kıssası, ikinci bab'da yukarıdaki bölümden farklı olarak konuya tekrar dönülür ve şöyle anlatılır; Tanrı, yeri ve göğü yarattığında yeryüzünde herhangi bir ot ve fidan yoktur. Çünkü Tanrı, yeryüzüne yağmur göndermemiş, toprağı işleyecek insan da yoktur. Yerden yükselen buhar toprağı sulamaktadır.²²² Bu bölümde ayrıca; Tanrı'nın Aden de bir bahçe meydana getirdiğı, yarattığı Âdem'i de oraya koyduğı, bahçede iyi meyve veren çeşitli ağaçlar diktiğı, bahçenin ortasına yaşam ağacıyla iyiyle kötüyü bilme ağacının olduğı, orayı sulayan ve dört kola ayrılan ırmakların ilkinin Pişon, ikincisinin Gihon, diğerlerinin Dicle ve Fırat olduğı ifadeleri geçer.²²³ Konumuza bundan sonra, Âdem ve Havva kıssasında devam edileceğı için Tevrat'ın kâinatın yaratılışı ile ilgili bölümünü burada tamamlamak istiyoruz.

2. Kur'an-ı Kerim'de

Kur'an-ı Kerim, Tevrat'ta olduğı gibi göklerin ve yerin yaratılışını başından sonuna kadar bir sıra içinde yani silsile yolu ile anlatmaz. Bu noktada Tevrat'tan farklıdır. Kur'an'da kesintisiz bir anlatış yerine pek çok sûre de yaratılışın bazı yönlerine değinen, yaratılışın belirgin özelliğı olarak ard arda cereyan etmiş olayları açıklayan ayetlerden oluşan bir kıssa şeklindedir. Çeşitli surelere serpiştirilmiş olan ayetlerin tümünü ele almak yerine belirli örnekleri alarak değerlendirme yapılacaktır.

*“O, gökleri ve yeri yoktan yaratandır. Zevcesi olmadan nasıl çocuğı olabilir? Oysa her şeyi O yaratmıştır, her şeyi bilir.”*²²⁴

²²² Bkz. Yaratılış 2/4-6.

²²³ Bkz. Yaratılış 2/10-14.

²²⁴ En'am 6/101.

“Doğrusu sizin Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratıp sonra arşa hükmeden, işi düzenleyen Allah'tır, izni olmadan kimse şefa'at edemez. İşte Rabbiniz olan Allah budur. O'na kulluk edin. Nasihat dinlemez misiniz?”²²⁵

“Gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra arşa istiva eden O'dur. Yere gireni ondan çıkanı gökten ineni ve ona çıkanı bilir. Her nerede iseniz O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görendir.”²²⁶

“Güneşi ışıklı ve ayı nurlu yapan; yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için, aya konak yerleri düzenleyen O'dur. Allah bunları ancak gerçeğe göre yaratmıştır; bilen millete ayetleri uzun uzadıya açıklıyor.”²²⁷

“Gökleri ve yeri gerçekten yaratan O'dur. Geceyi gündüze dolar, gündüzü geceye dolar. Her biri belirli bir süreye kadar yörüngelerinde yürüyen güneş ve ayı buyruk altında tutar. Dikkat edin, güçlü olan, çok bağışlayan O'dur.”²²⁸

“Sonra, duman halinde bulunan göğe yöneldi, ona ve yeryüzüne: "İsteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin" dedi. İkisi de: "İsteyerek geldik" dediler. Böylece onları, iki gün içinde yedi göğe tamamladı ve her göğün işini kendisine bildirdi. Yakın göğü ışıklarla donattık ve bozulmaktan koruduk. İşte bu, bilen, güçlü olan Allah'ın kanunudur.”²²⁹

“And olsun ki, gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları altı günde yarattık ve Biz bir yorgunluk da duymadık.”²³⁰

“Gökleri ve yeri gerektiği gibi yaratmıştır. Size şekil vermiş ve şeklinizi güzel yapmıştır. Dönüş O'nadır.”²³¹

²²⁵ Yûnus 10/3.

²²⁶ Hadid 57/4; A'raf 7/54.

²²⁷ Yûnus 10/5.

²²⁸ Zümer 39/5.

²²⁹ Fussilet 41/11-12.

²³⁰ Kâf 50/38.

“O, gökleri ve yeri yoktan yaratandır. Zevcesi olmadan nasıl çocuğu olabilir? Oysa her şeyi O yaratmıştır, her şeyi bilir.”²³²

“O, inkâr edenler görmüyorlar mı ki (başlangıçta) göklerle yer birbiriyle bitişik iken biz onları ayırdık ve her canlı şeyi sudan yarattık. Yine de onlar inanmayacaklar mı?”²³³

“Gökleri ve yeri hak olarak yarattı. Geceyi, gündüzün üstüne sarıp-örtüyor gündüzü de gecenin üstüne sarıp örtüyor. Güneşe ve aya boyun eğdirdi. Her biri adı konulmuş bir ecele (süreyle) kadar akıp gitmektedir. Haberin olsun; üstün ve güçlü olan bağışlayan O’dur.”²³⁴

“Yedi göğü ve yerden de bir o kadarını yaratan Allah’tır, Allah’ın herşeye Kadir olduğunu ve Allah’ın ilminin herşeyi kuşattığını bilmeniz için Allah’ın buyruğu bunlar arasında iner durur.”²³⁵

“Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yararlı şeylerle denizde süzülen gemilerde, Allah’ın gökten indirip yeri ölümünden sonra dirilttiği suda, her türlü canlıyı orada yaymasında, rüzgarları ve yerle gök arasında emre amade duran bulutları döndürmesinde, düşünen kimseler için deliller vardır.”²³⁶

“Gökleri ve yeri gerçekte yaratan O’dur ki "Ol" dediği gün (an) hemen olur; sözü gerçektir. Sura üfleneceği gün hükümlerlik O’nundur. Görülmeyeni de görüleni de bilir. O Hâkim’dir, haberdardır.”²³⁷ “Allah onunla size ekinler, zeytin ve

²³¹ Teğâbun 64/3.

²³² En’âm 6/101.

²³³ Enbiyâ 21/30.

²³⁴ Zümer 39/5.

²³⁵ Talâk 65/12.

²³⁶ Bakara 2/164.

²³⁷ En’âm 6/73.

hurma ağaçları, üzümler ve her türlü ürünü yetiştirir. Düşünen kimseler için bunda ders vardır.”²³⁸

Kur'an-ı Kerim'de farklı yerlerde dağınık anlatılan yaratılış, bir kıssa formatından çok muhataba yaratılışın oluşu ile ilgili bilgi ve uyarılar şeklindedir. Her iki kitabın anlatımlarında görülen benzerlik ve farklılıklara bakıldığında şu hususlar ortaya çıkar:

Her iki kitapta yaratan Tanrı'dır. Tanrı'nın yaratmasında ortağı ya da yardımcısı yoktur. Yaratma, “ol” ya da “olsun” emri ile yaratılacak şey meydana gelmiştir. Yaratmaya, gökyüzü ile yeryüzünden başlanır. Başlangıçta bunlar bitişiktir, sonra birbirinden ayrılır. Her canlı sudan yaratılmıştır. Yaratma en güzel şekildedir. Yaratılanlarda eksiklik ve noksanlık yoktur.

Kur'an ve Tevrat yaratılışın zamanını verir. Yaratma öncesi yokluktur, var olandan değil, hiç yoktan var edilmiştir.

Güneş ve ay, gece - gündüz oluşumu için, gündüz ve geceye yerleştirilir, gökyüzü yıldızlarla süslenir.

Her iki kitap'ta, nelerin yaratıldığı ve bunun nasıl olduğu bilgisini verir. Ancak, verilen bilgiler Tevrat'ta daha detaylıdır.

Yaratılış kıssasına anlatım tekniği açısından bakıldığında her iki kitab'ın birbirinden farklı olduğu görülür. Tevrat, kıssayı bir zaman sırası ve yaratılış düzeni içinde hikâye tarzında verirken muhataba mesaj vermek gibi bir amaç taşımadığı anlaşılır. Kur'an, çeşitli surelere serpiştirilmiş olarak yaratılışın safhalarını anlatır. Her kıssa sonunda neredeyse bir ders, ibret ve uyarı ile bitirilir. Tevrat'ta ise sadece

²³⁸ Nahl 16/11.

anlatım vardır, olayın sadece meydana gelişi görülür, herhangi bir ders ya da uyarıcı hususa vurgu yoktur.

Zaman anlayışı, günlerin meydana gelişi, her günde yaratılan şeyler Tevrat'ta daha belirgindir ve yedi gündür. Kur'an da ise, mücerret manada günden bahsedilirken gün sayısı ise *altı* olarak geçer. Ayette ifade edilen "*Altı gün*" konusunda M.Hamdi Yazır tefsirinde şöyle bir açıklama yapar, "bazı tefsirciler bu altı günün dünya günleri denilen, bilinen günler diye kabul etmişlerdir. Gerçekte lûgat bakımından *yevm* denilince önce güneşin yeryüzüne doğmasıyla batışı arasındaki zaman müddeti demek olan gün mânâsı akla gelir. Fakat henüz yer ve güneşin bulunmadığı yaratma sırasında bu mânâ ile bir gün tasavvur olunamayacağı açıktır. Kur'ân'ın birçok yerinde olduğu gibi *yevm*'in vakit mânâsına geldiğinden burada *altı gün*'ün, *altı vakit* mânâsıyla tefsir edilmesi lazım geleceği tefsirciler tarafından hatırlatılmıştır. Bunun ölçüsünün ise bilinen güne eşit veya ondan kısa veya uzun olması mümkündür."²³⁹ *Arşa istiva etti* sözünde de *istiva*: Sözlükte *ala* edatıyla, "karar kılmak, yükselmek, yüksek olmak, yüksek bir yere kurulmak" gibi anlamlara gelmektedir. *Arş* ise *tavan*'dır. Ancak bir zeminden ve mekândan daha yüksek bir yere *arş* denilmiştir. Ancak *istiva* kelimesi istiare veya temsil yoluyla "üstün bir konumda hükmedip yönetme" anlamında kullanılır. Buna göre de *arş*; en üstün yönetim ve hükümlanlık mevkii" anlamındadır. Bütün müfessirler bunun fiziksel ve cismanî anlamda olmadığına ittifak etmişlerdir. Ancak, sonraki müfessirler; Allah'a cisim isnadından endişe ettiklerinden *arşa istiva*'yı "Allah'ın, bütün mevcudattan üstün ve aşkın bir hâkim-i mutlak olarak evrene ve evrendeki her şeye hükmetmesi; evreni ve onda bulunanları en üstün, en mükemmel bir şekilde

²³⁹ Yazır, 4/48; geniş bilgi için bkz. Muhammed Fahrüddin er-Râzi, **Mefatihü'l Gayb**, Tahran trs. 14/96-117.

düzenleyip yönetmesi, bilgisi, iradesi ve gücüyle bütün varlık ve olayları kuşatması” gibi anlamlarda yorumlamışlardır.²⁴⁰

Tevrat’ta, yaratma sonucu yedinci günde dinlenen Tanrı anlayışı Tevrat yorumunda şöyle izah edilir; burada *dinlendi* şeklinde tercüme edilen kelime İbranice *şevita* yani: *grev* kelimesi olduğu ve anlamın: Tanrı, yapması gerekeni yaptı ve ertesi gün hiçbir şey yaratmadı şeklinde bir anlam çıkmaktadır. Ayrıca, yedinci günde yaptığı işini bırakması, tamamlanmamış bir işe ara vermektir, bu da yapılacak işlerin olduğunu gösterir. Ama Şabat’ta yapılacak tüm işler bırakılmalıdır.²⁴¹ Bu durumda da *dinlendi* kelimesine yorgunluktan dinlendi anlamını vermek çok da uygun görünmemektedir.

Kur’an-ı Kerim’de, yaratma sonucu Allah’ın dinlenmesi söz konusu olmadığı gibi özellikle yorulmadığı da ifade edilir.²⁴² Ayet, Tevrat’taki bu ifadeye karşı söylenmiştir. Yani; Allah yorulmadı, usanç duymadı, yarattı ve yaratmaya devam etmektedir.²⁴³

Tevrat’ta, Tanrı her bir yaratma gününde yaratılanların durumu ile ilgili, *iyi oldu* ya da *çok iyi oldu* gibi bir kanaat belirtir. Kur’an’da ise, yaratılan her şeyin kusursuz olduğu sık sık vurgulanarak, yaratmanın Allah’a ait olduğu ifade edilir. Kur’an’da yaratmanın, “ol dedi oldu”²⁴⁴ ayetleri ile Tanrı’ya has kılınması Tevrat’ta ise, “olsun dedi ve öyle oldu” sözleri tek Tanrı anlayışındaki olumlu benzer özelliklerdir. Nitekim yoktan var etme fikri her iki kitabın ortak konusudur.²⁴⁵

²⁴⁰ Kur’an Yolu, 3/536; Yazır, 4/51-60; Esed, 223.

²⁴¹ Farsî, 1/2:1-4.

²⁴² Bkz.Kâf 50/38.

²⁴³ Yazır, 7/247.

²⁴⁴ Yasin 36/82.

²⁴⁵ Tevfik Yücedoğru, **Geçmişten Günümüze İlim ve Din Açısından Yaratılış**, Emin Yayınları, Bursa 2006, 8.

Kur'an-ı Kerim ile Tevrat'ın ittifak ile bahsettiği mevzulardan birisi de, ilk insan ve onun yaratılışıdır. Ancak, Kur'an ile Tevrat bu mevzuları elbette aynı üslup ve lafızlar ile değilde farklı biçimlerde ele almıştır. Aynı zamanda bazı konular hakkında farklı görüşler ortaya konmuştur. Bazı konularda tezat oluşmuş, bazen de birinin bahsettiğinden öteki bahsetmemiştir.

B. ÂDEM VE HAVVA

Âdem, semavî kitaplara göre ilk insan ve ilk peygamberdir. İslâmî kaynaklarda insanlığın atası olması sebebiyle *ebü'l-beşer*, Kur'an-ı Kerim'de, Allah'ın seçkin kıldığı kişiler arasında sayılmış olduğundan *safiyyullah* ünvanlarıyla da anılmaktadır.²⁴⁶ Âdem kelimesinin kaynağı ve kelime yapısı tartışmalıdır. Kelimenin Sümer dilindeki “adamu” (babam), Âsur-Bâbil dilindeki *adamu* (yapılmış, meydana getirilmiş, ortaya konmuş; çocuk, genç) veya Sâbiî dilindeki *adam* (kul) kelimesinden geldiği ileri sürülmüştür. Diğer taraftan, Tekvîn'deki “Yerin toprağından (adamah) insanı (adam) yarattı”²⁴⁷ ifadesinden dolayı, Âdem kelimesinin toprakla bağlantısı olduğu da söylenmiştir. Adam, İbrânîce'de insan türü için kullanılan müşterek bir isimdir. Tevrat'ta bu kelime, insan ve insan türü anlamında 500'den fazla yerde, nadiren de özel isim olarak ilk insan için kullanılmıştır. Tekvîn'in ilk beş babında kelime hem özel isim olarak²⁴⁸ hem de “insan türü”²⁴⁹ ve “ilk insan”²⁵⁰ mânalarında kullanılmıştır. Âdem kelimesinin hangi dilden geldiği ve hangi kökten türemiş olduğu konusu müslüman dilciler arasında da tartışılmıştır. Dilcilerin çoğu bu kelimenin Arapça asıllı olduğunu, *esmerlik* anlamına

²⁴⁶ Bkz. Âl-i İmrân 3/33.

²⁴⁷ Bkz. Yaratılış 2/7.

²⁴⁸ Bkz. Yaratılış 15/1-5.

²⁴⁹ Bkz. Yaratılış 1/26-28.

²⁵⁰ Bkz. Yaratılış 2/4; 4/26.

gelen *el-üdme* veya *tip*, *örnek* anlamındaki *el-edeme* kökünden türetildiğini savunurlar. Başka bir görüşe göre, “bir şeyin dış yüzü” (daha çok edîmetü’l-arz şeklinde “yeryüzü”) anlamına gelen “el-edîme” kelimesinden türetilmiştir. Nitekim genellikle sahih kabul edilen bir rivayete göre Allah, Âdem’i yeryüzünün her tarafından alınan toprak örneklerinin birleşiminden yaratmıştır. Bu toprağın çeşitliliğinden dolayı da Âdem’in nesli değişik karakterler taşır.²⁵¹

Âdem ile yaratılanların ilkinden olan Hz.Havva’nın Tevrat’taki adı *Havvah*’dır. Tevrat’ın Yunanca tercümesinde *Eva*, Latince tercümesinde *Heva*’dır. Buradan batı dillerine *Eve* şeklinde geçmiştir. Tevrat’a göre insan neslinin annesine Havva denilmesi bütün yaşayanların annesi olduğu için *canlı, yaşayan* anlamında Âdem tarafından verilmiştir. Buna göre Havva kelimesi *yaşamak* ve *yaşatmak* anlamındaki *hâyah* köküyle yahut *hayat* anlamındaki *hayya* ile açıklansa da kelimenin etimolojisi tartışmalıdır.²⁵²

Kur’an-ı Kerim’de Hz.Havva’nın adı geçmemekte, Hz.Âdem ile ilgili ayetler ondan zevcesi olarak bahsetmektedir.²⁵³ Konuya dair tüm İslâmî kaynaklarda Hz.Âdem’in hanımının ismi olarak zikredilmektedir. Kur’an-ı Kerim’de Hz.Havva’nın yaratılmasından bahsedilmemekte, Kocası Hz.Âdem ile birlikte cennete yerleştirilmeleri ve sonra oradan çıkarılmaları anlatılmaktadır.²⁵⁴

1. Tevrat’ta

İnsan’ın yaratılışı, üzerinde en çok tartışma yapılan konuların başında gelmektedir. Âdem ve sonrasında Havva’nın yaratılması da yukarda işaret edildiği

²⁵¹ Süleyman Hayri Bolay, “Âdem”, **DİA**, İstanbul 1998, 1/358; Erdem, 12-14; İsmail Yakıt, “Kur’an’da Hz. Âdem”, **SDÜİF Dergisi**, Sayı: 6, 1996, 1.

²⁵² Harman, “Havvâ”, **DİA**, İstanbul 1997, 16/542.

²⁵³ Bkz.Bakara 2/35; A’raf 7/19.

²⁵⁴ Harman, “Havvâ”, **DİA**, İstanbul 1997, 16/544; bkz.Bakara 2/35-38; A’raf 7/19-25.

gibi iki ayrı metinde farklı şekilde yer alır.

Birinci yaratılış bölümünde; Tanrı'nın insanı kendi suretinde yaratılış safhalarının altıncı gününde, bir erkek ve bir kadın yarattığı ifade edilir.

İkinci yaratılış bölümünde ise; Tanrı, insanı yerin ıslak toprağından yapar, topraktan yaratır ve burnuna yaşam soluğı üfler. Böylece Âdem yaşayan varlık olur.²⁵⁵ Tanrı doğuda, Aden'de bir bahçe diker. Âdem'i de oraya koyar. Bahçede iyi meyve veren güzel ağaçlar ile bahçenin ortasında, “yaşam ağacıyla” “iyiyle kötüyü bilme” ağacı da vardır.²⁵⁶ Tanrı, yerdeki ve gökteki hayvanların tamamını topraktan yaratır ve onlara ne ad vereceğini görmek için hepsini Âdem'e getirir. Âdem hepsine ad verir ve o adla anılırlar, ama Âdem bunların arasında kendisine uygun bir yardımcı bulamaz.²⁵⁷ Sonra Âdem'in yalnız kalmasının uygun olmayacağı anlaşılınca, Tanrı ona bir yardımcı yaratmaya karar verir.

Tanrı, Âdem'e derin bir uyku verir. Âdem uyurken Tanrı O'nun kaburga kemiklerinden birini alır yerini etle kapatır. Âdem'den aldığı kaburga kemiğı ile bir kadın yaratarak onu Âdem'e getirir. Âdem, kendi eti ve kemiğınden alınarak yapılan varlığa, “Yaşam” anlamına gelen “Havva” ismini verir.²⁵⁸ Çünkü o, Âdem'den alınan parçayla yapılmıştır. İkisi bir beden olacak ve bu yüzden erkek, anne - babasını bırakıp karısına bağlanacak ve tek beden haline gelecekler.²⁵⁹ Bu safhada henüz utanç nedir bilmediklerinden her ikisi de çıplaktır.²⁶⁰

²⁵⁵ Bkz. Yaratılış 2/7.

²⁵⁶ Bkz. Yaratılış 2/9.

²⁵⁷ Bkz. Yaratılış 2/19-20.

²⁵⁸ Bkz. Yaratılış 3/20.

²⁵⁹ Burada erkeğın anne-babasını bırakıp karısına yönelmesi anlamı çıkarılmaz, burada anlatılmak istenen fiziksel bir ayrılıştır yoksa anne-babasına saygısızlık değildir. Başka bir ifadeyle bu bağlılık öylesine güçlüdür ki ebeveynini terk edip yeni bir ev kurma ihtiyacı hisseder. Tek beden ifadesindeki anlam ise; tek bedenden iki vücut oluşmuştur. Bu da

Genel olarak denilebilir ki; birinci bölümde bir erkek ve bir dişiden yaratıldığı belirtilen insanın yaratılış hikâyesinin detayları ikinci bölümde ele alınmıştır.

Tanrı Âdem'i yarattığında onu, bakması ve koruması için Aden bahçesine koyar ve oradaki her ağacın meyvesinden yiyebileceğini ama “iyiyle kötüyü bilme” ağacından kesinlikle yememesi gerektiğini, aksi takdirde kesinlikle öleceğı²⁶¹ uyarısını yapar.

Aden bahçesinde yaşantıları devam ederken yaratılanların en kurnazı olan yılan bir gün Havva'ya gelir. Yılan, “Tanrı size bahçedeki ağaçların hiçbirinden yemeyin dedi mi?” diye sorar. Kadın da “bahçedeki ağaçların meyvesinden yiyebiliriz ama bahçenin ortasındaki ağacın meyvesinden yememizi yasakladı, yersek kesinlikle öleceğimizi söyledi.” der. Bunun üzerine yılan, “kesinlikle ölmezsiniz, yediğiniz takdirde gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilecek ve Tanrı gibi olacaksınız. Tanrı, bunu bildiğı için size yasaklıyor.”²⁶² şeklinde kurnazca yaklaşır. Kadın bunu çekici bulur ağacın meyvesinden yer, kocasına da verir oda yer. Böylece ikisininde gözleri açılır. Çıplak olduklarını anlarlar ve incir yapraklarından kendilerine önlük yaparlar.²⁶³ Günün serinliğinde bahçede yürüyen Tanrı'nın sesini duyar ve saklanırlar. Tanrı, Âdem'e “nerdesin” diye seslenir. Âdem, “bahçede sesini duyunca korktum, çıplaktım bu yüzden gizlendim.” der. Tanrı, Âdem'in yasak meyveden yediğini anlar. Âdem'e yasaklandığı halde ağaçtan neden yediğini sorar. Âdem, “yanıma verdiğin kadın verdi bende yedim.” şeklinde kendini savunur. Tanrı,

reddedilmez kadın ile erkeğin eşitliğini temsil eder. Bu birliktelikte; ikisi tek vucut, tek zihin, tek kalp olur da tüm güçlerini Tanrı hizmetine adarlarsa anlamlıdır. Farsî, 1/ 2: 22,24.

²⁶⁰ Bkz. Yaratılış 2/21-24.

²⁶¹ Bkz. Yaratılış 2/15.

²⁶² Bkz. Yaratılış 3/1-5.

²⁶³ Bkz. Yaratılış 3/6-7.

kadına bu durumu sorduğunda kadın da benzer bir cevapla, ”yılan verdi bende yedim.“ der. Bu yaptığı yüzünden Tanrı, yılanı lanetler ve yaşadığı müddetçe karnı üzerinde sürüneceğini ve ömrü boyunca yiyeceğinin toprak olacağını, insanoğlu ile birbirine düşman olacağını söyler. Kadının cezası da, acı çekerek doğum yapacak, yinede ona (kocasına) yönelecek ve kocası kadını yönetecektir. Âdem de karısının sözünü dinlediği ve Tanrı’nın koyduğu yasağını çiğnediği için toprak onun yüzünden lanetlenir. Çıktığı toprağa geri dönünceye kadar emek vermeden ürün alamayacak toprak, diken ve çalı verecek, alın teri dökerek kazanç elde edecektir.²⁶⁴

Tanrı, ”iyiyi, kötüyü bilmede bizden biri gibi oldu” dediği Âdem ve eşi Havva’yı, ölümsüzlük ağacına dokunmaması için ve yaratıldığı toprağı işlemek üzere Aden bahçesinden çıkarır, “onları kovar.”²⁶⁵ böylece Âdem ve Havva’nın cennet hayatı biter ve dünya hayatı başlar.

2. Kur’an-ı Kerim’de

Kur’an’da ilk insan, Hz.Âdem’in yaratılışı ve sonradan biyolojik olarak insanın yaratılışı şeklinde iki katagoride ele alınır. Biyolojik yaratılış; Kehf 18/37; Hac 22/5; Fâtır 35/11 ve Mü’min 40/67 ayetlerinde ele alınır. İnsanın biyolojik yaratılışı konumuzun dışında olduğu için burada yalnızca Hz.Âdem ve Hz.Havva’nın yaratılışını ele alacağız.

Kur’an-ı Kerim Hz.Âdem ve Hz.Havva’nın yaratılışında Tevrat’tan çok farklı bir anlatım şekliyle karşımıza çıkar. Kıssayı bir bütünlük içinde anlatmak yerine yaratılışın hikmeti ve Yüce Allah’ın kudreti üzerinde durulur. Bu konuda seçtiğimiz bazı ayetlerde konu şöyle ele alınır:

²⁶⁴ Bkz. Yaratılış 3/8-19.

²⁶⁵ Yaratılış 3/21-23.

“Rabbin meleklere "Ben yeryüzünde bir halife var edeceğim" demişti; melekler, "Orada bozgunculuk yapacak, kanlar akıtacak birini mi var edeceksin? Oysa biz Seni överek yüceltiyor ve Seni devamlı takdis ediyoruz" dediler; Allah "Ben şüphesiz sizin bilmediklerinizi bilirim" dedi.”²⁶⁶

“Meleklere, "Âdem'e secde edin" demiştik, İblis müstesna hepsi secde ettiler, o ise kaçındı, büyüklük tasladı ve inkâr edenlerden oldu.”²⁶⁷

“Sizi bir nefisten yaratan ve gönlünün huzura kavuşacağı eşini de ondan var eden Allah'tır...”²⁶⁸

“Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti, sonra eşyayı meleklere gösterdi. "Eğer sözünüzde samimi iseniz bunların isimlerini bana söyleyin" dedi. Cevap verdiler: "Sen münezzehsin, öğrettiğinden başka bizim bir bilgimiz yoktur. Şüphesiz Sen hem bilensin, hem Hâkim'sin". Allah "Ey Âdem onlara isimlerini söyle" dedi. Âdem isimlerini söyleyince, Allah "Ben gökler ve yerde görünmeyeni biliyorum, sizin açıkladığınızı ve gizlemekte olduğunuzu da bilirim, diye size söylememiş miydim?" dedi. Meleklere, "Âdem'e secde edin" demiştik, İblis müstesna hepsi secde ettiler, o ise kaçındı, büyüklük tasladı ve inkâr edenlerden oldu.”²⁶⁹

“And olsun ki, insanı kuru balçıktan, işlenebilen kara topraktan yarattık.”²⁷⁰

“Rabbin meleklere şöyle demişti: "Ben çamurdan bir insan yaratacağım. Onu yapıp ruhumdan ona üflediğim zaman ona secdeye kapanın.”²⁷¹

²⁶⁶ Bakara 2/30.

²⁶⁷ Bakara 2/34.

²⁶⁸ A'raf 7/189.

²⁶⁹ Bakara 2/31-34.

²⁷⁰ Hicr 15/26.

²⁷¹ Sâd 38/71-72.

Yukardaki ayetlerden başka Hz.Âdem ve Hz.Havva kıssası, Kur'an'da yedi yerde geçmektedir. Ele alınan konunun her yerde farklı bir yönü anlatılmaktadır. Bakara 2/ 31-37'de Hz.Âdem'in halife oluşu ve fitrî üstünlüğü, A'raf 7/11, 19, 26, 27, 31-35'de genel olarak beşerî yönü vurgulanırken, Hicr 15/28, 33'te doğru yolda yürüyenlere cennet müjdesi, Tahâ 20/115-116, 117, 120, 121, 124'te Hz.Âdem'in bahçesi ve yasak ağacın şeytan tarafından anlatılması, Sa'd 38/71'de ise şeytan'ın aldatıcılığı vurgulanmıştır.

Kıssaların tekrarında, tekrar edilen konular değil terminolojidir. Şöyle de söylenebilir; tekrarlanan her konuda mesaj vermek için konu tekrar edilmiştir.²⁷² Kur'an'da aslolan mesajın verilmesidir, yoksa aynı şeylerin tekrar edilmesi değildir.

Hz.Âdem ve Hz.Havva'nın sınavları ve dünyaya gönderilişleri Kur'an-ı Kerim'de iki surede şu şekilde anlatılır:

“Ey Âdem! Eşin ve sen cennette kal, orada olandan istediğiniz yerde bol bol yiyin, yalnız şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz” dedik. Şeytan oradan ikisinin de ayağını kaydırttı, onları bulundukları yerden çıkardı, onlara “Birbirinize düşman olarak inin, yeryüzünde bir müddet için yerleşip geçineceksiniz” dedik. Âdem, Rabbi'nden emirler aldı; onları yerine getirdi. Rabb'i de bunun üzerine tevbesini kabul etti. Şüphesiz o tevbeleri daima kabul edendir, merhametli olandır. İnin oradan hepiniz, tarafımdan size bir yol gösteren gelecektir; Benim yoluma uyanlar için artık korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir”dedik.”²⁷³

“Andolsun biz, daha önce de Âdem'e ahit (emir ve vahiy) vermiştik. Ne var ki o, (ahdi) unuttu. Onda azim de bulmadık. Hani biz meleklerle: “Âdem'e secde edin” demiştik İblis'in dışında (diğerleri) secde etmişlerdi o ayak diremişti. Bunun

²⁷² İsmail Yakıt, “Kur'an'da Hz. Âdem,” **SDÜİF Dergisi**, 1996, Sayı: 6, 18.

²⁷³ Bakara 2/35-38.

üzerine dedik ki: “Ey Âdem bu gerçekten sana ve eşine düşmandır; sakın sizi cennetten sürüp çıkarmasın sonra mutsuz olursun. Şimdi burada senin için ne acıkmak vardır, ne de çıplak kalmak. Yine burada sen, susuzluk çekmeyecek, sıcaktan da bunalmayacaksın.” Sonunda şeytan ona vesvese verdi; dedi ki: “Sana sonsuzluk ağacını ve yok olmayacak bir mülkü haber vereyim mi?” Böylece ikisi ondan yediler hemen ardından ayıp yerleri kendilerine açılıverdi, üzerlerini cennet yapraklarından yamayıp örtmeye başladılar. Âdem, Rabbine karşı gelmiş oldu da şaşırıp kaldı. Sonra Rabbi onu seçkin kıldı; tövbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti. Dedi ki: Birbirinize düşman olarak hepiniz oradan (cennetten) inin! Artık benden size hidayet geldiğinde, kim benim hidayetime uyarsa o sapmaz ve bedbaht olmaz.”²⁷⁴

İki kitap arasında karşılaştırma yapıldığında aşağıdaki durumlar ortaya çıkmaktadır:

Âdem ve Eşinden her iki kitapta da bahsedilir. Havva kelimesi Kur’an’da yer almaz. Tevrat ve Kur’an, Âdem’in Tanrı tarafından ve topraktan yaratıldığı konusunda fikir birliği içindedir. Ancak, eşinin Âdem’den yaratılmış olmasına rağmen aralarında yaratılış bakımından farklılık görülmektedir. Moşe Farsi’nin yukarıda ifade edilen izahında, Âdem ve Havva’nın *tek beden* oluşu ile Kur’an’daki *tek nefis* anlatımında ayet arasında anlam yakınlığı görülmektedir.

Âdem’in, İbranice toprak anlamına gelen *adamah* kelimesinden türemiş olması onun topraktan yaratıldığını doğrular niteliktedir.²⁷⁵ Tevrat’ta, kime söylendiği belirtilmese de Tanrı’nın, “insan yaratalım” ifadesi benzer şekilde Kur’an da, Allah meleklerle, “ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” ifadeleri bir birleri ile benzerlik göstermektedir.

²⁷⁴ Taha 20/115-123.

²⁷⁵ Erdem, 19-20.

Hız.Âdem, her iki kitap'ta ilk yaratılandır. Hız.Âdem'e, Tanrı tarafından ruh üflenmesi ve diğler canlılara üstün sayılması her iki kitapta da ortaktır. Kur'an'da, *“Sonra onu düzeltip bir biçime soktu ve ona ruhundan üflledi. Sizin için de kulaklar, gözler ve gönüller var etti. Ne az şükrediyorsunuz?”*²⁷⁶ Ayetiyle ruh üflendiğı ifade edilmektedir.

Kur'an-ı Kerimde Hız.Âdem'e, “Ey Âdem, onlara eşyanın isimlerini bildir!” denildiğı ve Hız.Âdem'in isimleri onlara bildirdiğı açıklanmıştır.²⁷⁷ Tevrat'ta da, yaratılanlar Âdem'e getirilir ve Âdem hepsinin isimlerini verir.²⁷⁸ Görüldüğü gibi, iki cümle arasında *isim verme* veya *isimlerini söyleme* şeklinde bir benzerliğin olduğı anlaşılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de, varlıkların isimleri Hız.Âdem'e öğretilirken Tevrat'ta, yaratılan varlıklara Âdem isim koyar.

Kur'an, yaratılışta gayelik bildirir. Her yaratılış bir sebep ve hikmete dayanır. Kur'an'da meleklerin, “kan dökecek birinin yaratılması”na itiraz gibi bir karşı cevapta Tevrat'ta yoktur. Kur'an, Hız.Âdem'i *halife* olarak nitelendirirken Tevrat'ta böyle bir nitelemeye rastlamıyoruz. Âdem'in halife olarak yaratılması ile ilgili olarak da; Yüce Allah, “ben yeryüzünde bir halife var edeceğim, bir halife tayin edeceğim, demişti ki” bununla anlam kendi kudret ve sıfatlarımdan ona bazı selahiyetler vereceğim, o bana bağlanarak, bana vekil olarak yarattıklarım üzerinde yetki kullanma hakkına sahip olacak, benim adıma hükümlerimi icra edecek ve yürütecek. İradesiyle benim irademi, benim emirlerimi, benim kanunlarımı tatbik etmekle emredilmiş olacak.²⁷⁹ Aslında bu açıklama ile Tevrat yorumunda; Âdem ile

²⁷⁶ Secde 32/9.

²⁷⁷ Bkz.Bakara 2/30-33.

²⁷⁸ Bkz.Yaratılış 2/19.

²⁷⁹ Yazır, 1/258.

ilgili “benzeyişimize ve suretimize göre” yaratalım²⁸⁰ bölümü için yapılan açıklamaya bakıldığında; Hz.Âdem’e verilen özellikler açısından iki kitap arasında benzerliklerin de olduğu ortaya çıkar.

Kur’an ölçü alındığında Hz.Âdem öncesi bir varlığın yaratıldığını söylemek oldukça güçtür.²⁸¹ Ancak bu konuda meleklerin “yeryüzünde kan dökecek birini mi yaratacaksın?” tarzındaki itirazları nedeniyle Hz.Âdem öncesi varlıkların da yaratılmış olduğu yönünde iddialar ortaya atılmıştır.²⁸² Kur’an’daki meleklerin secdesi ile “kan dökecek birini mi yaratacaksın?” şeklindeki itirazları Tevrat’ta yer almaz. Melekler, kan dökecek birinin yaratılacağını nereden bilmektedirler? Meleklerin itirazı ile ilgili olarak; Yüce Allah, yaratacağı beşerin hikmetini bildirmemiş olduğundan meleklerin sözleri aslında itiraz olmayıp, yaratılanın hikmetinin açıklanmasını istemektir. Ayrıca, hilafete üstü kapalı taleplerini de ifade etmişlerdir.²⁸³ Bundan başka Hz.Âdem’in yaratılışını görmüşler, onun maddi ve manevi yönlerini, özelliklerini anlatınca onun bu yapısına iyilik ve kötülük yapma kabiliyetine istinaden sorularını sormuşlardır. Meleklerin buradaki soruları, kınama, sorgulama veya kıskanma gibi bir mana içermeyip, sadece kendilerinin bilmedikleri bir konuda Allah’ın hikmetine ve bilgisine yönelik hayret veya meraklarını dile getirme şeklinde anlaşılmalıdır.²⁸⁴

Tevrat, kıssa da mücerret anlatımla yetinir. Kur’an’da ise ayetlerin sonunda muhatabın ibret alması için uyarıların olduğu görülür.

²⁸⁰ Farsi, 1/2:27.

²⁸¹ Öztürk, 126.

²⁸² Erdem, 130-131.

²⁸³ Yazır, 1/259-260.

²⁸⁴ Kur’an Yolu, 1/104; İbn-i Kesir, 1/73-75; Razi, 9/160.

Tevrat'ta, Âdem altıncı günde yaratılır, Kur'an da hangi gün olduğu ifadesi geçmez. Havva'nın yaratılışı ile ilgili olarak Tevrat'ta bahsedilen, "Âdem'in uyutularak kaburgasının alınması ve Havva'nın bundan yaratılması" olayı, Kur'an'da yer almaz. Neden kaburga kemiği? sorusuna cevap olarak: Tanrı, kadını başına buyruk olur diye erkeğin başından, göz zinası yapar diye gözünden, başkalarını gizlice dinler diye kulağından, dedikodu yapar diye ağzından, kıskanç olur diye kalbinden, hırsızlık yapar diye elinden, sürtük olur diye ayağından yaratmamış, bilakis ağırbaşlı ve hayâlî olur diye erkeğin en korunaklı yeri olan kolunun altındaki kemikten yaratmıştır.²⁸⁵

Görüldüğü gibi Hz.Havva, Hz.Âdem'den bir parça ile yaratılmıştır. Hz.Havva yaratıldıktan sonra Hz.Âdem'e getirildiğinde de, "işte bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir"²⁸⁶ şeklinde sözleri ile yaratılışı teyid etmiştir.

Bazı İslâmî kaynaklarda yer alan, "Hz.Havva'nın eğri kaburga kemiğinden yaratılması" meselesinde, Kur'an'da açık delil bulunmayan hususlarda İslâm âlimlerinin meseleyi Tevrat'tan halletme gibi bir alışkanlıkları sonucu olarak, nasıl yaratıldığı Kur'an'da çok açık olarak ifade edilmeyen sadece, *nefsi vahide*²⁸⁷ olarak bahsedilen Hz.Havva'nın yaratılmasında Tevrat'taki bilgiler İslâmî kaynaklara geçmiştir.²⁸⁸ Bu konu başlıbaşına ayrı bir tartışma ve araştırma konusudur.

²⁸⁵Salime Leyla Gürkan, "Yahudi ve İslam Kutsal Metinlerinde İnsan'ın Yaratılışı ve Cennet'ten Düşüş," **İSAM Dergisi**, 2003, Sayı: 9, 27.

²⁸⁶ Yaratılış 2/23.

²⁸⁷ Bkz.Nisa 4/1.

²⁸⁸ Erdem, 148-149; Hakkı Şah Yasdıman,"İslâmî Literatürde İsrailiyyat İzleri: Cennet'in Kaybı," **DEÜİF Dergisi**, 2011, C:34, 54; "Havva'nın eğri kaburga kemiğinden ya da eğri kaburga kemiği gibi yaratıldığı" şeklindeki hadislerin yorumu ve geniş izahı için bkz. Cemal Sofuoğlu, **Kadının Yaratılışı İle İlgili Rivayetler Bağlamında Yeni bir yaklaşım**, Rağbet Yayınları, İstanbul 2001.

Tevrat yorumunda, yaratma işinde önce Âdem'den başlanıldığı halde neden önce Havva cezalandırıldığı hususunda ilginç bir açıklama getirilir. Âdem yaratılırken, *suretimize* ve *benzeyişimize* şeklinde yapılan bir açıklamada, Âdem'in mükemmel yaratılmış olmasına rağmen işlenen günah sebebiyle bu mükemmellik kaybedilmiştir. Bu noktada Havva'dan üstün olduğu vurgulanmıştır. Cezalandırılma konusunda ise en değersizden başlanmıştır. Şu durumda Âdem onurlandırılmada Havva'dan önce gelirken, cezalandırılmada ondan sonra gelmektedir. Ayrıca, yılan'a inanması ve kocasının aldanmasına sebep olmasında kadın için suçlama sebebidir.²⁸⁹

Müfessirlerin büyük çoğunluğuna göre ayetlerde geçen kadının yaratıldığı *nefs*'ten kasıt Hz.Âdem'dir. Bu ifadede kastedilen Hz.Âdem'in kendisi değil temsil ettiği *cins*, *tür*'dür. Bu nedenle Hz.Havva, Hz.Âdem'in temsil edildiği insan cinsinden yaratılmıştır.²⁹⁰

Konunun detaylarına inmek ve bu konudaki tartışmaları buraya taşımak yerine bu kadar bir bilginin yeterli olduğu kanaatindeyiz.

Tevrat'ta, Tanrı'nın ilk olarak Âdem'in yaratılışına karar verdiğindeki, “suretimize ve benzeyişimize göre yaratılış” sözü, Kur'an'da yer almaz. Ancak, bu konudaki Tevrat yorumunda şöyle bir değerlendirme de yapılır: Tüm canlılar arasında yalnızca insan, Tanrı gibi düşünce ve karar verme ile özgürce seçme kabiliyetine sahiptir. İnsan Tanrı'yı bilebilir, onunla arasında bağ kurabilir. Ayrıca insan, hareketlerini bir mantık silsilesi içinde yapabilme özelliğine sahiptir. İşte bu nedenle insanın Tanrı'ya benzeyiş ve suretinde olmasından bunu anlamak gerekir.²⁹¹

²⁸⁹ Gürkan, 32.

²⁹⁰ Mustafa Şentürk, “Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm'e Göre İlk Günah ve Kadın,” **İslâmî Araştırmalar Dergisi** 2011, 22/1, 34.

²⁹¹ Farsi, 1/1: 27.

Kur'ân'a göre Hz.Âdem, topraktan yaratılmıştır. Hz.Âdem'in topraktan yaratılması aşamalarının da Kur'ân'da: *Çamur, süzme çamur, yapışkan çamur ve kurumuş çamur* gibi lafızlarla ifadelendirilirken, Tevrat'ta bu tarz bir anlatım yer almaz.

Havva'nın yaratılış sebebi Tevrat'ta, "Âdem'in yalnızlığının paylaşılması" olarak ifade edilirken Kur'an'da, Âdem'in huzur bulması için yaratıldığı ifade edilir.

Kur'an'da, *erkeğin yaratılışı* veya *kadının yaratılışı* şeklinde bir yaratılıştan söz edilmez. Tevrat, bu konuda Kur'an'dan ayrılır. Zira her vesile ile Âdem'in erkekliği ile Havva'nın dişiliği vurgulanmakta ve kıssanın başından itibaren karı-koca ilişkisi içerisinde tasvir etmektedir. Kur'an ayetlerinde sadece, "insanın yaratılışı" şeklinde bir tasvir yapılmaktadır. Hattâ yeryüzüne ininceye kadar ilk insan çiftinin mahiyetleri, cinsiyetleri hakkında açık bir ifadeye rastlanmamaktadır. Nitekim yasak meyveden yenilip cinsiyetleri ortaya çıkana kadar kendilerinin farkında olmadıkları anlaşılmaktadır.²⁹²

Hz.Âdem ve Hz.Havva'nın sınavları ve Cennet'ten (Aden) dünyaya gönderilişleri ile ilgili olarak yapılacak değerlendirmede şunlar söylenebilir:

Kur'an-ı Kerim, Tanrı'nın hazırladığı sınavın cennette meydana geldiğini beyan eder. Cennet'in ebedi cennet mi? yoksa yeryüzünde veya göklerde bir yerdeki cennet midir? sorusu, Cennet kelimesinin sözlük anlamı dolayısıyla tartışmalı bir konudur.²⁹³ Bu manada, Hz.Âdem'in yerleştirildiği Cennet'in *Adn* cenneti olduğu ve bunun sevap yurdu olan Huld Cenneti geçidinde yer alan ilk cennet olacağı şeklinde yorumlar yapılmıştır.²⁹⁴ Ancak, bu konudaki ayetler topluca değerlendirildiğinde;

²⁹² Gürkan, 15.

²⁹³ Süleyman Hayri Bolay, "Âdem", **DİA**, İstanbul 1988, 1/360.

²⁹⁴ Yazır, 4/23.

Allah, ilk insanı özel bir topraktan yeryüzünde yaratmış, ondan eşini var etmiş ve sonra bunları cennete koymuştur. Bu cennetin ve içindeki hayatın yeryüzündeki hayattan farklı olduğu bildirilmiştir.²⁹⁵ Genel kanaat ise, sözü edilen Cennet'in Ebedî Cennet olduğu yönündedir.²⁹⁶ Bunun yanı sıra, *"Ama şeytan ona vesvese verip: "Ey Âdem! Sana sonsuzluk ağacını ve çökmesi olmayan bir saltanatı göstereyim mi?" dedi?"*²⁹⁷ ayetinde ifade edilen aldatmasına kanmazdı. Başka bir ayette de, *"Onlar orada bir yorgunluk hissetmezler. Oradan çıkarılacak da değillerdir."*²⁹⁸ şeklindeki ayetlere bakıldığında Hz.Âdem ve eşinin yerleştirildiği cennetin yeryüzü cenneti olması gerektiği anlaşılmaktadır. Zaten hiçbir emek verilmeden böyle bir mükâfata ulaşmak imtihan sırrına aykırı bir husustur. Ayrıca İmam Ebu Hanife (ö.150/767), İmam Maturidi (ö.333/944) ve Ebu Müslim el-İsfehani (ö.322/934) gibi İslam âlimleri de aynı görüşü paylaşmışlardır.²⁹⁹ Bu durumda olaya bakıldığında, Tevrat ile Kur'an'daki yeryüzü cenneti noktasında benzerliğin olduğu söylenebilir.

Tevrat'ta burasının bahçe olarak *Aden* kelimesiyle ifade edilmiş olmasıyla yeryüzüne ait olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Yahudilik'teki yaygın inanca göre öteki dünya denilen bir anlayış aslında bu dünyada kurulacağından, hem Aden hem de Aden'deki bahçenin birbirinden farklı olmasıyla birlikte sonuçta bu dünyanın sınırları içinde yer almaktadır. Ayrıca, Aden'in bu dünyada olduğu, onun kesin yerini Tanrı'nın sadece İsrail'e ancak Mesih geldiği zaman bildireceği şeklinde bir Yahudi inancı da vardır.³⁰⁰ Burada, her tür meyveden yenilmesine izin verilmiş ama *Yasak*

²⁹⁵ Kur'an Yolu, 2/510.

²⁹⁶ İbn-i Kesîr, 1/82.

²⁹⁷ Taha 20/120.

²⁹⁸ Hicr 15/48.

²⁹⁹ Öztürk, Kıssaların Dili, 141-142.

³⁰⁰ Gürkan, 24;Tümer-Küçük, 220.

Ağaç’tan yenilmesine izin verilmemiştir. Her iki kitapta da Tanrı’nın *Yasak Ağaç* uyarısı vardır.

Tevrat’ta, Tanrı’nın, *ölürsünüz* uyarısı ile yasaklanan meyveyi yedikten sonra Âdem’in uzun yıllar yaşamasını nasıl anlamak gerekir? Tevrat yorumunda buna şu şekilde bir açıklama getirilmektedir: Buradaki anlam, “ölümlü hale geleceksiniz” şeklindedir. Eğer Âdem yasak meyveyi yemeseydi sonsuza kadar yaşayacaktı.³⁰¹ Yahudilikte ölümlülüğün, Âdem’in işlediği günah yüzünden dünyaya hâkim olduğu, her insanın en az Âdem kadar günah işlediğini ve ölümü hak ettiği yönünde kanaatler mevcuttur.³⁰² Kur’an’da, Hz.Âdem ve Hz.Havva’nın tövbe ettikleri bilgisi varken Tevrat’ta böyle bir bilgi yoktur. Tevrat’ta, böyle bir bilgi olmamasına karşın, Yahudilikte işlenen günahlara karşı tövbe fikri mevcuttur. İsrail kavminin günahları sonucunda uğradıkları felaket ve acılardan kurtulmaları, ancak tövbe ile mümkündür. Tövbe ile Mesih’in gelişi irtibatlandırılmış tövbe edenleri kurtaracağı hatta bazı din adamları, Mesih’in gelişini halkın tövbe şartına bağlamıştır.³⁰³

Yasak meyve veya yasaklanan ağaç konusunda detaylara baktığımızda iki kitabın farklılaştığını da görmekteyiz. Tevrat’ta, yasaklanan ağaç fiziki manada dönüştürücü bir özellikte iken, Kur’an’da, mecâzi anlamda olup Allah’ın koyduğu sınırları temsil etmektedir.³⁰⁴

Kur’an’daki, “sonsuzluk ya da ebedilik ağacı”³⁰⁵ sözü, Şeytan’ın aldatıcı sözüdür. Kur’an, bu ağacın gerçek mahiyeti hakkında ondan, *ölümsüzlük ağacı*

³⁰¹ Farsî, 1/2: 17.

³⁰² Mehmet Katar, **Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamda Tövbe**, Töre Yayınları, Ankara 1997, 20.

³⁰³ Katar, **Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamda Tövbe**, 21-22.

³⁰⁴ Esed, 539.

³⁰⁵ Bkz.Taha 20/120.

olarak söz edenin şeytan olduğuna işaret etmekten başka bir açıklama getirmemiştir.³⁰⁶

Cennet'te, Tanrı'nın Âdem'in nerede olduğu? Sorusu gibi bir soru Kur'an'da yer almamıştır. Zira yaratan Allah yarattığının nerede olduğunu bilmez mi? Tevrat yorumlarında bu konu şöyle anlatılır: Tanrı aslında onların nerede olduklarını bilmektedir. Burada Tanrı'nın maksadı, onlara saklanma fırsatı tanımaktır. Aslında bu bir derstir, "bir kişiye utanç duyacağı haldeyken bakmak" bu onların daha da utanmalarına sebep olacaktır. Bu nedenle onların incir yaprakları ile kendilerine önlükler dikmelerini (örtünmelerini) beklemiş ve sonra sesini duyurmuştur. Âdem'in nerede olduğunu Tanrı elbette bilmektedir. Buradaki sorunun amacı, hatasından dönmesini engelleyecek kadar korkutmamak ve sâkin bir diyalog başlatmaktır. Ama Adam, (Âdem) hatasını itiraf etmemektedir.³⁰⁷

Yeryüzüne inişlerine her iki kitapta yer vermiştir. Yasak meyve yenildiğinde mahrem yerleri açılır ve cennetteki yapraklarla üzerlerini örterler. Tevrat'ta yasak meyveyi ilk yiyen kadındır, Âdem'e de yediren odur. Kadın da, meyveyi yılan'ın teklifi ile yemiştir. Farklı anlatım şeklinde görüldüğü gibi ilk günah işlenmiştir.³⁰⁸

³⁰⁶ Esed, 539.

³⁰⁷ Farsi, 1/ 3: 8-9.

³⁰⁸ İnsanın cennetten çıkarılmasına yol açan "ilk günah", hem Kitab-ı Mukaddes hem de Kur'an'da anlatılmıştır. Ancak konu, Yahudi ve İslâm teolojisinin aksine, Hristiyan teolojisinde "aslî günah" kavramıyla sistemleştirilmiş ve Hristiyan teolojisinin temel inançlarından biri haline gelmiştir. İlk günah konusu, Eski Ahit'in Tekvin bölümünde anlatılıyorsa da, konunun temelini atan kişi, Yeni Ahit'te Romalılara yazdığı mektuplarla Pavlus'tur. Pavlus'un mektuplarında terim olarak değilse bile düşünce olarak bulunan ilk günah konusu, kilise babaları Augustine ile Pelagius arasındaki "günah Tanrı'dan ise iradî değildir, iradî ise Tanrı'dan değildir" tartışmasında, Pelagius'un günahın iradî olup Tanrı'dan olmadığı görüşüne karşılık, günahın tanrıdan geldiği ve bu yüzden her doğan insanın vaftiz edildiği düşüncesine dayanarak Augustine'nin geliştirdiği bir teoridir. Buna göre "ilk günah", "aslî günah", "doğuştan gelen günah", "miras günah" ve "kalıtsal günah" gibi isimler ile anılan, Âdem ile Havva'nın işledikleri ilk günahın, onları ilgilendiren ceza ve

Buradan şu sonuca varmak mümkündür: Tevrat'a göre yasak meyveyi yemek sûretiyle günahı ilk işleyen Havva'dır. Havva, Âdem'i de günaha sürüklemiştir. Bundan dolayı Havva, Yeni Ahit'e göre de insanlığın ilk günahının esas sorumlusudur. Aynı olayın Kur'ân'daki anlatımına baktığımızda ise, ilk günahı Hz.Havva'nın işlediğine dâir herhangi bir âyet ya da işaret yoktur. Aksine İblis, Hz.Âdem ve Hz.Havva'nın her ikisine birden vesvese verdiğini, her ikisi birden beraberce kandırıldığı ve yasak meyveyi beraber yedikleri anlatılır.³⁰⁹ Dolayısıyla Kur'ân'a göre, Hz.Havva insanlığın ilk günahının sorumlusu değildir, önemli olan günahı kimin işlediği değil, günahı tövbe edilmesidir. Hz.Âdem ile Hz.Havva bunu zaten yapmışlardır.³¹⁰ Allah da onların tövbelerini kabul etmiştir. O bakımdan bu eylemin ilk günah adı ile anılması kabul edilebilirse, aslî günah, miras günah ve kalıtsal günah gibi isimler verilmesi kabul edilemez. Çünkü Kur'ân'a göre, günah ve sorumluluğu kişiseldir ve kişi ana-babası dâhil bir başkasının günahından sorumlu tutulamaz.³¹¹ Kur'an'da, Hz.Âdem ve Hz.Havva hatalarını anlamışlar, tövbe etmişler ve Tanrı tövbelerini kabul etmiştir. Tevrat'ta ise tövbe ettiklerine dair bir bilgi yoktur. Ancak, Tevrat yorumlarında Tanrı'nın tövbe etmelerine fırsat tanıdığı bilgisi mevcuttur. Ayrıca, taraflar suçu kendilerinde aramak yerine karşısındakini suçlama eğilimi içerisinde olmuşlardır.

sonuçları yanı sıra, onların zürriyetlerine de sirâyet eden sonuçları olmuştur. Dolayısıyla bütün insanlar ataları Âdem'den gelen bu "günah mirası" ile doğarlar. Pavlus, Romalılar bölümünde, insanlığın, atası Âdem'den aldığı miras günah'tan ancak İsa Mesih aracılığıyla kurtulacağını ve İsa Mesih'in bütün insanların günahlarını bağışlayacağını anlatır. Çünkü kendisini "feda eden" İsa, insanlık için bir "kefareti", bir "kurbandır". Bu sebeple insanlar İsa'nın aslî günahı kurtaran kefaretiyle vaftiz ile ortak olmalıdırlar. Bilindiği gibi Hristiyanlığa girmek, kiliseye kabul edilmek ve Kutsal Ruh'a katılmak için Hristiyanlığın en önemli sakramentlerinden biri olan vaftizin temel gerekçelerinden biri aslî günahı kurtulmaktır. Bkz.Şentürk, 35-36; Erdem, 84-89; Tümer-Küçük, 392.

³⁰⁹ Bkz.A'raf 7/20-21.

³¹⁰ Bkz.A'raf 7/23.

³¹¹ Şentürk,36. Bkz.En'âm 6/164, Fâtır 35/18.

Kur'an'da, yılan yerine Şeytan devrededir. Her ikisine vesvese vermiştir. Meyveyi ilk yiyen belirtilmez bu nedenle Hz.Havva suçlanamaz. Kur'an'da, Şeytan Hz.Âdem'e secde etmediği için lanetlenmiş, bu nedenle intikam peşindedir.

Kur'an'da, Tanrı'nın cennette dolaşması, Hz.Âdem'in nerde olduğunu sorması veya Hz.Âdem'in onun ayak seslerini duyması (her ne kadar Moşe Farsî tarafından izah getirilse de) söz konusu değildir.

Yeryüzüne inişleri Kur'an'da, *“yerilmiş ve kovulmuş olarak çık oradan!”*³¹² şeklindeki ifade ile Tevrat'taki kovulma tarzındaki anlatımda benzerliğin olduğu görülür.

Hız.Âdem, Hz.Havva ve yılanın cezalandırılması konusuna Kur'an yer vermemiştir. Bunun yerine, *“birbirinize düşman olarak inin.”*³¹³ ifadesi yer almıştır.

Bu konuda, hem Kur'an hem de Tevrat yorumlarında pek çok tartışmanın olduğu görülmektedir. Kur'an'da, Tevrat ve yorumlarında karşımıza çıkan türden bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Bu nedenle, Cennet'te Şeytan, Hz.Havva ve Hz.Âdem arasında geçen diyalogların ve yaşanan olayların Kur'an'da açıkça ele alınan konular arasında bulunmadığını söyleyebiliriz. Gerçi, Kur'an'da da bir bahçenin varlığından, Hz.Âdem ve Hz.Havva'nın bu bahçeye yerleştirildiklerinden, bahçede yasaklanmış bir ağacın bulunduğundan, Şeytanın kandırmasıyla Hz.Âdem ve Hz.Havva'nın bu ağaçtan yediklerinden bahsedilmektedir. Ama bunlar ana hatlarıyla zikredilmekte ve gelişen olaylardan da Hz.Havva sorumlu tutulmamaktadır. Diğer taraftan bu konuların işlendiği İslâmi kaynakların önemli bir kısmında Cennet'te olup bitenler anlatılırken aynen Yahudi kültüründeki kurgu yansıtılmakta, çoğu zaman da bu kurgu Kur'an ayetleriyle karıştırılmaktadır. Böylece önce mitolojik motiflerle

³¹²A'raf 7/18.

³¹³A'raf 7/24.

süslenmiş bir Havva modeli ortaya çıkarılmakta, sonra da bu model üzerinden Havva ciddi bir şekilde eleştirilerek, suçlanmaktadır.³¹⁴

Kur'an'da oldukça sınırlı anlatılan Hz.Âdem ve Hz.Havva kıssasını zamanla İsrailiyyat ile tamamlama cihetine gidilerek farkında olmadan Tevrat bilgileri kabul görmüştür.³¹⁵ Bu nedenle, kutsal kitaplar arasında yapılacak karşılaştırma çalışmalarının aslında ne kadar önemli olduğu böylece ortaya çıkmaktadır.

C. İLK KARDEŞ KAVGASI

İlk kardeş kavgası kıssası, tema olarak Kur'an-ı Kerim ve Tevrat arasında ortak konulardan biridir. Farklı ve benzer anlatım şekilleri ile her iki kitapta bahsedilen bu konunun Sümerlerde kökeni de mevcuttur.³¹⁶

İslâmî kaynaklarda Hâbil olarak zikredilen kelimenin aslı İbrânîce *Hebel*'dir (He-vel) ve etimolojisi tartışmalıdır. Kelimenin; *soluk*, *nefes* ve *buhar* anlamına geldiği, Anne - babasının kısa ömürlü olacağını önceden sezdiği için ona bu ismi verdiği ileri sürülmüştür. Ayrıca asıl adının başka bir isim olduğu, hayatı bir nefes ve buhar gibi çabuk bittiği için daha sonra kendisine bu adın verildiği rivayet edilmiş, fakat bu rivayetler kabul görmemiştir. Kelimenin Akadca'da, *oğul* anlamına gelen *ablu/ aplu* veya *hablu/habal*'dan gelme ihtimali daha kuvvetlidir. İslâmî kaynaklarda, Kâbil olarak geçen kelimenin aslı ise, Tevrat'ın türkçe tercümesinde *Kâin* şeklinde olduğu belirtilmekle birlikte İbrânîce'de *Kâyin*'dir. Tevrat'ta, *Kâin* adı ile “dünyaya getirmek, kazanmak” anlamındaki *kâna* kelimesinin türevi olan *kanıt* yan yana kullanılmıştır. Eğer Kâin'in kökü *kâna* ise o takdirde Kâin; “dünyaya

³¹⁴ Hakkı Şah Yasdıman, “Yılan, Havva, Âdem Arasında Geçen Olaylara İslam ve Yahudiliğin Bakışı” **DEÜİF Dergisi**, 34/2011, 28.

³¹⁵ Geniş bilgi için bkz. Abdullah Aydemir, **Tefsirde İsrailiyyât**, DİB Yayınları, Ankara 1979, 247-252.

³¹⁶ Hook, 168; Mustafa ÖZTÜRK, “Kur'an, Kitab-ı Mukaddes ve Sümer Mitolojisinde Hâbil-Kâbil Kıssası,” **ÇÜİF Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, Ocak-Haziran 2004

getirilmiş, döl ve çocuk” anlamına gelir. Kelimenin kökünün *kyn* olması halinde “maden işinde çalışan, demirci” anlamını ifade eder ve Ârâmîce’deki *kainâyâ* ile Arapça’daki *kayn* kökleriyle birleşir. Bazı İslâmî kaynaklarda Kâbil adı Kayn veya Kâyin olarak geçmektedir.³¹⁷

1. Tevrat’ta

İlk kardeş kavgası, Tevrat’ta Yaratılış bölümünde anlatılır. Cennetten çıkarılan Âdem ve eşi Havva, toprağı işlemek üzere artık dünyadadır.³¹⁸ Önce çocukları Kâyin ve sonra Hâbil dünyaya gelir. Hâbil çoban Kâyin de çiftçidir. Bir gün Kâyin topraklarından elde ettiği üründen, Hâbil de sürüsünden ilk doğan hayvanlardan bazılarını ve özellikle yağlarını Tanrı’ya sunu olarak getirir. Tanrı, Hâbil’in sunusunu kabul eder, Kâyin’in sunusunu ise reddeder. Buna Kâyin çok öfkelenir, surat asar.³¹⁹ Tanrı Kâyin’e, niçin surat astığını sorar? Doğru iş yaparsa elbette onunda dileğinin kabul edileceğini hatalı davrandığı taktirde “günahın pusuda beklediğini” ifade eder.³²⁰ Kâyin kardeşi ile tarladayken ona saldırıp öldürür. Bunun üzerine Tanrı, Kâyin’in lanet altında olduğunu bundan sonra topraktan ürün alamayacağını ve yeryüzünde aylak aylak dolaşacağını söyler. Kâyin’i bulanların öldüreceği endişesi karşısında kimsenin ona ilişmemesi için üzerine koruyucu bir nişan konur ve Aden bahçesinin doğusunda Nod topraklarına yerleştirilir.³²¹

2. Kur’an-ı Kerim’de

Hâbil-Kâbil kıssası, Kur’an-ı Kerimde sadece Mâide suresinde yer alır.

Kıssanın anlatım şekli şöyledir:

³¹⁷ Ömer Faruk Harman, “Habil ve Kabil”, **DİA**, İstanbul 1996, 14/376.

³¹⁸ Bkz. Yaratılış 3/20-24.

³¹⁹ Bkz. Yaratılış 4/1-5.

³²⁰ Bkz. Yaratılış 4/6.

³²¹ Bkz. Yaratılış 8/16.

*“Onlara, Âdem'in iki oğlunun kıssasını doğru olarak anlat: İkisi birer kurban sunmuşlar, birininki kabul edilmiş, diğerininki edilmemişti. Kabul edilmeyen, ‘And olsun seni öldürecekim’ deyince, kardeşi: "Allah ancak sakınanların takdimesini kabul eder" demişti. Beni öldürmek üzere elini bana uzatırsan, ben seni öldürmek için sana elimi uzatmam, çünkü ben, Âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım. Ben, hem benim hem de kendi günahını yüklenip cehennemliklerden olmanı isterim, zulmedenlerin cezası budur". Bunun üzerine, kardeşini öldürmekte nefesine uydu ve onu öldürerek, zarara uğrayanlardan oldu. Allah, kardeşinin ölüsünü nasıl gömeceğini göstermek üzere, ona yeri eşeleyen bir karga gönderdi. "Bana yazıklar olsun! Kardeşimin ölüsünü örtmek için bu karga kadar olmaktan aciz kaldım" dedi de ettiğine yananlardan oldu.”³²² Kıssanın sonunda ayet bunu anlatma sebebi olabilecek İsrâiloğulları’na bir talimat ile devam eder.”*Bunun için İsrailoğullarına şöyle yazdık: "Kim bir kimseyi bir kimseye veya yeryüzünde bozgunculuğa karşılık olmadan öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de onu diriltirse (ölümden kurtarırsa) bütün insanları diriltmiş gibi olur". And olsun ki, onlara belgelerle peygamberlerimiz geldi, sonra buna rağmen, onların çoğu yeryüzünde taşkınlık edenler oldu.”³²³**

Her iki kitabın anlatımında da çok uzun olmayan kıssanın karşılaştırılmasında şu hususlar ortaya çıkar:

Hâbil ve Kâbil her iki kitapta da, Âdem ve Havva’nın çocuklarıdır. Her ikisi de Tanrı’ya takdime (kendilerini Allah’a yaklaştıracak) sunarlar. Sundukları takdîmelerden, hayvancılıkla uğraşan Hâbil’in takdîmesi kabul edilir, Kâyin (Kâbil)’in takdîmesi kabul edilmez.

³²² Mâide 5/27-31.

³²³ Mâide 5/32.

Kur'an'da, Kâyin (Kâbil)'in Hâbil'i nasıl öldürdüğü ile ilgili teferruat yer almaz. Kurban'ı kabul edilmeyen Kâbil öldürmek için ilk teşebbüste bulunur. Hâbil ise kendini savunmaz ve öldürülmeye sanki razı olmuştur. Kâbil, kötü işlerin ve kötülüklerin ilkinin yapan olarak kabul edilir.

Kâyin ile Tanrı arasında geçen konuşma Tevrat'ta ve Kur'an'da farklı şekilde yer alır. Aynı şekilde Hâbil'in öldürüleceği sırada Kâbil ile arasında geçen konuşma Tevrat'ta yer almaz.

Tevrat'ta, Kâbil'in Aden bahçesinin (Gan Eden) doğusundaki Nod diyarına gidip orada bir şehir kurduğu, torunlarından Tubal-Kâin'in tunç ve demircilikle uğraştığı, Kâbil'in yeryüzünde medeniyeti ilk başlatan soyun atası olduğu belirtilmektedir.³²⁴ Bu bilgiler, cennetten kovuluşun hemen sonrasına, yani yeryüzündeki hayatın başlangıç ortamına özgü şartlara uymamaktadır.³²⁵ Yine bu bilgi, insanların yerleşik hayata geçip şehirler kurmalarının ve madencilikle uğraşmalarının çok daha sonraki dönemlerde ortaya çıktığına ilişkin tarihî gerçekle de bağdaşmamaktadır.³²⁶

Hâbil'in haksız yere öldürülmesi, öldürme sonrası Kâbil'in toprağının lânetlenmesi, Kabil'in bundan sonra aylak aylak dolaşacak olması şeklindeki ifadeleri Kur'an da yer almaz. Cennet hayatından sonra dünya hayatının henüz başlama evresinde Kâbil, birilerinin kendisini öldürme endişesi taşıması, buna karşı Tanrı'nın onu korumaya alarak üzerine işaret koyması ve ona ilâhî güçlerden yedi kez öç alınacağına Tanrı tarafından söylenmesi, Kur'an'da yer almadığı gibi zihinlerde

³²⁴ Bkz. Yaratılış 4/16-22.

³²⁵ Hooke, 168.

³²⁶ Harman, "Hâbil ve Kâbil", **DİA**, İstanbul 1996, 14/377; Mustafa Öztürk, "Kur'an, Kitabı Mukaddes ve Sümer Mitolojisinde Hâbil-Kâbil Kıssası" **ÇÜİF Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, Ocak-Haziran 2004, 155.

de soru işareti oluşturmaktadır. Çünkü Kâbil'den öç alacak henüz insan nesli mevcut değildir. Ayrıca, Kabil hem suçludur hem de Tanrı tarafından korunmaktadır. Ancak burada, Farsi'nin bu bölüm ile ilgili anlatımlarında, Tanrı'nın Kâbil'e tövbe şansı (teşuva) yarattığı ya da fırsatı tanıdığı şeklinde bir izah getirir.³²⁷

Cinayet sonrası Kâbil'in kardeşinin bedenini nasıl gömeceği ve bununla ilgili karganın ortaya çıkarak örnek oluşu Tevrat'ta yer almaz.

Tevrat'ta anlatılan Habil-Kabil kıssası içerisinde başka kaynaklardan zenginleştirilerek oluşturulan mitolojik öykü olduğu da iddia edilmektedir. Her şeyden önce ziraatle meşgul olan Habil ile hayvancılık yapan Kabil'in çatışması söz konusudur. Ziraat ile hayvancılık arasındaki rekabet aslında yerleşik hayat tarzı ile göçebe hayat anlayışı, Sümerlerdeki çoban-tanrı Dumuzi ile çiftçi-tanrı Enkimdu'nun tanrıça İnanna'nın sevgisini kazanabilmek için yarışa girdiklerini, armağanlar sunduklarını anlatan Sümer mitolojisine de benzemektedir.³²⁸

Hâbil-Kâbil kıssası Kur'an'da, İsrâiloğullarına haksız yere bir insanı öldürenin bütün insanlığı öldürmüş gibi büyük bir vebal altına gireceği ama bir insanı yaşatanın bütün insanlığı yaşatmış olacağı şeklinde bir talimat ile sona erer.

D. KÂRÛN

Kârûn, zenginliğiyle tanınan, Hz.Mûsa ve Hz.Hârun'un şahsında Allah'ın emirlerine karşı çıktığı için cezalandırılan kişidir. Kur'an'da, Kârûn adıyla kıssası nakledilen bu kişi Tevrat'ta, "Korah" olarak anılmakta ve çöl hayatında Musa'nın otoritesine karşı başlatılan isyan hadisesinde başrolü oynamaktadır. Tevrat'ta, Yakub'un oğlu, Levi'nin oğlu, Kohaf'ın oğlu, Yitshar'ın (İzhar) oğlu olarak

³²⁷ Farsî, 4: 6-7.

³²⁸ Öztürk, "Kur'an, Kitab-ı Mukaddes ve Sümer Mitolojisinde Hâbil-Kâbil Kıssası", 160; Hook, 43-44.

gösterilen Korah (Karun) (Çıkış, 6/16, 18, 21; Sayılar, 16/1), Mûsa ve Hârun'a karşı çıkarılan bir isyan hareketiyle gündeme gelmektedir. Bu hareketle Kârûn, Mûsa ve Hârun'un dinî otoritesini yıkmayı hedeflerken aynı harekete katılan, Ruben kabilesinden Datan ve Aviram ile birlikte Mûsa'nın siyasî liderliğine son vermeyi amaçlıyordu.³²⁹

1. Tevrat'ta

Korah, Datan ve Pelet oğlu On ve onlarla birlikte iki yüz elli İsraili önderle birlikte Mûsa ve Hârun'a, herkesin eşit olduğunu, kendilerini üstün görme ve kutsal sayma haklarının olmadığı yönünde itirazla “çok ileri gittiklerini” söyleyerek Musa'ya başkaldırdılar.³³⁰

Mûsa, Korah ve arkadaşlarını kimin kutsal kimin kutsal olmadığını anlamak için sabah Tanrı'nın huzuruna çağırır ve Rabb'in seçeceği kişi kutsal kişi olacaktır.

Mûsa, Hârun, Korah ve iki yüz elli kişi Rabb'in buluşma çadırının giriş bölümünde (ellerinde içinde ateş ve üstünde buhur olduğu halde) toplanınca, Rabb'in görkemi topluluğa görünür.³³¹ Tanrı, Mûsa'ya kardeşi Hârun ile oradan ayrılmalarını ve kalanları toptan yok edeceğini bildirir. Mûsa Tanrı'ya, “bir kişi günah işledi diye bütün topluluğa mı öfkeleneceksin?” şeklinde itirazda bulunur. Bunun üzerine Tanrı Mûsa'ya: Korah'ın, Datan'ın ve Aviram'ın çadırından topluluğun uzaklaşmalarını ister. Mûsa halka bu kötü adamların çadırlarından uzak durmalarını, onlara ait hiçbir eşyaya dokunmamalarını söyler. Aksi halde canlarından olacaklarını bildirir. Bunun üzerine halk onlardan ayrılır, Korah ve yanındakiler kalırlar.³³²

³²⁹ Harman, “Kârûn”, **DİA**, İstanbul 2001, 24/516.

³³⁰ Bkz. Çölde Sayım 16/1-3.

³³¹ Bkz. Çölde Sayım 16/16-19.

³³² Bkz. Çölde Sayım 16/22-27.

Mûsa halkına, Korah ve yanındakilerin normal bir ölümle ölmeleri halinde kendisinin Tanrı tarafından gönderilmediğini ama bunun tersi olursa Tanrı'ya yapılan saygısızlığın cezalandırılacağı anlamına geldiğini söyler. Sözlerini bitirir bitirmez Korah, Datan ve Aviram'ın altlarında yer yarılr ve aileleri ile birlikte hepsini yutar. Bu İsrailoğulları için de bir uyarıdır.³³³

2. Kur'an-ı Kerim'de

Kârûn, Hz. Mûsa'nın kavmindendir. Kendisine yapılan uyarılara aldırılmaz, kavmine karşı azgınlık ve taşkınlık eder. Kârûn'a, anahtarlarının dahi taşınması güçlü bir topluluğa ağır gelen hazine verilmiştir. Kendisine; azgınlık ve taşkınlık yapmaması, dünya ve âhiret ile ilgili yapması gereken konularda yapılan ikazlara aldırılmaz. Elindeki serveti kendi başarısı ile kazandığını söyleyerek adeta Allah'ın bu serveti vermedeki takdirini hesaba katmaz. Bir gün, ihtişamla kavmi karşısına çıkınca etrafındakiler hayranlıkla onu seyrederken aynı servet ve gösteriş içinde olmayı arzu ederler. Ancak, kendisine ilim verilenler, Allah'ın verdiği sevabın iman ve sâlih amel sahibi olanlar için daha hayırlı olduğunu söylerler. Nihayet Allah, Kârûn'u ve servetini yerin dibine batırır. Önceden Kârûn gibi olmak isteyenler hatalarını anlar, gerçek zenginliğin Allah'ın lûtfu ile elde edildiğini ve kendilerine de Allah'ın dilemesi olmasaydı belki yerin dibine batırılacaklarını ifade ederler. Kıssa, gerçek kazancın ve hayırlı sonucun takva ile elde edileceği yönündeki bir uyarı ile sona erer.³³⁴ Kârûn ile ilgili olarak, Firavun, Hâmân ve Kârûn'un helak edildiğini, Mûsa kendilerine apaçık deliller getirmesine rağmen onlar yeryüzünde büyüklendikleri ve Musa'ya, bu çok yalancı bir sihirbazdır³³⁵ dedikleri ifade edilir.

³³³ Bkz.Çölde Sayım 16/28-38.

³³⁴ Bkz.Kasas 28/76-83.

³³⁵ Bkz.Ankebût 29/39; Mü'min 40/24.

Kıssa, her iki kitap'ta Mûsa dönemine aittir. Her iki kitapta da kıssadan muhataba bir ders ve ibretin var olduğu görülür.

Kârûn ve adamlarının cezalandırılış şekli her iki kitapta da aynıdır.

Tevrat'ta, Mûsa'ya başkaldıran Korah'ın aşırı servetinden bahsetmez. Buradaki problem, Korah ve beraberindekilerin Mûsa ve kardeşi Hârûn'a karşı başkaldırmaları ile Mûsa ve Hârûn'un insanlara karşı aşırı gitmeleri olarak anlatılır.

Kur'an'da: Malı ve serveti ile gurur ve kibir içinde olan Kârûn, Hz.Musa'nın nasihatlerine kulak asmayan insanların kendisine gıpta ile baktıkları aşırı zengin bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevresindeki insanların malı ve servetine hayranlıkları ile ilgili bölümler ve konuşmalar Tevrat'ta yer almaz.

Tevrat'taki Kârûn'dan alınacak ders: İsyan ve başkaldırının âkibeti, Kur'an'daki ise: aşırı zenginlik ve kibir ile kendisine yapılan nasihatleri dikkate almayı sonucunda hazin ve bir o kadar da ilginç bir son.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PEYGAMBER KISSALARI

Bu bölümde, Tevrat'ta ve Kur'an-ı Kerim'de anlatılan peygamber kıssaları ele alınacaktır. Her peygamber kıssasında önce genel bilgiler verilecek ve devamında ilgili kitaplardaki ayet ve bölümler ya metni ile ya da özeti şeklinde anlatılıp karşılaştırma yapılarak sonuca varmaya çalışacaktır. Ancak bu bölümdeki peygamber kıssalarında daha çok kıssa özelliği olan ve her iki kitapta karşılaştırma imkânı olanlar tercih edilmiştir.

A. NUH PEYGAMBER VE TUFAN

Hız.Nuh ve tufan kıssası, hem Kur'an-ı Kerim'de hem de Tevrat'ta geniş yer tutar. Kıssayı, her iki kitabın ana metninden ayrılmadan ve mümkün olduğunca kısa tutarak incelenmiştir.

Nuh, adı İbranice'de Noah, Yunanca'da Noe şeklindedir. Tevrat'a göre babası Lamek, “Rabbin lanetlediği bu toprak yüzünden çektiğimiz eziyeti, harcadığımız emeği bu çocuk hafifletip bizi rahatlatacak” diyerek³³⁶ oğluna Nuh adını vermiştir.

Tevrat'a göre Nuh, Âdem'in yaratılışından 1056, vefatından 126 yıl sonra doğmuştur. Hayatının ilk 500 yılı hakkında Kitabı Mukades'te bilgi yoktur. Yahudi ve Hristiyan dini literatüründe Nuh, İbrânî ataları kadar olmamakla birlikte dürüst ve imanlı bir kişi olarak takdim edilir. Talmud'da, *Nuh kanunları* diye bilinen yedi kuraldan da bahsedilmektedir. Putperestliği, Tanrı'yı inkârı, öldürmeyi, gayri meşru cinsi ilişkileri, hırsızlığı, canlı hayvan eti yemeyi yasaklayan ve adaletin tesisini emreden bu kurallar diğer milletlerin de uyması gereken en temel kurallardır.

³³⁶ Yaratılış 5/29.

Hz.Nuh, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde diğer peygamberlere oranla geniş bir şekilde, *ulü'l -azm* olarak beş büyük peygamberden biri olarak tanıtılır. Kur'an'da yirmi sekiz surede hakkında bilgi verilmiş ve kırk üç surede ismen zikredilmiştir. Nuh suresi, Hz.Nuh'u ve tevhid mücadelesini anlatır. Kur'an, Hz.Nuh'un sadece peygamberlik sonrası hayatından bahseder. Nuh kelimesi, arapça aslı *nevḥ* (ağlamak, dövünmek) kökünden geldiğini, bizzat kendisini kötülediğinden veya helâk olan kavmine üzüldüğünden bu isim verilmiştir.³³⁷

Tufan, Hz.Nûh'un halkından sapkınları cezalandırmak için Tanrı tarafından yağdırılan zorlu yağmur sonucu dünyadaki su baskınıdır.³³⁸ Tufan sözcüğü *tayfun* kelimesi ile ilintilidir. Tufan arapça bir kelime olup *tavf* ya da *tavaf*'tan türetilmiştir.³³⁹

M. Hamdi Yazır, tufan kelimesi ile ilgili olarak müfessirlerin görüşlerini aktarır. Buna göre Basra dilcilerinin *tufan*'ın *tavaf*'dan geldiğini ve çoğulu olduğunu savunur. Atiyye'ye göre; tufan, tavaf eden her şeye şamil olur. Ancak, şiddetli su ve yağmurda kullanıldığı daha çoktur. Mücahid ve Vehb'den ise, "Yemen lehçesinde *Taun*'a yani Kolera'ya tufan" denildiğini nakletmişlerdir. Ebu Kilabe'nin kanısınca da *cüderi* denilen çiçek hastalığı bir tufan örneğidir. M. Hamdi Yazır sonuç olarak tufanın sözlüklerde bilindiği gibi *şiddetli yağmur* ya da *sel* anlamına özgü olmadığını belirtir. Ama o anlamında yaygın olduğunu, bunun sebebinin de Nûh tufanı olduğunu söyler.³⁴⁰

Bu kısa giriş bilgilerinden sonra Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'de Hz.Nuh ve tufan ile ilgili bilgilere geçebiliriz.

³³⁷ Harman, "Nuh", **DİA**, İstanbul 2007, 33/226.

³³⁸ Orhan Hançerlioğlu, **İslam İnançları Sözlüğü**, İstanbul 1984, 660.

³³⁹ **Meydan Larouss** "Tufan", 12/300.

³⁴⁰ Yazır, 4/121.

1. Tevrat'ta

Nuh hakkında Tevrat bilgileri yaratılış bölümü 5. bölümde başlar ve 6, 7, 8. bölümlerde tufan ve gelişen olaylar anlatılır.

Yeryüzünde insanın yaptığı kötülükler çoğalmıştır, insanın aklı fikri hep kötülüktedir. Tanrı, insanı yarattığına pişman olur, yüreği sızlar ve yarattığı insanları hayvanları, sürüngenleri, kuşları yeryüzünden silip atacağını çünkü onları yarattığına pişman olmuştur. Ama Nuh, farklıdır Rabb'in gözünde lütuf bulmuştur.³⁴¹

Nuh, üç oğlu (Ham, Sam, Yafed) olan, kusursuz, Tanrı yolunda yürüyen doğru bir insandır. Tanrı'nın gözünde artık yeryüzü bozulmuştur, zorbalıkla dolmuştur çünkü insanlar yoldan çıkmıştır. Nuh'a "insanlığa son vereceğim, çünkü onlar yeryüzünü zorbalıkla doldurmuştur. Onlarla birlikte yeryüzünü yok edeceğim"³⁴² der.

Tanrı, Nuh'a geminin yapılması talimatını verir. Gemi; Gofar ağacından yapılacak, içi dışı ziftlenecek ve kamaralar da yapılacaktır. Gemi'nin büyüklüğü, eni, boyu, yüksekliği, pencereleri, yeri, kapıları ile üç kat güvertesinin nasıl olacağını (yapılanların ölçü ve şekillerini) Tanrı belirlemiştir. Tanrı, nefes alan her canlıyı tufanla yok edeceğini bildirir.³⁴³ Tanrı, Nuh ile antlaşma yapmak istediğini, oğulları, karısı ve gelinlerini gemiye bindirmesini, sonra sağ kalabilmeleri için her canlı türünden birer çift almalarını, çeşit çeşit kuşların ona geleceğini onları gemiye almasını, sonra sağ kalmak için hem onlar hemde kendisi için yenilebilecek ne varsa almasını ister.³⁴⁴

³⁴¹ Bkz. Yaratılış 6/5-8.

³⁴² Bkz. Yaratılış 6/9-13.

³⁴³ Bkz. Yaratılış 6/14-17.

³⁴⁴ Bkz. Yaratılış 6/18-22.

Tevrat'ın anlatımında yedinci bölümde konu farklılıklara rağmen tekrarlanır. Bu bölümde de hayvanların soyları tükenmesin diye temiz sayılanlardan erkek ve dişi olarak yedişer çift, temiz sayılmayanlardan ikişer çift almasını, çünkü yedi gün sonra yeryüzünde kırk gün süreyle yağmur yağdıracağını yarattığı her canlıyı silip yok edeceğini bildirir.³⁴⁵ Nuh, Tanrı'nın bütün isteklerini yerine getirir.

Tufan'da Nuh, 600 yaşındadır. Oğulları, kızları, gelinleri ile hep birlikte gemiye binerler. Yedi gün sonra tufan başlar. Enginlerin bütün kaynakları fışkırır, göklerin kapakları açılır, kırk gün kırk gece yağmur yağar. Nefes alan her canlı yok olacaktır. Nuh ve ailesi gemidedirler. Sular yükselir gemi yüzmeye başlarken yeryüzündeki bütün dağlar su altında kalır. Yükselen su dalgalarının boyu onbeş arşına yaklaşır (yaklaşık 6. 8 m). Gemidekiler hariç bütün canlılar yok olur, her şey silinip gider. Sular yüzelli gün boyunca yeryüzünü kaplar.³⁴⁶ Sonra Tanrı, Nuh'u gemideki evcil ve yabanıl hayvanları anımsar. Yeryüzüne rüzgâr estirir, sular alçalmaya, yeryüzünden çekilmeye başlar. Gemi, yedinci ayın onyedinci günü Ararat dağına oturur. Nuh, kırk gün sonra geminin penceresini açar, Kuzgun'u dışarı gönderir. Kuzgun, sular kuruyuncaya kadar geri dönmez. Bunun üzerine Nuh güvercini gönderir. Güvercin, konacak kuru yer bulamadığı için geri döner. Yedi gün bekler, tekrar güvercini gönderir. Güvercin, gagasında yeni kopmuş zeytin yaprağıyla geri döner. Yedi gün sonra tekrar güvercini gönderdiğinde geriye dönmez. Bunun üzerine Nuh, geminin kapağını kaldırır toprağın kuru olduğunu görür. Tanrı, yeryüzüne inmelerini, dağılmalarını verimli olup çoğalmalarını ister.³⁴⁷

³⁴⁵ Bkz. Yaratılış 7/1-5.

³⁴⁶ Bkz. Yaratılış 7/6-24.

³⁴⁷ Bkz. Yaratılış 8/1-17.

Tufan sonrası Nuh, bir sunak yapar orada temiz hayvanlardan Tanrı'ya yakmalık adaklar sunar. Güzel kokundan hoşlanan Tanrı, "bir daha İnsanlar yüzünden yeryüzünü lanetlemeyeceğini, bütün canlıları yok etmeyeceğini."³⁴⁸ söyler.

Tufan sonrası Tanrı, Nuh ve oğullarını kutsar, antlaşma yapar. Yerdeki, gökteki, denizdeki bütün canlıları ve bitkileri Nuh ve oğullarına verir. Ancak, kanlı et yenilmesini, insan kanı dökülmesini yasaklar. Kim kan dökerse kendi kanı da diğer insanlar tarafından dökülecektir. Çünkü Tanrı, insanı kendi suretinde yaratmıştır. Tanrı, "onlarla ve gelecek kuşaklarla, bütün canlılarla yaptığı anlaşmaya sadık kalacağımı ve bir daha dünyada tufan olmayacağını, anlaşmanın belirtisinin gökyüzüne yerleştirilen yay olduğunu" söyler. Tanrı Nuh'a, "kendimle yeryüzündeki bütün canlılar arasında sürdüreceğim antlaşmanın belirtisi budur."³⁴⁹ der.

Gemiden oğulları ile çıkan Nuh'un üç oğlu; Ham, Sam ve Yafed'tir. Ham, Kenan'ın babasıdır. Nuh, çiftçidir. İlk bağı o dikmiştir, şarap içer, sarhoş olur. Çıplak bir halde çadırına uzandığında onu gören Ham, durumu kardeşlerine anlatır. Sam ile Yafed elbise ile geri geri çadıra girer babalarına bakmadan onun üzerini örterler. Nuh ayılınca durumu anlar, "Kenan'a lanet olsun köleler kölesi olsun, Sam ile Yafed'e Tanrı bolluk versin, Kenan Yafed'e kul olsun" der. Nuh, tufandan sonra üç yüz elli yıl daha yaşar toplam dokuz yüz elli yıl yaşadıktan sonra ölür.³⁵⁰

2. Kur'an-ı Kerim'de

Kur'an-ı Kerim'de, pek çok yerde çeşitli vesilelerle Hz.Nuh'tan bahsedilir. Bu ayetler şu surelerde yer alır; A'râf 59-64/69-70, Hûd 25-29 ve Nûh 1-28. Bunun dışında; Âl-i İmrân 33-34, Nisâ 163, En'am 84, Yûnus 71-74, İbrahim 9, Enbiyâ 76-

³⁴⁸ Bkz. Yaratılış 8/20-21.

³⁴⁹ Bkz. Yaratılış 9/1-17.

³⁵⁰ Bkz. Yaratılış 9/18-29.

77, Hac 42, Ahzâb 7, Sâffât 75-83, Sâd 12-14, Mü'min 5/30-31, Şûrâ 13, Şu'arâ 105-121, Kâf 12, Zâriyât 46, Necm 52, Mü'minûn 23-42, Yâsîn 41-44, İsrâ 2-3/17, Hadîd 26, Tahrîm 10, Meryem 58, Kamer 11-17, Ankebût 14-15 ve Hâkka Suresi 11-12. ayetlerinde de Hz.Nuh kıssası ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Ancak kıssa tarzı bir anlatımla Nuh ve tufan olayını burada kısaca özetlenecektir.

Hz.Nuh, şükreden bir kuldur.³⁵¹ Kavmine elçi olarak gönderilmiş ve aralarında binden elli eksik yani 950 sene yaşamıştır.³⁵²

Hz.Nuh'da, diğer peygamberler gibi seçilen ve üstün kılınan peygamberdir.³⁵³ Kendisinden sonra gelen soyundan Hz.Davud, Hz.Süleyman, Hz.Eyyub, Hz.Yusuf, Hz.Musa ve Hz.Hârun peygamberler gelmiştir. Kavmi onu kendileri gibi bir insan olarak görmüş ve hatta yalancılıkla suçlamışlar,³⁵⁴ Kavmini büyük günün azabından korkutmaktayken onlar Hz.Nuh'un durumunu, "şaşırmışlık ve sapmışlık"³⁵⁵ olarak görmekteydiler.

İnkârcı kavminin ileri gelenleri onu sıradan bir insan olarak görmüşlerdir. Kendilerine üstün ve hâkim olmak istediği ithamı ile birlikte, "eğer Tanrı peygamber gönderseydi bir melek gönderirdi" şeklinde bir itirazla atalarından böyle bir şey duymadıklarını, kendisinde delilik belirtileri olan birisi olduğu ve buna bir süre katlanıp beklemelerini³⁵⁶ söylerler. İman etmeyişlerine de "sana düşük seviyeli rezil kimseler tâbi olup dururken, biz sana iman edermiyiz hiç!"³⁵⁷ Şeklinde itiraz ederler.

³⁵¹ Bkz. İsrâ 17/3.

³⁵² Bkz. Ankebût 29/14-15.

³⁵³ Bkz. Âl-i İmrân 3/33.

³⁵⁴ Bkz. Hûd 11/27.

³⁵⁵ Bkz. A'raf 7/59-64.

³⁵⁶ Bkz. Mü'minûn 23/23-25.

³⁵⁷ Şuarâ 26/111.

Ama Hz.Nuh, onları memnun etmek için kendisine inanan düşük seviyeli insanları yanından kovamayacağını³⁵⁸ söyler. Çünkü o apaçık uyarıcıdır.³⁵⁹

Görüldüğü gibi Hz.Nuh ile kavmi arasında iman - inkâr mücadelesi yaşanmakta kavmi Hz.Nuh'a inanmayı çeşitli sebeplerle reddetmektedir. Kavmine tebliğe devam eden Hz.Nuh'a Yüce Allah, yaptığı bunca çalışma sonucu iman edenler dışında artık kimsenin iman etmeyeceğini, onların yaptıklarına üzülmemesi gerektiğini bildirir.³⁶⁰

Hz.Nuh, kavmini gece gündüz imana davet eder. Ama bu onların kaçmalarını, uzaklaşmalarını artırır. Ne zaman onları imana davet etse parmaklarını kulaklarına tıkadılar, Hz.Nuh'u görmemek için elbiselerine büründüler, ayak dirediler, kibirlendiler. Sonra Hz.Nuh, bazen açıktan, bazen de gizlice tebliğde bulunur. Allah'ın büyüklüğünü, kudretini verdiği nimetleri anlatır, yeryüzü ve gökyüzündeki nimetlere dikkatlerini çeker.³⁶¹ Buna karşılık onların inkârı artmış hile ve desiseleri çoğalmıştır. Bütün bunlara ilaveten, *"ve dediler ki: Sakın ilâhlarınızı bırakmayın; hele Ved'den, Suvâ'dan, Yeğûs'tan, Ye'ûk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin!"*³⁶² sözleriyle birçoklarını saptırdılar.

Nuh, artık kavmi ile mücadelesinin sonuna gelmiştir. *"Nuh dedi ki: "Rabbim! Yeryüzünde hiçbir inkârcı bırakma. Doğrusu Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; sadece ahlaksız ve çok inkârcıdan başkasını doğurup yetiştirmezler."Rabbim! Beni, anamı, babamı, evime inanmış olarak gireni, inanan*

³⁵⁸ Bkz.Şuarâ 26/114.

³⁵⁹ Bkz.Şuarâ 26/115.

³⁶⁰ Bkz.Hûd 11/36.

³⁶¹ Bkz.Nûh 71/5-20.

³⁶² Nûh 71/23.

erkek ve kadınları bağışla; zalimlerin de yalnız helakını artır.”³⁶³ Şeklinde kavminin helâkını ister. Bunun üzerine, “gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap” talimatı verilerek zulmedenlerin boğulacağı bildirilir.³⁶⁴ Hz.Nuh, gemiyi yapmaya başlar kavminden yanına gelenler alay ederler. Onlar nasıl alay ediyorsa onlarla öylece alay edilecek ve azabın kimin üzerine geleceğini öğrenecekler.³⁶⁵ Nihayet Allah’ın emriyle sular coşup yükselmeye başlayınca Yüce Allah Nuh’a, her canlı çeşidinden bir çift ile boğulacağına dair hüküm verilmiş olanlar hariç ailesini ve iman edenleri gemiye bindirmesi bildirilir.³⁶⁶

Gemiye binilir, gemi yüzmeye ve dalgalar dağlar gibi yükselmeye başlayınca Hz.Nuh oğluna, “yavrucuğum sende bizimle bin, kâfirlerle beraber olma!” diye seslenir. Oğlu, “beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım,” der. Hz.Nuh, “oğlum bu gün Allah’tan başka koruyacak kimse yoktur” der, aralarına dalga girer ve oğlu boğulur.³⁶⁷ Nihayet, “ey yer suyunu yut! ve ey gök (suyunu) tut!” denilir, sular çekilir, iş bitirilmiştir. Gemi de Cudi dağına oturur ve zalimlerin canı cehenneme denilir. Hz.Nuh oğlu için Allah’a yalvararak oğlunun ailesinden olduğu ve affetmesini isteyeceği sırada Yüce Allah oğlunun ailesinden olmadığı ve onun kötü bir iş yaptığı, bu nedenle hakkında bilgisi olmayan bir şeyi isteyerek cahillerden olmaması yönünde uyarır.³⁶⁸ *“Bunlar sana vahyettiğimiz bilinmeyen olaylardır. Sen de, milletin de daha önce bunları bilmezsiniz. Sabret, sonuç, Allah’tan sakınanlarındır.”*³⁶⁹ Ayetiyle kıssa sona erer.

³⁶³ Nûh 71/26-28.

³⁶⁴ Bkz.Hûd 11/37.

³⁶⁵ Bkz.Hûd 11/38-39.

³⁶⁶ Bkz.Hûd 11/40.

³⁶⁷ Bkz.Hûd 11/42-43.

³⁶⁸ Bkz.Hûd 11/44-46.

³⁶⁹ Hûd 11/49.

Tevrat ve Kur'an arasında kıssanın karşılaştırılmasını yapıldığında aşağıdaki hususlar ortaya çıkmaktadır:

Hız.Nuh, iyi insandır, ismi her iki kitapta da yer alır. Ancak, kelimenin etimolojik yapısı itibariyle farklıdır. Hız.Nuh'un yaşı, her iki kitapta aynıdır ama anlatım şekli farklıdır. Gemiye hayvanları alması, binmesi ve kurtuluş senaryosu genel olarak aynıdır.

Gemi yapım emri, suların fişkırması, gökyüzünden uzun süre yağmur yağması ortak konulardır. Ancak, anlatım farklıdır. Tevrat'ta; gemi yapımı, şekli, ebatları, gemideki kamara ve katlar vs. gibi aşırı detaylar anlatılır. Kur'an böyle detaylara yer vermemiştir.

Gemiye ailesini alması söylenirken hanımı ve oğlu alınmamıştır. Hız.Nuh oğluna, gemiye gelmesi için çağrıda bulunmuş ama oğlu reddetmiştir. Hanımı da Hız.Nuh'a inanmamıştır, bu nedenle gemiye binmez. Tevrat'ta, bu konularda herhangi bir bilgi yoktur.

Her canlı türünden çift alınması ortak temadır. Kur'an, hayvanları temiz ve pis şeklinde bir ayrıma tabi tutmaz. Sadece her cinsten bir çift alınması söylenir. Tevrat, hayvanları pis ve temiz olup olmaması şeklinde bir ayırım yapar. Hayvanların gemiye alınması ile ilgili olarak Kur'an ayetlerinin yorumlarında ve Tevrat'taki ifadelerin yorumlarında farklılıklar vardır.

Kur'an, Tevrat'taki gibi Hız.Nuh'un soy kütüğünü anlatmamasına karşın onun peygamber olduğu açıkça vurgulanır.

Kur'an ve Tevrat'a göre Hız.Nuh, kavmine Allah'ın varlığı ve birliğiyle ilgili ilâhi emirleri tebliğ etmiştir. Çok Tanrı'ya inanan kavmi ve ileri gelenleri onu delilikle itham ederek öldürmekle tehdit etmiştir. Ancak, tehdidin bir hükümdar veya

benzeri bir idari otorite tarafından yapıldığına dair işaret olmaması, yaşadığı bölgede henüz bir devlet ve hükümdar otoritesi olmadığını ortaya koymaktadır. Yani Mezopotamya ve Mısır dışında bir bölgede yaşadığını da dolaylı olarak anlıyoruz.³⁷⁰

Kutsal kitaplarda, Hz.Nuh'un dünyanın hangi bölgesinde yaşadığı ve tufan olayının nerede geçtiğine dair açık bir habere rastlanmaz. Tevrat ve Talmut haberlerinde, Hz.İbrahim'in tufan sonrası Hz.Nuh'un çiftliğinde Mezopotamya'nın Ur şehrinde doğduğu, Hz.Nuh'un yanında büyüdüğü ve torunu olduğu rivayet edilir.³⁷¹ Tevrat ehli bu haberlere dayanarak tufan olayını Mezopotamya'da aramış; Hz.Nuh'un tufanı öncesinde de aynı bölgede yaşamış olabileceği ihtimalini düşünmüştür. Ayrıca Gılgamış Destanı'nın da burada doğuşu ve Ur'da yapılan arkeolojik kazılarda rastlanan su baskını izi, tufanın izi sayılmıştır. Ancak, Mezopotamya'nın kuzey taraflarında aynı ize rastlanmaması, araştırmacıların ısrarlarını biraz zayıflatmışsa da kanaatlerini değiştirmemiştir. Geleneksel Kur'an müfessirleri de genelde Tevrat ehlinin kanaatlerine olumlu bakmıştır.³⁷²

Kur'an, Nuh kavminin putlardan bahsederken, *Vedd, Suva, Yagus, Yeuk* ve *Nesr* gibi put isimlerini sayması,³⁷³ putların Orta ve güney Arabistan'a kadar uzanan geniş bir bölgeye yayılmış olması, Hz. Nuh'un Arabistan yarımadasında yaşamış olabileceğini akla getirir de, bu isimlerin güneş, ay ve yıldızları sembolize eden Mezopotamya ilahlarının mahallî isimleri olduğunun keşfi bu ihtimali ortadan kaldırmıştır.³⁷⁴

³⁷⁰ Ekrem Sarıkçıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, İsparta 2008, 58.

³⁷¹ Sarıkçıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, 59; Yaratılış 11/27.

³⁷² Sarıkçıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, 59.

³⁷³ Bkz.Nuh 71/23.

³⁷⁴ Sarıkçıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, 59.

Tevrat, Nuh kavminin putlarından bahsetmez. Buna karşılık Kur'an, putları isimleri ile sayar. Burada, Kur'an'ın nazil olduğu döneme ait bir gerçeğin geçmiş zamandaki bir olayla birleştirilerek anlatıldığını görüyoruz.

Kur'an'da mekân işareti olarak; Nuh kavminin topraklarına *Ad* kavminin mirascı³⁷⁵ olduğu ve *Ad* kavminin merkezinin de *İrem*³⁷⁶ olduğu haberidir. *İrem*'den Tevrat'ta da bahsedilir.³⁷⁷ Sonuçta, *İrem*'in Nuh'un kavminin yaşadığı yer olduğu anlaşılmaktadır.

Ortaçağ âlimleri, sözlü rivayetlere dayanarak *İrem*'in yerini Yemen'de Umman denizi sahilinde, tarihî şehir kalıntılarında aramışlardır. Günümüzde Tevrat Arkeolojisi araştırmaları ise, bu yerleşim yerinin Batı Şeria'da Lût gölünün Güneybatısındaki *Edom*'un merkezi olduğu kanaatindedir.³⁷⁸ Sonuçta bu bölgenin *İrem* merkezli Edom bölgesi yani daha geniş anlamıyla bölgenin Mezopotamya olduğu muhtemeldir.

Tufan hadisesinin coğrafi yeri ile ilgili detaylı bilgiler Kur'an'da olmadığı gibi, Hz. Nuh'un yaşadığı devir ile ilgili de açık bir belge yoktur. Tevrat'a göre, Hz. Nuh'un torunu Azer'in oğlu İbrahim tufandan 292 yıl sonra doğmuş ve büyük dedesi Nuh'un yanında büyümüştür.³⁷⁹ İbrahim 15 yaşında iken de vefat etmiştir. Bu haberden hareketle tufanla ilgili bir tarih tespiti yoluna gidilmiş ve Süryani rahip Aziz Günel Hz.Nuh'un gemisinin M.Ö 2347 yılında Kardo (Cudi) dağına oturduğunu hesap etmiştir.³⁸⁰ Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'in gemi yapılırken

³⁷⁵ Bkz.Araf 7/69.

³⁷⁶ Bkz.Fecr 89/7.

³⁷⁷ Bkz.Yaratılış 36/43; I.Tarihler 1/54.

³⁷⁸ Sarıkçıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, 59.

³⁷⁹ Bkz.Yaratılış 11/10-32.

³⁸⁰ Sarıkçıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, 59; Bilal Aksoy, **Nuh'un Gemisi ve Tufan**, Ankara 1987, 91.

tahta ve çivi kullanıldığını ifade etmesinden,³⁸¹ Hz.Nuh'un maden devrinde muhtemelen erken bronz çağında yaşadığı anlaşılmaktadır. Tahminen bu tarih M.Ö 2650 civarları olmalıdır.³⁸² Arkeolojik bilgilerde; tahta ve çivinin kullanıldığı bronz çağında, Hz.Nuh'un yaşadığı Edom bölgesinin M.Ö.2700'lü yıllarda insanlardan birdenbire boşaldığını ve daha sonra da bölgeye M.Ö.2600'lerde boylu-boslu insanların göç edip yerleştiği bilgileri mevcuttur. Bu bilgiler dikkate alınır, tufanın M.Ö. 2700'lü yıllarda olma ihtimali kuvvet kazanıyor. Kur'an-ı Kerim'in yer ve tarihe ışık tutan işaretleri ile arkeolojik bilgiler birbirini tamamlıyor. Bu durumda yapılan hesaplamalar, 3-4 asır hata ile gerçeğe yaklaşmış oluyor.³⁸³

Kur'an'da, Hz.Nuh ile kavmi arasında iman-inkâr mücadelesi vardır. Uzun süre Hz.Nuh kavmini gece gündüz imana davet eder ama çoğu inanmaz. İman etmeyenlerin acı sonu gelecek nesillere bir ders ve ibret olarak anlatılır.

Tevrat'ta böyle bir mücadeleye rastlamadığımız gibi tufanın sebebi insanların bozukluğu, zorbalığı ve yoldan çıkmışlığı gösterilmektedir. Tanrı'nın insanları yarattığına pişmanlığı sebebiyle onları yok etmek ister.

Tevrat'taki Tanrı'nın pişmanlığı, *kalbinde ızdırıp çekti* şeklinde yorumlanır. Bu ızdırabın daha iyi anlaşılması için şu örnek verilir; bir fidan dikip onu yetiştirmek isteyen bir adam elinden gelen her şeyi yapar. Adam fidanın üzerine titrer, onu sular, büyüyene kadar onu zararlılardan korur. Büyüdüğü zaman ağacı budaması gerekecektir, o vakit geldiğinde kendi eliyle diktiği, emeğiyle büyüttüğü ağacı keserken üzüntü duyacaktır. Dikim sırasında bir gün gelip ağacı kesmek zorunda kalacağını bilmesi üzüntüsünü azaltmayacaktır. Tora burada, Tanrı'nın insana vermiş

³⁸¹ Bkz.Kamer 54/13.

³⁸² Sarıkçıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, 60.

³⁸³ Ekrem sarıkçıoğlu, "Kur'an ve Arkeoloji Işığında Hz.Nuh ve Tufan olayına yeni bir yaklaşım," **İslami Araştırmalar Dergisi**, Cilt 9, Sayı,1-4, 1996, 202.

olduğu değeri ifade edebilmek için insanî terimler kullanmakta ve Tanrı'nın ızdırıp çektiğini söylemektedir. Tanrı, neden bu cezayı öngördü? Sorusuna da Tevrat yorumunda şu cevap verilir: Tanrı, insanın kötülük çamuru içinde derinliklere kadar inmesini beklemiştir bundan sonra merhamet niteliğini bir kenara bırakmış ve yargı niteliği ön plana çıkmıştır.³⁸⁴ Sonuçta, insan yaptıklarının cezasını çekmiştir. Hattâ Tanrı, insana Teşuva (tövbe) fırsatı tanımıştır. Tanrı Nuh'u, çeşitli şekillerde kurtarabilecekken ona gemi yapma emri vermiş bunun için yüzyirmi yıl beklenmiştir. Bu sırada insanlar ne olduğunu merak edip soracaklar Nuh'da insanlara, "Tanrı insanların günahları yüzünden dünyayı yok etmek üzere" diyecek ve insanlar kendilerini düzeltecek ve Teşuva'ya yönelecekler. Ama böyle olmamış, insanlar Teşuva yerine Nuh ile alay etmeyi tercih etmişlerdir. Gemi yapımının yüzyirmi yıl sürmeside bu anlamda değerlendirilir.³⁸⁵

Tufanın genel mi yoksa yerel mi? olduğu hususu ayrıca tartışma ve araştırma konusu olduğu gibi Kur'an ve Tevrat arasında farklı anlatılır. Nitekim Nuh Suresinde Hz.Nuh'un, "*Nuh dedi ki: "Rabbim! Yeryüzünde hiçbir inkârcı bırakma."*³⁸⁶ şeklindeki talebine göre, tufanın yerküre üzerindeki alanı da, kutup bölgeleri de dâhil olmak üzere bütünü ve her tarafı değildir. O devirde insan ile meskûn olan kısımlarını hesaba katmak gerekecektir. O devirde Hz.Nuh'un, bütün insanlara mı? Yoksa kendi kavmine mi peygamber gönderildiği? Konusunda ihtilaf vardır. O devirde insanlar, Hz.Âdem'den beri bir tek kavimmiydi? Ya da değişik kavimlere ayrılarak çeşitli bölgelere dağıldılar mı? Şurası kesindir ki, Hz.Nuh'un peygamber

³⁸⁴ Farsî, 1/6: 6.

³⁸⁵ Farsî, 1/6: 13-22.

³⁸⁶ Nuh 71/26.

olarak gönderildiği kendi kavminin bulunduğu yerde tufanın umumiliği kesin, bunun ötesi zan ve tahmindir.³⁸⁷

Dünyanın birçok yerlerinde bir takım uygarlıklar doğmuştur. Nitekim bu medeniyetlerin izleri daha sonraki kuşaklara intikal etmiştir. Meselâ Mısır’da, Orta İmparatorluktan önce (M.Ö 2100) gelen ve on birinci hanedandan önceki birinci orta dönemin yaklaşık olarak tarihini taşıyan uygarlık dönemi, o tarihe rastlamaktadır. Yine Bâbil’de üçüncü Ur hanedanlığı da Tevrat’ın tufan için verdiği tarih dönemine rastlar. Bu medeniyetlerde her hangi bir kesintinin olmadığı pekâlâ bilinmektedir, dolayısıyla Tevrat’ın arzu ettiği gibi tüm insanlığı kapsayan bir mahvoluş cereyan etmemiştir.³⁸⁸ Ayrıca, Tevrat’ın İbrahim kıssasını ele alırken başta Bâbil, Filistin – Ürdün ve Mısır olmak üzere hemen her bölgede mevcut olan kurulu toplumsal yapılardan söz eder. Eğer tufanın tüm insanlığı ve kurulu düzenleri yok eden bir felaket olduğu doğruysa 300 yıl sonra bu kadar gelişmiş ve çoğalmış toplumsal yapıları izah etmek mümkün değildir.³⁸⁹ Tanrı, Tevrat’ta tufandan sonra bir daha böyle bir felaket olmayacağına dair söz vermiştir. Kurân’da böyle bir sözden bahsetmez. Çünkü gerçekte Tanrı, tüm canlıları yok etmediği için böyle bir söze gerek yoktur. Ayrıca, birkaç bin yıl önce dünyada böyle bir genel tufan olayının olduğuna dair bilgiler ilmi veriler ile çelişmektedir.³⁹⁰

Tevrat ve Kur’an-ı Kerim’de yer yer anlam ve anlatım birliği olması Kur’an’ın bu bilgileri Tevrat’tan kopya ettiği iddia edilmektedir. Bu iddiaların doğru olması mümkün değildir. Bu bağlamda gerçekte Kur’an’ın tufan kıssasını şu

³⁸⁷ Yazır, 4/541, ayrıca bkz. İbn Kesir, **Hadislerle Kur’an Tefsiri**, çev. (Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner) Çağrı Yayınları, İstanbul 1991, 8/3939-3940.

³⁸⁸ Bucaille, 70.

³⁸⁹ Gündüz, 65.

³⁹⁰ Hamza M.Njozi, “Gılgamış Destanı, Kitabı Mukaddes ve Kur’an Bağlamında Nuh Tufanı Kıssası,” (Çev. Mustafa Ünver), **OMÜİF Dergisi**, Sayı: 9, Samsun 1997, 333.

cümlelerle bitirmesi de anlamlıdır.”*Bunlar sana vahyettiğimiz bilinmeyen olaylardır. Sen de, milletin de daha önce bunları bilmezsiniz. Sabret, sonuç, Allah'tan sakınanlarındır.*”³⁹¹

Hz.Nuh’un gemiye aldığı hayvanların miktarı da tartışmalı bir konudur. Alınanlar, bütün hayvanlar mı yoksa o coğrafyada bulunanlar mı? Şayet Tufan’ın yerel olduğu iddiası doğru ise o zaman, Hz.Nuh’un yaşadığı bölgede bulunan hayvanları aldığı fikri daha mantıklı olur.

Tufan sonrasında geminin nereye oturduğu da tartışmalı bir konu olarak önümüzde durmaktadır. Gemi, Kur’an’da Cudi dağına, Tevrat’ta Ararat dağına oturmuştur. Neden Cudi ya da Ararat?

Kur’an-ı Kerim de geminin oturduğu dağın, “Cudi” olduğu çok açıktır.³⁹² Cudi: Engince bir dağ olup Musul’da denilmiştir.³⁹³ Bunun yanısıra Cudi dağı: Güneydoğu Anadolu bölgesinde Türkiye-Irak sınırına 15 km. uzaklıkta, Dicle ırmağının kıyısında bulunan Cizre’nin 32 km. kuzeydoğusunda, Şırnak il merkezine 17 km. mesafededir. Gerek Cudi dağının yapısı gerekse konu ile ilgili bilgi ve rivayetler, ayette geminin “üzerine oturduğu” bildirilen Cudi dağının bu dağ olduğu şeklindeki kanaati destekler mahiyettedir.³⁹⁴ Tevrat’ta ise burası, “Ararat” yani Ağrı dağıdır. Tevrat’ın verdiği bu bilgiden midir bilinmez! Bölgede zaman zaman Nuh’un gemisini arama çabaları görülmektedir.

Bilhassa Avrupalı ve Amerikalı araştırmacılar özellikle Ağrı dağı üzerine yoğunlaşmaktadır. Neden Ağrı dağı? Ağrı dağına çeşitli zamanlarda defalarca tırmanışlar gerçekleştirilmesine karşılık Gemi bulunamamıştır. Bunlardan birkaç

³⁹¹ Hud 11/ 49.

³⁹² Bkz.Hud 11/44.

³⁹³ Yazır, 4/541.

³⁹⁴ Komisyon, **Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, DİB Yayınları, 3/173.

defa tırmanış gerçekleştiren Amerikalı astronot James Irwin de gemiyi bulamamıştır. Ancak, ABD’de Ermeni ve Misyoner teşkilatlarında verdiği konferanslardan çok miktarda para kazandığı ortaya çıkınca olayın rengi değişmiştir.³⁹⁵

1972 yılında, Amerikalı dağcı ve bilim adamı Erly Cummings’in karısı Violet Cummings, Nuh’un gemisi, gerçek mi masal mı? Başlığıyla bir kitap yayımladı. Kitabında, peşin yargılarla, Nuh’un gemisini aradığını ve buna kendisini adadığı ifadesi dikkat çekiyor. Nuh için, “Ermeni toprakların kralı” ifadeleri bile nasıl ilmi bir objektiflikten çok uzak oluşunu ortaya koymaktadır. Bu ermeni hanımın kitabında Doğubeyazıt çevresinin haritasını çıkarmak üzere görevlendirilen, o vakitte 34 yaşlarında ve harita Genel Müdürlüğü emrinde çalışan bir Türk yüzbaşısı olan İlhan Dumlupınar tarafından çekilmiş olan bir fotoğrafı da ekliyor. Bu resimde sanki “*karaya oturmuş bir gemi şekli*” verilmiş olan bir yer görülmektedir. Bu fotoğraf, resmî makamlardan gerekli izinler alınarak önce Türkiye’de yayımlanıyor. Daha sonra ABD *Colombus Evening Dispatch* dergisinde çıkıyor. Böylece yapılan tertipler sonunda “*Nuh’un gemisi*” sözü tekrar ortaya atılıyor. ABD’de bilhassa arka planda çok faal olan, bu işle meşgul Ermeni teşkilatlarıyla işbirliği halindeki misyoner teşkilatı, bunu bir kamuoyu meselesi haline getirme gayretiyle dünya Hristiyanlığının dikkatini Ağrı Dağı üzerine çok kurnazlıkla çevirmek istiyor.³⁹⁶ Bunun gibi pek çok tertipler ve ekipler kurulmuştur. Görüldüğü gibi mesele gemiyi bulmaktan öte bu vesile ile Ağrı’nın bir Ermeni dağı olduğu bilincini canlı tutmaktır.

³⁹⁵ Hikmet Tanyu, **Nuh’un Gemisi ve Ermeniler** Elips Yayınları Ankara 2005, 36.

³⁹⁶ Tanyu, 23-24.

Tevrat'ın Miladi 13.yy tarihli nüshasında, bu dağın Cudi olduğu ifade edilir.³⁹⁷

Tufan'ın süresi, Tevrat'ta farklı bölümlerde farklı zamanlarla verilmiştir. Kur'an da süre ile ilgili bir bilgi olmadığı gibi tufanın bitiminde Kuzgun ve Güvercin temasına Kur'an'da yer verilmez.

Tanrı'nın, Nuh ve beraberindekileri bir süre sonra hatırlaması Kur'anda yer almaz. İslam inancı açısından bunun olması imkânsızdır. Ancak meseleye Tevrat açısından bakıldığında, Tanrı'nın *hatırlaması* düşüncesini Moşe Farsî şöyle izah eder: “Tanrı'nın *hatırladığını* söylemek onun unutabileceği anlamına gelirken bu elbette saçmadır. Tora, birçok yerde olduğu gibi burada insanlara özgü bir dille konuşmakta ve geçen olaylar dizisini anlamamızı kolaylaştırmak için bu ifadeyi kullanmaktadır. Tanrı'nın bilgeliği, yarattıklarının bulundukları kötü duruma, bu ana kadar aldırnamaya karar vermiştir. Şimdi ise, onlara merhamet göstermeyi uygun gördüğü zaman gelmiştir. Bu durumda onları *hatırlamış* gibidir.”³⁹⁸ Buna göre, Tanrı'nın unutmasından veya hatırlamasından söz edilemez.

Kur'an'da Hz.Nuh, inkârcı kavmin helâkını isterken Tevrat'ta Nuh'un böyle talebi olmamıştır. Helâk sebebi, Tanrı'nın yarattıklarına pişman olamasıdır. Tevrat'ta Tanrı, bütün canlıları yok edip yeryüzünden sileceğini söylerken, Kur'an'da böyle genel bir yok etme temasına rastlamıyoruz. Bu nedenle Tevrat'ta tufan genel, Kur'an'da ise bölgeseldir.

Kur'an'da, Hz.Nuh'un oğullarının ismi geçmez. Hz.Nuh'un içki içtiği Tevrat'ta anlatılırken Moşe Farsî bunu te'vil cihetine gitmediği gibi bu durumu

³⁹⁷ Süleyman Ateş, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1989,12/ 311.

³⁹⁸ Farsî, 1/8:1.

normal karşılar. Nuh'un şarap sevdiği bu nedenle ilk bağı onun diktiği, şarap içtiği ifade edilir. Tora burada, en büyük insanların bile, kontrollerini kaybettikleri zaman düşebileceklerini öğretmektedir. Aynı şekilde, Nuh'un oğullarının davranışları da insanların gerçek karakterlerinin kriz zamanlarında ortaya çıktığını öğretir.³⁹⁹ Kur'an, oğullarından Ham'ın onu çıplak görmesi, Kenan'ın babası Ham'ı lanetlemesi gibi bir olaydan da bahsetmez.

Tevrat, burada Kenan'ın ve Ham'ın lanetlenmesi üzerinde durur. Nuh, Kenan'ın soyunun ahlakî açıdan düşük düzeyde olacağını görmüştür. Gelecekte İsrailoğulları atalarının bu lanete uğramış, Kenan soyunun kızları ile oğullarını evlendirmemeye dikkat ettiklerini görüyoruz⁴⁰⁰ Sam ve Yafed soyundada kölelik yapmış insanların varlığı kaçınılmazken kölelik ruhu, Kenan soyunun içine işlemiştir. Kenan soyundan da özgür insanlar olmuştur. Buna karşılık Sam ve Yafed asil bir ruha sahip olacaklar, köle olsalar bile her zaman özgürlüğü arzu edeceklerdir. Bu anlayışı, Sam ve Yafed'in Yahudi soyunun atası, Ham soyunun ise diğer milletler'in atası olacağı için Yahudilerin kendilerini üstün görme anlayışı olarak değerlendirmek gerekir. Aynı şekilde Nuh ve oğullarıyla ahitleşmesi ahdin işareti olan yay yani *Gökkuşağı*⁴⁰¹ Kur'an'da yer almaz.

B. İBRAHİM PEYGAMBER

Hız.İbrahim, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm'ın müştereken kabul ettiği büyük peygamberdir. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm tarafından en büyük ata ve temel referans noktası kabul edilen İbrahim'le ilgili Tevrat'ta ve genel olarak Yahudi dinî literatüründe ayrıca Hristiyan kültürü ile Kur'an-ı Kerim ve sonraki İslâmî

³⁹⁹ Farsî, 1/9: 18-25.

⁴⁰⁰ Farsî, 1/ 24; 3-10.

⁴⁰¹ Farsî, 1/8: 17.

literatürde diğer birçok peygambere nisbetle daha geniş malûmat bulunmaktadır. Bilhassa, Yahudi ve İslâm kaynaklarında Hz.İbrahim hakkında tevhid inancını yerleştirmek üzere gösterdiği faaliyetler merkeze alınarak bilgi verilmiştir. İsmi: Tevrat'ın bazı bölümleriyle (Tekvîn, 11/26-17/4) Nehemya (9/7) ve I. Tarihler'de (1/27); Avram (Abram). Ahd-i Atîk'in diğer yerlerinde; Avraham (Abraham) olarak geçmektedir. Tevrat'a göre İbrahim'in adı önce, *ulu ata* mânasında Abram iken daha sonra "milletlerin babası" anlamında Abraham'a dönüşmüştür. Bununla birlikte Abraham kelimesinin menşei ve anlamı tam tesbit edilmemiştir.⁴⁰²

Yahudilik, İbrahim'i Tevrat'ta Terah'ın oğlu, İbrânîler'in atası, inananların babası ve Allah'ın dostu olarak takdim edilmektedir.⁴⁰³ Hz.İbrahim'in yaşadığı dönem tam olarak bilinmemektedir. Araştırmacılar, Tevrat'ta nakledilen hayat hikâyesinin çeşitli metinlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulduğunu söyler.⁴⁰⁴

Hız.İbrahim, Kur'ân-ı Kerîm'de kendisinden en çok söz edilen *ulü'l-azm* peygamberlerden biridir. Ancak, Kur'an peygamberlere ilişkin açıklamalarında takip ettiği, muhataplarının dinî ve ahlâkî yönden aydınlanmasını ve ders almasını amaçlayan genel yöntemine uygun olarak İbrahim'den bahsederken de Tevrat'ta olduğu gibi kronolojik akışa göre bilgi vermek yerine çeşitli sûrelerde yeri geldikçe onun genel inanç tarihindeki yerini, öğretisinin ana hatlarını ve özelliklerini, tebliğ faaliyetleri ve yöntemlerini, kişiliğinin dinî, ahlâkî, içtimaî ve ailevî boyutlarını tanıtmış bu konularla ilgisi ölçüsünde hayatından da bazı kesitler vermiştir.⁴⁰⁵

Tevrat ve Kur'an, Hz.İbrahim ile oğulları Hz.İsmail ve Hz.İshak'ı birbirleri ile bağlantılı olarak birlikte anlatır. Bu bölümde konu başlığı olarak Hz.İbrahim,

⁴⁰² Harman, "İbrahim", **DİA**, İstanbul 2000, 21/266.

⁴⁰³ Bkz. Yaratılış 11/26.

⁴⁰⁴ Harman, "İbrahim", **DİA**, İstanbul 2000, 21/267.

⁴⁰⁵ Harman, "İbrahim", **DİA**, İstanbul 2000, 21/269.

oğulları Hz.İsmail ve Hz.İshak aşağıdaki bölümde birlikte değerlendirilecektir. Bu nedenle anlatılan kıssaların bir kısmını bu bölümde bir kısmını da Hz.İsmail ve Hz.İshak peygamberlerin anlatıldığı aşağıdaki bölümde ele alacağız.

1. Tevrat'ta

Tevrat'ta, İbrahim Peygamber'in kıssası Tekvin Bölümü 12. Bap'tan itibaren başlamaktadır. 10. ve 11. baplarda ise İbrahim Peygamber'in Nuh'a dayanan soyundan bahsedilir. Avram (Tevrat'taki ifadesiyle) Terah'ın oğludur, Saray ile evlenir ama çocukları olmaz. Çünkü Saray kısırdır. Terah, oğlu Avram'ı, Haran'ın oğlu olan torunu Lut'u, gelini Saray'ı yanına alarak Kenan ülkesine gitmek üzere Keldaniler'in Ur kentinden ayrılır, Harran'a gidip oraya yerleşirler. Terah Harran'da 205 yaşında ölür. İbrahim'in Tevrat'ta yer alan soyu şöyledir: Nuh, Sam, Arpakşad, Şelah, Eber, Peleg, Reu, Seruc, Nahor, Terah, Avram.⁴⁰⁶ Tevrat'ta anlatılan İbrahim kıssası başlangıcı ve sonuyla hikâye gibi bütünlük arzeder. Biz burada uzun uzun anlatılan Avram'ın hayat hikâyesinden bazı önemli kesitler sunarak kıssayı özetleyerek karşılaştırmamızı buna göre yapacağız.

Tanrı, Avram'a ülkesini, akrabalarını, baba evini bırakarak göstereceği ülkeye gitmesini, ondan büyük bir ulus yapacağını, onu kutsayacağını, ün kazandıracağını, onu kutsayanları kutsayacağını, lanetleyenleri lanetleyeceğini ve yeryüzündeki bütün halkların onun aracılığı ile kutsanacağını⁴⁰⁷ ifade eder.

Avram, yirmi beş yaşında Tanrı'nın buyruğu ile yanına karısı Saray'ı yeğeni Lut'u, Harran'da kazandıkları malları ve uşaklarını alarak Kenan ülkesine giderler. Ancak, Kenan ülkesinde şiddetli kıtlık yüzünden Avram geçici bir süre Mısır'a gider. Avram, Mısırlı'ların kendisine bir kötülük yapmalarından korktuğu için karısı

⁴⁰⁶ Bkz. Yaratılış 11/10-32.

⁴⁰⁷ Bkz. Yaratılış 12/1-3.

Saray'ı kızkardeşi olarak tanıtır. Saray'ın güzelliği yüzünden Firavun onu sarayına aldırır. Avram'a, onun hatırı için iyi davranır, hayvanlar, mal-mülk verir. Ancak Saray yüzünden Firavun ve ev halkının başına korkunç belalar gelince durumu anlayan Firavun, Avram'a kızar Saray'ı gönderir sahip oldukları her şeyle onları Mısır'dan çıkarılmasını ister.⁴⁰⁸ Başlangıçta Avram ile birlikte olan Lut'un da Avram gibi malı mülkü ve hayvanları çoğalınca birlikte yaşamaları zorlaşır. Bunun üzerine ayrılmaya karar verirler. Lut Şeria ovasının tümünü seçerek doğuya doğru göçer. Avram, Kenan topraklarında kalır. Tanrı Avram'a, bulunduğu yerden kuzey'e, güney'e, doğuya, batıya bütün toprakları vereceğini, soyunu toprağın tozu kadar çoğaltacağını⁴⁰⁹ söyler.

Tanrı, Avram ile antlaşma yapar, Avram'ın çocuğu olamadığı yönündeki üzüntüsüne karşın gökteki yıldızlar kadar soyunun çoğalacağını ve bulunduğu toprakları miras alacağını bildirir. Avram, bu toprakların kendisine miras kalacağını nasıl bileceği sorduğunda, Tanrı, Avram'a, üçer yaşında düve, keçi bir de koç getirmesini, bunları parçalayıp karşılıklı dizmesini söyler. Bunları yapan Avram'a derin bir uyku verir, uykusunda gelecek ile ilgili, soyunun yabancı ülkede gurbette yaşayacağını, dörtyüz yıl kölelikte baskı göreceğini, soyuna baskı yapanların cezalandırılacağını, soyunun esenlik içinde o ülkeden çıkacağını, kendisinin de esenlik içinde atalarına kavuşacağını bildirir. O günün sonunda Tanrı, Avram ile antlaşma yaparak; "Mısır Irmağı'ndan büyük Fırat Irmağı'na uzanan bu toprakları soyuna vereceğini"⁴¹⁰ bildirir. Görüldüğü gibi kıssa, Tevrat'ın anlatım üslubuna uygun olarak Avram'ın hayat hikâyesi şeklinde devam etmektedir.

⁴⁰⁸ Bkz. Yaratılış 12/4-20.

⁴⁰⁹ Bkz. Yaratılış 13/8-18.

⁴¹⁰ Bkz. Yaratılış 15/1-21.

Tanrı, Avram’a doksan dokuz yaşında görünür, kusursuz olmasını, yolunda yürümesini, soyu ile olan antlaşmayı sürdüreceğini, bütün ulusların babası olacağını artık adının Avram değil İbrahim olacağını, birçok ulusun babası olacağını, antlaşmanın kendisi ve kuşaklar boyunca sonsuza dek sürdüreceğini, bir yabancı olarak yaşadığı Kenan topraklarının mülk olarak İbrahim’e ve soyuna verileceğini, antlaşmanın şartı olarakta, bütün erkeklerin sünnet olmaları gerektiğini bildirir. Tanrı ayrıca Avram’a evinde doğmuş veya soyundan olmayan yabancından satın alınan köleler dâhil her yabancı erkek çocuğun da sünnet olmasını, bunun sonsuzsa dek antlaşmanın belirtisi olacağını sünnet olmayanların ise halkın arasından atılması gerektiğini ve antlaşmayı bozmuş olacağı talimatını verir. Saray’a da artık Sara adını kullanacağını, ulusların anası olacağını, ulusların kralları onun soyundan geleceğini, ona bir oğul vereceğini bildirir. İbrahim, “keşke İsmail soyunu mirasçı yapsaydın” dese de, Tanrı, Sara’dan İshak adını koyacağı oğlunun doğacağını, onunla ve soyu ile antlaşmasını sürdüreceğini bildirir. İsmail soyunu da kutsayacak, on iki beyin babası olacak ama antlaşma, doğacak olan İshak ile sürecektir. İbrahim, İsmail ve evinin bütün erkekleri sünnet olurlar. Sünnet olduklarında İbrahim doksan dokuz İsmail ise on üç yaşındadır.⁴¹¹

İbrahim’e üç misafir gelir, körpe besili bir buzağıdan hazırlattığı yemeği ikram eder. Konuklar Sara’nın oğlu olacağını müjdeler. Onları duyan Sara güler, çünkü kendisi ve İbrahim yaşlıdır. Sara güldüğü için ayrıca korkar gülmedim diye yalan da söyler. Tanrı’nın günahları yüzünden Sodom ve Gomora’yı yok edeceğini öğrenir ve Tanrı’ya, “içlerinde suçsuz elli kişi olsa bütün toplumu yok mu edeceksin?” şeklinde bir itirazda bulunur. Tanrı, eğer orada elli iyi insan varsa

⁴¹¹ Bkz. Yaratılış 17/1-27.

helaktan vaz geçeceğini söyler. Tanrı ve İbrahim arasındaki bu konuşma on kişi kalıncaya kadar devam eder. Tanrı, eğer on iyi insan varsa onları yok etmeyeceğini⁴¹² ifade eder.

İbrahim Gerar'da iken Gerar kralı, hanımı Sara'yı sarayına aldırır çünkü İbrahim başına bir şey gelmesin diye hanımını kızkardeşi olarak tanıtmıştır. Gece rüyasında Tanrı, bu kadın yüzünden öleceğini ona dukunmaması gerektiğini söyler. Bu konuda kendisini yanıltıklarını söyleyen kral Avimelek derhal Sara'yı geri verir. İbrahim'e bunu neden yaptığını sorunca da, "öldürülmekten korktuğunu, Sara ile babalarının aynı annelerinin farklı olduğunu bu nedenle kız kardeşi olduğunu ve Sara ile evlendiğinde gittiği yerlerde kendisinin kız kardeşi olarak tanıtması yönünde söz aldığı nedeni ile böyle bir şey söylediklerini krala anlatır."⁴¹³ Yüz yirmi yedi yıl yaşayan Sara ölür. İbrahim onu Hititlerden satın aldığı Kenan ülkesindeki Mamre'ye, Hevron'a yakın bir yerde gömer. Burası, İbrahim'in mezarlığı olarak kabul edilir.⁴¹⁴

İbrahim bir kadınla daha evlenir. Ondan da çocukları doğar. Artık İbrahim yaşlanmıştır. Yüzyirmi beş yaşında ölür. Oğulları, İshak ve İsmail onu karısı Sara'nın olduğu yere gömerler. Tanrı, İbrahim'in ölümünden sonra İshak'ı kutsar.⁴¹⁵

2. Kur'an-ı Kerim'de

Hız.İbrahim'in ismi Kur'an'da 69 defa geçmektedir. Aynı zamanda kendi ismi ile anılan birde sure bulunur (İbrahim Suresi). Hız.İbrahim'in kıssası ve ismi şu sure ve ayetlerde geçer; Bakara 2/ 124, 127, 130, 136, 258, 260, Âl-i İmran 3/ 65, 68, Enam 6/74, 75, 83, Nahl 16/119, Hac 22/36, Mümtahine 60/4, Şuara 26/70, 102. ve İbrahim 14/35, 36, 37. Kur'an-ı Kerim İbrahim Peygamber'in hayatı, (onun

⁴¹² Bkz. Yaratılış 18/1-33.

⁴¹³ Bkz. Yaratılış 20/1-18.

⁴¹⁴ Bkz. Yaratılış 23/1-19.

⁴¹⁵ Bkz. Yaratılış 25/1-11.

çocukluğundan bahsetmeden) peygamberlik öncesi ve sonrası hayatı hakkındaki bazı kesitlerden bahseder.

Bu bölümde de çok uzun ve dağınık olan Hz. İbrahim ile ilgili sure ve ayetlerden özet şeklinde bölümler sunulacaktır.

Hz.İbrahim'in ailesi ve sülalesi Kur'an'da anlatılmasa da babasının Azer olduğu ifade edilir.⁴¹⁶ Kişilik özellikleri ile ilgili olarak şunlar söylenebilir; o âlemler üzerine seçilmiştir.⁴¹⁷ Doğru söyleyen⁴¹⁸ Hanif dinine mensup, müşrik olmayan,⁴¹⁹ çok duygulu, yumuşak huylu ve gönülden (Allah'a) yönelen biriydi.⁴²⁰ İbrahim ailesine kitap, hikmet ve büyük bir mülk verilmiştir.⁴²¹ İnanç açısından *“İbrahim, yahudi de, hristiyan da değildi, ama doğruya yönelen bir müslimdi; ortak koşanlardan değildi.”*⁴²² *“...Allah İbrahim'i dost edinmiştir.”*⁴²³ *Gerçekten o doğruyu söyleyen bir peygamberdi.”*⁴²⁴ *“Kendisine sahifeler verilmiştir.”*⁴²⁵

Allah'a imanı bulması ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerimde şu ayetler yer alır:

“Hani İbrahim babası Azer'e (şöyle) demişti: “Sen putları ilahlar mı ediniyorsun? Doğrusu ben, seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum.” Böylece İbrahim'e -kesin bilgiyle inananlardan olması için- göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk. Gece üstünü örtüp bürüyünce bir yıldız görmüş ve demişti ki: “Bu benim rabbimdir.” Fakat (yıldız) kayboluverince: “Ben kaybolup gidenleri

⁴¹⁶ Bkz.En'am 6/74.

⁴¹⁷ Bkz.Âl-i İmran 3/33.

⁴¹⁸ Bkz.Meryem 19/41.

⁴¹⁹ Bkz.En'am 6/161.

⁴²⁰ Bkz.Tevbe 9/114; Hûd 11/75.

⁴²¹ Bkz.Nisâ 4/54.

⁴²² Âl-i İmran 3/67.

⁴²³ Nisâ 4/125.

⁴²⁴ Meryem 19/41.

⁴²⁵ A'lâ 87/19.

sevmem” demişti. Ardından ay’ı (etrafa aydınlık saçarak) doğar görünce: “Bu benim Rabb’im” demiş fakat o da kayboluverince: “Andolsun” demişti “Eğer Rabbim beni doğru yola erdirmezse gerçekten sapmışlar topluluğundan olurum.” Sonra güneşi (etrafa ışıklar saçarak) doğar görünce: “İşte bu benim Rabb’im bu en büyük” demişti. Ama o da kayboluverince, kavmine demişti ki: “Ey kavmim doğrusu ben sizin şirk koşmakta olduklarınızdan uzağım. Gerçek şu ki, ben bir muvahhid olarak yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben müşriklerden değilim.”⁴²⁶

Nemrut ile iman mücadelesi aşağıdaki ayette ifade edilir:

“Allah kendisine mülk verdi diye İbrahim ile Rabbi hakkında tartışanı görmedin mi? İbrahim: “Rabbim, dirilten ve öldürenidir” demişti. “Ben de diriltir ve öldürürüm” dedi; İbrahim, “Şüphesiz Allah güneşi doğudan getiriyor, sen de batıdan getirsene” dedi. İnkâr eden şaşırıp kaldı. Allah zulmeden kimseleri doğru yola eriştirmez.”⁴²⁷

Babasını İman’a daveti:

“Hani babasına demişti: “Babacığım iştirmeyen görmeyen ve seni herhangi bir şeyden bağımsızlaştırmayan şeylere niye tapıyorsun?” “Babacığım gerçek şu ki bana sana gelmeyen bir ilim geldi. Artık bana tabi ol seni düzgün bir yola ulaştırayım.” “Babacığım şeytana kulluk etme kuşkusuz şeytan Rahman’a başkaldırandır.” “Babacığım gerçekten ben, sana Rahman tarafından bir azabın dokunacağından korkuyorum o zaman şeytanın velisi olursun.” (Babası) Demişti ki: “İbrahim sen benim ilahlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer (bu tutumuna) bir son vermeyecek olursan andolsun seni taşta tutarım; uzun bir süre benden uzaklaş (bir yerlere) git.” (İbrahim:) “Selam üzerine olsun senin için Rabbimden bağışlanma

⁴²⁶ En’am 6/74-79.

⁴²⁷ Bakara 2/258.

dileyeceğim çünkü O bana pek lütfkârdır” dedi. “Sizden ve Allah’tan başka taptıklarınızdan kopup-ayrılıyorum ve Rabbime dua ediyorum. Umulur ki Rabbime dua etmekle mutsuz olmayacağım.”⁴²⁸

Putları kırması, ateşe atılması:

“Andolsun bundan önce İbrahim’e rüşdünü vermiştik ve biz onu (doğruyu seçme yeteneğinde olduğunu) bilenlerdik. Hani babasına ve kavmine demişti ki: “Sizin karşılarında bel büküp eğilmekte olduğunuz bu temsili heykeller nedir? “Biz atalarımızı bunlara tapıyor bulduk” dediler. Dedi ki: “Andolsun siz ve atalarınız apaçık bir sapıklık içindesiniz.” “Sen bize gerçeği mi getirdin yoksa (bizimle) oyun oynayanlardan mısın? “Hayır” dedi. “Sizin Rabbiniz göklerin ve yerin Rabb’idir onları kendisi yaratmıştır ve ben de buna şahadet edenlerdenim.” “Andolsun Allah'a sizler arkanızı dönüp gittikten sonra ben sizin putlarınıza muhakkak bir tuzak kuracağım.” Böylece o yalnızca büyükleri hariç olmak üzere onları paramparça etti; belki ona başvururlar diye. “Bizim ilahlarımıza bunu kim yaptı? Şüphesiz o zalimlerden biridir” dediler. “Kendisine İbrahim denilen bir gencin bunları diline doladığını işittik” dediler. Dediler ki: “Öyleyse onu insanların gözü önüne getirin ki ona (nasıl bir ceza vereceğimize) şahid olsunlar.” Dediler ki: “Ey İbrahim bunu ilahlarımıza sen mi yaptın?” “Hayır” dedi. “Bu yapmıştır bu onların büyükleridir; eğer konuşabiliyorsa siz onlara soruversin.” Bunun üzerine kendi vicdanlarına başvurdular da; “Gerçek şu ki zalim olanlar sizlersiniz (biziz) dediler. Sonra yine tepeleri üstüne ters döndüler: “Andolsun bunların konuşamayacaklarını sen de bilmektesin.” Dedi ki: “O halde Allah’ı bırakıp da sizlere yararı olmayan ve zararı dokunmayan şeylere mi tapıyorsunuz?” “Yuh size ve Allah’tan başka taptıklarınıza

⁴²⁸ Meryem 19/42-48.

siz yine de akıllanmayacak mısınız?” Dediler ki: “Eğer (bir şey) yapacaksanız onu yakın ve ilahlarınıza yardımda bulunun.” Biz de dedik ki: “Ey ateş İbrahim’e karşı soğuk ve esenlik ol.” Ona bir düzen (tuzak) kurmak istediler fakat biz onları daha çok hüsrana uğrayanlar kıldık.”⁴²⁹

Hz.İbrahim’in putları kırması ve kavmi ile mücadelesi ve ateşe atılması, farklı bir tarzda şöyle anlatılır:

“Hani babasına ve kavmine demişti ki: “Sizler neye tapıyorsunuz?” “birtakım uydurma yalanlar için mi Allah’tan başka ilahlar istiyorsunuz?” “Âlemlerin Rabbi hakkındaki zannınız nedir?” Sonra yıldızlara bir göz attı. “Ben doğrusu hastayım” dedi. Böylelikle arkalarını çevirip ondan kaçmaya başladılar. Bunun üzerine onların ilahlarına sokulup: “Yemek yemiyor musunuz?” dedi. “Size ne oluyor ki konuşmuyorsunuz?” Derken onların üstüne yürüyüp sağ eliyle bir darbe indirdi. Çok geçmeden (halkı) birbirine girmiş durumda kendisine yönelip geldiler. Dedi ki: “Yontmakta olduğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?” “oysa sizi de yapmakta olduklarınızı da Allah yaratmıştır.” Dediler ki: “onun için (yüksekçe) bir bina inşa edin de onu çılgınca yanan ateşin içine atın.” Böylelikle ona bir tuzak hazırlamak istediler. Oysa biz onları alçaltılmışlar kıldık.”⁴³⁰

Allah (c.c), Hz.İbrahim ve oğlu Hz.İsmail’e Ka’be’nin yapılması emrini verir. Bu husus Kur’an’da şöyle anlatılır. “Hani evi (Ka’be’yi) insanlar için bir toplanma ve güvenlik yeri kılmıştık. “İbrahim’in makamını namaz yeri edinin” İbrahim ve İsmail’e de “evimi tavaf edenler itikâfa çekilenler ve rüku ve secde edenler için temizleyin” diye ahid verdik. Hani İbrahim: “Rabbim bu şehri bir güvenlik yeri kıl ve halkından Allah’a ve ahiret gününe inananları ürünlerle

⁴²⁹ Enbiya 21/51-70.

⁴³⁰ Sâffât 37/85-98.

rızıklandır” demişti de (Allah: “Sadece inananları değil) inkâr edeni de az bir süre yararlandırır sonra onu ateşin azabına uğrattım; ne kötü bir dönüştür o” demişti. İbrahim İsmail’le birlikte Evin (Ka’be’nin) sütunlarını yükselttiğinde (ikisi şöyle dua etmişti): “Rabbimiz bizden (bunu) kabul et. Şüphesiz Sen işiten ve bilensin”; Rabbimiz ikimizi sana teslim olmuş (Müslümanlar) kıl ve soyumuzdan sana teslim olmuş (Müslüman) bir ümmet (ver). Bize ibadet yöntemlerini (yer veya ilkelerini) göster ve tevbemizi kabul et. Şüphesiz Sen tevbeleri kabul eden ve esirgeyensin.”⁴³¹

Misafirleri, Hz.İshak’la müjdelmesi ve Hz.Lut kavmi:

“Andolsun elçilerimiz İbrahim’e müjde ile geldikleri zaman; “Selam” dediler. O da: “Selam” dedi (ve) hemen gecikmeden kızartılmış bir buzağı getirdi. Ellerin onlara uzanmadığını görünce (İbrahim durumdan) hoşlanmadı ve içine bir tür korku düştü. Dediler ki: “Korkma. Biz, Lut kavmine gönderildik.” Karısı ayaktaydı bunun üzerine güldü. Biz ona İshak’ı İshak’ın arkasından da Yakub’u müjdeledik.”Vay bana” dedi (kadın). “Ben kocamış bir kadın iken ve şu kocam da bir ihtiyar iken doğuracak mıyım? Gerçekten bu şaşırtıcı bir şey!..” der. İbrahim’den korku gittiği ve ona müjde geldiği zaman Lut kavmi konusunda bizimle çekişip-tartışmalara giriyor(du).”⁴³²

“Hamd Allah’a aittir ki O bana ihtiyarlığa rağmen İsmail’i ve İshak’ı armağan etti. Şüphesiz Rabbim gerçekten duayı işitendir.” ”Rabbim beni namazı(nda) sürekli kıl soyumdan olanları da. Rabbimiz duamı kabul buyur. Rabbimiz hesabın yapılacağı gün beni anne-babamı ve mü’minleri bağışla”⁴³³

⁴³¹ Bakara 2/125-128.

⁴³² Hûd 11/69-74.

⁴³³ İbrahim 14/39-41.

“Onlara İbrahim’in konuklarından haber ver. Yanına girdiklerinde “selam“ demişlerdi. O da: “Biz sizden korkmaktayız“ demişti. Dediler ki: “Korkma biz sana bilgin bir çocuk müjdelemekteyiz.” Dedi ki: Bana ihtiyarlık gelip çökmüşken mi müjdeliyorsunuz? Beni ne ile müjdelemektesiniz?” Dediler ki: “Seni gerçekten müjdeledik, öyleyse umut kesenlerden olma.” Dedi ki: “Ey elçiler (bunun dışında diğer) işiniz ne?” Dedi ki: “Ey gönderilenler, niyetiniz nedir?” Dediler ki: “Gerçekte biz suçlu-günahkar olan bir topluluğa gönderildik. Ancak Lut ailesi hariçtir; biz onların tümünü muhakkak kurtaracağız. Ama karısını (kurtaracaklarımız) dışında tuttuk o geride kalanlardandır.”⁴³⁴ “Sonra şüphesiz Rabb’in, cahillik sebebiyle kötülük yapan, sonra da bunun ardından tevbe edip durumunu düzeltenleri (bağışlayacaktır). Çünkü onlar tevbe ettikten sonra Rabb’in elbet çok bağışlayan, pek esirgeyendir.”⁴³⁵

Hiz.İbrahim’in Allah’tan ölümleri nasıl dirilttiği? Sorusu ile ilgili olarak şu ayetlerde ele alınır.

“İbrahim Rabb’ine: Ey Rabb’im! ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster, demişti. Rabb’i ona: Yoksa inanmadın mı? dedi. İbrahim: Hayır! inandım, fakat kalbimin mutmain olması için (görmek istedim), dedi. Bunun üzerine Allah: öyleyse dört tane kuş yakala, onları yanına al, sonra (kesip parçala), her dağın başına onlardan bir parça koy sonra da onları kendine çağır; koşarak sana gelirler. Bil ki Allah azîzdir, hakîmdir, buyurdu.”⁴³⁶

Kur’an-ı Kerim’deki Hiz.İbrahim ile ilgili konu başlıklarını içeren ayetler bunlardır. Ayrıca tekrar eden ayetlerde olmasına rağmen biz burada sadece

⁴³⁴ Hicr 15/51-60.

⁴³⁵ En’am 6/119.

⁴³⁶ Bakara 2/260.

karşılaştırmamıza esas olacak ayetleri aldık. Yapılan karşılaştırmada aşağıdaki hususlar tespit edilmiştir:

Hız.İbrahim, her iki kitapta da peygamberdir. Hız.İsmail, Hız.İshak ve Hız.Yakub'un babasıdır. Dürüst ve doğru insandır. Tanrı'nın yanında lütuf bulmuş bir peygamberdir. Hız.İbrahime gelen misafirler iki kitabın ortak konusudur. Hız.İbrahim'in gelen misafirlerini karşılaması, yemek ikramı, yemekte kıvartılmış buzağı ikram edilmesi, misafirlerin geldiklerinde Hız.İbrahim'i oğlu Hız.İshak'la müjdelemeleri, bunu duyan Hız.İbrahim'in hanımı Sara'nın gülmesi, yaşlılığını ve kocasının yaşlı biri olduğu halde çocuk sahibi oluşu ile ilgili tavrı lafızları farklı olsada her iki kitapta benzerlik ifade eder.

Hız.Lût'un kavmini helak etmeye gelenlere Hız.İbrahim'in itirazı ortak konular arasındadır, ancak orada yaşayan iyi insanlar sebebiyle helâkın önlenmesi için Hız.İbrahim'in Tanrı'dan ricası Kur'an'da yer almaz ama genede çekişme şeklinde bir itiraz tavrından bahsedilir.

Babasının ismi Kur'an'da Azer, Tevrat'ta Terah kelimesiyle ifade edilir. Soy kütüğü Kur'an'da yer almaz. İsmi Tevrat'ta, önce Avram sonra Kur'an'daki gibi İbrahim'dir. Kur'an'a göre inanç noktasında ne Yahudi nede Hristiyan, o Haniftir ve Müslümandır.

Kur'an'da her ne kadar isim olarak ifade edilmese de Hız.İsmail kurban edilecektir. Tevrat'ta ise kurban İshak'tır. Kurban ile ilgili anlatım farklıdır ama her ikisinde de Hız.İbrahim'in sıvanması, sözünde ve imanında sadakatinin ortaya çıktığını görüyoruz.

Hız.İbrahim ve Hız.İsmail'in Ka'be'yi inşa edişleri Tevrat konuları içerisinde yer almamaktadır.

Kur'an'da ifade edilen; kavmini imana daveti, puta tapanlarla mücadelesi, putları kırması, Allah'tan ölümleri nasıl dirilttiğine yönelik sorusu, babasını Allah'a iman'a daveti, kendisinin Allah'a imanı buluşu ile ilgili tefekkürü, kavmi tarafından ateşe atılması, Tevrat'ta yer almaz. Tevrat'ta ifade edilen Tanrı'nın vaadi ile vaad edilmiş topraklar olan, "Mısır ırmağından büyük ırmağa, Fırat ırmağına kadar olan bölge,"⁴³⁷ Kur'an'da yer almaz. Tevrat İsmail'i devre dışı bırakarak vaadin İshak ve onun zürriyetine ait olduğunu belirtmektedir.⁴³⁸

Arz-ı Mev'ûd, Hz.İbrahim, Hz.İshak, Hz.Yakub ve Hz.Musa'ya ve onların zürriyetlerine ebedî mülk ve miras olarak verilmiştir ⁴³⁹; ancak bu hiçbir şarta bağlı olmayan, mutlak bir vaad değildir. Arz-ı Mev'ûd'a sahip olmanın, orayı ebedî mülk ve miras olarak almanın şartları, Rab Yehova ile İsrâiloğulları arasında değişik dönemlerde yapılan ahidlerle tesbit edilmiştir. İsrâiloğulları bu ahidlere riayet etmeleri şartıyla vaade hak kazanacaklar, aksi takdirde bundan mahrum kalacaklardır.⁴⁴⁰

Ahitleşmesi ve ahd'in işareti olan sünnet olma teması Kur'an'da bulunmamaktadır. Sünnetin sekizinci günde yapılması, yaratılışın doğal döngüsünün yedi günde tamamlandığını sekizinci günde doğaüstü bir güce ulaşmanın kapasitesini ifade eder. Tanrı, İsrailoğullarına oğullarını sekizinci günde sünnet olmalarını emretmekle, Yahudilerin Tanrı ile aralarındaki engelleri aşarak doğaüstü bir kutsiyet düzeyine ulaşabileceklerini öğretmektedir. Tanrı, bu düzeyi insana vermiştir. Sünnet burada antlaşmanın işaretidir.⁴⁴¹

⁴³⁷ Bkz.Yaratılış 15/8.

⁴³⁸ Bkz.Yaratılış 21/12.

⁴³⁹ Bkz.Yaratılış 17/8; 28/4, 13; 48/4; Çıkış, 6/8.

⁴⁴⁰ Abdurrahman Küçük."Arz-ı Mev'ûd", **DİA**, Ankara 2003, 27/442.

⁴⁴¹ Farsî, 1/ 17: 9-14.

İshak ya da İsmail'in kurban edilişı ile İsmail'in çöle gönderilişı aşığıdaki bölümde ele alınacaktır. Tevrat'ta anlatılan, İbrahim'in Mısır'a yaptığı yolculukta Firavun'a eşı Sara'yı "kız kardeşim" şeklinde takdim etmesi ile Kur'an-ı Kerim'de "ben hastayım"⁴⁴² sözü ile "beklide bu işi şu büyükleri yapmıştır"⁴⁴³ sözleri görünüşte bir peygambere yakıştırılmayacak bir tavır olduğı görölmektedir. Ancak meselenin incelenmesi Tevrat ve Kur'andaki kıssaların daha iyi anlaşılması çalışma amacımız olduğı için bu üç hususa yakından bakacağız.

Tevrat'ta mükemmellik derecesinde dürüst olarak takdim edilen bir insan nasıl olurda eşı Sara'yı kız kardeşı olarak takdim eder? Burada İbrahim'in yalan söylediğı düşünölemez çünkü Sara akrabasıdır. Bir insanın akrabasından birini kızkardeşı olarak tanıtması hata değildir. İbrahim bu taktiğı ile hem kendisini hemde Sara'yı kurtaracağını düşünmüştür. Ancak Ramban'a (Musa b. Meymun) göre Sara'yı tehlikeye attığı için "büyük günah" işlemiştir. Rabi Samson ve Raphael Hirsch yaptıkları açıklamalarda; İbrahim'in ve diğere büyük ataların çeşitli örneklerde hatalı davranmalarının Tora tarafından anlatılmasındaki amacı, dürüstlüklerinin yanında onların hatalarından ders alınması içindir. Buradaki hedef onların hatalarını gösterip kendi hatalarımızı hoşgörmek değil, onların bu hatalar sonucu nasıl Teşuva (tövbe) yaptıklarını görmektir. Ayrıca ataların hatalarını kendi düzeylerinde değerlendirmek, onları basit birer insânî hata olarak görmemek gerekir. İbrahim ve diğere atalar normal insanlardan farklı boyutta insanlardır. Onları bu hatalarından dolayı zayıf ya da düşük düzeyli göstermek sadece kendi hatalarına bahane bulmak, gerçekleri göz ardı etmek isteyenlerin avuntularıdır.⁴⁴⁴

⁴⁴² Saffat 37/89.

⁴⁴³ Enbiya 21/63.

⁴⁴⁴ Farsî, 1/ 12: 10-20.

Yukarıda ifade edildiği gibi kavmine “ben hastayım” diyen Hz.İbrahim’in inkârcılara ve putlarına karşı nasıl bir mücadele içinde olduğunu gördük. Hz.İbrahim bu sözüyle aslında mücadelesinin bir taktiği olarak kendisini gizleme ihtiyacından dolayı böyle davranmış olabilir.

Hız.İbrahimin gerçekten hasta olup olmadığı da bilinmediğine göre “yalan söyledi“ ithamında bulunmakta mantıklı olmaz.⁴⁴⁵ Aslında Hz. İbrahim kendileriyle ibadet teklif edenlere karşı (yıldızlara bakıyormuş hissine kapılmaları için) yıldızlara bakmıştır. Çünkü kavmi yıldızlara bakıp hüküm çıkaran bir topluluktur, kendiside hüküm çıkarıyormuş gibi yapmış ve sonra ben hastayım demiştir. Böylece onların tekliflerinden rahatsız olduğunu kasetmiştir.⁴⁴⁶

Râzi, Hz.İbrahim’in hasta olduğunu söylemesinin; “bu kadar çok insanın şirk ve küfür üzere olmasından dolayı kalbim hastadır, hüznölüdür” anlamında olduğunu söyler ve bu konuda şu iki soruyu sorar; Yıldızlara bakmak (onlardan kehanet yoluyla bilgi almak) caiz olmadığına göre İbrahim bunu nasıl yapabilir? O, gerçekten hasta değlise neden asılsız olarak “ben hastayım”? Demıştır. Bu sorulara Razi’nin cevapları şöyledir: Muhtemelen kendisi gerçekten hastalık nöbeti geçiriyordu ve hastalık nöbetininin başlama vaktini yıldızların durumlarından anlamak üzere göğe baktı ve o vaktin geldiğini anladığı için “ben hastayım“ dedi. İbrahim’in kavmi astrolojiye önem verir, bu yolla tahminlerede bulunur ve hüküm çıkarırlardı. Hz.İbrahim’de onlar kadar bu konuda maharetli idi. Şu halde ayette onun yıldızlara bakarak değil, geleneksel astroloji bilgisiyle hasta olduğu sonucunu

⁴⁴⁵ Ebu’l-A’lâ Mevdûdî, **Tefhîm’ul Kur’an**, (çev. M.Kayani, Y.Karaca, N.Şişman, İ.Bosnalı, A.Ünal, H.Akbaş), İstanbul 1986, 5/25.

⁴⁴⁶ Yazır, 6/442.

çıkardığı bildirilmektedir. Nitekim hasta olduğunu söyleyince de yanındakiler inanmışlardır.⁴⁴⁷

Hız.İbrahim'in hasta olmadığı halde hastayım demesi ismet sıfatıyla bağdaşmasının mümkün olmadığı gibi meşru bir mazeret yokken bu sözü söyleyeceğide düşünülemez. O, putperestleri yanından uzaklaştırarak putları kırmak, dolayısıyla hayırlı bir iş yapmak istiyordu. Demek ki o, peygambere yakışmayan bir işi yapmak şöyle dursun, tam aksine, peygamberin birinci görevi olan putperestlikle mücadele amacı taşıyordu. Sonuçta, asıl niyeti yalan söyleyerek insanları aldatmak değil, putları kırmak ve böylece putperestlikle mücadele görevini yerine getirmektir bu nedenle günah işlemesi söz konusu değildir.

Hız.İbrahim kavmine, “ben hastayım” dedikten sonra kavminin putlarını kırmış içlerinden yalnız büyük put’u bırakmış ve kendisine sorduklarında “*belki onu şu büyükleri kırmıştır gidin ona sorun eğer konuşabiliyorsa?*”⁴⁴⁸ demiştir.Hız. İbrahim, “eğer konuşabiliyorsa” sözüyle yalan söylemediğini göstermiştir. Aslında bu söz, Hız.İbrahim'in itirafı gibidir. Buradaki makasadı, yapmış olduğu şeyi büyük puta isnad etmek değil kendisinin yaptığını itiraf etmektir.⁴⁴⁹ Aynı zamanda putların kendilerini korumak üzere bir şey yapamadıklarını, çaresiz ve güçsüz olmaları nedeniyle konuşamadıklarının farkına varmaları ve bunu kabul etmelerini,⁴⁵⁰ dolayısıyla bu cevapla İbrahim'e, onların inanaçlarının ne kadar anlamsız ve saçma olduğunu yüzlerine vurma fırsatı tanımıştır. Bunun sonucu olarak da, neden bu putlara tapıyorsunuz? Diyerek onların zor durumda kalmalarını sağlamak,

⁴⁴⁷ Razi, 26/147; İbni Kesir, 9/14; Vehbe Zuhaylî, **Tefsir'ül Münir**, Risale Yayınları, İstanbul 2005, 12/107-112; Kur'an Yolu 4/542; Esed, 752.

⁴⁴⁸ Enbiya 21/63.

⁴⁴⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, **Kur'an-ı Kerim'in Meali Âlisi ve Tefsiri**, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1985, 4/2153.

⁴⁵⁰ Mevdudî, 3/285.

tanrılarının âcizliğini itiraf etmelerinden başka bir şey değildir.⁴⁵¹ Sonuçta, bu maksadın gerçekleştiği sonraki ayetlerden anlaşılmaktadır.⁴⁵² Anlatmaya açıldığımız bu iki husus ile ilgili olarak, Hz.İbrahim'in şayet yalan söylediği ya da hata olarak telakki edilecek bir konumda olsaydı ayetlerin devamında veya başka bir yerde (Hz.Âdem ve Hz.Havva örneğinde olduğu gibi) tövbe etmesi, günah itirafı gibi bir ayet bulunması gerekirdi. Bu olmadığına göre, Hz.İbrahim hata etmemiştir. Zaten İslâm inancında, Peygamberlerin ismet sıfatları gereği bunun olması veya buna inanmak mümkün değildir.

C. LÛT PEYGAMBER

Kur'an'da adı geçen bir peygamberdir. Kur'ân-ı Kerim'de Hz.Lût'un kimliği, doğum yeri, ailesi ve babasının kim olduğu? Hususunda bilgi verilmemektedir. Ancak bazı özelliklerinden bahsedilmektedir. Buna göre Hz.Lût, Hz.İbrahim'e ilk iman edenlerdendir.⁴⁵³ İlim ve hikmet sahibidir, rahmete eren ve iyilerdendir.⁴⁵⁴ Tevrat'ta Lût'un, peygamberlik yönü hakkında olarak bilgi verilmemektedir. Zira gerek Hristiyanlık gerekse Yahudiliğe göre Lût, peygamber değildir.⁴⁵⁵

Tevrat'ta Terah'ın çocuklarından Haran'ın oğlu ve İbrahim'in yeğeni olarak gösterilir. İslâm öncesi Arap toplumunda bilinmeyen Lût kelimesinin İbrânîce veya Süryânîce olduğu ileri sürülmektedir. Harran'ın Ur şehrinde öldükten sonra Terah oğlu İbrahim'i, gelini Sâre'yi ve torunu Lût'u alarak Harran'a gelmiş, Terah

⁴⁵¹ Zuhaylî, 17/82; Kur'an Yolu, 3/687.

⁴⁵² Bkz.Enbiya 21/64-67.

⁴⁵³ Bkz.Ankebut 29/25-26.

⁴⁵⁴ Bkz.Enbiya 21/74.

⁴⁵⁵ Fuat Aydın, **Yahudilik**, İnsan Yayınları, İstanbul 1994, 90.

Harran'da öldükten sonra Hz.İbrahim yeğeniyle birlikte Kenan diyarına gitmiştir.⁴⁵⁶ Lût, İbrahim'in Mısır yolculuğuna da katılmış,⁴⁵⁷ Ölüdeniz (Lut gölü) yazmalarından Genesis Apocryphon'a göre Firavun'un görevlilerine karşı İbrahim'in sözcülüğünü yapmış, pek çok mülk edinmiş ve orada evlenmiştir. Mısır'dan tekrar Kenan diyarına dönen Hz.İbrahim ile Lût'un çok miktarda koyun ve sığır sürüleri vardı. Buna karşılık bölgede az sayıda kuyu bulunduğu için adamları arasında tartışmalar çıkınca Lût, onlardan ayrılarak verimli Erden havzasına yönelmiş ve Sodom çevresinde (günümüzde Ölüdeniz'in güneyindeki Usdum tepesi civarında) çadırlarını kurmuştur. Erden havzasındaki Sodom, Gomora, Adma, Tseboim ve Bela şehirlerinin halkı Elam Kralı Kedorlaomer'e isyan edip yenilince Lût'da esir alınmış, ancak yeğeniyle ilgisini kesmeyen İbrahim tarafından kurtarılmıştır.⁴⁵⁸

Hz. Lût ile ilgili giriş bilgilerinden sonra Tevrat ve Kur'an'daki anlatılan bölümlere geçebiliriz.

1. Tevrat'ta

Tevrat'ta, iki melek Lût'un yaşadığı kavim olarak bilinen Sodom ve Gomora'yı yok etmek için giderler. Kentin kapısında Lût onları görür görmez ayağa kalkar evine dâvet eder, misafirlerin itirazına rağmen ısrar eden Lut'un teklifini kabul ederler, onlara yemek ikramında bulunur. Misafirler henüz yatmamışlardı ki kentin erkekleri Lut'un evinin etrafını sararlar ve Lut'tan yatmak için onları kendilerine isterler. Lût, dışarı çıkar yapacakları kötülüğü misafirlerine

⁴⁵⁶ Bkz.Yaratılış 11/27; 12/5.

⁴⁵⁷ Bkz.Yaratılış 13/1.

⁴⁵⁸ Harman, "Lût", **DİA**, Ankara 2003, 27/ 227; bkz.Yaratılış 14/1-16.

yapmamalarını, onun yerine erkek eli değmemiş kızlarını alabileceklerini teklif eder.⁴⁵⁹

Adamlar, eve girmek için zorladıkları sırada içerden misafirler Lût'u odaya çekip eve girmeye zorlayan herkesin gözlerini kör ederler öyleki kapıyı bulamaz hale gelirler. Misafirler Lut'a, bütün yakınlarını alıp burayı terk etmesini isterler. Çünkü Tanrı, bu halk hakkında pek çok suçlama duymuş ve kenti yok etmek istemektedir. Tan yeri ağırırken melekler Lut'a gelir yakınlarını şehir dışına çıkarmasını ister. Lût ağırdan alır ama Tanrı, Lût'a acır. Adamlar (misafirler) Lût ve iki kızı ve karısının ellerinden tutup kentin dışına çıkararak, "dağa gitmesini, canını kurtarmasını, ovada kalmamasını yoksa ölüp gideceği" uyarısında bulunurlar. Lût, dağa kaçamayacağını felaketin kendisine yetiyeceğini izin verirlerse oradaki küçük bir kent olan Soar'a gitmelerine izin vermeleri ricasında bulunur. Lût, Soar'a vardığında güneş doğmaktadır. Tanrı, Sodom ve Gomora'nın üzerine gökten ateşli kükürt yağdırır, kentleri, bütün ovayı, oradaki insanları ve bütün bitkileri yok eder. Ancak Lût'un arkasından gelen hanımı arkasına baktığında tuz kesilir.⁴⁶⁰

Soar'a giden Lût orada kalmaktan korkmaktadır. İki kızıyla kentten ayrılır, dağa yerleşir bir mağarada kalmaya başlarlar. Büyük kız kardeşine,"burada bizimle birlikte olacak kimse yok babamız da yaşlanmıştır, babamıza şarap içirelim soyumuzu yaşatmak için onunla yatalım" der. Önce büyük kız babasıyla yatar Lût bunun farkına varmaz sonra küçük kız yatar babaları gene anlamaz. Böylece iki kız babalarından hamile kalırlar. Büyük kız dünyaya getirdiği erkek çocuğuna Moav (babadan) adını verir küçük kızın da bir oğlu olur o da, Ben-Ammi(halkımın oğlu)

⁴⁵⁹ Bkz.Yaratılış 19/1-8.

⁴⁶⁰ Bkz.Yaratılış 19/9-26.

ismini verir. Bu çocuklar Moavlılar'ın ve Ammonlular'ın atalarıdır.⁴⁶¹ Tevrat'ın Lût ile ilgili verdiği bilgiler burada sona ermektedir. Bundan sonraki hayatı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

2. Kur'an-ı Kerim'de

Kur'an-ı Kerim'de Lût ismi yirmi yedi defa ismen zikredilmektedir. Hz.İbrahim'in tebliğini kabul etmiştir.⁴⁶² Hz.İbrahim'in ateşten ve putperest kavimden kurtulduğunda, Hz.Lût bereketli topraklara onunla birlikte ulaştırılmıştır.⁴⁶³ Kur'an'da onun peygamberlerden olduğu bildirilir.⁴⁶⁴ Hz.Lût da âlemlere üstün kılınmıştır. Aynı zaman da ona hüküm verildiği salihlerden olduğu bildirilir.⁴⁶⁵

Allahu Teâla, Hz.Lût'u Sodom halkını uyarması için peygamber olarak göndermiştir. Sodom halkının en büyük özelliği kendilerinden önce hiç bir milletin yapmadığı kadınları bırakıp erkeklerle beraber olmalarıdır. Bunun büyük günah olduğunu Hz.Lut halkına bildirmiştir. Kavimi ise onu tehdid edip, "Eğer doğru söylüyorsan bizi tehdid ettiğin azabı getir" diyerek ona karşı çıkmışlar, Hz.Lût'u ve taraftarlarını kavminin dışına çıkarılmasını istemişlerdir. Bu duruma karşı Hz.Lût, Allah'a dua ederek yardım ister.⁴⁶⁶

Hız.Lût'un duasını kabul eden Yüce Allah, kavmin helâkı için üç meleği gönderir. Melekler, genç ve yakışıklı birer erkek olarak önce Hz.İbrahim'e gelerek ona Hz.İshak'ı müjdeliler. Sonra da Lût kavminin helâkından bahsederler.⁴⁶⁷

⁴⁶¹ Bkz. Yaratılış 1/30-38.

⁴⁶² Bkz. Ankebut 29/26.

⁴⁶³ Bkz. Enbiya 21/71.

⁴⁶⁴ Bkz. Saffat 37/133.

⁴⁶⁵ Bkz. Enbiya 6/86-74-75.

⁴⁶⁶ Bkz. Araf 7/80-82; Şuara 26/160-166; Neml 27/54-55; Ankebut 29/28-30.

⁴⁶⁷ Bkz. Hud 11/69-70; Hicr 15/57-58; Ankebut 29/31.

Hız.İbrahim, Hız.Lût'un akibetinin ne olacağını ve inananların azaptan kurtulup kurtulamayacağını sorar. Bunun için azabın tehirini ister.⁴⁶⁸ Kur'an'da azabın olacağı bildirilir sonuçta sadece Hız.Lût ve ailesi kurtulacaktır. Ancak Hız.Lût'un hanımını bu kurtuluşun dışında tutulmuştur.⁴⁶⁹

Melekler, Hız.Lût'un yaşadığı mekâna gelirler ve Hız.Lût daha önce görmediği bu yabancıları evinde misafir eder. Diğer yandan da kavminin yapacağı kötülüğü düşünerek içi daralır.⁴⁷⁰ Misafirlerden haberdar olan halk, Hız.Lût'un evine gelerek misafirlerin kendilerine teslim edilmesini isterler. Hız.Lût kendisini misafirlerin önünde rezil etmemelerini isterse de kavmi kabul etmez. Lût da kızlarını onlara verebileceğini söyler. (Hız.Lût konuklarını kurtarmak için kavmine kızlarını vermek istemiş veya kızları durumunda olan diğer kadınlarla evlenmelerini istemiştir). Onlar da Lût'a, başkalarının işine karışmaktan ve yabancıları evine almaktan kendisinin menedildiğini hatırlatarak isteklerinden vazgeçmezler. Hız.Lût, "keşke size karşı koyacak gücüm olsaydı" şeklinde sıkıntısını dile getirmiştir.⁴⁷¹

Melekler, Allah'ın elçileri olduklarını bundan sonra beyan ederek, kavmin kendisine ve ailesine zarar veremeyeceğini, geceleyin şehri terk etmesini, sabaha yakın azabın geleceğini ve karısı dahil bütün kavmin helak olacağını bildirirler.⁴⁷² Öte yandan Allah, evi kuşatıp içeri girmeye çalışan halkın gözlerini kör ederek⁴⁷³ onları evin çevresinden uzaklaştırır. Lût ve ailesi şehirden çıkar, şehirden uzaklaşırlarken arkalarına bakmamaları tembih edilir. Ve sabaha karşı şehrin altı

⁴⁶⁸ Bkz.Hud 11/74.

⁴⁶⁹ Bkz.Araf 7/83.

⁴⁷⁰ Bkz.Hud 11/77.

⁴⁷¹ Bkz.Hud 11/77-80; Hicr 15/67-71.

⁴⁷² Bkz.Hud 11/81.

⁴⁷³ Bkz.Kamer 54/37.

üstüne getirilir, üzerlerine balçıktan pişirilmiş kat kat taşlar yağdırılır, Hz.Lût'un kavmi, karısı ile birlikte helak edilir.⁴⁷⁴

Lût peygamber kıssasında, Tevrat ve Kur'an arasında yapılan değerlendirmede şu hususlar karşımıza çıkar:

Hz.İbrahim'e gelen elçiler Hz.Lût'un kavmini helâk etmek için gelmişlerdir. Elçilerin gelişleri ile telaşlanmış ve onlara yemek ikram etmiştir. Hz.Lût'un kavminin azgınlığı ahlaksız teklif ve davranışları her iki kitapta da aynıdır. Eve girmeye zorlayan Sodom halkının gözlerinin kör olması, Hz.Lût ve ailesinin felaketten önce şehri terk etmeleri sırasında "sakın arkanıza bakmayın" tavsiyesi de benzer ifadeler olarak yer alır.

Kur'an'da açıkça peygamber olduğu bildirilen Hz.Lût, kavmine tebliğ için gönderilmiştir. Helâk olan kavmin, Kur'an'da Sodom ve Gomora olarak ismi yer almaz.

Tevrat'ta Lût, peygamber olarak nitelendirilmediği gibi Sodom halkına tebliğ için değil İbrahim'in sığır sürüleri ile aralarındaki anlaşmazlık sebebiyle göç etmiştir. Yahudi din adamları Lût'un amcası İbrahim'den ayrılmasını hoş görmezler.⁴⁷⁵ Tevrat yorumcuları Lût'un İbrahim'den ayrılmasını adeta "parayı ahlaka tercih etmek" olarak değerlendirirler. Birlikte yaşayamayacaklarını anlayan İbrahim, Lût'a yaşamak için istediği yeri seçme önceliğini tanır. Lût, ülkenin verimli fakat en gaddar ve ahlaksız insanların yaşadığı yeri seçer. Bununla Lût, materyalist duygularına yenik düşmüştür.⁴⁷⁶

⁴⁷⁴ Bkz.Araf 7/83-84; Hud 11/81-83; Hicr 15/65-73-74; Kamer 54/37-39; Tahrir 66/10.

⁴⁷⁵ Mehmet Katar, "Tevrat'ın Lut kıssası üzerinre bir araştırma" **AÜİF Dergisi**, Ankara 2007 Sayı I,60.

⁴⁷⁶ Farsî, 1/ 13; 10-13.

Yahudi din adamları, Lût'un Sodom'u yerleşim yeri olarak seçmesine olumsuz yaklaşmışlardır. Onun verimli fakat ahlaksızlıkları ve zulümleri ile bilinen Sodom'u tercih etmesinin sebebi kalbindeki kötülük sebebiyledir. Lût, bu özelliği sebebiyle sadece İbrahim'den ayrılmamış aynı zamanda Tanrı'dan ayrılmış, ahlaksızlık ve günahın hâkim olduğu bu yeri tercih etmiştir. Sonunda günahı ona baskın çıkmış ve kendi kanından kızları ile büyük bir günah işlemiştir. Aslında Sodom halkı yabancıları sevmedikleri gibi şehirlerine de kabul etmezler. Fakat İbrahim'e duyulan saygı nedeniyle Lût'u kentlerine kabul etmişlerdir.⁴⁷⁷ Tevrat'ta, Sodom halkının çok kötü olduğunu ve Tanrı'ya karşı büyük günah işlediği ifade edilmekle⁴⁷⁸ birlikte bu günahların mahiyeti belirtilmemektedir. Yahudi kaynaklarında Sodom halkının olumsuz davranışları; Cinsel sapıklıktan çok adaletin saptırılması, cinayetler, hırsızlık, yetime, yoksula, yabancıya zulüm, kibir ve kıskançlık olduğu ifade edilmektedir.⁴⁷⁹ Görüldüğü gibi Sodom halkının helâk sebebi sadece cinsel sapıklık olmadığı gibi bunun yanısıra daha pek çok olumsuz tavır ve davranış içinde olmalarıdır.

Tevrat'ta, kavmine karşı misafirleri canı pahasına koruyan Lût, diğer taraftan kızlarının namusunu hiçe sayacak şekilde gelen ahlaksız teklif karşısında onları kavmine teklif etmektedir. Kavminin, gelen misafirleri kötü emelleri için istemelerine karşın Lût'un kızlarını teklif edişi aynı ifadelerle her iki kitapta yer almakla birlikte Kur'an'daki "...Ey kavmim işte kızlarım onlar sizin için daha temizdirler..."⁴⁸⁰ ayetinde Lût'un öz kızlarını teklif etmesi anlaşılabilirliği gibi farklı bir bakış açısı da şöyledir; kavminin babası sayılan bir peygamber kavminin kızlarını

⁴⁷⁷ Katar, 60 (10,11 no'lu dipnot).

⁴⁷⁸ Bkz. Yaratılış 13/13.

⁴⁷⁹ Katar, 60.

⁴⁸⁰ Hud 11/78.

halkına meşru yollarla evlenmek suretiyle teklif etmiş, sevgi ve şefkatten dolayı “kızlarım” demiştir.⁴⁸¹ Nitekim, “...*Peygamberin hanımları ümmetin anneleridir...*”⁴⁸² ayeti de bu hususu destekleyecek niteliktedir. Tercih edilen görüşte budur. Yoksa ahlaksızlıkları önlemek için gönderilen bir peygamber nasıl olurda böyle bir davranışta bulunabilir?⁴⁸³

Kur’an-ı Kerim’de, Hz.Lût ve kızları arasındaki ilişki anlatılmadığı gibi, bir peygamberin böyle bir fiili işlemesi de asla düşünülemez. Sıradan bir insanın bile yapamayacağı bu konu Tevrat’ta açık bir şekilde anlatılmaktadır. Bu nedenle Tevrat’taki bu olay üzerinde biraz durmakta fayda vardır. Lût ve kızları arasında böyle bir ilişki meydana gelmiş midir? Tevrat’ta, Lût’un kızları suçlanırken aslında Lut’ta çok masum görülmemektedir. Kızları babalarının sarhoşluğundan yararlanmışlardır. Burada Lût, masum gösterilirken olayın nasıl farkına varmaz? Tevrat yorumcularından bazıları da kızları masum görmektedirler. Öte yandan Tevrat bu olayı neden anlatmaktadır?

Tevrat’ın anlatımında Lût’un hemen hiç sorumluluğu görülmediği gibi, kızları tarafından hazırlanan plana masum bir şekilde düştüğü görülmektedir. Hattâ “iki kızıyla yattığını ve kalktığını bilmedi” şeklinde Lut’un bu olaydan habersiz olduğunu teyid edici anlatımla Lût’un herhangi bir sorumluluğunun olmadığını göstermektedir. Ayrıca, uygunsuz ilişkiden çoğaldıkları iddia edilen Moab ve Ammon halklarını olabildiğince kötüleme gayreti de hissedilmektedir.⁴⁸⁴

Tevrat’taki Lût’u koruyan yaklaşımlardan sonra Tevrat yorumcularının anlatımlarında bu durumun tersine döndüğü görülmektedir. Buna göre Lût’un kızları;

⁴⁸¹ Yazır, 4/555.

⁴⁸² Ahzab 33/6.

⁴⁸³ Kur’an Yolu, 3/188.

⁴⁸⁴ Katar, 68.

mazbut, dürüst ve bu bölümde doğru bir davranış içindedirler. Dünyada herkesin öldüğünü düşünen kızlar, insan soyunun devam etmesi için kendilerini sorumlu olduklarına inanmışlardır. Yeryüzünde yaşayan tek erkeğin babaları olduğuna inanarak çocuk doğurmak zorunda oldukları ve bunu da babalarından başka biri ile yapamayacaklarına göre bundan başka çareleri kalmadığına inanmışlardır. Tora, onların bu davranışlarını *ensest* ilişki konumunda değerlendirmemiş, bilakis “insanlığın devamını sağlamak” gibi asil bir davranış olduğunu vurgulamıştır. Hattâ kral Davud’un atası Rut⁴⁸⁵ ve Şelomon’un (Süleyman) kraliçe eşi Naama’nın⁴⁸⁶ kendi soylarından gelmelerine hak kazanmışlardır.⁴⁸⁷

Buna karşılık Lût için aynı şeyler söylenemez. Çünkü o içkili oluşu nedeniyle ilk akşam olan biteni anlamaması haklı görülebilir. Ancak, sabah olunca bunu fark etmemesi düşünülemez. Bunun üzerine ikinci akşam tekrar aynı duruma düşmenin hiçbir haklı gerekçesi olamaz. Ayrıca, kızlarından farklı olarak Lût, meydana gelen felaketin genel değil yerel bir yok etme olduğunu, insan soyunun diğer yerlerde devam ettiğini bildiği halde bu bilgiyi kızlarına vermemiştir.⁴⁸⁸ Talmut, bunun nedenini onun iyi niyetli olmamasına bağlamaktadır. Zaten Sodom’u yerleşim yeri olarak seçmeside onun hataya meyilli olduğunu göstermektedir.⁴⁸⁹

Tevrat ve yorumları arasındaki bu çelişkili anlatımları bitirmeden önce şu hususu belirtmekte fayda vardır;

⁴⁸⁵ Tevrat’ta övülen Moablı Rut, Kral Davut’un büyük atası Boaz ile evlenmiş ve İsrail kraliyet ailesinin annesi olmuştur. Rut 4/9-20.

⁴⁸⁶ Ammon’lu Naama Davut’un oğlu Süleyman’la evlenmiş ve bu kadından doğan Reheboam babasının yerine tahta geçmiştir. I. Krallar 14/21.

⁴⁸⁷ Farsî, 1/19:31; Katar, 69.

⁴⁸⁸ Farsî, 1/19:31; Katar, 69-70.

⁴⁸⁹ Katar, 70.

Tevrat metninde özenle korunan Lût, sonraki dönmlerde sorgulanmış ve suçlanmıştır. Ayrıca, İsrailoğullarının, Moablıların ve Ammonluların atalarıyla ilgili bu ağır ithamın asıl sebebi, İsrailoğulları ile bu kabileler arasındaki, Mısır'dan çıkış dönemine uzanan sonraki dönemde yüzyıllar boyu devam eden bir düşmanlığa dayanmaktadır. Tevrat'a göre İsrailoğulları Mısır'dan çıkıştan sonra, yolları üzerinde meskûn bulunan bu kabileler tarafından iyi karşılanmamış, onlara yardımcı olunmamış ve hatta bunun ötesinde sihir-büyü işlerinde çok usta olan Boer oğlu Balaam vasıtasıyla İsrailîlilerin başına ciddi belalar getirilmeye çalışılmıştır.⁴⁹⁰ İsrailoğulları, Mısır'dan çıkış esnasında bu iki kabilenin kendilerine karşı sergiledikleri ve sonrasında da devam ettikleri düşmanca tavrı unutmamış ve onların bu tavrına yönelik kızgınlıklarını kutsal metinlere yansıtmışlardır. Ayrıca tarih içerisinde kaybolup tekrar yazılan Tevrat'ın tekrar yazımı esnasında, bu iki kabilenin atalarının enst ilişkisinin ürünü olduklarını söylemek suretiyle bunlardan intikam almışlardır. İsrailîliler aynı kızgınlık ve düşmanlık sebebiyle bu kabilelerin iyiliğini istememe ve bu iki kabilenin mensuplarını on nesil boyunca Tanrı'nın cemaatine kabul etmeme⁴⁹¹ düşüncesini de Tevrat'a sokuşturmuşlardır.⁴⁹²

Bu olayda Tevrat, kendisi ile de çelişmektedir. Çünkü Tevrat'ta zina ve içki yasaklanmakta veya kötülenmektedir.⁴⁹³ Eğer bu hadise doğru ise içki içen, kızları ile zina eden bir insanı Yahudilerin peygamber olmasa bile salih bir kişi olarak nasıl kabul ettikleri merak konusudur. Zira Tevrat dışı kaynakların bazısında Lût, fazileti sebebiyle övülmekte, yaratılış bölümündeki salih sıfatının ona ait olduğu kabul

⁴⁹⁰ Bkz.Çölde Sayım 22. ve 23. baplar.

⁴⁹¹ Bkz.Yasa'nın Tekrarı 23/3-6.

⁴⁹² Katar, 77-78;

⁴⁹³ Bkz.Levililer 20/10; Süleymanın Meselleri 23/20, 21, 29-35; Yeremya 9/2.

edilmektedir.⁴⁹⁴ Lut'un kızları ile ilişkisi Tevrat'ın tahrif edildiğinin kanıtı olarak düşünülebilir.⁴⁹⁵

Çirkin bir hikâye gibi görünen bu olay, eski inançların kalıntısı da olabilir. Öncelikle olayın mağarada geçmesi yeraltı tanrıları ile bir ilgisinin olduğunu gösterir. Ayrıca mitolojide yeraltı tanrılarının kendi kızları ile ilişkilerinin olduğu da anlatılır. Tevrat'ın bu bölümünde mitolojinin etkisi olduğu da düşünülebilir. Nuh kıssasında da görüldüğü gibi babasını çıplak gören Ham'a karşı gösterilen tepkiye bakıldığında böyle bir olayın Tevrat'ta olması ve Tanrı'nın buna tepki göstermemesi gerçekten şaşırtıcıdır.⁴⁹⁶

Lut kıssası Tevrat açısından değerlendirildiğinde; bu olayın sembolik hatta gerçekte alâkası olmayan bir husus olduğu görülmektedir. Düşünelim ki, her şey helâk olmuş, her yer yıkılmış ve Hz.Lût ile kızları canlarını zor kurtarmışlardır. İçkinin Hz.Lût zamanında haram olmadığını düşünülse bile bu sıkıntıda, dağ başındaki bir mağarada Lût'un kızları içkiyi nereden buldular? Ayrıca kızlarının, “neslimizi devam ettirecek kimse yok” demeleri de makul görünmemektedir. Zira bu kızlar, Hz.İbrahim'in kavminden erkeklerle evlenerek soylarını devam ettirebilirlerdi. Şayet bu olayın gerçekte alâkası yoksa o zaman sembolik olarak Tevrat'ta yer verilmesinin günümüze yönelik birtakım amaçları mı vardır? Binaenaleyh bu hikâyenin uydurulmasının sebebi, Ammanoğulları ve Moavlı'ların soyunu salih bir kişiye, hatta peygambere dayandırma, böylece köklü bir soy kütüğüne oturtarak itibar kazanma isteği olabileceği gibi, günümüz batı dünyasında sıkça rastlanan gayr-ı meşru ensest ilişkileri bu olaya bağlama, böylece

⁴⁹⁴ Harman, “Lut”, **DİA**, Ankara 2003, 27/228.

⁴⁹⁵ Tümer-Küçük, 203.

⁴⁹⁶ Hayrullah Örs, **Musa ve Yahudilik**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000, 50.

meşrulaştırma düşüncesi de olabilir. Yine, İslâm âlimleri tarafından Tevrat'ın tahrifine örnek olarak gösterilen bu hadisenin, Yahudiler tarafından tam tersi olarak değerlendirilmesi mümkündür. Belki de Yahudiler'in, "eğer Tevrat tahrif edilseydi, biz bu çirkin olayı kutsal kitaptan çıkarırdık. Bu olayın yer alması, Tevrat'ta herhangi bir değişiklik yapılmadığına işarettir." Şeklindeki düşüncelerine dayanak teşkil etmektedir.⁴⁹⁷

Kur'an tarafından bakıldığında, yukarıda da ifade edildiği gibi bir peygamber için böyle çirkin bir durum söz konusu değildir. Peygamberler, Allah'ın mümtaz ve seçkin kulları oldukları gibi, onları diğer insanlardan ayıran özellikleri de mevcuttur. Kur'ân-ı Kerim, Hz. Lût'a peygamberlik, ilim ve hikmet verildiğini onun salihlerden birisi olduğunu belirtir.⁴⁹⁸ Allah'ın, salih olarak nitelediği bir insan bu çirkin fiili işleyebilir mi?

D. İSMAİL VE İSHAK PEYGAMBER

Bu bölümde, Kur'an ve Tevrat açısından benzerlikler ve ortak anlatımları yanı sıra farklılıkları da olan bu iki peygamber birlikte değerlendirilecektir.

İsmail, Hz.İbrahim'in oğlu, Kur'an'da adı geçen bir peygamber. Arapça bir kelime olmayan İsmail'in aslının *İşmavil* olduğu, *İsmâîn* şeklinin de bulunduğu, Süryânîce olup, *Allah'a itaatkâr* anlamına geldiği nakledilmekle birlikte kelimenin aslı İbrânîce *Yişmâel*'dir ve *Tanrı işitir* mânasındadır. Tevrat'ta *Yişmael* kelimesi meleğin, "İşte sen gebesin ve bir oğul doğuracaksın ve onun adını İsmail koyacaksın, çünkü Rab sana yapılan cefayı işitti"⁴⁹⁹ sözünden hareketle İbrânîce'de *işitmek, bir dilek veya isteği kabul etmek* anlamına gelen *şama* fiiline bağlanmaktadır. Bu fiil,

⁴⁹⁷ Kemal Polat, "Lût Kıssasına Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân Perspektifinden Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım," **AÜİF Dergisi**, sayı: 24, Erzurum, 2005, 159.

⁴⁹⁸ Bkz.Enbiya 21/74-75.

⁴⁹⁹ Yaratılış 16/11.

Hâcer'e yapılan cefanın Rab tarafından duyulması⁵⁰⁰ veya İbrahim'in, oğlu İsmail'le ilgili temennisinin⁵⁰¹ ayrıca çölde çocuğun susuzluktan ağlamasının Allah tarafından işitilmesi olayları ile de bağlantı kurulmaktadır.⁵⁰² Kelime, Kitâb-ı Mukaddes'in eski nüshalarında *Hismael*, *Ismahel*, *Hismahel* ve *Smahel* şeklinde de yazılmıştır.⁵⁰³

Hız.İbrahim'in Sâre adlı eşinden oğlu olan İshâk, Tevrat ve Kur'an'da adı geçen bir peygamberdir, Yahudilerin İbrahim'den sonra ikinci atasıdır ve yaklaşık olarak milâttan önce 19-18. yüzyıllarda yaşamıştır. İshak isminin Arapça *sahak* kökünden geldiği yolundaki görüş gerek klasik Arap dilcileri gerekse çağdaş araştırmacılar tarafından reddedilmiş, kelimenin aslının İbrânîce olduğu belirtilmiştir. İshak kelimesi İbrânîce'de *gülmek* anlamındaki *sahak* kökünden olup *o gülüyor* mânasına gelmektedir. Bir çocuğu olacağı müjdesini aldığında İbrahim'in⁵⁰⁴ veya Sara'nin gülmesiyle⁵⁰⁵ İshak adının verilmesi arasında bağlantı vardır. Bu husus, kelimenin bu anlama gelişinin bir açıklaması diye gösterilmekte, ancak bunlar halk etimolojisi ve yakıştırma olarak değerlendirilmektedir. Kelime, genellikle kabul edildiğine göre Tanrı adı taşıyan bir ismin (Yishakel) kısaltılmış biçimidir *El* (Tanrı) *güldü* veya *Tanrı (çocuğa) tebessüm etti* anlamına gelmektedir.⁵⁰⁶

1. Tevrat'ta

Kenan'da on yıl yaşayan Avram'ın çocuğu olmadığından karısı Saray Mısırlı cariyesi Hacer'i Avram'a eş olarak verir. Hacer, hamile kalır bunu üzerine Sarayı küçük görür Saray Hacer'in kovulmasını ister, ona sert davranır. Bunun

⁵⁰⁰ Bkz. Yaratılış 6/11.

⁵⁰¹ Bkz. Yaratılış 17/20.

⁵⁰² Bkz. Yaratılış 21/17.

⁵⁰³ Harman, "İsmail", *DİA*, İstanbul 2001, 23/76.

⁵⁰⁴ Bkz. Yaratılış 17/17.

⁵⁰⁵ Bkz. Yaratılış 18/12-15.

⁵⁰⁶ Harman, "İshak", *DİA*, İstanbul 2000, 22/519.

üzerine Hacer, Saray'ın yanından kaçar. Yolda Tanrı'nın meleği Hacer'e görünür. Ona, adını İsmail koyacağı bir oğlan müjdelir, oğlunun yaban eşeğine benzeyen biri olacağını ve kardeşleri ile ve diğer insanlarla hep anlaşmazlık içinde yaşayacağını söyler. Hacer çocuğu dünyaya getirir. Avram, adını İsmail koyar bu arada Avram seksen yaşındadır.⁵⁰⁷

Sara, İsmail ve Hacer'in İshak'ın mirasına ortak olmaması için uzaklaştırılmasını ister. Hacer ve İsmail Beer Şeva çölüne giderler. Yiyecekleri ve suları bitince Hacer İsmail'i bir çalı altına bırakır ve oradan uzaklaşır. Hacer'in ağlamasını duyan Tanrı'nın meleği onlara yardım eder, Tanrı'nın İsmail'i büyük bir ulus yapacağını söyler. Hacer gözünü açtığında bir kuyu başındadırlar. İsmail ve Hacer Paran çölüne yerleşir. İsmail okcu olur ve annesi onu Mısır'lı bir kadın ile evlendirir.⁵⁰⁸

Tevrat'ta, İsmail'den sonraki on iki bey'in adları sayılır, yüzotuzyediy yıl yaşadıktan sonra ölür halkına kavuşur.⁵⁰⁹ Bundan başka İsmail hakkında Tevrat'ta başka bir bilgiye rastlanmaz.

İshak, İsmail'e göre Tevrat'ta daha geniş yer tutar. Tevrat'ta detaylarıyla anlatılan İshak ile ilgili konuları kısa kısa ele alacaktır.

Tanrı, söz verdiği gibi Sara'ya iyilik eder ve hamile kalır. İbrahim'in yaşlılık döneminde ona bir erkek çocuk dünyaya getirir. Çocuğa *güler* anlamında İshak adını verirler. İshak doğduğunda İbrahim yüz yaşındadır.⁵¹⁰

⁵⁰⁷ Bkz. Yaratılış 16/1-16.

⁵⁰⁸ Bkz. Yaratılış 21/1-28.

⁵⁰⁹ Bkz. Yaratılış 25/12-18.

⁵¹⁰ Bkz. Yaratılış 21/1-6.

İshak'ın kurban edilişı ile ilgili olarak Tevrat, kurban edilen çocuğun İshak olduğunu açıkça belirttiğı gibi bu hadisenin İbrahim için denenme ve ciddi bir sınav niteliğı taşıdığını ifade eder.

Tanrı, sevdiği biricik oğlunu yanına alarak Moriya bölgesine gitmesini ve orada oğlunu yakmalık sunu olarak sunmasını ister. İbrahim, Tanrı'nın isteğı üzerine gerekli malzemeleri alır ve tarif dilen yere oğlu İshak ile giderler. İshak babasına, yakmak için odun ve ateşin olduğunu ama sunu olarak yakılacak kuzularının olmadığını söyler. İbrahim, onu Tanrı'nın sağlayacağını söyler. Sunu yerine ulaştıklarında İbrahim sunağı hazırlar odunları dizer, İshak'ın ellerini bağlar, onu boğazlamak için bıçağı hazırladığı sırada Tanrı'nın meleğı göklerden seslenir “çocuğa dokunma, şimdi Tanrı'dan korktuğun anlaşıldı, biricik oğlunu Tanrı'dan esirgemedin” der. İbrahim çevresine bakar boynozları çalıya takılmış koç'u görür ve onu adak olarak sunar. Bunun üzerine Tanrı, bundan daha da hoşnut olur. İbrahim'i fazlasıyla kutsayacağını, soyunu çoğaltacağını, düşmanlarının kentlerini mülk olarak edineceklerini ve soyu aracılığı ile yeryüzündeki bütün ulusların kutsanacağını söyler.⁵¹¹

İbrahim iyice yaşlanmıştır. İshak'ın Kenan'lılardan evlendirilmesini yasaklar, bunun yerine kendi akrabalarına gitmesini oradan biri ile evlendirilmesi hususunda uşağına tembihle bulunur, söz alır. Uşak, aldığı talimata göre İbrahim'in kardeşı Nahor'la karısı Milka'nın oğlu Beutel'in kızı Rebekayı beğenir. İshak için evlilik teklifini yapar, kız kabul eder. İshak'ta Rebekayı beğenir ve evlenirler. Evlendiğinde İshak kırk yaşındadır.⁵¹²

⁵¹¹ Bkz. Yaratılış 22/1-18.

⁵¹² Bkz. Yaratılış 24/1-66.

Tanrı, İbrahim'in ölümünden sonra oğlu İshak'ı kutsar.⁵¹³ Rebeka'nın da çocuğu olmaz. Tanrı, İshak'ın yalvarışlarını işitir sonuçta eşi hamile kalır ve Yakub ile Esav dünyaya gelir.⁵¹⁴

İbrahim zamanında olduğu gibi kıtlık yaşanmaktadır. İshak'ta kıtlık sebebiyle Gerar'a Filist kralı Avimelek'in yanına gider. Bu arada Tanrı İshak'a görünerek, "Mısır'a gitmemesini, babası İbrahim'i kutsadığı gibi onu da kutsayacağını, soyunu yıldızlar kadar çoğaltacağını, bu ülkenin tümünü onlara vereceğini ve yeryüzündeki bütün ulusları onun soyu aracılığı ile kutsayacağını" bildirir. Bunun üzerine İshak, Gerar'da kalır. Orada da gene babası İbrahim'in yaptığı gibi karısını "kızkardeşim" diye tanıtır. Karısı olarak tanıttığında halkın onu, karısının güzelliği yüzünden öldürmesinden korkar. İshak, Gerar'da kaldığı sürece bolluğa kavuşur, sürüler ve uşaklar sahibi olur. Bunun üzerine Filistiler onu kıskanır ve çevredeki insanlarla aralarında su kuyuları yüzünden sıklık tartışmalar yaşanır. Kral Avimelek, artık buradan ayrılmasını söyler. İshak ve ailesi oradan ayrılır Beer Şeva'ya yerleşirler. Çevredeki insanlar İshak'taki Tanrı tarafından kutsanmışlığı fark ettikleri için ona gelerek anlaşma yaparlar.

İshak'la ilgili Tevrat'ta anlatılan geri kalan kısımları İshak'ın oğlu Yakub ile ilgili bölümde ele alacağımız için İsmail ve İshak ile ilgili Kur'an'da anlatılan kısma geçelim.

2. Kur'an-ı Kerim'de

Hız.İsmail, Kur'an'da sözüne sâdık, resûl ve nebidir.⁵¹⁵ Âlemlere üstün kılınan,⁵¹⁶ hayırlı olanlardandır.⁵¹⁷ Babasına uslu bir oğlan olarak müjdelendir.⁵¹⁸

⁵¹³ Bkz. Yaratılış 25/11.

⁵¹⁴ Bkz. Yaratılış 25/19-24.

⁵¹⁵ Bkz. Meryem 19/54.

Halkına namazı ve zekâtı emrederdi; Rabb’i nezdinde de hoşnutluk kazanmış bir kimse idi.⁵¹⁹ Hz.İsmail de, sabreden peygamberlerden sayılmış,⁵²⁰ seçkin kılınmış ve doğru yola iletilmiştir.⁵²¹ Bunların dışında Hz.İsmail’i, Ka’be’nin yapımında ve kurban olayında görüyoruz. Ayrıca Hz.İbrahim’in eşi Hz.Hacer ile Hz.İsmail’in çöle götürülüşüne de işaret edilir.

Allah’ın, Ka’be’yi insanlar için toplanma ve güvenlik yeri olarak belirlediğinde, Hz.İbrahim ve Hz.İsmail’e de, “...Evimi ziyaret edenler, kendini ibadete verenler, rükû ve secde edenler için temiz tutun diye İbrahim ve İsmail'e ahd verdik.”⁵²² Şeklindeki hitabında Hz.İbrahim ve oğlu Hz.İsmail’i birlikte görüyoruz. Devam eden ayette, “İbrahim ve İsmail, Kabenin temellerini yükseltiyordu: “Rabbimiz! Yaptığımızı kabul buyur. Şüphesiz ki, Sen hem iştir hem bilirsin”,⁵²³ “Rabbimiz! İkimizi Sana teslim olanlardan kıl, soyumuzdan da Sana teslim olanlardan bir ümmet yetiştir. Bize ibadet yollarımızı göster, tevbemizi kabul buyur, çünkü tevbeleri daima kabul eden, merhametli olan ancak Sensin.”⁵²⁴

Tevrat’ta, ismi zikredilerek kurban edilen İshak’a karşılık Kur’an’da Hz.İsmail’in kurban edilmesi anlatılır. Konunun değerlendirilmesine geçmeden önce Kur’an’daki ayetlerde olay şöyle anlatılır;

“Rabbim! Bana iyilerden olacak bir çocuk ver” diye yalvardı. Biz de ona yumuşak huylu bir oğlan müjdeledik. Çocuk kendisinin yanısıra yürümeye

⁵¹⁶ Bkz.En’am 6/86.

⁵¹⁷ Bkz.Sâd 38/48.

⁵¹⁸ Bkz.Sâffât 37/101.

⁵¹⁹ Bkz.Meryem 19/55.

⁵²⁰ Bkz.Enbiya 21/85.

⁵²¹ Bkz.En’am 6/87.

⁵²² Bakara 2/125.

⁵²³ Bakara 2/127.

⁵²⁴ Bakara 2/128.

*başlayınca: "Ey oğulcuğum! Doğrusu ben uykuda iken seni boğazladığımı görüyorum, bir düşün, ne dersin?" dedi. "Ey babacığım! Ne ile emrolundunsa yap, Allah dilerse, sabredenlerden olduğumu göreceksin" dedi. Böylece ikisi de Allah' a teslimiyet gösterip, babası oğlunu alnı üzerine yatırınca Biz: "Ey İbrahim! Rüyaı gerçek yaptın; işte biz iyi davrananları böylece mükâfatlandırırız" diye seslendik. Doğrusu bu apaçık bir deneme idi. Ona fıdye olarak büyük bir kurbanlık verdik. Sonra gelenler içinde "İbrahim'e selam olsun" diye ona iyi bir ün bıraktık. İşte iyileri böylece mükâfatlandırırız. Doğrusu o, inanmış kullarımızdandı."*⁵²⁵ Hz.İshak, Kur'an'da, Hz.İbrahim, Hz.İsmail ile ve diğer peygamberler ile anılır. "Güçlü ve anlayışlı olan kullarımız İbrahim, İshak ve Yakub'u da an".⁵²⁶ "Biz onları ahiret yurdunu düşünen, içten bağılı kimseler kıldık."⁵²⁷ "Doğrusu onlar katımızda seçkin, iyi kimselerdendirler."⁵²⁸ Hz.İshak'ta ayetlerde; salihlerden olan,⁵²⁹ ahiret yurdunu düşünen ihlâslı kimseler kılınan⁵³⁰ şeklinde kişilik özellikleri ile öğülmüş bir peygamberdir. Kendisine vahiyedilen peygamberler sayılırken İshak'ın ismi sık sık zikredilir. Babasının ihtiyarlık zamanında hediye edildiğine dair ayet şöyledir, "Kocamışken, bana İsmail ve İshak'ı veren Allah'a hamdolsun. Doğrusu Rabbim duaları işitendir."⁵³¹

İsmail ve İshak peygamber kıssasında en dikkat çekici benzerlik kurban olayıdır. Hadisenin oluş şeklinde -kimin kurban edildiğı dışında- pek çok benzerlikler görüldüğü gibi kitapların kıssa anlatım özelliklerinden kaynaklanan bazı

⁵²⁵ Sâffât 37/100-111.

⁵²⁶ Sâd 38/45.

⁵²⁷ Sâd 38/46.

⁵²⁸ Sâd 38/47.

⁵²⁹ Bkz.Sâd 37/112.

⁵³⁰ Bkz.Sâd 38/46.

⁵³¹ İbrahim 14/39.

farklarda vardır. Her kıssada olduğu gibi temel farklar; Tevrat'ın detaylara inmesi, Kur'an'da ise detay yerine muhataba ders ve ibret verildiği görülmektedir.

Kur'an'da, kurban edilenin Hz.İsmail olduğu ismen zikredilmez, Tevrat'ta ise açıkça, İshak'ın kurban edilmek istendiğini görüyoruz. Ancak, İslâmî genel kanaat Hz.İsmail'in kurban edilmesidir. Hz.İbrâhim, *“Rabbim bana iyilerden olacak bir evlat ver.” Bunun üzerine kendisine akıllı ve iyi huylu bir erkek çocuğu olacağını müjdeledik.*⁵³² ayetiyle ilk oğluna sahip olmuştur. Tevrat, açıkça İsmail'in yaşça İshak'tan büyük olduğunu ifade eder. Ayrıca, yaşı epeyce ilerleyen İbrahim'in çocuğu yoktur. Buna çözüm arayan ve kendisinin de çocuğu olamayan Sara, İbrahim'in cariyesi Hacer ile birlikte olması kararlaştırılır ve bu birliktelikten İsmail doğar. Daha sonra Sara'dan da İshak doğunca kıskançlık başlar. Sara'nın da miras konusundaki endişeleri sonucunda, İsmail ve annesinin çöle gönderilmesi ile çözüm bulunur.⁵³³ Tevrat açısından meseleye bakılınca sıkıntılı bir durumun ortaya çıktığı görülür. Örneğin Sara'nın kendi çocuğu doğuncaya kadar on üç yıl İsmail'i kıskanmaması ilginçtir. Ayrıca o sırada on yedi yaşında olması gereken İsmail'den *“çalı dibine atılan küçük bir çocuk”*⁵³⁴ olarak söz etmesi de tuhaf bir durumdur.⁵³⁵

Kur'an-ı Kerimde de, Sâffât suresinin 112-113. ayetleri, ilk oğlun Hz.İsmail olduğunu gösteriyor. Bir kaç ayette de sıralamada hep Hz.İsmail, Hz.İshak'tan önce gelir.⁵³⁶ Kurban edilen de ilk oğul olduğuna göre bunun Hz.İsmail olması kuvvetle muhtemeldir.⁵³⁷ Çünkü oğul bekleyen Hz.İbrahim doğacak ilk oğlunu adak olarak

⁵³² Sâffât 37/100-101.

⁵³³ Bkz. Yaratılış 16/1-16.

⁵³⁴ Bkz. Yaratılış 21/8-20.

⁵³⁵ Ömer Faruk Harman, “Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Hz. İbrahim” **1. Hz. İbrahim Sempozyumu Bildirileri**, Şurkav Yayınları, Şanlıurfa 2007, 54.

⁵³⁶ Bkz. Bakara 2/132, 136, 140; Âl-i İmran 3/84; Nisa 4/163.

⁵³⁷ Kur'an Yolu, 4/546.

Allah’a söz verir, doğumu ile de rüyasında bu sözünü yerine getirmesi istenir.⁵³⁸ Yahudi anlayışına göre, ilkler hep Tanrı’nın olacaktır ve ona kurban edilecektir.⁵³⁹ Şu halde hem Kur’an, hemde Tevrat açısından bakıldığında kurban edilen Hz.İsmail’dir. Hz.İbrahim’in İshak’la müjdeleneceği daha anlamlıdır. Çünkü, Hz.İbrahim iyice yaşlanmış artık çocuk sahibi olması ihtimali gittikçe azalmıştır. Bu anda çocukla müjdeleneceği ve Sara’nın hayretle tepki vermesi de bunu destekler.⁵⁴⁰

Kur’an Hz.İbrahim’in eşi Sara’nın Hz.İshak ile onun arkasından Hz.Yakub’la müjdeleneceğini bildirmektedir⁵⁴¹ Tevrat ise genel olarak Saray’a soyunun İshak’la geniş olacağını ifade eder. Tevrat, İsmail içinde benzer bir ifade kullanır.⁵⁴² Kur’an Hz.İsmail’in müjdeleneceğinde soyundan bahsetmez. Saffat suresinde önce müjdelenen Hz.İsmail olduğuna göre⁵⁴³ Sonuçta Hz.İsmail’in kurban edileceği ortaya çıkar. Eğer kurban edilen Hz.İshak olsaydı o zaman Hz.Yakup’la müjdeleneceğinin bir anlamı kalmazdı. Bu durumda da Allah’ın, Sara’yı doğacak çocuğu Hz.İshak’la ve onun arkasından gelecek torunu Hz.Yakup’la müjdelemesi anlamsız olurdu. Çünkü torunu dünyaya gelecekse Allah’ın, Hz.İbrahim’den oğlunu kurban etmesini istemesi nasıl düşünülebilir? Ayrıca kurban olayında Allah, Hz.İbrahim’in bağlılığını denemek istemiştir. Bu durumda da en mantıklısı hayatta olan tek çocukla imtihan edilmesidir. Böylece, Hz.İbrahim çetin bir imtihandan

⁵³⁸ Bkz.Sâffât 37/100-102.

⁵³⁹ Mısır’dan Çıkış 13/1-2.

⁵⁴⁰ Harman, ”İsmail”, **DİA**, İstanbul 2001, 23/79.

⁵⁴¹ Bkz.Hud 11/71.

⁵⁴² Bkz.Yaratılış 17/19-20.

⁵⁴³ Bkz.Saffat 37/112.

başarıyla çıkmış olur. Yoksa her iki çocuğun da hayatta olması ve Hz.İbrahim'in Hz.İshak'ı kurban etmesi imtihan sırrına uygun değildir.⁵⁴⁴

Hız.Lût'un kavmine gönderilen melekler aracılığı ile Hz.İshak'ın doğumunun müjdelenmesi, bu esnada Sara'nın gülmesi yaşlılıklarına rağmen çocuk sahibi olmalarına hayret etmeleri benzer bir konudur.

Hız.İbrahim'e gelen elçilerin sayısı konusunda bir farklılık görülürken buzağı ikramında aynı anlatımı görüyoruz. Yalnız, Tevrat'ta gelen elçiler ikram edilen yemeği yerken, Kur'an'da yememişler ve onların yemeği yememeleri Hız.İbrahim'i telaşlandırmış ve korkutmuştur.

Hız.İsmail'in annesi ile birlikte gönderildiği Beer Şebe, Sara'nın isteği doğrultusunda mümkün olan en uzak yer olarak düşünüldüğünde bu yerin, Hicaz da dahil olmak üzere Filistin'in güneyindeki bütün çöl alanını kapsamaktadır.⁵⁴⁵ Hız.İsmail ile annesinin ikamet ettikleri *Paran* çölü (Arapçası Faran) Mekke ile Medine arasındaki tepelerin adıdır. Arap coğrafyacılar bu bölgeye daima *Faran* adını vermişlerdir.⁵⁴⁶ Tevrat'ta, Hacer ve İsmail'in gittiği yer olan *Beer Şeva*⁵⁴⁷ *Birşebe kırları* (yani, Filistin'in en güney ucu) olduğu şeklindeki ifade, ilk bakışta Kur'an'daki bilgi ile farklı gibi görünsede, eski kent Yahudileri *Birşebe kırları* terimini Filistin'in güneyindeki Hicaz da dahil bütün çöl alanlarını kapsayan alan için kullandıkları göz önüne alındığında, Hız.Hacer ve Hız.İsmail'in bugünkü Zemzem

⁵⁴⁴ Ömer Pakiş, "Kutsal Metinlerde İsmail ve İshak" **Din Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi**, IV(2004), sayı:3, 87-88; İbn-i Kesir, 4/16; Aydemir, 69-71; şaban Kuzgun, **İslam Kaynaklarına Göre Hız. İbrahim ve Haniflik**, SEDA Yayınları Kayseri 1985,168-173.

⁵⁴⁵ Esed, 28-29.

⁵⁴⁶ Abdullah Aydemir, **İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler**, TDV yayınları, Ankara 2006, 74.

⁵⁴⁷ Bkz. Yaratılış 21/14.

kuyusu olarak bilinen su kaynağı çevresine yerleşmiş oldukları ortaya çıkar.⁵⁴⁸ Bu durumda, Tevrat ile Kur'an bilgileri arasında muhteva yakınlığının olduğu görülür.

Tevrat, İsrailoğullarının hayat hikâyesi tarzında bir anlatım içerisinde olduğu için İsmail ile ilgili fazla bir bilgiye yer vermez çünkü İsrailoğullarının soyu İshak ile devam edecektir.

İshak ile İsmail'in baba bir kardeş olmalarına rağmen, İsrailoğulları kendilerinin İshak'ın soyundan gelmeleri, Arapların da İsmail soyundan geldiğine inanmaları sebebiyle Arapları köle çocuğu olarak küçümsemişler ve kendilerinden kabul etmemişlerdir.⁵⁴⁹ Bu nedenle Tevrat'ta, İshak'ın hayatı, evliliği ve çocukları daha çok anlatılır. Bu tür bir hayat hikâyesi ve detaylarla dolu anlatım Kur'an'da yer almamaktadır.

E. YAKUB VE YUSUF PEYGAMBER

Hz.Yakub, Hz.İshak'ın ikiz oğullarından ikincisidir. Tefekkürü ve hikmeti seven bir mizaca sahiptir. Tevrat onu kurnazlıkla vasıflandırır. Kurnazlığıyla Kardeşi Esav'dan ilk oğulluk hakkını satın almış ve babasına varis olarak kendisini takdis ettirmiştir.⁵⁵⁰ Bu kısa açıklamadan sonra Tevrat ve Kur'an'da anlatılan Hz.Yakub'a geçebiliriz.

1. Tevrat'ta

İshak ve Rebeka'nın çocukları olmamaktadır. İshak'ın Tanrı'ya yakarışından sonra Rebeka hamile kalır. Hamilelik esnasında sıkıntı duyan Rebeka Tanrı'ya yalvardığında Tanrı ona, karnındaki çocuklardan iki ulus olacağını birinin öbüründen güçlü olacağını, büyüğün küçüğe hizmet edeceğini" söyler. Önce doğan

⁵⁴⁸ Esed, 29.

⁵⁴⁹ Ahmet Hikmet Eroğlu, **Osmanlı Devleti'nde Yahudiler (XIX. Yüzyılın Sonuna Kadar)**, Seba Yayınları, Ankara 1997, 26.

⁵⁵⁰ Sarıkçıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, 67.

ve kırmızı tüyleri olduğu için Esav ve sonra doğan kardeşinin topuğunu tuttuğu için *topuk tutan* ya da *hileci* anlamında Yakub adını verir.⁵⁵¹

Esav, kırları seven usta bir avcıdır, Yakub ise çadırdaki oturan sakin bir adamdır. İshak, Esav'ı daha çok sevmektedir. Çünkü o babasına av etleri getirmektedir. Rebeka ise Yakub'u daha çok sevmektedir. Esav bir gün çorba pişiren Yakub'un yanına gider çok aç olduğunu söyleyerek çorba ister. Esav, çorba karşılığı ilk oğulluk hakkını kendisine vermesini ister. İlk oğulluk hakkını küçümseyerek açlığına fayda sağlamayacağını söyleyen Esav, çorba karşılığında bunu kardeşine devreder.⁵⁵²

İshak, yaşlanmış gözleri görmez olmuştur. Büyük oğlu Esav'ı çağırır kendisine av eti getirmesini, lezzetli yemek hazırlamasını ve kendisini kutsayacağını söyler. Konuşmaları duyan Rebeka, Esav gittikten sonra sevdiği oğlu Yakub'a sürüsünden bir oğlak getirmesini, bununla lezzetli bir yemek hazırlayarak babasına ikram edip Esav yerine kendisinin kutsanmasını ister. Yakub, babasının kendisini tanıyabileceğini çünkü kendisinin kardeşi kadar kıllı olmadığını böyle bir durumda lanete uğrayabileceğini söyler. Annesi, "sana gelen lanet bana gelsin" der. Annesinin dediğini yapar, Esav'ın elbiselerini giyer, annesinin hazırladığı yemekle babasının yanına girer babası şüphelensede durumu anlamaz, Yakub'u Esav zannederek kutsar, dua eder.⁵⁵³

Esav, babası Yakub'u kutsadığı için ona kin bağlamış ve öldürmeyi planmaktadır. Bu durum anneleri Rebeka'ya bildirilince Yakub'u Harran'a kardeşi Lava'nın yanına (Esav'ın öfkesi geçip bu olayı unutana kadar) gönderir. Yakub,

⁵⁵¹ Bkz. Yaratılış 25/19-26.

⁵⁵² Bkz. Yaratılış 25/27-34.

⁵⁵³ Bkz. Yaratılış 27/1-29.

gitmeden önce babasının yanına gider onun duasını alır ve babası Yakub’a Kenanlıların kızları ile evlenmemesini, dayısı Lavan’ın kızlarından biriyle evlenmesini tembih eder.⁵⁵⁴

Yakub, Harran yolunda konakladığı bir yerde gece rüyasında gökyüzüne bir merdiven dikildiğini, başının göklere uzandığını, meleklerin bu merdivenden gökyüzünden inip çıktığını görür. Tanrı, yanibaşında durup, “atan İbrahim’in ve İshak’ın Tanrı’sı benim, üzerinde yattığın toprakları sana ve soyuna vereceğim yeryüzü tozu kadar soya sahip olacaksın, doğuya, batıya, kuzeye, güneye yayılacak ve yeryüzündeki bütün halklar sen ve soyun aracılığı ile kutsanacak. Seninle birlikteyim, gideceğin her yerde seni koruyacak, bu topraklara seni geri getireceğim. Verdiğim sözü yerine getirinceye kadar senden ayrılmayacağım” der. Yakub uyanınca korkar ve bulunduğu yere bir anıt diker ve oraya Tanrı’nın evi anlamında *Beytel* adını verir, Tanrı sözünü yerine getirirse kendiside Tanrı’ya bağlılığını devam ettirecek ve kendisine verilecek her şeyin ondalığını ona vereceğini söyler.⁵⁵⁵

Yakub dayısının yanında çalışmaya başlar. Dayısı ona çalışma karşılığında ücret teklif eder. Yakub, çalışması karşılığında dayısının küçük kızı Rahel’i ister. Dayısı Rahel için yedi yıl çalışmasını teklif eder. Yakub yedi yıl çalışır, sonunda Rahel ile evlenir. Ancak, dayısı Yakub’u aldatmış ve büyük kızı Lea’yı vermiştir. Aldatıldığını anlayan Yakub dayısına çıkışır. Dayısı, büyük kızı dururken küçüğün evlenmesinin adetlerine aykırı olduğu için böyle olduğunu, isterse tekrar yedi yıl çalışma karşılığında küçük kızı ile evlenebileceğini söyler. Yakub, dayısının küçük kızı Rahel’i de alır. Yakub’un iki hanımı ve iki cariyesinden on iki oğlu olmuştur.⁵⁵⁶

⁵⁵⁴ Bkz. Yaratılış 27/41-43; 28/1-5.

⁵⁵⁵ Bkz. Yaratılış 28/10-20.

⁵⁵⁶ Bkz. Yaratılış 29/15-35; 30/1-24.

Tanrı, Yakub'un babasının memleketine dönmesini ister. Yakub, Esav'dan çekinmektedir. Onun gönlünü yumuşatmak için önceden hediye hayvanlar gönderir. Yabbuk ırmağından bütün ailesini ve hayvanlarını karşıya geçirir kendisi bir süre orada kalır. Yakub'a bir adam gelir onunla gün ağarınca kadar güreşir. Yakub'u yenemeyeceğini anlayan adam onun uyluk kemiğinin başına çarpar ve kemik çıkar. Adam, ayrılmak istediğinde Yakub onu bırakmaz ve onun kendisini kutsamasını ister. Adam, Yakub'a "sana artık İsrail denecek çünkü Tanrı'yla, insanlarla güreşip yendin" der. Sonra Yakub'u kutsar. Yakub, Tanrı'yla yüzyüze görüştüğünü, ama canını bağışladığını söyler ve bu yere *Peniel Tanrı'nın yüzü* adını verir.⁵⁵⁷ Yakub, Esav'la karşılaşır. Korktuğu başına gelmez. Esav, Yakub'u çok samimi bir şekilde karşılar.⁵⁵⁸

Tanrı, Yakub'un Beytel'e dönmesini ister. Yakub ailesini ve yanındakileri alır Beytel'e gider. Tanrı, tekrar Yakub'a görünür, onu kutsar ve adını Yakub yerine İsrail olarak değiştirir. Yakub oraya bir anıt diker. Üzerine dökmelik sunu ve zeytinyağı döker.⁵⁵⁹

Yakub'un hayat hikâyesi tarzında devam eden Tevrat'ın bu bölümünde konumuz ile alakalı Yusuf kıssasına geçerek devam edelim.

Yusuf, onyedinci yaşında bir gençtir. Üvey kardeşleri ile sürü otlatır, onların yaptığı kötülükleri babasına ulaştırmaktadır. İsrail (Yakub), yaşlılığı döneminde doğduğu için onu diğer oğullarından daha çok sever, ona uzun renkli elbiseler yaptırır. Yusuf'un babaları tarafından daha çok sevildiğini gören kardeşleri, onu

⁵⁵⁷ Bkz. Yaratılış 32/32...bu nedenle İsraililer **bu gün bile** uyluk kemiğinin üzerindeki siniri yemezler. Çünkü Yakub'un uyluk kemiğinin başındaki sinire çarpılmıştır. "Bu gün bile" ifadesi ilginç bir ifadedir. Bununla kastedilen hangi gündür? o andaki gün mü? Ya da yazar bu yaşadığımız günü mü kasetmiştir?

⁵⁵⁸ Bkz. Yaratılış 33/1-18.

⁵⁵⁹ Bkz. Yaratılış 35/1-15.

kıskanır ve ondan nefret ederler. Yusuf bir rüya görür, rüyasında tarlada kardeşleri ile demet bağlarlar, ansızın Yusuf'un demeti kalkar dikilir, diğerlerinin demetleri onun etrafında toplanır. Rühayı duyan kardeşleri, başımıza kral mı olacaksın? Bizi mi yöneteceksin?" şeklinde tepki göstererek Yusuf'dan daha da nefret ederler. Bundan sonra Yusuf tekrar bir rüya daha görür rüyasında; güneş, ay ve on bir yıldız önünde eğilmektedir. Rühayı duyan babası ve kardeşleri tepki gösterirler. Kardeşlerinin Yusuf'u kıskandıkları babasının aklına takılır.⁵⁶⁰

İsrail, sürülerini gütmek üzere Şekem'e giden oğullarını kontrol edip kendisine haber getirmesi için Yusuf'u, Hevron vadisine gönderir. Yusuf'un uzaktan geldiğini gören kardeşleri, onu öldürmek için plan yaparlar. Ruben, kardeşlerinin öldürme planına karşı çıkar. Issız yerdeki bir kuyuya atılmasını teklif eder. Amacı, Yusuf'u kurtarmaktır. Yanlarına geldiğinde, üzerindeki elbiseyi çıkarır, susuz boş bir kuyuya atarlar. O esnada oradan geçen İsmailî kervana kardeşleri Yahuda'nın teklifi ile Yusuf'u satarlar.⁵⁶¹

Kuyuya atılan Yusuf, oradan geçen Midyan'lı tüccarlar tarafından yirmi gümüşe İsmaililer'e satılır, onlar da Yusuf'u Mısır'a götürürler. Kuyuya geri dönen Ruben, Yusuf'u orada göremeyince üzüntüsünden elbiselerini yırtar, üzülür hayıflanır. Bir teke keser kanını Yusuf'un elbisesine bulaştırır. Babalarına giysiyi götürürler. Yakub elbiseyi tanır, "evet bu oğlumun giysisi, onu yabani bir hayvan parçalamış olmalı" der. Yakup, üzüntüsünden üstünü başını yırtar, beline çul sarar ve yas tutar. Çocukları teselli etmek için uğraşılsa da o, ölünceye kadar yas tutacağını

⁵⁶⁰ Bkz. Yaratılış 37/1-11.

⁵⁶¹ Bkz. Yaratılış 37/12-27.

söyler. Midyan'lılar, Yusuf'u Mısır'a götürür ve Firavun'un bir görevlisi olan muhafız birliği komutanı Potifar'a satarlar.⁵⁶²

Yusuf, Mısır'lı Potifar'ın evinde kalmaya başlar. Tanrı onunla beraberdir. Potifar, evinde her şeyin sorumluluğunu Yusuf'a verir. Bu yüzden Tanrı, evi kutsar bereketli kılar. Yusuf, güzel ve yakışıklıdır. Bir süre sonra efendisinin hanımı ona göz koyar, onunla olmak ister. Yakup, teklife şiddetle karşı çıkar, efendisinden yardım ve iyilik gördüğünü, güvenini kötüye kullanamayacağını ve Tanrı'ya karşı günah işleyemeyeceğini söyler. Bir gün evde kimse yokken Potifar'ın hanımı Yusuf'a teklifte bulunur, elbisesinden tutar. Yusuf, elbisesini orada bırakarak evden dışarı çıkar. Maksudına ulaşamayan kadın, bağırarak İbrani kölenin kendine sahip olmak istediğini söyler, Yusuf'un elbisesini gösterir. Olayı duyan Potifar sinirlenir Yusuf'u zindana attırır. Tanrı, orada da Yusuf ile birliktedir. Zindancı başı Yusuf'tan memnun kalır, zindanın sorumluluğunu ona verir.⁵⁶³

Zindan'da Firavun'un baş sakisi ile fırıncıbaşı vardır. Bunlar gördükleri rüyalarını Yusuf'a yorumlatmak isterler. Yusuf, yorumlamanın Tanrı'ya özgü olduğunu söyler. Baş saki rüyasında; "bir asma ve üç çubuğu vardır. Tomurcuklar açar açmaz çiçeklenir, salkım salkım üzüm verir. Üzümleri Firavun'un kâsesine sıkar ve kâseyi Firavun'a verdiğini görür." Yusuf, rüyanın yorumunda; üç gün içinde zindandan çıkacağını ve eski görevine döneceğini söyler. Ayrıca adama,"her şey yolunda giderse kendisini hatırlamasını, Firavun'a kendisinden söz etmesini ve kendisini zindandan çıkarmasını" söyler. Fırıncıbaşı da rüyasında; başı üzerinde üç sepet beyaz ekmek bulunduğunu, en üsttekinde Firavun için pişirilmiş pastalar olduğunu, bunları kuşların yediğini anlatır. Rüyanın yorumunda Yusuf, "üçgün

⁵⁶² Bkz.Yaratılış 37/28-36.

⁵⁶³ Bkz.Yaratılış 39/1-23.

içinde zindandan çıkacağını, asılacağını ve kuşların etini yiyeceğini” söyler. Her ikisinin rüyası Yusuf’un yorumladığı gibi gerçekleşir ama baş sâki Firavun’a sâkilik yapmaya başladığında Yusuf’u hatırlamaz.⁵⁶⁴

İki yıl sonra Firavun, bir rüya görür. Rüyada; Firavun, Nil kenarında durmaktadır. Irmaktan güzel ve semiz yedi inek, sonra yedi çirkin ve cılız inek çıkar. Cılız inekler, semiz inekleri yiyince, Firavun uyanır sonra tekrar uyur. Bu defa tekrar rüya görür. Rüyasında: Bir sapta yedi güzel ve dolgun başak biter sonra, cılız ve doğu rüzgarları ile kavrulmuş yedi başak daha biter. Cılız başaklar, dolgun ve güzel başakları yutarlar. Firavun uyanır ama rüyasından kaygılıdır. Mısır’ın bütün büyücü ve bilge insanlarını çağırır, rüyasını yorumlamalarını ister. Ama hiçbir rüyaları yorumlayamaz. Bu arada baş saki Yusuf’u hatırlar. Başından geçenleri Firavun’a anlatır. Yusuf, hemen zindandan çıkarılıp Firavun’un yanına rüyaları yorumlaması için getirtilir. Yusuf, rüyayı kendisinin yorumlayamayacağını ama en uygun yorumu Tanrı’nın yapacağını söyler ve rüyayı şöyle yorumlar, “iki rüya da aynı anlama gelmektedir. Aslında Tanrı, ne yapılacağını bildirmiştir. Yedi güzel inek ve yedi güzel başak yedi yıldır. Sonra, yedi cılız inek ve solgun başak da yedi yıldır. Ama yedi yıl kıtlık anlamına gelir. Mısır’da yedi yıl bolluk alacak sonra arkasından yedi yıl kıtlık gelecek, ülkeyi kasıp kavuracak. Rüyanın iki kez olması da, Tanrı’nın kesin kararını verdiği anlamına gelir.” Yusuf, “şimdi Firavun akıllı adamlar bulmalı ve Mısır’ın başına getirmelidir. Bu görevliler bolluk yıllarında ürünlerin beşte birini toplamalı ve kıtlık yıllarında bu ürünler kullanılmalı ve Mısır kıtlıktan kırılmaktan kurtarılmalıdır.”⁵⁶⁵ Şeklinde teklifte bulunur.

⁵⁶⁴ Bkz. Yaratılış 40/1-23.

⁵⁶⁵ Bkz. Yaratılış 41/1-36.

Firavun ve adamlarına bu teklif mantıklı gelir. Firavun,”madem Tanrı bu bilgileri sana açıkladı, senden daha akıllısı ve bilgilisi yoktur” der. Sonra parmağındaki yüzüğü onun parmağına takar. Yusuf’a bütün Mısır’ın yönetimini verir ve kendisinin ona karşı tahttan başka üstünlüğünün olmadığını söyler. Sonra Yusuf’a “Firavun benim ama Mısır’da senden habersiz kimse elini - ayağını oynatamayacak” der. Yusuf’u On kentinin kâhini Potifera’nın kızı Asenat ile evlendirir. Yusuf, bütün Mısır’ı baştan sona dolaşır, bolluk yıllarında ürünleri depolattırır. Ürün o kadar çoğalır ki, denizin kumu kadar, ölçülemeyecek kadar çoğalır. Kıtık yılları başlamadan Yusuf’un ilki Manaşşe diğeri Efrayim adını verdiği iki oğlu doğar. Yusuf’un dediği gibi, her tarafta kıtlık başlar. Halkın yiyecekleri tükenince Yusuf’a gelirler. Yusuf, depoları açtırır ve halka buğday satmaya başlar.⁵⁶⁶

Mısırdaki buğday olduğunu duyan Yakub, çocuklarını Bünyamin hariç on kardeşi Mısır’a gönderir. Kardeşleri Mısır’a buğday almak için geldiklerinde Yusuf’u tanımazlar. Yusuf, kardeşi Bünyamin’i onlarla birlikte göremez, ailesi hakkında bilgi alır, onlara sert davranarak casuslukla suçlar. Kardeşleri kendilerini savunsa da onlara inanmamış görünür, onları sınavacağını küçük kardeşlerini getirmedikçe buradan ayrılamayacaklarını söyler. Aralarından birini gönderip küçük kardeşlerini getirmelerini söyler. Üç gün onları gözetimde tutar sonra içlerinden birinin Mısır’da kalmasını, diğerlerinin buğdaylarını götürmek üzere gidebileceklerini söyler. Kardeşleri bu durumu Yusuf’a yaptıkları haksızlık sebebiyle başlarına geldiğini düşünürler. Yusuf, Şimon’u alıkoyarak diğerlerinin buğdaylarını verir. Paralarını da torbalarına konulmasını söyler. Konakladıkları yerde torbalarından paranın çıktığını görünce iyice telaşlanırlar. Kenan ülkesine babalarının

⁵⁶⁶ Bkz. Yaratılış 41/37-57.

yanına gelip olan biteni anlatınca babaları da telaşlanır. Torbalarını boşaltınca paralarının geri verildiğini görürler ve korkuya kapılırlar. Babaları Bünyamin'i göndermeye razı olmaz. Ruben, Bünyamin'e kefil olur, iki oğlunu onun yerine öldürebileceği şeklinde teminat versede babaları razı olamaz.⁵⁶⁷

Kenan ülkesinde kıtlık şiddetlidir. Yakub, tekrar buğday getirmek üzere göndermek istese de çocukları yanlarında Bünyamin olmadan buğday alamayacaklarını babalarına söylerler. Babalarının Bünyamin'i vermemesine karşın bu defa Yahuda kefil olur, babaları daha fazla dayanamaz razı olur. Yakub'un oğulları, yanlarında hediyeler ile birlikte Mısır'a gelirler. Yusuf'un yanına geldiklerinede onlara iyi davranır, yemek hazırlar. Yusuf, erzaktan fazla fazla verilmesini, paralarını torbalara konulmasını ve gümüş kâsesini Bünyamin'in torbasına konulmasını söyler. Kardeşleri Mısır'dan ayrıldıklarında Yusuf'un şarap içtiği, fal baktığı kâsesinin çalınmasını bahane ederek kardeşlerini geri çağırır. Kâse, Bünyamin'in torbasında çıkar, herkes çok şaşırır. Bu durumda Bünyamin, Mısır'da kalmak ve Yusuf'un kölesi olmak durumundadır. Yusuf'a çok yalvarırlar, Bünyamin dönmediği takdirde babalarının ölebileceğini çünkü Bünyamin'e çok düşkün olduğunu söylerler.⁵⁶⁸

Nihayet, Yusuf (onlara) kardeşleri olduğunu söyler. Bunun üzerine herkes çok şaşırır adeta donup kalırlar. Ama Yusuf kardeşlerini kınamaz, bunun Tanrı'nın bir işi olduğunu bununla halkı kıtlıktan koruduğunu ve harika biçimde soylarının korunması için önden gönderildiğini, babasının derhal yanına gelmesini ister. Olaydan haberdar olan Firavun, bu durumdan memnun olur. Yusuf'a ailesini Mısır'a getirmesini ve Mısır'ın en iyi yerini onlara vereceğini söyler. Yusuf'un kardeşleri

⁵⁶⁷ Bkz. Yaratılış 42/1-38.

⁵⁶⁸ Bkz. Yaratılış 43/1-34; 44/1-34.

babalarına gelip durumu anlatınca Yakub önce inanmaz. Sonra, onları Mısır'a götürmek için Yusuf'un gönderdiği arabaları görünce ikna olur, çok sevinir ölmeden önce Yusuf'u görmek ister.⁵⁶⁹

Yakub, sahip olduğu her şeyle yola çıkar. Tanrı Yakub'a görünür, Mısır'a gitmekten çekinmemesini, hep onunla olacağını, soyunu büyük bir ulus yapacağını, Mısır'dan tekrar onları çıkaracağını söyler. Yakub ve ailesi Mısır'a gider, Geşon arazisine yerleşirler. Yusuf babasını Firavun'un huzuruna çıkarır. Yakub Firavun'u kutsar, Firavun onlara ülkenin en iyi yerinden Ramses bölgesinden mülk verir.⁵⁷⁰

Kıtlık çok şiddetlenir ve halk buğday için Yusuf'a gelmektedirler. Yusuf para karşılığı tahıl verir. Ancak, halkın ne parası ne hayvanları nede verecek hiçbir şeyleri kalmaz. Bu durumda halk, buğday yerine tarlalarını veririr ve hatta kendilerini köle olarak kabul etmeleri karşılığında Yusuf'tan tahıl alırlar. Böylece Yusuf, Mısır'daki bütün toprakları Firavun için satın alır, halkın tamamı köleleştirilir. Yalnız, kâhinlerin toprakları satın alınmaz çünkü onlar Firavun'dan maaş almaktadırlar. Yusuf, halkın tarlalarını ekip biçmelerini, elde edilen ürünün beşte birini Firavun'a vermelerini diğer kısmını tohum olarak ve kendi ailelerinin gıdası olarak bırakılmasını sağlar. Buna karşılık halk köle olmayı kabul etmiştir. Yusuf'un koyduğu bu toprak yasası *bu gün bile* uygulanmaktadır.⁵⁷¹

Yakub, Yusuf'un oğulları Efrayim ve Manaşşe'yi kutsar, artık ölümü yaklaşmıştır. Oğullarını yanına toplar ve hepsinin özelliklerini tek tek sayarak kutsar, bunlar İsrail'in oniki oymağıdır. Yakub, ölmek üzeredir. Ölüsünü İbrahim'in Hitit'li Efron'dan tarlasıyla birlikte satın aldığı mağaraya gömülmesini vasiyet eder ve son

⁵⁶⁹ Bkz. Yaratılış 45/1-28.

⁵⁷⁰ Bkz. Yaratılış 46/1-34; 46/1-12.

⁵⁷¹ Bkz. Yaratılış 47/13-26.

nefesini verir, ömrü yüz kırk yedi yıldır. Yakub'un cesedi, önce mumyalanır. Yusuf, Firavun'dan izin alır, sarayın ileri gelenleri eşliğinde babasını gömer. Babalarının ölümünden sonra kardeşleri Yusuf'un intikam almasından endişelenirler. Kardeşleri gidip Yusuf'un önünde yere kapanırlar, Yusuf'un kölesi olduklarını ifade ederler. Yusuf korkmamaları gerektiğini kendisinin Tanrı olmadığını kendisi için kötülük düşündüklerini ama Tanrı'nın bu kötülüğü iyiliğe çevirdiğini, birçok insanın hayatını kurtardığını söyler, onlara güven verir. Yusuf, yakınlarına ölümünün yaklaştığını, Tanrı'nın kesinlikle onlara yardım edeceğini, İbrahim, İshak ve Yakub'a ant içerek söz verdiği topraklara onları götüreceğini, o zaman kemiklerini burada bırakmamalarını söyler. Yusuf, yüz on yaşında ölür. Onu mumyalayıp Mısır'da bir tabuta koyarlar.⁵⁷²

Yakub ile Yusuf'un Tevrat'ta anlatılan hayat hikâyelerinin son bulmasıyla yaratılış bölümünde sona erer. Bundan sonra, İsrailoğullarının hayat hikâyesi Musa ile Mısır'dan Çıkış bölümünden devam edecektir. Bu bölümde, Kur'an-ı Kerim'deki Yakub ve Yusuf'un anlatımına olabildiğince kısaca değinerek karşılaştırmamıza geçelim.

2. Kur'an-ı Kerim'de

Hiz.Yakub'un ismi, Kur'an'da onaltı yerde geçer. Onun çocukluğu ve gençliği, ailesi ve çocukları hakkındaki bilgi, Tevrat'taki gibi geniş bir şekilde yer almamaktadır. Kur'an'da Hiz.Yakub'un, Hiz.İshak ile Hiz.İbrahim'e müjdelendiğı bildirilir.

Ayetlerden, Hiz.Yakub'un da ataları gibi vahiy aldığını salihlerden olduğı ve Allah'a ibadet ettiğı, peygamberlik ve kutsal kitaplar'ın İbrahim ve onun soyuna

⁵⁷² Bkz. Yaratılış 48/1-22; 49/1-33; 50/1-26.

verildiğini anlamaktayız.⁵⁷³ Hz.Yakub, Hz.İbrahim'in torunu olduğu için bu özellikler onun soyuna da verilmiştir. Kur'an'da onun hayatı, Hz.Yusuf'un hayatı ile beraber zikredilmiştir. Yusuf Suresi'nde, Hz.Yusuf'un hayatı anlatılırken babası hakkında da bir takım bilgiler verilmiş olmasına karşın onun hayatı Kur'an'da, daha çok Hz.Yusuf'un hayatı ile özdeşleştirilmiştir. Bu nedenle bu bölümde Hz.Yakub ile Hz.Yusuf'u beraber ele alınmıştır.

Hz.Yusuf'un ismi Kur'an'da yirmi yedi defa yer alır. Bunun yanı sıra, kendi ismi ile anılan bir sûre de bulunmaktadır. Bu sûrede onun başından geçen bir takım olaylardan bahsedilmektedir. Kur'an'da yer alan kıssalar içerisinde baştan sona kadar kesintiye uğramadan en uzun kıssanın yer aldığı sûre, Yusuf sûresidir. Bu sûrede, Yusuf Peygamber'in kıssası gördüğü rüya ile başlamaktadır. Bundan önceki hayatı ve doğumu hakkında bilgi yer almamaktadır.

Kur'an'da yer alan ayetlerden seçtiğimiz bölümlerde, Hz.Yakub ve Hz.Yusuf şöyle anlatılır.

Kur'an'da, onun faziletleri ve peygamberliği hakkında: *"İbrahim'e, buna ilaveten İshak ve Yakub'u da verdik, her birini iyi kimseler kıldık. Onları, buyruğumuz altında insanları doğru yola götüren önderler yaptık; onlara, iyi işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar, bize kulluk eden kimselerdi."*⁵⁷⁴ Buyrulur.

Hz.Yakub'un ceddinin ve torunlarının, Hristiyan ve Yahudi olmadığı vurgulanır.⁵⁷⁵ *"Ona İshak'ı, Yakub'u bağışladık, her birini doğru yola erıştirdik. Daha önce Nuh'u ve soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musa'yı ve*

⁵⁷³ Bkz.Ankebut 29/27.

⁵⁷⁴ Enbiya 21/72-73.

⁵⁷⁵ Bkz.Bakara 2/140.

Harun'u -ki işlerini iyi yapanlara böylece karşılık veririz-, Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı ve İlyas'ı -ki hepsi iyilerdendir-, İsmail'i, Elyesa'ı, Yunus'u, Lut'u -ki hepsini dünyalara üstün kıldık- doğru yola erıştirdik."⁵⁷⁶ Ayetinde, diğer peygamberlerle birlikte Hz.Yakub ve Hz.Yusuf hidayete erdirilenlerden sayılmıştır.

Yusuf suresindeki kıssa, Kur'an'ın en güzel kıssası olarak ifade edilirken Hz.Muhammed'in bundan haberinin olmadığı bildirilir.⁵⁷⁷ Hz.Yusuf, babasına rüyasında onbir yıldız, güneş ve ay'ın kendisine secde ettiklerini gördüğünü söyler. Babası, rüyasını kardeşlerine anlatmamasını yoksa ona tuzak kuracaklarını zaten şeytan'ın kendilerine düşman olduklarını söyler.⁵⁷⁸ Hz.Yakub, Hz.Yusuf'un bu gördüğü rüya ile rüyaları yorumlayacağını, ilerde büyük makama erişeceğini anlamıştır. Ancak, diğer oğullarının bu durumun farkına varıp kıskanarak ona bir kötülük yapmasından endişelenmiş ve bu yüzden Yusuf'un rüyasını kardeşlerine anlatmamasını istemişti.⁵⁷⁹

Kardeşleri, (kıskançlık hisleri içinde) Hz.Yusuf ve kardeşinin babaları tarafından daha sevildiğini oysaki kendilerinin birbirini destekleyen bir topluluk olduklarını, babalarının açık bir şaşkınlık içinde olduğunu düşünürler. Bu durumdan kurtulmak için Yusuf öldürölüp bir yere bırakılmalıki babaları yalnızca kendilerine kalsın ve böylece salih bir topluluk olabilsinler.⁵⁸⁰

İçlerinden biri, "eğer bir şey yapmak zorundaysanız onu öldürmeyin bir kuyunun derinliklerine bırakın, böylece bir yolcu kafilesi onu yanlarına alır" teklifinde bulunur. Bu karara vardıldıktan sonra babalarına, "kendilerine güvenmesini,

⁵⁷⁶ En'am 6/84-86.

⁵⁷⁷ Bkz.Yûsuf 12/3.

⁵⁷⁸ Bkz.Yûsuf 12/4-5.

⁵⁷⁹ Kur'an Yolu, 3/216.

⁵⁸⁰ Bkz.Yûsuf 12/8-9.

gerçekten onun iyiliğini istediklerini, Hz.Yusuf'u kırlarda gezip oynaması niçin göndermesini, ona göz kulak olacaklarını bu konuda en küçük bir şüpheyi düşmemesini” söylerler. Hz.Yakub, onların haberi olmadığı bir anda onu kurt yemesinden korktuğunu⁵⁸¹ ifade etsede çocukları kendileri gibi birbirini destekleyen bir topluluk olmalarına rağmen onu kurt yemesinin kendilerini gerçekten aciz konumuna düşüreceğini ifade ederler. Ayetin devamında, Hz.Yusuf'a bu yaptıklarını farkına varmadan onlara haber vereceği⁵⁸² bildirilir.

Akşam olunca babalarının yanına ağlayarak gelirler. Babalarına, “biz yarış yaparken Yusuf'u eşyalarımızın (yiyeceklerimiz) yanına bıraktık ve döndüğümüzde onu kurt yemiş, ama biz doğru söylesekten sen bize inanmayacaksın” derler ve sahte kan bulaşmış gömleği Hz.Yakub'a verirler. Hz.Yakub,”bilakis nefisleriniz size kötü bir iş yaptırmıştır, artık bana güzelce sabretmek düşer, anlattığınız karşısında bana yardım edecek Allah'tır.”⁵⁸³ Sözleriyle Hz.Yusuf'un başına gelenleri üzüntüyle karşılar. Bir kervan gelir, kuyudan su almak için kovalarını uzatınca Hz.Yusuf'u bulurlar ve ticaret için (satmak için) yanlarına alırlar. Mısır'a vardıklarında, ucuz bir fiyata satarlar zaten ona değer vermemişlerdir.⁵⁸⁴

Mısır'da onu satın alan adam hanımına,”ona değer ver, iyi bak belki bize faydası olur veya evlat ediniriz” der. Böylece Hz.Yusuf, Mısır'a yerleştirilir ve kendisine rüyaların yorumu öğretilir. Hz.Yusuf, ergenlik çağına gelince ona ilim ve hikmet verilir. Sonuçta, güzel davrananlar mükâfatlandırılmıştır.⁵⁸⁵

⁵⁸¹ Yakup, burada çocukların gelecekteki yapacakları işi nasıl örtbas edeceklerine dair ipucu vermiş oluyor. Bkz.Yusuf 12/13 (dip notu) **Kur'an-Kerim Meali**, TDV Yayınları, Ankara 2008, 235.

⁵⁸² Bkz.Yusuf 12/10-15.

⁵⁸³ Bkz.Yusuf 12/16-18.

⁵⁸⁴ Bkz.Yusuf 12/19-20.

⁵⁸⁵ Bkz.Yusuf 12/ 21-22.

Evinde kalmakta olduğu kadın ondan hoşlanır. Evde kimsenin olmadığı bir gün Hz.Yusuf’a, “haydi gelsene” der. Hz.Yusuf “haşa! Allah’a sığınırım kocanız bana güzel davrandı, gerçek şu ki zalimler felah bulamaz” der. Kadın ona meyleder, şayet Rabbi’nin işaret ve ikazını görmeseydi oda kadına meyletmişti. Böylece kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (deliller gösterilmişti). İkisi de kapıya doğru koşar, kadın, onun gömleğini arkasından yırtar. Kapıda kadının kocası ile karşılaşır. Kadın, ”senin ailene kötülük etmek isteyen cezası, zindana atılmakta veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir” sözü üzerine Hz.Yusuf, “asıl o benden murat almak istedi” sözüyle kendini savunur. Kadının akrabalarından biri şöyle şahitlik yapar, eğer gömlek önden yırtılmışsa kadın doğru söylüyor şayet arkadan yırtılmışsa kadın yalan söylemiştir. Kocası, gömleğin arkadan yırtıldığını görünce kadına,”bu sizin tuzağınızdır. Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür” der. Hz.Yusuf’a “sen bunları söyleme kadına da, sen de günahının affını dile çünkü günahkârlardan oldun.”⁵⁸⁶ Şeklinde ikazda bulunur.

Şehirde bazı kadınlar, “Aziz’in karısı delikanlısından murat almak istiyor, onun sevdası kalbine işlemiş, biz onu gerçekten sapıklık içinde görüyoruz” şeklinde dedikodu yapmaya başladılar. Kadınların bu konuşmalarını duyan kadın onları davet eder ve ziyafet sofrası hazırlar. Sonra ellerine birer bıçak verir (ellerindeki meyveleri soyarken) ve Hz.Yusuf’a “haydi çık karşılarına” der. Kadınlar, Hz.Yusuf’u görünce şaşkınlıktan ellerini keser ve “haşa Rabbimiz! Bu bir beşer değil üstün bir melektir” derler. Kadın, “işte beni kınadığınız bu. Ondan murat almak istedim ama o şiddetle karşı çıktı, eğer kendisine emrettiğim şeyi yapmazsa mutlaka zindana atılacaktır.” Bunun üzerine Hz.Yusuf, “Rabbim bana zindan bunların

⁵⁸⁶ Bkz. Yusuf 12/23-29.

isteklerinden daha hayırlıdır.” Şeklinde Rabb’i duasını kabul eder onların hilelerini ondan uzaklaştırır. Sonunda Aziz ve arkadaşları kesin delilleri görmelerine rağmen halkın dedikodularını kesmek için bir müddet Hz.Yusuf’un zindanda kalmasını uygun görürler.⁵⁸⁷

Hız.Yusuf’la birlikte zindana iki genç girer. Biri rüyasında şarap sıkıldığını, diğeri başının üstünde kuşların yediğı bir ekmek taşıdıldığını görür. Hız.Yusuf’tan ruyalarını yorumlamalarını isterler. (Bu arada Hız.Yusuf onlara dinini tebliğ etme yönünde) Rüya yorumunu Rabbi’nin öğrettiğini, kendisinin Allah’a inanmayan bir kavmi terk ettiğini, ataları Hız.İbrahim, Hız.İshak ve Hız.Yakub’un dinine uyduğunu, tek Tanrı mı? Yoksa her şeye gücü yeten bir tek Allah mı daha iyi? Şeklinde onlara uyarıcı sözler söyler.⁵⁸⁸

Hız.Yusuf, zindan arkadaşlarının rüyalarını, “biriniz efendisine şarap içirecek diğeri asılacak ve başının etini kuşlar yiyecek yorumunu sorduğunuz iş böylece kesinleşmiştir” şeklinde yorumlar ve kurtulacağını bildiğı kimseye, ”efendinin yanında beni an!” der, ama şeytan ona, bunu unutturur. Bu nedenle birkaç sene daha zindan da kalır.⁵⁸⁹

Mısır kralı rüyasında, yedi arık ineğın yedi semiz ineğı yediğini, yedi yeşil başak ve diğelerini de kuru gördüğünü, ileri gelenlerden bunun yorumunu ister. Rüya yorumcuları bunun karışık bir rüya olduğunu, böyle rüyaların yorumunu bilmediklerini söylerler. Zindandan kurtulup hayatta kalan Firavun’un hizmetçisi uzun bir zaman sonra Hız.Yusuf’u hatırlar ve yanına giderek Firavun’un gördüğü rüyanın yorumunu sorar. Hız.Yusuf, yedi yıl ekin ekersiniz sonra yiyeceğinizden az

⁵⁸⁷ Bkz.Yusuf 12/30-35.

⁵⁸⁸ Bkz.Yusuf 12/36-39.

⁵⁸⁹ Bkz.Yusuf 12/41-42.

bir miktar hariç biçtiklerinizi stok edersiniz. Sonra saklayacağınız az bir miktar hariç kalanı yer bitirirsiniz çünkü yedi kıtlık yıl gelecektir. Sonra bunun ardından gelen yılda insanlar (Allah tarafından) yardım olunacak ve o yılda (meyve suyu ve yağ) sıkacaklar. Adam yorumu krala anlattığında kral Hz.Yusuf'u yanına çağırır ama Yusuf, "ellerini kesen kadınların durumu nedir?" diye sormasını ister. Kral kadınlara sorduğunda, ondan bir kötülük görmediklerini, Aziz'in hanımı da ondan murat almak istediğini, (onun bunu reddettiğini) şimdi gerçeğin ortaya çıktığını söyler. (Burada) Hz.Yusuf, Aziz'in yokluğunda ona hainlik etmediğinin bilinmesi ister. Ayrıca nefisini temize çıkarmaz zira nefis kötülüğü emreder ama nefisini Allah korumuştur.⁵⁹⁰

Kral, Hz.Yusuf'u yanına çağırır. Kendisine güvendiğini yüksek makam sahibi olduğunu ifade eder. Hz.Yusuf'ta, Firavun'a kendisini ülkenin hazinelerinin idaresine tayin etmesini, çünkü bu işi çok iyi yapacağını söyler. Hz.Yusuf istediği gibi hareket etmek üzere yetkili kılınır. Kardeşleri (erzak almak için) Hz.Yusuf'a gelirler, kardeşleri onu tanımaz ama o, kardeşlerini tanır. Hz.Yusuf erzaklarını temin eder, sonraki gelişlerinde diğer kardeşlerini yanlarında getirmezlerse kendilerine erzak verilmeyeceğini söyler. Verdikleri paralarını da belki (bu sebeple) geri dönerler diye yüklerinin içine koydurur. Babalarının yanlarına döndüklerinde, kardeşleri (Bünyamin'i) yanlarında götürmedikleri takdirde erzak alamayacaklarını onu koruyacaklarını söylerler. Babaları, Hz.Yusuf hakkında ne kadar güvendi ise kardeşi hakkında o kadar güvendiğini Allah'ın en hayırlı koruyucu olduğunu söyler.⁵⁹¹

Eşyalarını açtıklarında, verdikleri paraların geri iade edildiğini görürler. Bununla da fazladan yiyecek alacaklarını kardeşlerini de koruyacaklarını söyleyerek babalarını iknaya çalışırlar. Babaları, onlardan kardeşlerini geri getireceklerine dair

⁵⁹⁰ Bkz.Yusuf 12/43-53.

⁵⁹¹ Bkz.Yusuf 12/54-64.

kesin söz vermeleri halinde onu yanlarında götürebileceklerini söyler. Sonra, şehre hepsinin farklı kapılardan girmelerini, Allah’a güvenip tevekkül etmelerini çünkü kendisinin yalnız ona güvenip tevekkül ettiğini söyler. Şehre girerler, Hz.Yusuf öz kardeşini yanına alır, kardeşi olduğunu ve onların yaptıklarına üzülmemesini söyler.⁵⁹²

Hz.Yusuf, eşyalarını hazırlatır ve su kâsesini kardeşinin yükü içine koyar. (kardeşleri yola çıktıklarında) Görevliler, hırsız oldukları iddiasıyla kervanı geri çevirir. Su kabı araştırılmaya başlanır. Bulana bir deve yükü ödül vardır. Hz.Yusuf’un kardeşleri kendilerinin buraya fesat için gelmediklerini yalan söylemediklerini ve kimin yükü içinde bulunduyorsa o şahsa el konulacağını söylerler. Hz.Yusuf, önce diğer kardeşlerinin eşyalarını araştırır en sonunda kardeşinin eşyası içinde su kabı bulunur. Bu durum, Allah’ın Hz.Yusuf’a öğrettiği bir tedbirdi yoksa kardeşini alıkoyamayacaktı. Kardeşleri o (Bünyamin) çaldıysa onun kardeşi de daha önce çalmıştı derler ama Hz.Yusuf (durumu belli etmez) içine atar. Kardeşleri, Bünyamin yerine kendilerinden birini alıkoymasını isterlensede Hz.Yusuf kabul etmez. Kardeşler bir kenara çekilir durumu aralarında görüşürler. Büyükleri, babalarına Allah adına söz verdiklerini, Hz.Yusuf’a yaptıkları yüzünden kusurları da olduğunu, Babalarının izin verinceye ve Allah hükmedinceye kadar oradan ayrılamayacağını söyler. Kardeşleri, babalarının yanına dönerek durumu anlatırlar. Babaları inanmaz, nefislerinin onlara böyle bir şey yaptırdığını ve bu duruma güzelce sabretmesi gerektiğini, belki Allah’ın hepsini kendisine getireceğini ümit eder.

⁵⁹² Bkz.Yusuf 12/65-79.

Hız.Yakub, Hız.Yusuf'a olan üzüntüsünden dolayı kederini içine gömer ve gözlerine ak iner.⁵⁹³

Babaları tekrar Mısır'a gitmelerini, Hız.Yusuf ve kardeşini iyice araştırmalarını Allah'tan ümit kesmemelerini ister. Yola çıkarlar ve Hız.Yusuf'un huzuruna gelirler. Hız.Yusuf, bu gelişlerinde kendisini takdim eder. Kardeşleri Hız.Yusuf'un üstünlüğünü kabul ederler. Hız.Yusuf, onlara herhangi bir ceza vermez ve onları Allah'a havale eder. Hız.Yusuf, babasını sorar ve gözlerinin görmediğini öğrenir. Bunun üzerine gömleğini çıkarır. "Gömleği yüzüne sürün gözleri görecekturuma gelecek ve bütün ailenizle beraber buraya gelin" der.⁵⁹⁴

Hız.Yusuf'un gömleği babalarına daha ulaşmadan Hız.Yakub, "Yusuf'un kokusu geliyor" der. Hız.Yusuf'un gömleği getirildiğinde yüzüne sürer, böylece babası iyileşir. Hız.Yakub ve ailesi Mısır'a yola çıkarlar ve Hız.Yusuf'un yanına gelirler. Hız.Yusuf onları karşılar ve "Allah'ın izni ile güven ve huzur içinde girin" der. Böylece Hız.Yusuf'a gösterilen rüya gerçekleşir. Anne ve babası, onbir kardeşi ile birlikte hepsi (Hız.Yusuf'a kavuştukları için) secde ederler.⁵⁹⁵

Hız.Yusuf kıssası, Kur'an-ı Kerim'de kesintisiz anlatılan en uzun kıssadır. Tevrat ile pek çok benzeyen yönleri ve farklılıkları vardır. Her iki kitapta da soyları Hız.İbrahim'e dayanır. Hız.Yakub, Hız.İshak'ın oğlu, Hız.Yusuf'da Hız.Yakub'un oğludur.

Kur'an; Hız.Yakub'un annesinden, doğumundan, Esav ile olan mücadeleden, Annesi ile birlikte Esav'a yaptığı hileden, dayısının yanına gidişinden, dayısının yanında kalışından, kızları ile evlenmesinden, dönüşünde gördüğü rüyadan, Tanrı ile

⁵⁹³ Bkz. Yusuf 12/70-86.

⁵⁹⁴ Bkz. Yusuf 12/87-93.

⁵⁹⁵ Bkz. Yusuf 12/94-100.

güreşmesinden (uğraşması), isminin değiştirilmesinden, Tanrı ile ahd'in yenilenmesinden, ölümünden ve defnedilişinden bahsetmez.

Ancak, Tevrat yorumcuları buradaki güreşmeyi farklı yorumlarlar. Burada güreşen Tanrı değil Esav'ın koruyucu meleği ya da kötünün vücuda gelmiş şekli olan Samael-Satan'dır. Yakub'un onunla giriştiği mücadele hem onun hemde onun soyundan gelecekler ile tarih boyunca yapılacak mücadeleyi simgeler. Kötülük meleği tarih boyunca, son kurtuluşa -şafak sökene- kadar Yakub'un soyu ile savaşıacaktır. Bu mücadelede melek, Yakub'u yenememiştir. Ama Yakub'un bir anlık hatasından faydalanan melek onu sakatlamıştır. Burada, Yakub'un kendi mücadelesini kazanmasına karşın gelecekte çocuklarının zaman zaman acı çekeceğine dair bir işaret vardır.⁵⁹⁶

Tevrat, Yakub'un hileyle ilk oğulluk hakkı ile kutsanmayı kardeşi Esav'dan hileyle aldığını anlatırken, Kur'an'da bunlar yer almaz. Çünkü peygamberlik Allah tarafından vahiyle bildirilen bir durumdur.

Tevrat açısından olayların detaylarına baktığımızda önce ilk oğulluk hakkının aslında Esav'ın gözünde önemsiz olduğu, küçümsediği sebebiyle Yakub bunu mercimek çorbası karşılığı Esav'dan satın almıştır. Sonuçta Esav ne dolandırılmış nede aldatılmıştır.⁵⁹⁷

İbrahim ve İshak'tan gelen ve onların görevlerini devam ettirecek olan kutsanma hakkında⁵⁹⁸ ise, bunun Yakub'un hakkı olduğu çünkü rahme ilk düşenin bu hakkı elde etmesi gerektiği şeklinde bir anlayışla Yakub'un annesi Rivka'nın Yakub lehine çabalarının da, *manevi hakkın* elde edilmesi yönünde değerlendirmek gereklidir.

⁵⁹⁶ Farsî, 1/32: 25-32.

⁵⁹⁷ Farsî, 1/25: 34.

⁵⁹⁸ Bereha: Mübarek kılınmak, Farsî, 1/510.

Bunun yanı sıra miras paylaşılmasındaki fiziksel öncelikte elbette ilk doğana ait olacaktır. Zaten Yakub'un topuk tutarak doğması da kardeşi Esav'ın ilk doğmasını önlemek şeklinde yorumlanmaktadır.⁵⁹⁹ Yakub ve Esav'ın bilgelikleri açısından bakıldığında, *manevi hakkın* Yakub'da olması gereklidir. Çünkü kişilikleri gelişmeye başladığında Yakub bilgelik peşinde koşarken Esav, putlara yönelir ve avcı olur, avladığı av etlerinden babasına ikram ederek onun gönlüne girmeye çalışır. Yakub ahlaki açıdan mükemmeldir, hiçbir zaman ikiyüzlü değildir. Düşündüklerini aynen söylemeyi prensip edinmiştir ve tüm zamanını çadırda öğrenimle geçirir. Esav, babasına usta ve akıllıca konuşarak onun üzerinde sahte bir etki bırakmayı başarmıştır.⁶⁰⁰ Şunu da eklemek gerekir, İbrahim'den gelen görev İshak'ın çocuklarından birine verilecektir, bu görevin Esav'a verilmesi halinde durumdan kaygılanan Yakub, görevin kendisine verilmesi yönünde gayret eder. Ayrıca, kurbanlar Tanrı'ya ilk çocuk yani, *Behor*⁶⁰¹ hakkı olan çocuk tarafından sunulacağı için Yakub, "kurbanlarımızı bu kötü adam mı sunacak" diye endişe eder.⁶⁰² Bütün bu sebepler önce Yakub'un, ilk oğulluk hakkını almasına ve daha sonra annesiyle birlikte *mübarek kılınma*'nın kendine geçmesi yönünde gayret etmesine sebep olmuştur.

Bu bölümün esasını Yusuf peygamber kıssası oluşturmaktadır. Her iki kitap muhteva olarak kıssaya yer verir.

Hz.Yusuf'un rüya görmesi ortak tema olsa da Tevrat'ta iki rüya vardır. Güneş, ay, yıldızlar ile ilgili rüya ortaktır. Ama babası Tevrat'ta rüyayı Yusuf'tan

⁵⁹⁹ Farsî, 1/23: 26.

⁶⁰⁰ Farsî, 1/25: 27-28.

⁶⁰¹ Behor: Bir annenin ilk doğan çocuğu erkek ise Behor ünvanını alır. Tüm Behorlar Tanrı'ya aittir, mirasta diğer kardeşlere göre iki kat pay alır. Farsî, 1/510.

⁶⁰² Farsî, 1/25: 29-34.

dinlediğinde onu azarlar. Kur'an'da ise, Hz.Yakub rüyasını kardeşlerine anlatmamasını söyler, yoksa onların bir kötülük yapmalarından endişelenir. Tevrat'ta; Yakub, Yusuf'u kardeşlerinin yanına onlardan haber almak için gönderirken, onların kıskançlıklarını hiç hesaba katmaz ve tedbir almaz. Firavun'un gördüğü rüya her iki kitabın ortak konuları arasındadır.

Tevrat'ta, kardeşlerinin Yusuf'u yok etme teşebbüsü kendiliğinden gelişen bir durumdur. Oysa Kur'an'da, bu önceden tasarlanmıştır. Tevrat'ta, komplo evin dışında kurulduğu için Yakub devre dışı kalmış ve kardeşler Yakub'un cehaletini avantaj olarak kullanmışlardır. Kur'an'da ise, hile yoluna başvurlar ve Hz.Yusuf'u eğlenceye götürme yalanı ile hazırladıkları komployu hile ile süsleyerek Hz.Yakup'un onayını alırlar.⁶⁰³

Tevrat'ta Yusuf, aynı zamanda kardeşlerinin haberlerini babasına taşımakta bir nevi ispiyonculuk yapmaktadır. Bu durum da kardeşlerinin düşmanlığını artırmaktadır.⁶⁰⁴ Kur'an'da Hz.Yakub, kardeşlerinin Hz.Yusuf'a karşı tutumlarından endişelenir onlarla göndermek istemez, kardeşlerinin ısrarları sonucu göndermek zorunda kalır. Tevrat'ta, kardeşleri Yusuf'un öldürülme planını kendilerine gelmekte olduğu sırada yaparlar ve kararları, öldürmek yerine bir kuyuya atılacak ve böylece ondan kurtulmuş olacaklardır. Kur'an'da ise, kardeşlerinin kıskançlıkları yüzünden kırlara beraber götürülmesi ve orada öldürmek suretiyle ondan kurtulacaklardır. Ama onu öldürmek yerine kuyuya atılması uygun fikir olarak kabul edilir, bu her iki kitabın ortak temasıdır. Tevrat'ta da Yakub, kardeşlerin kıskançlıklarını sezmiştir.

⁶⁰³ Mustansir Mir, "Kur'an'da İroni: Bir Yusuf Kıssası İncelemesi", çev. Ali Akay, **DÜİF Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1, Diyarbakır 2007, 201.

⁶⁰⁴ Farsî, 1/37:1-2.

Tevrat yorumunda, kardeşleri, farkına varmasalarda acımasız davranışları aslında çok önemli sonuçlar meydana getirmiştir. Bu olay, Yusuf'u Mısır'a götürmüş ve insanları kıtlıkta yok olmaktan kurtarmıştır. Sonra Mısır'dan çıkış ve Sina dağındaki muhteşem tecrübenin temelleri de atılmıştır.⁶⁰⁵

Sahte kan lekesi ile getirilen gömlek aynıdır. Ancak Yakub, Tevrat'ta daha peşinen hiç sorgulamadan Yusuf'u yırtıcı hayvanın yediğini söylerken, Kur'an'da bu olayı çocuklarına nefislerinin yaptırdığını söyler. Çünkü kurt Hz.Yusuf'u yemiş, parçalamış ama elbisesini yırtmamıştır. Buna inanmayan Hz.Yakub, sabır ve Allah'a tevekkül yolunu seçer.⁶⁰⁶

Hz.Yusuf'un satılması ortak bir konudur. Ancak, kime satıldığı hususunda, Kur'an isim vermez. Tevrat'ta ise, kralın görevlisi Potifar satın almıştır. Kalmaya başladığı evde kendisine değer verilir. Ancak, evin hanımı Hz.Yusuf'un güzelliği yüzünden ona göz koyar, onunla birlikte olmak ister, ama efendisine nankörlük edemeyeceği, Allah'a karşı günah işleyemeyeceği yönündeki karşı çıkışı ile kadının emeline ulaşamadığı ortak anlatımdır. Elbisesinin yırtılması, kadınların parmaklarını kesmeleri, zindana atılmadan önce Hz.Yusuf'un kendisini savunması, Tevrat'ta yer almaz. Zindana atılan Hz.Yusuf, orada da itibarlıdır. Kur'an'da, oradaki gençlere dinini tebliğ gayreti içinde olur fakat Tevrat bundan bahsetmez. Zindan arkadaşlarının gördüğü rüyalar az farkla aynıdır. Hz.Yusuf'un rüya yorumları ve yorumlara uygun sonuçlar çıkması da benzer konulardır. Zindan çıkışı sırasında suçsuzluğu ile ilgili çabaları Tevrat'ta yer almaz. Kral'ın gördüğü rüya ve Hz.Yusuf'un rüya yorumları ortak olmakla birlikte Tevrat daha çok detay verir. Her

⁶⁰⁵ Farsî, 1/37:31-34.

⁶⁰⁶ Kur'an Yolu, 3/222.

iki kitapta da Hz.Yusuf, önemli yetkilerle görevlendirilir. Kur'an, Hz.Yusuf'un evliliğinden ve çocuklarından bahsetmez.

Hz.Yusuf'un kardeşlerinin kıtlık sebebiyle (Bünyamin hariç) Mısır'a gelmeleri, Hz.Yusuf ile karşılaşmaları, Bünyamin'i getirmedikleri takdirde bir daha erzak alamayacakları, verdikleri paraların yükleri arasında çıkışı, babalarının Bünyamin'i göndermek istemeyişi ortaktır. Ama Kur'an'da, Hz.Yusuf'un onları casuslukla suçlaması, aralarından Şimon'un rehin kalması yer almaz. Kardeşlerin ikinci gelişleri Yusuf'a Bünyamin'i getirmeleri, Tevrat'ta Yusuf'un fal baktığı veya şarap içtiği kabın, Kur'an'da ise su kabının Bünyamin'in yükleri arasına saklanması ve bulunuşu, Bünyamin'in geri bırakılışı ve Yusuf'un kardeşleri olduğunu söylemesi bazı küçük farklarla ayındır. Hatta Tevrat ve Kur'an'da Hz.Yusuf'un kardeşlerini kınamaması, intikam almayışi benzer konulardır. Ancak, Tevrat'ta Yusuf kendisinin Tanrı tarafından halkın kıtlıkta yok olmasını önlemek için özellikle gönderildiğini söyler ve bu manada kardeşlerini kınamaz.

Hz.Yakub'un gözlerinin üzüntüden ve ağlamaktan görmez hale gelmesi ak inmesi ile ilgili olarak, günümüzde uzmanların açıklamalarına göre nadir de olsa üzüntüden gözde katarakt oluştuğu ve sonra şokla bunun giderildiği görülmüştür. Râzi bu konuda; Gözün kapanması, gözün yaşa boğulması, açılması ise, üzüntü ve ağlama sebebinin ortadan kalkmasıyla gözyaşının dinmesidir⁶⁰⁷ şeklindeki açıklamasından bu durumun mümkün olabileceği anlaşılır. Babasının, Hz.Yusuf'un kokusunu alması, Hz.Yusuf'un gömleğini gönderip babasının gözlerinin açılması, baba ve annesini taht'a çıkarıp hepsinin secde edişi Tevrat'ta yer almaz. Tevrat'ta annesi, Yusuf daha küçükken ölmüştür.

⁶⁰⁷ Kur'an Yolu, 3/252.

Kur'an'da, Hz.Yakub'un çocuklarına şehrin farklı kapılarından girmesini istemesinin sebebi; çocuklarının güzel giyinmesi, intizamlı ve bakımlı olmalarıdır. Ayrıca böyle bir gurubun şehre birlikte girmeleri halinde dikkat çekeceği ve başlarına bir şey gelebilir endişesiyle böyle bir yola başvurulmuştur.⁶⁰⁸

Hz.Yusuf, kardeşi Bünyamin'i doğrudan yanında alıkoymak yerine neden böyle bir yola başvurmuş olabilir? Bu konuda baskı ile kardeşini yanında alıkoymak yerine Hz.Yakub'un şeriatındaki "yakalanan hırsız çaldığı malın karşılığında sahibine hizmet ettirilirdi" prensibinden yararlanan Hz.Yusuf, dikkat çekmemek için önce diğer kardeşlerinin eşyalarını arar, en sonunda Bünyamin'in yükünden su kabını bulup çıkarır ve böylece Bünyamin'i yanında alıkoyar.⁶⁰⁹

Hz.Yusuf'un kardeşleri, su tasının Bünyamin'in eşyalarında çıkması üzerine dediler ki, "o çaldıysa onun kardeşi de daha önce çalmıştı"⁶¹⁰ ifadesinde Hz.Yusuf'un daha önce benzer bir olay ile itham edildiğini görüyoruz. Rivayete göre halası Hz.Yusuf'u çok severdi, büyüyünce yanında kalmasını ister. Hz.Yakub buna razı olmayınca halası, kardeşi Hz.İbrahim'den miras kalan kuşağı Hz.Yusuf'un beline bağlar, sonra da kuşağın çalındığını söyler. Kuşak Hz.Yusuf'ta bulununca halası yasa gereği yanında alıkoyar. Bu rivayeti uydurma kabul eden Şevkânî, Kurtubî'nin "(daha önce de Hz.Yusuf'a yaptıkları gibi) yalan söylemiş ve iftira atmışlardır görüşünü kabul eder."⁶¹¹

Kur'ân'da, özellikle Yusuf peygamber kıssasının Tevrat'ta anlatılan ile büyük ölçüde örtüşmesinin farklı gerekçeleri bulunmaktadır. Yusuf peygamber kıssasının iniş gerekçesi olarak, sahabenin Hz.Muhammed'den bu konuda istekte

⁶⁰⁸ Kur'an Yolu, 3/245.

⁶⁰⁹ Kur'an Yolu, 3/249.

⁶¹⁰ Yusuf 12/77.

⁶¹¹ Kur'an Yolu, 3/249.

bulunduğu ve bu kıssanın anlatıldığı Yusuf suresinin inmesiyle de arzulananın gerçekleştiği belirtilmektedir.⁶¹²

Hız.Yakub ve ailesinin Mısır'a gelişleri, yerleşmeleri, Firavun ile karşılaşmaları, Hız.Yakub'un vefatı, kıtlık sebebiyle Hız.Yusuf'un Mısırlıların bütün mallarını alması, din adamlarının ki hariç bütün arazilere el koyması, halkı köleleştirmesi ile vefatı Kur'an'da yer almayan konulardır.

F. MÛSA PEYGAMBER

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm'a göre büyük bir peygamber ve İsrailoğullarını Firavun'un zulmünden kurtarıp hürriyete kavuşturan bir liderdir. Tevrat'ın neredeyse tamamı Hız.Mûsa ve önderliğini yaptığı İsrailoğullarına aittir.⁶¹³

Tevrat, Hız.Mûsa'yı peygamberlerin en büyüğü olarak takdim eder. Çünkü o Tanrı ile açıkça yüzyüze görüşmüştür. Ondan sonra İsrailoğullarından böyle biri çıkmamıştır.⁶¹⁴

Hız.Mûsa, Tevrat ve Kur'an'da uzun anlatımlarla yer alır. Özellikle Tevrat ve Yahudi şeriatı Mûsa ile temellendirildiğinden oldukça geniş anlatılmış en ince detaylar bile gözden kaçmamıştır.

Kur'an'da farklı surelerde geçen Mûsa peygamber kıssası ile de İsrailoğullarının muhtemelen iç dünyası insanlığın bilgisine sunulmak istenmektedir.⁶¹⁵

Bu bölümde kıssa formatına uygun olabilecek bölümler seçilip olabildiğince özetlenerek karşılaştırma yapılacaktır.

⁶¹² Ömer Pakiş, "Kutsal Metinlerde İsmail ve İşhak" **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi** IV (2004), Sayı:3,76; Ayrıca bkz.İbn-i Kesir, 2/484.

⁶¹³ Harman,"Musa", **DİA**, İstanbul 2006, 31/207.

⁶¹⁴ Bkz.Yasa'nın Tekrarı 34/10; Çölde Sayım 12/8.

⁶¹⁵ Pakiş,76.

1. Tevrat'ta

Tevrat'ta Mûsa, çıkış kitabından itibaren anlatılmaya başlanır. İsrailoğulları Yusuf ile Mısır'a yerleşmiş ve yaşamaya başlamışlardır. Zamanla Yusuf, kardeşleri ve o kuşağın hepsi ölmüşlerdir. Ama soyları artmış, gittikçe çoğalmış ve ülke onlarla dolup taşmıştır. Sonra, Yusuf hakkında bilgisi olmayan yeni bir kral Mısır'da tahta çıkar. İsrailoğullarının çoğalması onu endişelendirir. Mısırlılar, İsrailoğullarına baskı yapmaya, hertürlü ağır işlerde çalıştırmaya başlarlar. Kral, Şifra ve Pua adındaki İbrani ebelerle talimat verir, doğacak her çocuk erkekse öldürülecek, kız ise dokunulmayacaktır. Ama ebeler Tanrı'dan korkar ve Kral'ın buyruğuna uymazlar. Kral, bu durumu anlayıp ebelerle nedenini sorduğunda, ebeler İbrani kadınların güçlü olduklarını daha ebe gelmeden doğurduğunu söylerler. İsrail halkı çoğaldıkça çoğalır. Bunun üzerine Firavun'un emri, doğacak erkekler Nil'e atılıp boğulacak kızlar ise sağ kalacaktır.⁶¹⁶

Levili bir adam kendi oymağından bir kızla evlenir. Bunların güzel bir erkek çocukları olur. Çocuğu saklarlar. Sonra hasır bir sepeti katran ve zift ile sıvayarak çocuğu içine koyup Nil'in kıyısına bırakırlar. Ablası çocuğu takip eder. Bu arada Firavun'un kızı yıkanmak için ırmağa girdiği sırada sepeti bulur. Sepeti açtıklarında ağlayan çocuğu görür ve ona acıyarak ırmaktan çıkarırlar. Çocuğun annesi süt vermek üzere kiralanır. Firavun'un kızı, *sudan çıkardım* anlamında adını *Mûsa* koyar.⁶¹⁷

Mûsa, büyümüştür. Bir gün soydaşlarının yanına gittiğinde, yaptıkları ağır işleri seyreder. Bir Mısırlı'nın İbrani'yi dövdüğünü görür. Çevresine bakar, kimse olmadığını anlayınca, Mısırlı'yı öldürür ve kuma gömer. Sonra başka bir gün iki

⁶¹⁶ Bkz.Mısır'dan Çıkış 1/1-22.

⁶¹⁷ Bkz.Mısır'dan Çıkış 2/1-10.

İbrani'nin kavgasına şahit olur müdahale edince Mûsa'ya, “benide mi Mısır'lı gibi öldürmek istiyorsun?” dediğinde Mûsa korkar yaptığı işin ortaya çıktığını anlar. Olayı duyan Firavun, Mûsa'yı öldürmek ister ama Mûsa, Mısır'dan Midyan yöresine kaçır. Orada bir kuyu başında Midyanlı Kâhin Reuel'in kızlarının hayvanlarını sulamalarına yardım eder. Evlerine misafir olur. Reuel, kızı Sippora'yı Mûsa ile evlendirir ve Gerşom adında çocuğu dünyaya gelir. Aradan yıllar geçer. Mısır kralı ölür ama İsrail halkı hâlâ kölelik altında inlemektedir. Feryat ve yakarışlar Tanrı'ya ulaşır, Tanrı iniltileri duyar, İbrahim İshak ve Yakub ile yaptığı anlaşmayı hatırlar! Onlara ilgi gösterir. Mûsa, kayınbabası Kâhin Yitro'nun sürüsünü güderken Tanrı dağına Horev'e vardığında, Tanrı'nın meleği Mûsa'ya çalının arasında görünür. Mûsa bakarki çalı yanıyor ama tükenmiyor. Mûsa, çalıya yaklaştığında Tanrı Mûsa'ya, *Mûsa Mûsa!* diye seslenir. Mûsa, *buyur* diye cevap verir. Tanrı, “fazla yaklaşma, çarıklarını çıkar çünkü bastığın yer kutsal topraktır.” Ben, babanın Tanrı'sı İbrahim'in, İshak'ın, Yakub'un Tanrı'sıyım.” Mûsa, yüzünü kapatır Tanrı'ya bakmaktan korkar.⁶¹⁸

Tanrı, halkının Mısır'daki iniltilerini, çektiği acıları duyduğunu onları Mısır'dan çıkarıp geniş ve verimli topraklara, ırmaklarından süt ve bal akan ülkeye Kenan, Hitit, Periz, Amor, Hiv ve Yevus topraklarına götürmek istediğini, bunun için Mûsa'yı Mısır'a ve Firavun'a göndermek istediğinde Mûsa kabul etmek istemez ama Tanrı, onunla birlikte olacağını söyler. Mûsa, İsraillilere gidince seni kim gönderdi, adı nedir derlerse ne diyeceğim? Der. Tanrı, “ben benim” der. Sonra kendisine *Yahve* denilmesini sonsuza kadar adının bu olduğunu söyler. Tanrı Mûsa'ya, “İsraillilerin ileri gelenlerine gitmesini, Tanrı Yahve'nin kendisine görüldüğünü onları sıkıntıdan

⁶¹⁸ Bkz.Mısır'dan Çıkış 2/11-25; 3/1-6.

kurtarmak istediğini, sonra birlikte Mısır kralına gitmelerini İbrani Tanrısı'nın kendilerine göründüğünü ve Yahve'ye kurban kesmek üzere üç günlük bir yolculuk için kavmine izin vermesi gerektiğini söyler. Tanrı, kral'ın onlara izin vermeyeceğini, buna karşılık elini uzatıp şaşılasi işler yaparak onları Mısır'dan çıkaracağını, İsraililer'in Mısırlılar gözünde değer bulacağını, giderken Mısırlılar'dan kıymetli eşyalarını altın, gümüş, takılarını ve giysilerini isteyeceğinizi ve bunlarla oğul ve kızlarınızı süsleyeceklerini Mısırlıları soyacaklarını bildirir.⁶¹⁹

Mûsa, kendisine inanmadıklarında ne yapacağını sorar. Tanrı, elindeki değneği yere atmasını söyler. Mûsa değneği yere attığında yılan olur, korkar elini uzatıp kuyruğundan tutunca tekrar değnek olur. Sonra, Tanrı Mûsa'ya, "elini koynuna sokmasını" söyler. Mûsa denileni yaptığında, elini bembeyaz olarak çıkarır, tekrar elini koynuna sokunca yeniden eski haline gelir. Tanrı, "bunlara da inanmadıkları takdirde, Nil'den biraz su alıp toprağa döktüğünde suyun kana döneceğini" söyler. Hâlâ endişesi geçmeyen Mûsa, iyi konuşma yapamadığı için sıkıntısını Tanrı'ya iletir. Tanrı ona yardımcı olacağını, ne söylemesi gerektiğini ona bildireceğini söylemesine rağmen kendisi yerine başkasını göndermesini isteyince Tanrı öfkelenir. Tanrı, iyi konuşma yapan ağabeyi Levili Hârun ile birlikte olacağını, Hârun'a ne söyleyeceğini bildirecek oda halka konuşacak. Böylece, Hârun Mûsa'ya sözcülük edecek halka konuşma yapacak, Mûsa'da onun için Tanrı gibi olacak.⁶²⁰

Mûsa, ailesini yanına alır ve Mısır'a döner. Tanrı'nın isteği üzerine, Firavun'dan Tanrı'nın ilki olan israiloğullarını bırakmasını isteyecektir. Mısır'a geldiklerinde halkı toplarlar, Hârun kendine söylenenleri onlara anlatır. Mûsa'da

⁶¹⁹ Bkz.Mısır'dan Çıkış 3/7-22.

⁶²⁰ Bkz.Mısır'dan Çıkış 4/1-17.

halkın önünde belirtileri gerçekleştirir. Halk bunlara inanır. Tanrı'nın kendileri ile ilgilendiğine, çektikleri sıkıntıları gördüğüne inanırlar, eğilip tapınırlar.⁶²¹

Mûsa ve Hârûn Firavun'un huzuruna çıkarlar ve ona, "kendilerini israiloğullarının Tanrısı'nın gönderdiğini halkı kendileri ile göndermesini, çölde üç gün yol alıp Tanrı'ya kurban keseceklerini yoksa Tanrı'nın kendilerini hastalık veya kılıçla cezalandıracağını" söylerler. Firavun, "Tanrılarına inanmadığını İsrailoğullarını göndermeyeceğini, bilakis Mûsa ve Hârûn'un halkın çalışmasını engellediğini" söyler. Bundan sonra Firavun, israiloğullarının işlerini daha da ağırlaştırır, haksız davranışlar ve baskılar daha da artar. Halk, Mûsa ve Hârûn'u suçlar kendilerini öldürmeleri için Firavun'un görevlilerine fırsat tanıdıklarını, ellerine kılıç verdiğini söylerler. Mûsa, Tanrı'ya yönelerek sitem eder. Halkına Firavun'un yaptığı eziyetin daha da arttığını, halkı için hiçbir şey yapmadığı şeklinde şikâyetle bulunur. Tanrı, (Mûsa'ya) Firavun'a neler yapacağını göreceğini, onları esaretten kurtaracağını, kendisinin *Yahve* olduğunu, antlaşmasını yerine getireceğini, Mısırlıları ağır biçimde yargılayacağını, kudret eliyle israiloğullarını serbest bırakacağını va'd ettiği toprakları onlara vereceğini bildirir. Mûsa da bunları halkına anlatır fakat umutları kırıldığı için Mûsa'yı dinlemezler. Tanrı, tekrar Firavun'a gitmelerini ister ama Mûsa halkının kendisini dinlemediğine göre Firavun'un da kendisini dinlemeyeceğini, zaten iyi konuşan biri de olmadığını söyleyerek itiraz eder.⁶²²

Tanrı, tekrar Mûsa ve Hârûn'u konuşmak ve isteklerini iletmek üzere Firavun'a gönderir. Mûsa, gene itiraz eder ama Tanrı tekrar Mûsa'ya, "seni Firavun'a karşı Tanrı gibi yaptım, ağabeyinde senin peygamberin gibi oldu şimdi gidin

⁶²¹ Bkz.Mısır'dan Çıkış 4/18-31.

⁶²² Bkz.Mısır'dan Çıkış 5/1-23; 6/1-13.

Hârun, Firavun’a İsrailoğullarını ülkesinden bırakmasını söylesin ama ben Firavun’u inatçı yapacağım sizi dinlemeyecek bunun üzerine elimi Mısır üzerine koyup onları şiddetle cezalandıracağım o zaman Mısır’lılar benim Tanrı olduğumu anlayacaklar” der. Mûsa ve Hârun, Tanrı’nın dediğini yaparlar o zamanda Mûsa seksen Hârun seksen üç yaşındadır. Tanrı’nın emri üzerine Firavun’a giderler, Firavun mucize göstermelerini ister. Hârun değneğini Firavun’un önüne atar değnek yılan olur. Bunun üzerine Firavun kendi büyücü ve sihirbazlarını çağırır. Onlar da büyüleriyile değnekleri yılan olur. Ama Hârun’un değneği (yılanı) onların değneklerini yutar. Bunu üzerine Firavun inat eder gene Mûsa ve Hârun’u dinlemez.⁶²³

Tanrı, itiraz etmesine rağmen Mûsa ve Hârun’u Firavun’a gönderir. İsrailoğullarını bırakmazsa değnek ile Nil’e vurduğunda bütün suların kana dönüşeceğini bildirmelerini ister. Firavun gene ikna olmaz. Bunun üzerine Hârun değneği Mısırlılar’ın suları üzerine uzatır. Her taraf kan olur. Mısır’lılar günlerce su içemezler. Mısır’lı büyücülerde aynı büyüden yaparlar. Firavun inat eder İsrailoğullarını serbest bırakmaz. Tanrı, bu sefer Mûsa ve Hârun’a Firavun’a gitmelerini onu kurbağa ile tehdit etmelerini, dinlememesi halinde değneği Mısır’a uzattıklarında her yerin kurbağa ile dolacağını söylemelerini ister. Ama Firavun gene dinlemez. Hârun, asayı uzatınca her yer kurbağa ile dolar taşar. Firavun’un büyücüleri de aynı şeyi yaptılar. Bu sefer Firavun söylediklerini yapacağını ama kurbağadan kendilerini kurtarmalarını ister. Bela üzerlerinden uzaklaşınca Firavun sözünü tutmaz, inatçılık yapar. Bu da olmayınca sivrisinek belasıyla Firavun iknaya çalışılır. Mısır’ın her yerini sivrisinek kaplar. Büyücüler bu sefer bunu yapamazlar, Firavun’a, “bu işte Tanrı’nın parmağı” var dedilerse de Firavun kimseyi dinlemez.

⁶²³ Bkz.Mısır’dan Çıkış 6/28-30; 7/1-13.

Sırada at sineği belası vardır. Ancak bu sefer İsrailoğullarının yaşadığı bölgede at sineği olmaz ama diğer her yer at sineğinden mahvolur. Firavun belayı geçiştirmek için razı olsada sonunda İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışına razı olmaz. Bu sefer Mısır'ı hayvanların ölümü belası gelir. Çok büyük hayvan ölümleri olur ama İsrailoğullarından hayvan ölmemiştir. Buna rağmen Firavun gene ikna olmaz. Tanrı tekrar Mûsa ve Hârûn'u Firavun'a yeni bir bela tehdidi ile gönderir. Mûsa ve Hârûn, ellerine ocak kurumu alarak Firavun'a giderler. Ellerindeki kurumu havaya savururlar. Kurum havada dağılır, bütün Mısır'a yayılır, insanlar ve hayvanlar irinli çıban çıkarırlar. Büyücüler bunun önüne geçemezler. Tanrı, Firavun'u inatçı yapmıştır ve gene Firavun razı olmaz. şimdi sırada dolu belası vardır, diğer belalarda olduğu gibi bu belada da Firavun'u ikna olmaz. Dolu yüzünden Mısır mahvolur İsraililerin yaşadığı bölgeye dolu düşmez. Bela sırası çekirgelere gelmiştir. Firavun'a yapılan teklif bu seferde dikkate alınmaz. Firavun bu sefer sadece erkeklerin gitmesine izin verir ama Mûsa tüm halkın ve hayvanların gelmesi gerektiğini söyleyince, Firavun onların topluca gidişine izin vermez. Felaket başlar, Mısır tarihinde görölmemiş bela ile karşı karşıya gelinir. Hiçbir ot, ağaç kalmaz. Felaketi gören Firavun günahının bağışlanmasını ister ama israiloğullarının gitmesine izin vermez. Bu sefer Mısır karanlık belası ile karşı karşıya gelir. Üçgün koyu karanlık yaşanır, kimse oturduğu yerden kalkamaz. Ama İsrailoğullarının kaldığı bölge aydınlıktır. Firavun Mûsa'ya, hayvanlar hariç hepsine izin verir. Ama Mûsa hayvanların Tanrı'ya kurban sunulacağını ve gidilecek yere varmadan kurbanlıkların belli olmayacağını bu nedenle bütün hayvanların gelmesi

gerekmektedir. Tanrı, Firavun'u inatçı yapmıştır. Bu nedenle denileni yerine getirmez, Mûsa'yı yanından kovar.⁶²⁴

Firavun'un ikna olması için son ve en ağır ceza gelmektedir. İlk doğanlar öldürülecektir. Öyleki Tanrı, gece yarısı Mısır'ı boydan boya geçecek ve tahtında oturan Firavun'un ilk çocuğundan değirmendeki köle kadının ilk çocuğuna kadar öldürülecek. Tanrı, gece Mısır üzerinden geçtiğinde İsrailoğullarının kapılarındaki kan izini görünce üzerinden geçecek ama diğer bütün Mısır halkının ilkleri öldürülecektir. Tanrı'nın bu geçişi, Fısıh bayramı olarak Mısır'dan çıkış anısına kutlanacaktır. Fısıh'ın anlamı; Tanrı'nın güçlü eliyle İsrailoğullarını Mısır'dan köle oldukları yerden çıkarmasıdır. Neticede Tanrı dediğini yapmış, Mısır'da feryatlar kopmuştur, çünkü ölüsü olmayan ev yoktur. O gece Firavun, Mûsa ve Hârûn'a Mısır'ı derhal terk etmelerini, hayvanlarını da alıp götürmelerini ve kendisini de kutsamalarını ister. O gece aceleyle, ekmek hamurlarına henüz maya katmadan hamur tekneleri omuzlarında olduğu halde Mısır'ı terk ettiler. Birde, Mısırlılar'ın altın ve gümüşlerini istemişlerdi bunları yanlarına aldılar böylece onları soydular. İsraililer kadın ve çocukların dışında altıyüzbin erkekle yaya olarak Ramses'den Sukkot'a doğru yola çıktılar. İsraililer Mısır'da dörtyüzotuz yıl yaşadılar.⁶²⁵ Böylece İsrailoğullarının hayatındaki en önemli olaylardan biri olan Mısır'dan Çıkış gerçekleşir.

Mûsa, çıkış esnasında Yusuf'un kemiklerini de yanına alır. Sukkot'tan ayrılıp Etam'da konaklarlar. Tanrı, gece gündüz bir bulut sütunu içinde yol gösterir, gecede ateş sütunu içinde ışık vererek onlara öncülük eder. Tanrı, Firavun'u inatçı yapmıştır. Peşlerine düşecekler ama Tanrı, Firavun ve ordusunu yenerek yücelik

⁶²⁴ Bkz.Mısır'dan Çıkış 7/14-25; 8/32; 9/1-35; 10/1-29.

⁶²⁵ Bkz.Mısır'dan Çıkış 11/1-10; 12/21-42; 13/1-16.

kazanacaktır. Halkının kaçtığı Firavun’a bildirilince fikrini değiştirir, peşlerine düşer. Bu esnada Firavun’un geldiğini gören İsraililer dehşete kapılırlar. Mûsa’ya çıkışılar, pişman olduklarını burada ölmektense Mısır’da köle olmaya razı olduklarını söylerler. Mûsa kavmini sakinleştirir. Tanrı’nın emriyle elini denize uzatır, deniz ikiye yarılır. Kavmi toprakta yürüyor gibi ıslanmadan bütün eşyaları, hayvanları ile denizi geçerler. Tanrı tarafından inatçılaştırılan Firavun, Mûsa ve kavmini takip eder. Deniz’in ortasına geldiklerinde, Tanrı’nın emriyle Mûsa, elini denize uzatır deniz eski haline gelir. Firavun ve adamları boğulur. Tanrı o gün İsrailileri Firavun’un elinden kurtarır, deniz kıyısında Mısırlıların ölülerini görmüşlerdir. Çölde üçgün yol aldılarsa da su bulamazlar buldukları su da acıdır içemezler. Tanrı, Mûsa’ya bir ağaç parçası gösterir onu suya atınca su tatlılaşır. Sonra Tanrı bir kural koyar; şayet sözünü dinler emirlerini yerine getirir, kurallara uyarlarsa Mısır’lıların uğradıkları hiçbir hastalığa uğramayacaklardır. Çünkü şifa veren Tanrı’dır. Daha sonra Elim’e giderler orada on iki su kaynağı ve yetmiş hurma ağacı vardır orada konaklarlar.⁶²⁶

Mûsa ve kavmi, Sin Çölü’ne geldiklerinde Mûsa’dan yiyecek ister, yakınmaya başlarlar. Tanrı akşam bildiriciler gönderir, sabah olunca toprak üzerinde kırağıya benzer ince pulcuklar oluşur, bu nedir? Anlamında *Man* olarak isimlendirdikleri kişniş tohumu gibi beyazımsı, tadı ise ballı yufka gibidir. Ekmeğin toplanmasında ve şabat gününe riayet konusunda Mûsa’nın sözlerine riayet etmezler. Kenan topraklarına varıp yerleşinceye kadar kırk yıl man yerler.⁶²⁷ Ancak, halk çektiği sıkıntılardan dolayı yakınmaya başlar, Tanrı bu duruma öfkelenir. Halkın arasındaki yabancılar başka yiyeceklere özlem duymaya başlar. İsraililer, Man

⁶²⁶ Bkz.Mısır’dan Çıkış 13/17-22; 14/1-31; 15/23-27.

⁶²⁷ Bkz.Mısır’dan Çıkış 16/1-36.

yemekten bıktıklarını Mısır'da yedikleri; Balık, et, soğan, sarmısak, karpuz, pırasa, soğan ve salatalık isterler.⁶²⁸

Mûsa ve kavmi, Tanrı'nın buyruğu uyarınca Sin Çölünden ayrılıp Refidim'e gelirler burada da Mûsa ile su konusunda çekişirler. Tanrı, Mûsa'ya elindeki değneği kayaya vurmasını söyler. Mûsa denileni yapar ve kayadan su fışkırır.⁶²⁹ İsrailoğulları Refidim'e gelen Amalekliler ile savaşırlar. Savaşta Mûsa, Tanrı'nın değneği ile onlara yardım eder. Ellerini havaya kaldırdığında İsraililer, indirdiğinde de Amalekliler kazanmaktadır. Bu sefer Hârun ve Hur, Mûsa'nın iki tarafında durup ellerini yukarı kaldırarak İsrailoğullarının kazanmasına yardımcı olurlar.⁶³⁰

İsrailoğulları üç aydan sonra Sina Çölü'ne gelirler. Sina Dağı'nın karşısına konaklarlar. Dağda, Tanrı ile buluşma gerçekleşecektir. Üçgün hazırlık yapılır, Tanrı Sina Dağına inecek, halk dağa çıkmayacak, sınırı geçmeyecek, eli ile dağa dokunmayacak yoksa öldürülecektir. Üçüncü günün sabahı gök gürlemesi ve şimşeklerle dağın üzerinde bir bulut oluşur, güçlü bir boru sesi duyulur. Mûsa halkı dağın eteğine getirir. Tanrı, duman ve ateş arasında dağa iner. Dağ şiddetle sallanır. Tanrı, Mûsa'yı dağın tepesine çağırır, halkın yaklaşmamasını kendisini görmek için sınırı geçmemelerini yoksa cezalandırılacaklarını söyler. Hârun da dağa çıkar ama Kâhinler dağa (huzura) çıkamazlar. Bunun üzerine Mûsa aşağı inip durumu halka anlatır.⁶³¹ Buradan sonra Tanrı Mûsa ile konuşur ve on emri verir. Halk gök gürlemesi, şimşek ve boru sesinden dolayı korkudan titrerler. Mûsa'ya Tanrı'nın

⁶²⁸ Bkz.Çöl'de Sayım 11/1-9.

⁶²⁹ Bkz.Mısır'dan Çıkış 17/1-7.

⁶³⁰ Bkz.Mısır'dan Çıkış 17/8-16.

⁶³¹ Bkz.Mısır'dan Çıkış 19/1-24.

kendileri ile konuşmamasını aksi halde öleceklerini söylerler. Bu durum, onları denemek ve Tanrı korkusunun içlerinde olmasını sağlamak içindir.⁶³²

Antlaşmanın onaylanması için Tanrı Mûsa'ya, “sen, Hârun, Nadav, Avihu ve İsrailden ileri gelen yetmiş kişi gelmesini Sadece Mûsa'nın yaklaşmasını, diğerlerinin yaklaşmamasını ve halkın dağa çıkmamasını“ ister. Sonra Mûsa gidip Tanrı'nın buyruklarını halka anlatır. Halk hep bir ağızdan Tanrı'nın buyruklarını yapacakalarına dair söz verirler. Mûsa, dağın eteğinde on iki taş diker sunak yapar esenlik kurbaları keser. Kurban kanının bir kısmını sunaklara, kalanı halk üzerine serper ve “işte Tanrı'nın sizinle yaptığı anlaşmanın kanı budur“ der. Sonra yetmiş kişi de dağa çıkar ve İsrail'in Tanrısı'nı görürler. Tanrı'nın ayakları altında laciverttaşını andıran bir döşeme vardı. Tanrı, Mûsa'yı taş levhaları vermek üzere yanına çağırır. Mûsa, İsrail ileri gelenlerine geri dönünceye kadar kendilerini beklemelerini, Hârun ve Hur'un aralarında olacağını, kimin sorusu olursa onlara başvurmasını söyler. Dağa çıkar, Tanrı'nın görekemi dağı kaplar. Tanrı'nın görkemi orada yakıcı bir ateş gibi görünür. Mûsa, bulut içinde kırk gün kırk gece kalır.⁶³³

Mûsa'nın dağdan dönüşü gecikince, halk Hârun'un etrafında toplanır, kendilerine bir ilah yapmalarını ister. Hârun bütün kadınların altın küpelerini toplar, eritir ve altın bir buzağı heykeli yapar ve halka, “sizi Mısır'dan çıkaran Tanrı budur” der, halk buzağıya tapınmaya başlar. Mûsa, dağdan inince yapılanları görür, elindeki ikiyüzü kabartma yazılı taş levhaları dağın eteğinde fırlatıp kırar. Hârun'a çıkışır, Hârun halkın taleplerine karşı çıkamadığı şeklinde kendisini savunur. Mûsa o gün halkın Tanrı'ya inananlarını toplar. Toplananlar, buzağıya tapan yakın akrabalarında içinde olduğu üçbin kişiyi öldürür. Mûsa, halkın günahlarını

⁶³² Bkz.Mısır'dan Çıkış 20/1-21.

⁶³³ Bkz.Mısır'dan Çıkış 24/1-18.

affettirmek için tekrar Tanrı'nın huzuruna gider. Halk cezalandırılmıştır çünkü Hârun'a buzağı heykeli yaptırmışlardır.⁶³⁴

Mûsa, iki taş levha hazırlayarak tekrar Sina Dağı'na çıkar, anlaşma yenilenir. Halk, Tanrı'nın istedikleri şeyleri yaptığı sürece Tanrı'da anlaşmaya sadık kalacaktır. Mûsa, iki anlaşma levhasıyla, ışıldayan yüzüyle dağdan iner, Tanrı'nın buyruklarını halka bildirir.⁶³⁵ Tanrı İsrailoğullarını, buluşma çadırını hep bulut ile gölgelemiştir.⁶³⁶

Mûsa'nın üçüncü kitabı olan Levililer kısmı konumuzun dışında olduğu için herhangi bir anlatımda bulunmuyoruz. Çünkü Levililer bölümünde kâhinlik ve yardımcılık görevlerinden, kavmin çadır mabedindeki görevleri ve bazı ahlaki kurallar anlatılır. Ayrıca günahların keffareti, haram kılınan yiyecekler, evlilikler, dini ayinler, bayramlar, adaklar hakkında emirler yer alır. Mûsa'nın dördüncü ve beşinci kitapları sırasıyla Çölde Sayım ve Yasa'nın Tekrarı'dır. Bu bölümlerde de kurallar ve bunların tekrarı bulunmaktadır. Daha fazla uzatmadan konumuzu burada tamamlamak istiyoruz. Ancak Kenan diyarına yaklaştıklarında, Kenanlıların ülkelerinin bolluğu ve bereketine hayran kalırlar. Kenan diyarını araştırmak üzere gönderilen casusların yanlış haber vermeleri ve oradaki insanları Nefilim, (Tanrı oğulları) iri cüsseli insanlar şeklinde bilgi getirmeleri, insanları olumsuz etkilemeleri sonucu onlarla savaşmak istemezler. Mûsa'ya ve Tanrı'ya tekrar başkaldırırlar. Yeniden Mısır'a dönmeyi bile istemeye başlarlar. Bunun üzerine Tanrı, çok kızar ve

⁶³⁴ Bkz.Mısır'dan Çıkış 31/1-35.

⁶³⁵ Bkz.Mısır'dan Çıkış 34/1-35.

⁶³⁶ Bkz.Mısır'dan Çıkış 40/34-38.

bu nesilden Yefunne oğlu Kalev ile Nun oğlu Yeşu hariç hiç kimsenin va'd edilen topraklara giremeyeceğini bildirir.⁶³⁷

Mûsa Peygamber'in ölümü hakkında bilgiler, Tesniye Kitabı'nın 34. babında yer almaktadır. Buradaki bilgilere göre Mûsa Peygamber'e Tanrı, İsrail oğulları'na vaat ettiği toprakları gösterir. Fakat hayatında buraya yerleşemeyeceğini de bildirir. Daha sonra Mûsa, Moab diyarında ölür. Tanrı, Mûsa'yı Moab diyarında Beytpeor karşısındaki dereye onu gömer, fakat bu güne kadar kimse onun kabrini bilmez. Mûsa Peygamber öldüğünde 120 yaşındadır. Mûsa için 30 gün yas tutulur. O günden bu yana İsrail'de Tanrı'nın yüzyüze görüştüğü bir peygamber çıkmamıştır. Yas tutulduktan sonra Nun oğlu Yeşu İsrailoğulları'nın başına geçer.⁶³⁸

Tevrat'ta anlatılan ve Kur'an ile karşılaştırma yapılabilecek kıssa tarzı anlatımını burada tamamlayarak Kur'an-ı Kerim'deki Hz.Mûsa ile ilgili bölümlere geçebiliriz.

2. Kur'an-ı Kerim'de

Hız.Mûsa, Kur'an'a göre Ulü'l Azm peygamberlerdendir. Kur'an'ın bahsettiği çerçevede kendisine kitap verilmiştir. Onun hayatı Kur'an'da geniş bir yer tutar. Hız.Musa'nın ismi Kur'an-ı Kerim'de yüz otuz altı defa geçmektedir. Onun hayatının teferruatlı bir şekilde anlatıldığı surelerden biri de Kasas Suresi'dir. Bu surede onun hayatı, çocukluğundan itibaren anlatılmaya başlanmıştır. Kıssanın anlatıldığı diğer sûreler şunlardır: Taha 20/10-22-45-48; Neml 34/8-12; Naziat 17-19; Şuara 26/18-3; Yunus 11/88-89; A'raf 7/109 150; Mümin 26-37; Bakara 2/56-96-146.

⁶³⁷ Bkz.Çölde Sayım 14/1-38.

⁶³⁸ Bkz.Yasa'nın Tekrarı 34/1-12.

Hz.Mûsa'nın soyu hakkında Kur'an'da bilgi yer almaz. Hz.Musa'nın doğumu yıllarında Firavun, (Mısır) toprağında azgınlaşmış, halkını çeşitli guruplara bölmüştü. Onlardan bir gurubunu güçsüz buluyor, bunların oğullarını öldürüyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. Allah, güçsüz düşürülenlere lütufta bulunarak onları önderler yapmak ve kutsal topraklara varisler yapmak istiyordu.⁶³⁹

Hz.Mûsa'nın annesine, onu emzirmesi, kendisine bir zarar gelmesinden korktuğunda sandığa koyup nehre (Nil'e) bırakması, korkup kaygılanmaması, kendisine geri verileceğini ve onun peygamber yapılacağı bildirilir. Firavun ailesi Hz.Mûsa'yı nehirden kaybolmuş bir çocuk olarak alırlar ama o kendileri için bir düşman ve tasa kaynağı olacaktır. (sandıktan) Erkek çocuk çıkınca Firavun'un karısı kocasına, "bu benim ve senin için bir göz aydınlığıdır. Onu öldürmeyin belki bize faydası dokunur belki evlat ediniz" der ama onlar işin sonunu sezmiyorlardı. Bu sırada Musa'nın annesi çocuğu için endişelenmektedir. Şayet Yüce Allah onun gönlünü inananlardan olması için pekiştirmemiş olsaydı neredeyse işi bozacaktı. Annesi, Hz.Mûsa'nın ablasına onları takip ettirir. Firavun ve ailesi bunun farkına varmaz. Bu arada Hz.Mûsa'ya sütannesi aranmaktadır. Hz.Mûsa annesine verilmek için diğer sütanneleri kabul etmez. Ablası, Hz.Mûsa'nın hem sütannesi olacak hem de bakımını yapacak birini teklif eder. Böylece Hz.Mûsa gerçek annesine verilir. Bu da Hz.Musa'nın annesine Allah'ın vadinin gerçekleşmesidir.⁶⁴⁰

Hz.Mûsa, gençlik çağına gelip olgunlaşınca kendisine ilim ve hikmet (peygamberlik) verilir. Halkın olan bitenden habersiz olduğu bir gün şehre iner. Şehirde birisi kendi milletinden olan diğeri düşmanlarından olan iki adam kavga ederlerken milletinden olan Hz.Mûsa'dan yardım ister. Hz.Mûsa, ötekine yumruk

⁶³⁹ Bkz.Kasas 28/4-5.

⁶⁴⁰ Bkz.Kasas 28/7-13; Tâ hâ 20/38-39.

vurur ve adam ölür. Hz.Mûsa, (şaşkın bir durumda) bunun şeytan'ın işi olduğunu söyler. Allah'tan bağışlanma diler, Allah'da onu bağışlar. Ertesi gün gene aynı kişi kendinden yardım isteyince Hz.Mûsa onun gerçekten azgın biri olduğunu anlar. Hz.Musa ikisinin de düşmanı olan adamı yakalamak isteyince, “dün öldürdüğün adam gibi benidede mi öldürmek istiyorsun? Zorba mı olmak istiyorsun?” der. Şehrin öbür ucundan bir adam Hz.Mûsa'ya koşarak gelir, “şehrin ileri gelenleri seni öldürmek istiyorlar, derhal burayı terk et ben senin iyiliğini istiyorum” der. Hz.Mûsa korkarak şehri terk eder.⁶⁴¹

Hz.Mûsa, Medyen'e gider. Medyen suyuna ulaşınca, orada hayvanlarını sulayanları ve birde onların gerisinde yaşlı babaları olan iki kadının hayvanlarını engelleyerek durduklarını ve onlardan çobanların hayvanlarının sulanmasından sonra ancak kendi hayvanlarını sulayabileceğini öğrenir. Onlara yardım eder hayvanlarını sular. Allah'tan yardım ve niyazında bulunur. Derken kadınlardan biri utanarak hayvanları sulama karşılığı Hz.Mûsa'yı babalarının çağırdığını söyler. Hz.Musa başından geçenleri anlatır. Yaşlı adam korkmamasını zalim kavimden kurtulduğunu söyler. Sonra kızlarının teklifi ile Hz.Mûsa'yı ücretli olarak yanlarında çalışma talebinde bulunurlar. (Şuayb), sekiz yıl karşılığında isterse on yıla tamamlamak üzere kızlarından biri ile evlenebileceğini teklif eder. Hz.Mûsa kabul eder aralarındaki bu süre zarfında husumet olmayacağına Allah'ı vekil tutar.⁶⁴²

Hz.Mûsa, süreyi tamamlayıp yola çıkar. Tur tarafında bir ateş görür. Ailesine:”*Siz burada bekleyin, ben bir ateş gördüm oradan ya bir haber ya da ısınmanız için ateş getiririm veya bir rehber bulurum*” der. Oraya gelince vadinin ağaç tarafından kendisine ”*Ey Mûsa! bilki ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım, hemen*

⁶⁴¹ Bkz.Kasas 28/14-21.

⁶⁴² Bkz.Kasas 28/22-28.

papuçlarını çıkar çünkü sen kutsal vadi Tuva'dasın.”⁶⁴³ “Asânı at!” denildiğinde, asânın yılan gibi hareket ederken görünce korkar kaçır, korkmaması gerektiği çünkü emniyette olduğu bildirilir. Elini koynuna soktuğunda kusursuz bembeyaz çıktığını görür. Bunlar Firavun ve adamlarına karşı Allah’ın iki kesin delilidir, çünkü onlar yoldan çıkmış bir kavimdir.⁶⁴⁴

Hz.Mûsa’ya Firavun ve kavmine gitmesi, başlarına gelecekte sakındırmaları ve israiloğullarını kendisi ile birlikte göndermesini ve Rabb’lerinden delil getirdiğini söyler.⁶⁴⁵ Hz.Mûsa’ya, Firavun’a karşı yumuşak bir dille konuşulması da tavsiye edilir.⁶⁴⁶

Hz.Mûsa, Firavun’a gönderilmesi halinde öldürülmekten korktuğunu dile getirir. Konuşmasının etkili olmadığını bu yüzden kardeşi Hz.Hârûn’un konuşmasının daha iyi olduğu, ayrıca yalancılıkla suçlanması halinde kendisini doğrulayıcı olması nedeniyle kendisine yardımcı vermesini ister.⁶⁴⁷

Fiavun’a gidip Allah’ın emrini tebliğ ettiklerinde, Firavun “*Rabbiniz de kimmiş?*”der.⁶⁴⁸ Bunun üzerine (halk) dediler ki, “*Siz ikiniz, bizi babalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan çevirmek ve yeryüzünün büyükleri olasınız diye mi geldiniz? Biz size inanmıyoruz dediler.*”⁶⁴⁹

Hz.Mûsa onlara apaçık ayetleri getirince bu olsa olsa uydurulmuş sihirdir derler.⁶⁵⁰ Firavun şayet doğru söylüyorlarsa delil getirmelerini ister. Hz.Mûsa

⁶⁴³ Bkz.Kasas 28/29-30; Taha 20/10-12.

⁶⁴⁴ Bkz.Kasas 28/31-32; Taha 20/17-23.

⁶⁴⁵ Bkz.A’raf 7/104-15; Taha 20/24, 47; Şuara 26/10-11; 16-17.

⁶⁴⁶ Bkz.Taha 20/44.

⁶⁴⁷ Bkz.Kasas 28/34-35; Taha 20/29-31.

⁶⁴⁸ Bkz.Taha 20/49; Şuara 26/23.

⁶⁴⁹ Bkz.Yunus 10/78.

⁶⁵⁰ Bkz.Kasas 28/36.

elindeki asasını yere atıverir, bir de bakarlar ki kocaman bir yılan oluvermiş, elini koynundan çıkarır, seyredenlere nur saçan bembeyaz oluvermiştir. (Buna karşılık) Firavun çevresindekilere, ”bu çok bilgili, bir sihirbazdır, sizi sihriyle yurdunuzdan çıkarmak istiyor” der. Sonra Firavun’un emriyle çevredeki sihirbazlar toplanır, belirli bir gün tayin edilir halk toplanır. Hz.Mûsa onlara ne atacaklarsa atmalarını söyler. (Sihirbazlar) ellerindeki ip ve değneklerini ne varsa atarlar. Sonra Hz.Mûsa asasını atar ve onların uydurduklarını yutuverir. Bunun üzerine sihirbazlar derhal secdeye kapanarak Hz.Musa ve Hz.Hârun’un Rabbi’ne iman ettiklerini söylerler. Firavun küçük düşer ve büyük bir kızgınlıkla,”*ben size izin vermeden nasıl iman edersiniz, demek ki (Mûsa) sihri size öğreten büyüğünüzmüş, ellerinizi, ayaklarınızı çapraz kesip cezalandıracağım, hepinizi astıracağım*” demesine rağmen sihirbazlar imanlarından vazgeçmezler, Rabb’lerinden sabır dilerler.⁶⁵¹

Firavun kavminden ileri gelenler derler ki: ”Mûsa’yı ve kavmini, seni ve tanrılarını bırakıp yeryüzünde bozgunculuk çıkarsınlar diye mi bırakacakasın?” (Firavun) “biz onların oğullarını öldürüp, kadınlarını sağ bırakacağız. Elbette biz onları ezecek güçteyiz” der. Firavun’a uyanlar ders alsınlar diye yıllarca kuraklık ve mahsül kıtlığı ile cezalandırılırlar. Ve derler ki,”bizi sihirlemek için ne mucize getirsen getir, biz sana inanmayacağız. Üzerlerine ayrı ayrı mucizeler olarak tufan, çekirge, haşere, kurbağalar ve kan gönderildi ama yine de büyüklük tasladılar, günahkâr bir kavim oldular. “*Azap üzerlerine çökünce, ey Musa! Azabı üzerimizden kaldırması için Rabbine dua et, sana inanacak ve İsrailoğullarını seninle göndereceğiz*” derler. Azap üzerlerinden kalkınca hemen sözlerinden döndüler.”⁶⁵²

⁶⁵¹ Bkz.Şuara 26/31-51; Taha 20/57-72; A’raf 7/109-126; Yunus 10/79-81.

⁶⁵² Bkz.A’raf 7/127-135.

Allahu Teâlâ, Hz.Mûsa ve yanındakilere, birlikte geceleyin yola çıkın size yetiþilmesinden korkmaksızın ve boğulmaktan endişelenmeksizin onlara denizde kuru bir yol aç, diye vahyeder.(Bunun üzerine Hz.Mûsa akþam karanlığında yola çıkar ama Firavun bunu öğrenmiþtir.) Firavun ve adamları, gün doğmadan onların ardına düşer. İki topluluk birbirini görünce, Hz.Mûsa'nın adamları: İşte yakalandık dediler. Hz.Mûsa: Asla! der, Rabbim şüphesiz benimledir bana yol gösterecektir. Bunun üzerine Allah, Hz.Mûsa'ya “asan ile denize vur” der. Hz.Mûsa denize vurunca deniz yarılr (on iki yol açılır), ötekiler de yaklaşır Hz.Mûsa ve beraberindekiler geçer arkadan gelenler suda boğulur. Firavun boğulma haline gelince,”gerçekten İsrailoğullarının inandığı Tanrı'dan başka Tanrı olmadığına inandım, ben de müslümanlardanım!“ der. “Şimdi mi iman ettin! Halbuki daha önce bozgunculardan olmuştun”⁶⁵³ cevabı verilir.

Hz.Mûsa ve kavminin çöldeki hayatları gittikçe zorlaşmaktadır. Allahu Teâlâ onları su, bulut, kudret helvası ve bıldırcın etiyle nimetlendirmiştir. Olay, Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılır; *“İsrailoğulları on iki kabileye ayrılmıştır. Kavmi su isteyince Mûsa'ya, "Asanı taşa vur" diye vahyettik. Derhal ondan oniki pınar fışkırdı. Her kabile içeceği yeri öğrendi. Sonra üzerlerine bulut gölge yapar, onlara kudret helvası ve bıldırcın eti indirilir.*⁶⁵⁴ *İsrailoğulları verilen bu yiyeceklerle yetinemeyeceklerini ifade edip Hz. Mûsa'ya, bir tek yemekle yetinemeyiz bizim için Rabbine dua et de yerin bitirdiği şeylerden; sebzesinden, hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından bize çıkarsın derler. Mûsa: daha iyiyi kötü ile*

⁶⁵³ Bkz.Taha 20/77-78; Şuara 26/60-66.

⁶⁵⁴ A'raf 7/160; Bakara 2/57.

değiştirmek mi istiyorsunuz? O halde şehre inin istediğiniz orada var” der. (bu hadiseden sonra) üzerlerine aşağılık ve yoksulluk damgası vurulur.”⁶⁵⁵

Hz.Mûsa ve kavmi, Firavun’un zulmünden kurtulmuş ve denizden geçmişlerdir. Orada kendilerine mahsus putlara tapan bir kavme rastlarlar. Hz.Musa’dan onların tanrıları gibi kendilerine tanrı yapmalarını isterler. Hz.Mûsa cehaletle onları suçlayarak tekliflerini reddeder. Allah’a ibadet etmesi için Hz.Mûsa’ya ilk önce otuz gece süre verilir sonra on gece daha eklenir. Sonra Hz.Mûsa, Hz.Hârun’a “kendi yerine geçmesini onları islah etmesini ve bozguncuların yoluna uymamasını” söyler. Hz.Mûsa tayin edilen vakitte Tur’a gelip Rabb’i onunla konuşunca Allah’tan kendisine görünmesini ister. Allah (c.c) kendisini göremeyeceğini, dağa bakmasını eğer dağ yerinde kalırsa görebileceğini söyler. Allah (c.c) dağa tecelli edince dağ paramparça olur ve Hz.Mûsa bayılır, ayılınca tövbe ederek,“inananların ilkiyim” der. Nasihat ve her şeyin açıklamasına dair ne varsa hepsi Hz.Musa için levhalara yazılmıştır.⁶⁵⁶ Hz.Mûsa Tur’a gittiğinde, ona Tur’un sağ tarafından seslenilmiş o, fısıldaşan kimseler kadar yaklaştırılmıştır.⁶⁵⁷

(Tur’a giden) Hz.Mûsa’nın arkasından kavmi zinet ve takılarından, ses çıkaran bir buzağı heykelinden tanrı edindiler.⁶⁵⁸ Allah (c.c), Mûsa’nın kavmini imtihan etmiş ve Samiri (heykeli yaparak)onları yoldan çıkarmıştır. Bunun üzerine öfkeli ve üzüntülü kavmine dönmüş Allah’a olan vaadlerinden neden döndüklerini sormuş, (kavmi) vaadlerinden kendi iradeleri ile dönmediklerini Mısır’dan çıkarken onların zinet eşyalarından bir takım ağırlıklar yüklendiklerini, Samiri de kendileri de

⁶⁵⁵ Bakara 2/61.

⁶⁵⁶ Bkz.A’raf 7/138, 142-145.

⁶⁵⁷ Bkz.Meryem 19/52.

⁶⁵⁸ Bkz.Araf 7/148.

(eritmek için ateşe) zinetlerini (ateşe) attıklarını söylerler. Samiri heykeli yapar ve işte, “bu sizin de, Mûsa’nın da tanrısıdır. Fakat onu unuttu”⁶⁵⁹ der.

Hız.Mûsa, (Tur’dan) kızgın ve üzgün bir halde kavmine döner, ”arkamdan ne kötü işler yaptınız, Rabbinizin emrini beklemeyip acele ettiğiniz?” Şeklindeki sözlerle çıkışır. Tevrat levhalarını yere atar, kardeşinin (Hârûn) başını tutup kendine çeker (çekiştirir). Kardeşi: ”Anamın oğlu! Bunlar beni zayıf gördü neredeyse beni öldüreceklerdi, beni bu zalim kavimle bir tutma“ der. Hız.Mûsa, kendisi ve kardeşi için bağışlanma talebinde bulunur.⁶⁶⁰ Bu arada Hız.Mûsa, Samiri’ye dönerek, “Ya senin zorun neydi ey Samiri? der. O da: “Ben onların görmediğini gördüm, elçinin izinden bir avuç (toprak) alıp erimiş mücevherlerin içine attım, bunu bana nefsim hoş gösterdi” der. Hız.Mûsa: “Defol! Artık hayatın boyunca sen: “Bana dokunmayın diyeceksin” ve senin için kurtulamayacağın ceza günü var, bak taptığın Tanrı’na, onu yakıp parçalayacak ve denize savuracağız.”⁶⁶¹

Hız.Mûsa kavmine: ”buzağıyı Tanrı edinmekle kendilerine kötülük yaptıklarını tevbe etmelerini nefislerini (kötü duygularını) öldürmelerini, böyle yaparlarsa yaratıcı katında kendileri için daha iyi olacağını, Allah’ın tevbealarını kabul edeceğini söyler.”⁶⁶² Hız.Mûsa belirlenen vakitte kavminden yetmiş kişi seçer.⁶⁶³ Onları müthiş bir deprem yakalayınca Mûsa: “Ey Rabbim! Dileseydin onları da benide helak ederdin. İçimizden bir takım beyinsizlerin işlediği (günah) yüzünden

⁶⁵⁹ Bkz.Taha 20/85-88.

⁶⁶⁰ Bkz.A’raf 7/150-151.

⁶⁶¹ Bkz.Taha 20/95-97.

⁶⁶² Bkz.Bakara 2/54.

⁶⁶³ İsrailoğulları buzağıya taptıklarına pişman oldukları için Allahu Teâlâ, Hız.Musa’ya kavmini temsilen yetmiş kişi seçerek huzura getirmesini ve hep beraber tevbe etmeleri için Tur’a ikinci defa gider. Kur’an Yolu, 2/598.

bizi helak edecek misin?⁶⁶⁴ Hz.Mûsa yetmiş kişi ile beraber dağa yaklaştıklarında bütün dağı bir bulut kaplar, Hz.Mûsa ve beraberindekiler bulutun içine girerler. Allah'ın Hz.Mûsa ile konuşmasını duyarlar. Bulut çekildiği sırada Hz.Musa'ya, "Ey Mûsa! Biz Allah'ı açıkça görmedikçe asla sana inanmayız" derler ve onlar bakarken hemen yıldırım çarpar. Sonra şükretsiner diye ölümlerinin ardından diriltirler.⁶⁶⁵

İsrailoğullarının verdikleri sözü tutmaları için; A'raf suresindeki; "*Bir zamanlar dağı İsrailoğullarının üzerine gölge gibi kaldırdık, sanki üzerlerine düşecek sandılar. Kendilerine verilen kitabı kuvvetle tutun ve içinde olanı hatırlayın ki korunasınız.*" *dedik.*⁶⁶⁶ Ayeti ile adeta korkutarak söz alındığı ifade edilir. Bundan sonra da sözlerinden döndükleri, Cumartesi gününe hürmetsizlik ettikleri ve bu yüzden "aşağılık maymunlar olun" tehdidi ile karşılaşmışlardır.⁶⁶⁷

İsrailoğullarına sığır kesmeleri emredilir. Fakat çeşitli sorularla, bahaneler ile işi sulandırarak, neredeyse kesmeyeceklerdi. Kesilen sığırın bir parçası ile ölene vurmaları, böylece Allah'ın ölüleri dirilttiğini ve düşünmeleri için Allah'ın böylece ayetleri (mucizeleri) gösterdiği ifade edilir. Buna rağmen kalpleri yinede katılaşmıştı.⁶⁶⁸

Bir zamanlar Hz.Mûsa kavmine, "Ey kavmim! Allah'ın size olan nimetlerini hatırlayın; O içinizden peygamber çıkardı, sizi hükümdar kıldı. Allah'ın size vatan olarak yazdığı mukaddes toprağa girin ve arkanıza dönmeyin yoksa kaybedenlerden olursunuz" der. Onlar cevaben: "Ey Mûsa orada zorba bir toplum var onlar oradan çıkmadan biz asla oraya giremeyiz" derler. Onlardan Allah'ın kendilerine lütufta

⁶⁶⁴ Bkz.A'raf 7/155.

⁶⁶⁵ Bkz.Bakara 2/55-56; Kur'an Yolu, 2/598-599.

⁶⁶⁶ A'raf 7/171; Bkz. Bakara 2/63; Nisa 4/153-154.

⁶⁶⁷ Bkz.Bakara 2/64-66.

⁶⁶⁸ Bkz.Bakara 2/67-74.

bulunduğu iki kişi,"(onları cesaretlendirerek) üzerlerine kapılarından girin, şehre bir girerseniz, artık zafer sizindir, eğer mü'min iseniz Allah'a güvenin" der. Hz.Mûsa'nın kavmi tekrar korkaklık gösterir ve Hz.Mûsa'ya, "sen ve Rabb'in gidin savaşın biz burada oturacağız" derler. Bunun üzerine Hz.Mûsa,"Rabbim ben kendimden ve kardeşimden başka kimseye hâkim olamıyorum, bizimle bu yoldan çıkmış kavimle aramızı ayır" der. Allah,"öyleyse orası (Arz-ı Mukaddes) onlara kırk yıl yasaklanmıştır. (Bu müddet içinde) yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış kavim için üzülmeye" dedi.⁶⁶⁹

Hz.Mûsa ve Hızır kıssası Tevrat'ta yer almadığı için buraya alınmamıştır. Kur'an'da Hz.Musa'nın hayatı bu bilgilerden ibarettir. Ölümü hakkında Tevrat'ta bilgi mevcut iken Kur'an bundan bahsetmez.

Konumuzun bu aşamasında benzer ve farklı yönlerin değerlendirmesine geçebiliriz.

Hz.Mûsa, peygamber oluşu kendine kitap (Tevrat) verilmesi Firavun ve kendi kavmi ile mücadelesi her iki kitapta hayatının detaylı bir şekilde anlatıldığı önemli şahsiyetlerdendir. Doğumu yıllarındaki İsrailoğullarının Mısır'daki eziyet ve işkence dönemeleri, ağır işlerde çalıştırılmaları, Yahudilerin erkek çocuklarının öldürülmesi, kızların hayatta bırakılmaları benzer hususlardır. Yalnız Kur'an, Mûsa'nın anne-babası ile ilgili bilgi vermez.

Hz.Mûsa'nın doğumundan bir müddet sonra Tevrat'ta ziftlenmiş sepet, Kur'an'da sandık olarak farklı ifade edilerek Nil'e bırakılması, ablasının onu takibi Firavun'un kızı veya ailesinin Hz.Mûsa'yı bulması ve sahiplenmek isteyişleri ile

⁶⁶⁹ Bkz.Mâide 5/20-26.

sütanne olarak kendi öz annesine verilmesi bir iki küçük farklılığa rağmen benzer işlenmiş konulardır.

Hz.Mûsa'nın, Firavunun sarayında yetişmesinin nedeni; Hz.Mûsa'nın Firavun'u ve onun çevresini daha iyi tanıyabilmesidir. Böylece Hz.Mûsa, ilâhî mesajları Firavun'a götürürken kiminle ve nelerle karşılaşacağı konusunda bilgi sahibi olduğu gibi bu duruma uyum sağlama imkânı da bulmuştur. Bu imkân ise, onun korkusunun azalmasını, heyecanının yatışmasını kolaylaştırmıştır.⁶⁷⁰

Hz.Mûsa'nın delikanlılığı döneminde şehre inip İbrani ve Mısırlı'nın kavgasına şahit olması Mısır'lıyı öldürmesi ile ikinci gün tekrar şehre indiğinde, öldürdüğü adam ile ilgili söylenenler benzer konulardır. Ancak Tevrat, Hz.Mûsa'nın Mısır'lıyı kasden öldürdüğünü, Kur'an ise bunun bir kaza sonucu meydana geldiğini ifade eder.

Kur'an tefsirleri bu hadiseyi, peygamberlerin günahsız olması gerektiği prensibine dayandırmışlar. Hz.Mûsa adamı kasten öldürmediği için büyük günah sayılmayacağını ifade etmişlerdir. Burada Hz.Mûsa'nın yaptığı şey, hor görülen, eziyet edilen, haksızlığa uğrayan birine yardım etmektir, bunda kusur yoktur tedbirsiz davranmış, istemeden ölüme sebep olmuştur. Ayrıca ayette Hz.Mûsa, şeytan'a gönderme yapmakla⁶⁷¹ bu işte kastının olmadığını gösterir. Bu sırada Hz.Mûsa'ya peygamberlik gelmiş değildir.⁶⁷²

Hz.Mûsa'nın Tevrat'ta Firavun tarafından, Kur'an'da ise birtakım adamlar tarafından öldürülmek istenmesi, Medyen'e kaçması, orada Tevrat'ta (önce ismi

⁶⁷⁰ Abdurrahman Kasapoğlu, "Hz. Mûsâ Kıssasında Korku Fenomeni", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, VIII (2008), Sayı:1, 117.

⁶⁷¹ Kasas 28/15-17.

⁶⁷² Kur'an Yolu, 4/220-221; Ali Sayı, **Firavun, Hâman ve Kârun Karşısında Hz. Musa**, İz Yayıncılık, İstanbul 1998, 46-48.

Reuel daha sonra) Yitro, Kur'an tefsirlerinde Şuayb olduğu ifade edilen şahsın kızlarına yardımını ve sonradan evlenmesi ortak ifadelerle anlatılır. Hz.Mûsa, Tevrat'ta süre verilmemesine karşılık, Kur'an'da sekiz on yıllık hizmet karşılığı evlenmiştir. Kur'an'da sürenin tamamlanmasından sonra, Tevrat'ta ise kayınpederinin sürülerini otlattığı sırada Tevrat'ın *Kutsal Vadi*, Kur'an'ın *Tuva* olarak isimlendireceği yerde, çalılıklar arasında sönmeyen ateş görmesiyle Tanrı, Hz.Mûsa'ya seslenir, kendini tanıtır. Hz.Mûsa Tanrı'ya bakamaz, korkar ve yüzünü kapatır. Kur'an ve Tevrat'ta ayakkabılarını çıkartması istenir. Tevrat yorumunda, ayakkabıların çıkarılma nedeni; Hiçbir engel kalmaması için kutsal yerlerde ayakkabı çıkarılır çünkü kutsal yere tam teslimiyet gereklidir. Hattâ Bet Amikdaş'ta Koenlar ayakkabılarını çıkarırlar.⁶⁷³ Kur'an yorumunda da; Ayakkabıların çıkarılma sebebi olarak, ilahi vahye maruz kalan Hz.Mûsa'nın kutsal mekânda olması nedeniyle kendisine çeki düzen vermesi için uyarıldığı veya kutsal mekânda olması sebebiyle doğrudan temas sağlanarak bu yerin bereketinden istifade etmesinin istendiği yorumu yapılır.⁶⁷⁴ Firavun'un yaptıklarına karşılık onu uyarmak ve İsrailoğullarının Hz.Mısır'dan çıkmalarına izin vermesi talebi, *yılan* ve *parlak el* mucizesi anlatımdaki bazı farklara rağmen muhtevanın benzediğini söyleyebiliriz. Mısır'daki İsrailoğullarının iniltilerini duyan Tanrı'nın verdiği sözü, İbrahim, İshak ve Yakub ile yaptığı anlaşmayı hatırlaması da ilginçtir.

Tevrat yorumunda Tanrı, israiloğullarını duyar ve harekete geçer.⁶⁷⁵

Kur'an'da Tanrı'nın unutmasından söz edilemez.

⁶⁷³ Farsî, 2/3: 3-9.

⁶⁷⁴ Kur'an Yolu 3/629.

⁶⁷⁵ Farsî, 2/2: 18-24.

Hz.Mûsa, Firavun'a gönderilmesinde endişe duyar. İyi konuşamadığı için kardeşi Hz.Hârun'u yardımcı olarak verilmesini ister. Kur'an'da hem Firavun'a tebliğ için hem de İsrailoğullarını kendisi ile birlikte göndermesi söylenir. Tevrat'ta Firavun'un iman'a daveti gibi bir konu olmadığı gibi aslolan İsrailoğullarının serbest bırakılması, Tanrı Yahve'ye ibadet edilmesi ve kurban kesilmesidir. Tevrat, Firavun'a karşı Mûsa'nın Tanrı, Hârun'un da Peygamber gibi olduğu şeklinde ilginç bir benzetme yapar. Bu benzetme Tevrat yorumunda; "usta, yönetici ya da düzey üstünlüğü" ya da, Firavun Mûsa'ya Tanrı gibi bakacak Mûsa da Firavun'a yönelik mesajını Hârun yoluyla iletecek şeklinde bir yorum getirilir.⁶⁷⁶ Tevrat, her konuda olduğu gibi burada da detaylara iner İsrailoğullarının ağır çalışma şartlarını anlatır, Firavun'un Mûsa'nın teklifini kabul etmediği gibi İsrailoğullarına karşı daha da sert davranır halk, Mûsa ve Hârun'a sitem eder, Kur'an bu detaylara yer vermez.

Detaylarda farklılık olsa da Hz.Mûsa ve Hz.Hârun'un Firavun'a gönderilişi, Firavun'un sarayında yetiştirilmesi, Kur'an ve Tevrat'ta Firavun'un Tanrıları tanınamaması, Mısır'lı sihirbazlarla Hz.Mûsa'nın karşılaşp yapılan sihirler sonucu Hz.Mûsa'nın Âsası'nın (ya da değneğinin) diğerlerinin değneklerini yutup yok etmesi sonunda Firavun'un ikna olamayışı benzer konulardır. Ancak üçüncü mucize olan kan mucizesi, sihirbazların Hz.Mûsa'ya iman etmeleri ile Firavun'un özellikle Tanrı tarafından aksileştirilmesi, Kur'an'da yer almaz. Bundan sonra gösterilen diğer felaketler; Kurbağa, Sivrisinek, At Sineği, hayvan ölümü, irinli çıban, dolu, çekirge, karanlık, ilk doğanların ölümü, Tanrı'nın Mısır üzerinden geçişi ve meydana gelen olaylar, Tevrat'ta detaylarıyla anlatılır. Buna karşılık, Kur'an; Kurbağa, tufan, çekirge, haşere ve kan (Tevrat'ta iki mucizeden hemen sonra gösterilir) felaketinin

⁶⁷⁶ Farsî, 2/4: 11-16.

gönderildiği detaylara girilmeden kısaca anlatılır. Felaketler esnasında söz vermeleri felaket geçtikten sonra sözlerinden dönmeleri iki kitabın ortak konusudur.

Mısır'dan çıkışta da denize yönelmeleri, Hz.Mûsa'nın asa ile denizi yarması, Firavun ve adamlarının takip ederek boğulması ve İsrailoğullarının kurtuluşu benzer konulardır. Ancak detaylara inildiğinde farklar görülür. Mesela, Tevrat'ta çıkış esnasındaki olaylar, İsrailoğullarının bayramı olarak kutlanan Fısıh ve kuralları, Tanrı'nın İsrailoğullarına bulutla ve ateşle yol göstermesi, İsrailoğullarının Mısırlıların kıymetli eşyalarını almaları veya çalmaları gibi hususlar Kur'an'da yer almamıştır. Kıymetli eşyaların çalınması konusunda Tevrat yorumunda şöyle denilir; aslında Mısırlılara yıllarca hiçbir ücret almadan çalışan İsrailoğullarının ücreti mukabilinde alınmıştır veya bu durum denizi geçtikten sonra ganimet olarak düşünülebilir” şeklinde yorum getirilmiştir.⁶⁷⁷ Denizin yarılması ve toprak yol gibi oluşunda benzerlik vardır. Ancak, Kur'an'da açılan yolun onikiye ayrıldığı, Tevrat'ta ise tek bir yol açıldığı bilgisi vardır. Ayrıca, Firavun'un iman etme çabası Tevrat'ta yer almaz.

Her iki kitapta, kurtuluş sonrası İsrailoğullarının çöldeki hayatlarında şu benzerlikler görülür; Hz.Mûsa'nın asasını taşa vurmakla su elde etmesi, bulutla gölgelenmeleri, kudret helvası ve bildircin eti ile beslenmeleri, arkasından verilen yiyecekler ile tatmin olmayıp, şikâyet ederek soğan, sarımsak gibi yiyecekler istemeleri benzer konulardır. Kur'an'da, Hz.Mûsa'nın taşa vurması ile on iki kaynaktan su fişkırması Tevrat'ta, İsrailoğulları çölde on iki kaynaktan akan su benzer konu olmasına rağmen Kur'an yetmiş hurma ağacından bahsetmez. Kur'an, kurtuluş sonrası yolculuk esnasında puta tapan bir kavme rastlamaları ve benzer

⁶⁷⁷ Farsî, 2/3: 16-18.

putlardan Hz.Mûsa'ya put yapmalarını teklif etmeleri bilgisine yer verir. Tevrat'ta bu bilgi yer almaz. Kurtuluştan Sina Dağı'na kadar geçen süre Tevrat'ta üç aydır, Kur'an'da süre bilgisi yoktur. Tevrat'ta ifade edilen Amalekliler ile savaş ve bu savaşta Mûsa'nın ellerini kaldırdığında İsraililerin kazanması indirdiğinde ise Amalekliler'in kazanması, İsraililer için ellerinin Hârun ve Hur'un yardımıyla havada tutulması şeklinde bir olay Kur'anda yer almamıştır.

Sina dağında Tanrı ile buluşma gerçekleşmiştir. Buluşmada yer yer benzerlik ve farklılıklara rastlarız. Buluşma öncesi Tevrat'ta Hz.Mûsa'ya üç gün hazırlık süresi verilirken, Kur'an bunu kırk gün olarak ifade eder. Kur'an'da anlatılan ilk buluşmada Hz.Mûsa yalnızdır. Buluşmaya giderken yerine Hz.Hârun'u bırakır ve orada Allah'tan kendisine görünmesini ister yukarda anlatıldığı gibi bunun imkânsız olduğunu görür. Ama Tur'un sağ tarafında kendisine seslenildiğinde Hz.Mûsa Tanrı'ya çok yakınlaşmıştır.⁶⁷⁸

Tevrat'ta, Mûsa Tanrı'nın arkasını gördüğü, yüzünün görülmesinin imkânsız olduğu, şayet yüzünü birisi görse yaşamasının mümkün olamayacağı ifade edilir.⁶⁷⁹ Tevrat levhalarını da burada alır. Tevrat'ta Tanrı gök gürlemesi, şimşekler, güçlü bir boru sesi ve bulut arasında dağa iner. Buluşmaya Mûsa halk ile beraber gider sonra halk aşağıda kalır Mûsa yukarı çıkar, sonra Hârun da yukarı çıkar. Burada Tanrı, on buyruğunu bildirir. Mûsa buyrukları halka okur, halk hep bir ağızdan kabul eder, anlaşılmayı onaylamak için yetmiş kişi dağa çıkar. Bunlar Tanrı'yı ve ayakları altındaki döşemeyi görürler. Tanrı'nın görülmesi ile ilgili olarak yapılan yorumda; Mûsa ve oradakiler muhteşem bir vizyon görmüşlerdir. Tanrı ile ilgili, olan fiziksel ve duygusal tarifler tamamen semboliktir. Bazı yorumlarda da bu durumun

⁶⁷⁸ Bkz.Meryem 19/52.

⁶⁷⁹ Mısır'dan Çıkış 33/20-22.

Tanrı'nın onursal tahtı ile ilgili bir vizyon olduğunu söylerler.⁶⁸⁰ Tur'da bulunanların yiyip içmeleri konusunu, halkın günah işlemesi ve saygısız davranışları şeklinde yorumlanırken başka bir görüşte de bunun, fiziksel bir yeme içme olmadığı ifade edilir. Ramban bu konuda, "bunun olumsuz bir durum olmadığını, kesilen kurbanların burada yenmesi gerektiği için Tanrı'nın kendileri için sağladığı olağanüstü durumu kutlamak için oldukları yerde yemiş içmişlerdir. Tanrı'da onlara zarar vermemiştir."⁶⁸¹ Tanrı, Mûsa'ya levhaları vermek için yanına çağırır. Mûsa, Hârun ve Hur'u yerine bırakır Tanrı'nın yanına bulutun içine gider. Mûsa, orada kırk gün kırk gece kalır. Görüldüğü gibi anlatım, şekil ve detay farkları olmasına karşın iki kitapta da muhtevanın benzerliği görülmektedir.

İsrailoğullarının buzağı heykeline tapmaları da her iki kitapta anlatılır. Tevrat, bu işin suçlusu olarak Hârun'u gösterir. Kur'an'da bu durum, Allah'ın İsrailoğullarını imtihanıdır ve suçlu Samiri'dir. Tevrat'ta, Mûsa'nın dağdan gelişinin gecikmesi bu işe sebep olmuştur.

Kur'an'da heykelin yapımı ile ilgili olarak, "*Bunun üzerine Samiri onlara böğüren bir buzağı heykeli ortaya koydu. O ve adamları: "Bu sizin de Musa'nın da tanrısıdır, ama o unuttu" dediler.*"⁶⁸² Ayetinde unutulanan gerçekte ne olduğu hususunda farklı açıklamalar yapılmıştır. Bir görüşe göre; burada Samiri Hz.Mûsa'nın tebliğ görevini unuttuğunu, başka bir görüş; burada Hz.Mûsa'nın Tur'a gittiğinde asıl Tanrı'nın buzağı olduğunu Samiri'nin toplumu buzağıya inandırmak

⁶⁸⁰ Farsî, 2/24: 8-12.

⁶⁸¹ Farsî, 2/24: 8-12.

⁶⁸² Taha 20/88.

için ikna çabasıdır.⁶⁸³ Ayrıca Hz.Musa'nın Firavun'un sarayında tam bir Mısır'lı olarak yetiştirildiğini ama onun bunu unuttuğu şeklinde de yorumlar yapılmıştır.⁶⁸⁴

Tevrat yorumlarında pek çok otorite (Ramban, Ezra, Kuzari) bu konunun putperestlik olamayacağı kanaatindedirler. Çünkü Hârun bu olaydan sonra idam edilenler içinde yer almadığı gibi olaydan sonra durumu Koen Gadol⁶⁸⁵ durumuna yükseltilmiştir. Böyle bir kişinin ölüm tehlikesi ile karşı karşıya kalsa bile, bu işi yapması düşünülemez. Şayet böyle bir şeyin en küçük belirtisi olsaydı Tanrı, bunu görmezden gelmezdi. Halkın Tanrı'yı inkârı da söz konusu değildir. Olay başına ne geldiği bilinmeyen Mûsa'nın yerine geçecek bir şey yapılmasıdır. Şayet gerçekten Altın buzağıya inansalardı, Mûsa'nın geri döndüğünde heykeli eritip yok etmesine izin vermezlerdi. Suçları liderlerinin yokluğunda kendisine bağlanılacak bir şeyin mevcut olmasını istemeleridir. Mûsa döndüğünde, bunun nasıl aptalca bir şey olduğunu anlamışlardır. Bu durum, Tanrı ile aralarında aracısız kalmaları halkın paniğe kapılarak bir arayış içine girmeleridir yoksa Tanrı'yı inkâr değildir. Ayrıca, altıyüzbin Yahudi'den yaklaşık üç bin kadar küçük bir guruptur. Buna rağmen yine de bu büyük bir günahdır. Yahudi tarihinde çekilen acılarda pay sahibidir. Hârun'un da hatası, bu duruma ses çıkarmamış olmasıdır. Çünkü gerçek niyetleri putperestlik değildir ve Mûsa gelinceye kadar bununla oyalanacaklarını düşünmüştür.⁶⁸⁶

Tevrat'ta Hz.Hârun, halkın baskısına maruz kalırken Kur'an'da Hz.Mûsa tarafından kavmine niçin engel olmadığı yönünde tenkit edilir, başı tutulup çekiştirilir. Kur'an'da, halkın Mısır'dan aldıkları (Mısırlılara ait) takılar zinet eşyaları

⁶⁸³ Kur'an Yolu, 3/88.

⁶⁸⁴ Esed, 534.

⁶⁸⁵ Koen: Harun soyundan gelen, Bet Amiktaş'ta özel hizmetlerin yanında, halkı eğitime mübarek kılma görevine sahip erkek, rahip yüksek görevde kişi. Koen Gadol: Büyük Koen, en yetkili Koen'dir. Bkz.Farsi, 2/618.

⁶⁸⁶ Farsî, 2/32: 1-6.

eritilir bu durum Tevrat'ta anlatılan, Mısır'dan çıkış sırasında Mısır'lıların kıymetli eşyalarını almalarının Kur'an'daki benzer ifadesi gibidir. Tevrat'ta, buzağıya tapma suçunu işleyenlerden üç bin kişinin öldürüldüğü olay, Kur'an'da yer almaz. Buna karşın “...nefislerinizi öldürün...”⁶⁸⁷ ayetinde neyin öldürüleceği hakkında kesin bilgi olmamakla birlikte müfessirlerin çoğu “birbirinizi öldürün“ şeklinde anlamışlardır. Ancak bunu destekleyen sahih bir kanıt da yoktur. Ayrıca burada; “Nasuh (makbul) bir tövbenin kötülükten vaz geçerek pişman olup hayırlı iş ve amellere yönelmenin nefse çok ağır gelmesi nedeniyle nefsi öldürmekle bu kastedilmiştir” şeklinde yorumlar da yapılmaktadır.⁶⁸⁸ Her iki kitapta anlatılan bu örnekte, İsrailoğullarının verdikleri sözü tutmakta ne kadar duyarsız olduklarını ortaya çıkarmıştır.

Bu olayın ardından Hz.Mûsa, kavminin yaptığı bu hatanın affı için her iki kitapta da tekrar dağa çıkar. Bu sefer Tevrat'ta, Mûsa yalnız gider taş levhaları yeniden alır, Kur'an'da ise kavminden ileri gelenlerden yetmiş kişi ile birlikte gider. Gidenlerin, Tanrı'yı gördükleri ifade edilirken,⁶⁸⁹ Kur'an'da bu talepleri karşısında hepsini yıldırım çarpar ve ölümlelerinden sonra tekrar diriltirler. İsrailoğullarının Cumartesi gününe hürmetsizlik etmeleri sebebiyle “adi maymunlar olun!” İfadeleri, Tevrat'ta yer almayan hususlardır. Kur'an bu ifadesinin değerlendirilmesinde müfessirlerin çoğunluğu, bu hatayı işleyenlerin bedenleri ile maymunlar haline dönüştükleri ifade edilirken, bazı Tâbiin müfessirleri, onların kalplerinin değiştiğini

⁶⁸⁷ Bkz.Bakara 2/54.

⁶⁸⁸ Kur'an Yolu 1/126.

⁶⁸⁹ Bkz.Mısır'dan Çıkış 24/9-10.

yoksa fiziksel bir değişimin olmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca bazı çağdaş tefsirlerde de bu görüş kabul görmektedir.⁶⁹⁰

Kutsal beldeye (oradaki insanlardan korktukları için) gitmek istemeyişleri, Hz.Mûsa'ya adeta baş kaldırmaları iki kitaptaki ortak mevzulardır. Kur'an, ceza olarak kırk yıl çölde dolaşdıklarını, Tevrat'ta da benzer ifade ile Kenan topraklarına varıncaya kadar kırk yıl çölde Man yedikleri ifade edilir. Tur'un adeta tepelerine düşecek gibi yükseltilmesi, İsrailoğullarının sığır kurbanı olayı, Hz.Mûsa ve genç (Hızır) arasında anlatılan olaylar Tevrat'ta yer almamaktadır.

Kur'an, Hz.Mûsa'nın yaşı, ölümü, defnedilişi ve Hz.Mûsa sonrası hayatı hakkında bilgi vermez.

Görüldüğü gibi Hz.Mûsa'nın İsrailoğulları tarihinde apayrı bir yeri vardır. O, ataları Hz.İbrahim, Hz.İshak ve Hz.Yakup ile Tanrı'nın ahitleşmesi sonucunda seçilmiş bir millet oldukları halde, zaman içinde Firavun yönetimi tarafından köleleştirilerek neredeyse yaşama hakları dahi tehdit altına alınmış olan halkını güvenlik ve refah içinde yaşayacakları bir ülkeye kavuşturmuştur. Üstelik bu ülke uzun yıllardır özlenen, kendilerine vaat olunmuş, *süt ve bal akan diyar* olarak tarif edilmiş bir ülkedir. Gerek Tevrat gerekse Kur'an-ı Kerim'in verdiği bilgilerden, Mısır'dan Kenan diyarına doğru yola çıkan İsrailoğullarının bu yolculuklarında hem toplumsal hem de psikolojik olarak zorlu bir süreçten geçtiklerini görmek mümkündür. Bu süreç aynı zamanda İbrahim, İshak ve Yakub ile Tanrı arasında gerçekleşen ahitleşmenin sonucunda bir toplum olarak İsrailoğullarını, Tanrı yanında özel bir konuma getirmiştir. Öyle ki uzun sürgün yılları boyunca İsrailoğullarında

⁶⁹⁰ Kur'an Yolu 1/1139.

gözülen direnme, var olma ve hayatta kalma mücadelesinde en önemli manevi gücün,
“Tanrı’nın seçilmiş milleti” olma anlayışına borçludurlar.

SONUÇ

Kıssa anlatımı, günümüzde de kullanılan iletişim şekillerinden biridir. Örnek olay yani kıssa ile anlatılmak istenen konunun muhataba iletilmesi diğer yöntemlere göre daha etkili ve kalıcıdır. Bu metodu, her iki kitap da fazlasıyla kullanmış ve kendisine inananlara vermek istediği mesajı bu yolla ulaştırmıştır.

Kıssaları ölçü olarak incelediğimiz Kur'an ve Tevrat, aynı kaynaktan gelmiştir. Buradan, kutsal kitapların birbirlerinin aynısı olduğu gibi bir anlayış çıkarılamaz. Aslında hiçbir şey yüzde yüzlük bir oranla bir birinin aynısı olmadığı gibi zıddı da olamaz. Öyleyse benzerlik ve fark kaçınılmazdır. Ama hangi ölçüde?

Yahudiler, Tanrı'nın yaptığı ahit sebebiyle kendilerinden sonra bir din ve kitabın geleceğini kabul etmeseler de, pek çok kıssada kendilerine benzeyen, aynı kaynaktan gelen Kur'an'ın varlığı inkâr edilemez bir gerçektir. Kur'an, zaman itibariyle Tevrat'tan sonra geldiğine göre onun, "kendinden öncekini tamamlamak, tasdik etmek ..." (Maide 5/48) ifadesi de açıkça benzerliklere işaret etmektedir. Bu cümleyi Tevrat için, *onarım* ya da *yenileme* olarak düşünmek yanlış olmasa gerekir.

Kutsal kitaplar, insanlığa hangi amaçla gönderilmişse, en önemli anlatım şekillerinden birisi olan kıssaların da kitaplardaki gayesi aynıdır. Bu nedenle, Kur'an ve Tevrat'ın mesajını doğru anlamak gereklidir. Biz de çalışmamızda bunu yapmaya çalıştık. Aynı kaynağın ve yakın coğrafya dinlerinin kutsal kitaplarındaki mesajlarını gene aynı din mensupları iyi anlamaya çalışmalı, sonuçta aralarında bir yakınlık oluşturmali veya önyargılar ortadan kaldırılmalıdır.

Kur'an'ın muhtevasında önemli bir hacmi kaplayan, Tevrat'ta ise neredeyse tamamında hikâye tarzında olan kıssaların incelenmesinde; Kur'an üslûbundaki hâkim olan anlayışın, Allah'ın varlığı, iman ve inkâr mücadelesi, Tevrat'ta ise, yapısı

ve üslûbu gereği İsrailoğullarının tarihi ile birlikte varoluş mücadelesinin anlatıldığı ortaya çıkmıştır.

Görünen o ki; çok uzak ve aykırı gibi duran pek çok konu aslında birbirine çok yakındır. Bu yakınlık kıssaların, aynı kaynağın ya da vahyin ürünü olmaları sebebiyledir. Tevrat ve Kur'an kıssalarında; genel anlatım şekilleri, kişi isimleri, yer ve olayların meydana gelişinde benzerliklerin olduğu görülmüştür. Ancak, Tevrat'ta verilen bilgiler detaylandırılarak asıl konudan öylesine uzaklaşmaktaki adeta bu kadar detaya gerek var mı? Sorusunu sorma ihtiyacı hissedilmektedir.

Çalışmada; Kur'an ile Tevrat arasında bazen aykırı durumlar da ortaya çıkmıştır. Örneğin, Kur'an'ın peygamberler için öngördüğü ahlâki prensipler ile Tevrat'ın anlattığı peygamber özelliklerinde birbirine aykırı durumlar yer almaktadır. Her iki metnin peygamber tasviri arasındaki bu farklılık, Kur'an yorumcularını, Tevrat'ın metin sıhhati ile ilgili olarak araştırmalarda bulunmaya ve bunun sonucunda da, onun gelişinden sonraki zamanlarda tahrifata uğradığına ilişkin araştırma yapmalarına sevk etmiştir. Tevrat yorumcuları da doğal olarak aykırı düşen konuları yorumlama gayreti içinde olmuşlardır. Bu bakımdan, aslî özelliğinin korunacağı taahhüt edilmiş olan Kur'an metninin önemi büyüktür. Bu metnin kendisi, önceki kutsal metinleri doğrulayıcı ve onların tahrifatından kaynaklanan yanlışları düzeltici olduğu, *“Kuran'ı, önce gelen Kitap'ı tasdik ederek ve ona şahid olarak gerçeğe sana indirdik...”* (Maide 5/48) Ayetinde vurgulanmaktadır. Bu yüzden çalışmamızdaki her iki metinde geçen ortak konuların karşılaştırılarak ele alınması, konu hakkında daha doğru bilginin elde edilmesini sağlamıştır. Zira Kur'ân, kendisinden önceki kutsal metinlerdeki tahrifattan bahsederken, onlardaki doğru bilgileri de tasdik edici olduğunu ifade eder.

Çeşitli insanî müdahalelere, fiziki etkilere ve tahriplere uğramış olduğu iddia edilse bile şu anki haliyle ortak konulara bakıldığında, Kur'an ile aralarındaki farklılıklara rağmen Tevrat, insanı tevhide, Kur'an'a ve İslam'a ulaştırabilecek özelliğe sahiptir. Bu yüzden Kur'an, Ehl-i Kitab'ı ısrarla ellerindeki kitaba, peşinden de aralarındaki ortak söze davet çağrısı yapmaktadır. Tevrat'ın Kur'an ile benzer taraflarının incelenmesi, Kur'an'ın bu çağrısını güncelleştirmiş olarak ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Burada esas olan, ortak noktaların tespiti ile iki kitabın daha iyi tanınması ile birlikte, ilâhi temele dayalı dinler veya dindarlar arasında diyalog ve hoşgörüye dayanan iyi ilişkilerin tesis edilmesinde faydalı olabilmektir. Ayrıca, farklılıkların tespiti ile kaynağı aynı olan iki kutsal kitabın birbirinden nasıl farklı hale geldiği gözler önüne serilmiştir.

Kendini, önceki kitapları *tasdik edici* ve *yanlışlarını düzeltici* şeklinde takdim eden Kur'an'ın ayetlerinden çıkarılacak bilgiler doğrultusunda ortak konular araştırılmalı ve karşılaştırmalı çalışmalar yapılmalıdır. Bizim, çok geniş konularda detaylarına inilmeden incelemeye çalıştığımız konuların her biri aslında ayrı ayrı ele alınarak, benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmalıdır. Dinler veya dindarlar arası yakınlaşma ve birbirini tanıma çalışmalarının bunun gibi gerçekçi ve sağlam temeller üzerinde oluşturulması daha doğru olacaktır.

Çalışmanın sonunda gördük ki, Tevrat kıssaları ile aralarındaki farklılıklara rağmen Kur'an ile benzerlikleri tahmin ettiğimizden daha çoktur. Zaten, Taha Suresi'nde "*Rabbinden bize bir mucize getirseydi ya*" derler. Onlara, *önceki Kitaplarda bulunan belgeler gelmedi mi?*" (Taha 20/133) buyrulur, Kuran'ın önceki peygamberlere indirilenlerle aynı temel gerçekleri dile getirdiği hatırlatılmakta, öte yandan Yahudilerin elinde bulunan Tevrat, Kur'an'ın ve

Hız.Muhammed'in doğruluğuna şahit gösterilmektedir. Tevrat ile Kur'an arasındaki paralelliklerin tespiti, Kur'an'da gösterilen amaca da hizmet edecektir. Bu amaç, Kur'an'ın ifadesiyle, *ortak kelimede* buluşmaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- ACAR**, Abdullah, Bir İctihat Kaynağı Olarak Kuran Kıssaları, Basılmamış Doktora Tezi, SÜSBE, Konya 2005
- ADAM**, Baki, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, Pınar Yayınları, İstanbul 2010
-----, “Tevrat’ın Tahrifi Meselesine Müslüman ve Yahudi Cephelerinden Bir Bakış” AÜİF Dergisi, Cilt:36, s. 359-404
- AKSOY**, Bilal, Nuh’un Gemisi ve Tufan, Ankara 1987
- ATEŞ**, Süleyman, Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul 1989
- ARPAGUŞ**, K. Hatice, “Mitoloji, Kur’an-ı Kerim Kıssaları ve Kültürel Miras”, MÜİF Dergisi, Sayı:25 (2003/2), s. 5-25
- AYDIN**, Fuat, Yahudilik, İnsan Yayınları, İstanbul 1994
- AYDEMİR**, Abdullah, İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler, TDV. Yayınları, Ankara 2006
-----, Tefsirde İsrailiyyât, DİB Yayınları, Ankara 1979
- BİLMEN**, Ömer Nasuhi, Kur’an-ı Kerim’in Meali Âlisi ve Tefsiri, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1985
- BOLAY**, Süleyman Hayri, “Âdem”, DİA, İstanbul 1988, 1/358
- BUCAİLLE**, Maurice, Müspet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur’an, çev. M.A.Sönmez, DİB Yayınları, Ankara 2001
- CERRAHOĞLU**, İsmail, Tefsir Usûlü, Semih Ofset, Ankara 1983
- ÇAĞIL**, Necdet Kur’an-ı Kerim ve Kitabı Mukaddes Mukayyesine Özgün Bir Yaklaşım, Araştırma Yayınları, Ankara 2005
-----, Din Dili ve Mecaz, İz Yayıncılık, İstanbul 2008
- DEMİR**, Şehmus, Kur’an’ın Yeniden Yorumlanması, İnsan Yayınları, İstanbul 2002
-----, Mitoloji Kur’an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik, Beyan Yayınları, İstanbul 2003
- DEMİRCİ**, Muhsin, Vahiy Gerçeği, MÜİFV Yayınları, İstanbul 1996
- DİNİ KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ**, İsmail Karagöz Ed. Fikret Karaman ve dğr. DİB Yayınları, Ankara 2007, 649.
- DURMUŞ**, İsmail, ”Mesel“, DİA, Ankara 2004, 29/293-296.
- ELİADE**, Mircea, Mitlerin Özellikleri (çev. Sema Rifat), Simavi Yayınları, İstanbul 1993

- ERDEM**, Mustafa, Hz. Âdem (İlk İnsan), TDV Yayınları, Ankara 1993
- ER-RÂZİ**, Muhammed Fahreddin, Mefatihü'l Gayb, Tahran trs.
- EROĞLU**, Ahmet Hikmet, Osmanlı Devleti'nde Yahudiler (XIX. Yüzyılın Sonuna Kadar), Seba Yayınları, Ankara 1997
- ESED**, Muhammed, Kur'an Mesajı Meal ve Tefsir, (çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları İstanbul 2011
- EZ-ZEBÎDÎ**, Ebu'l Feyz Muhammed Murtaza, Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs, Beyrut 1973
- FİRUZABADÎ**, Ebu Tahir Muhammed b.Yakub b.Necmuddin Okyanusu'l-Basit fi Tercemeti'l-Kamusi'l-Muhit, çev. Ahmed Asım, Bahriye Matbaası, İstanbul 1304
- GÖLCÜK**, Şerafettin, "Esatir", DİA, İstanbul 1995, 11/359;
- GÖRGÜN**, Tahsin, "Kur'an Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine Kur'an Kıssalarının Anlam ve Değeri", IV. Kur'an Sempozyumu, Ankara 1998, s.19-40.
- GÜNEŞ**, Abdülhalim, "Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Lut (as) Kıssası," Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, SÜSBE, Konya 2006
- GÜNDÜZ**, Şinasi "Kur'an Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit mi? Yapı, Muhteva ve Kaynak Açısından Torah Kıssaları," OMÜİF Dergisi, Samsun 1998, s. 49-88.
- GÜRKAN**, Salime Leyla, "Yahudi ve İslam Kutsal Metinlerinde İnsan'ın Yaratılışı ve Cennet'ten Düşüş," İSAM Dergisi, Sayı: 9, 2003,s.1-49
- HALEFULLAH**, M. Ahmed, Kur'an'da Anlatım Sanatı çev. Şaban Karataş, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002
- HANÇERLİOĞLU**, Orhan "Mit", Felsefe Ansiklopedisi, İstanbul 1978
- , İslam İnançları Sözlüğü, İstanbul 1984, 660
- HARMAN**, Ömer Faruk, "Yahudilik ve Hristiyanlık'ta Hz. İbrahim" 1. Hz. İbrahim Sempozyumu Bildirileri, Şurkav Yayınları, Şanlıurfa 2007, s.51-57.
- , "Habil ve Kabil", DİA, İstanbul 1996, 14/376.
- , "Havvâ", DİA, İstanbul 1996, 16/542.
- , "Kârûn", DİA, İstanbul 2001, 24/516.
- , "Nuh", DİA, İstanbul 2007, 33/226.
- , "İbrahim", DİA, İstanbul 2000, 21/266.
- , "Kârûn", DİA, İstanbul 2001, 24/516
- , "İsmail", DİA, İstanbul 2001, 23/76

-----, “İshak”, DİA, İstanbul 2000, 22/519

-----, “Lût”, DİA, Ankara 2003, 27/ 227

-----, ”Musa”, DİA, İstanbul 2006, 31/207

HOOKE, S.H, Ortadoğu Mitolojisi, çev. Alaeddin Şenel, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002

İBN KESİR, İmaduddin Ebu’l-Fida İsmail, Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm, Riyad 1993

İBN KESİR, Hadislerle Kur’an Tefsiri, (çev. Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner) İstanbul 1991

İBN MANZUR, Lisân’ül Arab, Beyrut 1956

KASAPOĞLU, Abdurrahman, “Hz. Mûsâ Kıssasında Korku Fenomeni”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, VIII (2008), sayı:1, s.101-151.

KATAR, Mehmet, “Tevrat’ın Lut kıssası Üzerine Bir Araştırma” AÜİF Dergisi, Ankara 2007, Sayı:1, s.57-76

-----, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamda Tövbe, Töre Yayınları, Ankara 1997

KAYA, Remzi, “Kur’an-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri,” UÜİF Dergisi, Bursa 2002, Cilt:11,Sayı:2, s.31-58

KILIÇ, Sadık, Mitoloji, Kitabı Mukaddes ve Kur’an-ı Kerim, Nil Yayınları, İzmir 1993

KOÇ, Turan, Din Dili, İz Yayınları, İstanbul 1998

KOMİSYON (Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüşi), Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, DİB Yay, Ankara 2007

KUTUP, Seyyid, Kur’an’da Edebi Tasvir, (çev. Süleyman Ateş), Hilal Yayınları, Ankara 1969

KUTSAL KİTAP, (Eski ve Yeni Antlaşma) Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2009

KUR’AN-I KERİM VE AÇIKLAMALI MEÂLİ, TDV Yayınları, Ankara 2008

KUZGUN, Şaban, Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri, Erten Matbaası Ankara 1996

-----, İslam Kaynaklarına Göre Hz. İbrahim ve Haniflik, SEDA Yayınları Kayseri 1985

KÜÇÜK, Abdurrahman, ”Arz-ı Mev’ûd”, DİA, Ankara 2003, 27/442

KÜÇÜK, M. Alparslan, Kutsal Kitap Anlayışı Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam Örneği, Berikan Yayınevi, Ankara 2009

MCDONALT, D.B, “Kıssa”, İA, 6/771-772

MEYDAN LAROUSS, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, “Tufan”, Meydan Yayınları, İstanbul 1973, 12.

MEVDÛDÎ, Ebu’l-A’lâ, Tefhîm’ul Kur’an, (trc. M.Kayani, Y.Karaca, N.Şişman, İ.Bosnalı, A.Ünal, H.Akbaş), İstanbul 1986

MİR, Mustansir, “Kur’an’da İroni: Bir Yusuf Kıssası İncelemesi” Çev.Ali Akay, DEÜİF Dergisi, Cilt:9, Sayı:1, Diyarbakır 2007, s.189-204

NJOZI, Hamza M, “Gılgamış Destanı, Kitabı Mukaddes ve Kur’an Bağlamında Nuh Tufanı Kıssası,” (Çev. Mustafa Ünver), OMÜİF Dergisi, Sayı: 9, Samsun 1997, s.331-338

ÖRS, Hayrullah, Musa ve Yahudilik, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000

ÖZTÜRK, Mustafa, Kıssaların Dili, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2010

-----, Mustafa, “Kur’an, Kitab-ı Mukaddes ve Sümer Mitolojisinde Hâbil-Kâbil Kıssası,” ÇÜİF Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, Ocak-Haziran 2004, s.1-18

-----, Kur’an, Kitab-ı Mukaddes ve Sümer Mitolojisinde Hâbil-Kâbil Kıssası

PAÇACI, Mehmet, Kur’an’a Giriş, İSAM Yayınları, İstanbul 2006

-----, ”Kur’an-ı Kerim Işığında Vahiy Geleneğine-Kitabı Mukaddes Bağlamında-Bir Bakış” İslâmî Araştırmalar Dergisi, Cilt:5, Sayı:3, Temmuz 1991, s.175-193

PAKİŞ, Ömer, ”Kutsal Metinlerde İsmail ve İshak” Din Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi IV(2004), Sayı:37, s.1-20

POLAT, Kemal, “Lût Kıssasına Kitab-ı Mukaddes ve Kur’ân Perspektifinden Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım,” AÜİF Dergisi, Sayı: 24, Erzurum, 2005, s.147-165

RAGIBU’L İSFAHÂNÎ, Müfredât, Beyrut 2002

RENAN, Ernest, Nutuklar ve Konferanslar, çev. Ziya İshan, Sakarya Basımevi, Ankara 1946

SAĞLAM, Bahaeddin, İlmî ve Edebî Yönleri ile Kur’an Kıssaları, Tebliğ Yayınları, İstanbul 1985

SARIKÇIOĞLU, Ekrem, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta 2008

-----, “Kur’an ve Arkeoloji Işığında Hz.Nuh ve Tufan Olayına Yeni Bir Yaklaşım,” İslami Araştırmalar Dergisi, Cilt 9, Sayı,1-4, 1996,

- SAYI**, Ali, Firavun, Hâman ve Kârun Karşısında Hz. Musa, İz Yayıncılık, İstanbul 1998
- SEYİTOĞLU**, Bilge, Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler ve Tahliller, Dergâh Yayınları, 2002
- SOFUOĞLU**, Cemal, KadınınYaratılışı İle İlgili Rivayetler BağlamındaYeni Bir Yaklaşım, Rağbet Yayınları, İstanbul 2001
- ŞENGÜL**, İdris, “Kur’an Kıssalarının Tarihi Değeri,” Diyanet İlmî Dergi, C.32, Sayı, 4, (Ekim-Kasım-Aralık) 1996, s.63-91
- , ”Kıssa”, DİA, Ankara 2002, 25/498-499.
- , Kur’an Kıssaları Üzerine, Işık Yayınları, İzmir 1994
- ŞENTÜRK**, Mustafa, “Kitâb-ı Mukaddes ve Kur’ân-ı Kerîm’e Göre İlk Günah ve Kadın,” İslâmî Araştırmalar Dergisi 2011, 22/1, s.32-43
- ŞİMŞEK**, M. Sait, Kur’an Kıssalarına Giriş, Yöneliş Yayınları, İstanbul 1993
- TANYU**, Hikmet, Nuh’un Gemisi ve Ermeniler Elips Yayınları Ankara 2005
- , “Büyü”, DİA, İstanbul 1992, 6/503
- TİLLİCH** Paul, İmanın Dinamikleri, çev. Fahrullah Terkan-Salih Özer, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2000
- TOKAT**, Latif, Dinde Sembolizm, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2004
- TORA**: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarla Tora ve Aftara 1. Kitap Bereşit, Çev. Moşe Farsi, Ed. Yitshak Haleva ve dğr. Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.,İstanbul, 2002.
- TURGAY**, Nurettin, “Kur’an Kıssaları”, DEÜİF Dergisi, Diyarbakır 2000, s.61-84
- TÜMER**, Günay - **KÜÇÜK** Abdurrahman, Dinler Tarihi, Ocak Yayınları, Ankara 1993
- ULUTÜRK**, Veli “Kur’an-ı Kerim’de Meseller,” AÜİF Dergisi Sayı:11, Erzurum 1993
- ÜNAL**, Mustafa, Din Fenomenolojisi Tarihçe, Yöntem ve Uygulama, Geçit Yayınları, Kayseri 1999
- ÜNAL**, Halit, “Kıssa”, Şamil İslam Ansiklopedisi, İstanbul1991
- YAKIT**, İsmail,”Kur’an’da Hz. Âdem”, SDÜİF Dergisi, Sayı:6
- YASDIMAN**, Hakkı Şah,”Yılan, Havva, Âdem Arasında Geçen Olaylara İslâm ve Yahudiliğin Bakışı,” DEÜİF Dergisi, 34/2011, s.9-35

-----, “İslâmî Literatürde İsrailiyyat İzleri: Cennet’in Kaybı,” DEÜİF Dergisi, 34, 2011, s.37-64

YAVUZ, Ömer Faruk, “Kur’an’ın Temel Amaçlarının İfade Edilmesinde Bir Anlatım Tekniği Olarak “kıssa”nın Rolü”, Milel ve Nihal (İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi) Cilt:6, Sayı:1, Nisan 2009, s.113-136

YAZICI, Hüseyin, “Hikâye”, DİA, İstanbul 1998, 17/479-480

YAZIR, Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri, İstanbul 1979

YILDIRIM, Suat, Kur’ân-ı Kerim ve Kur’ân İlimlerine Giriş, Ensar Neşriyat, İstanbul 1983

-----, Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık, Işık Yayınları, İzmir 1996

-----, “Kur’an-ı Kerimde Kıssalar,” AÜİF Dergisi, Sevinç Matbaası, Ankara 1979, Sayı: 3, s.37-63

YÜCEDOĞRU, Tevfik, Geçmişten Günümüze İlim ve Din Açısından Yaratılış, Emin Yayınları, Bursa 2006

ZEYVELİ, Hikmet “Kur’an Kıssaları,” İslami Araştırmalar Dergisi, C: 9, Sayı:3

ZUHAYLÎ, Vehbe, et-Tefsîrü’l-Münîr, çev. Hamdi Arslan başkanlığında bir komisyon, Risale Yay, İstanbul 2005

ÖZET

Tevrat ve Kur'an-ı Kerim Kıssalarının Benzer ve Farklı Yönleri

Şahin Yaşar

Kur'an, kendinden önceki kitapları tasdik ettiğini ifade etmektedir. Buradan hareketle Kur'an ile Tevrat arasında bir takım benzerliklerin olması da mümkündür. Bu benzerliklerin önemli bir kısmının kıssalar olduğu görülmektedir. Buna rağmen kaynakları aynı da olsa iki farklı kutsal kitap arasında ayrılıkların da olması muhtemeldir.

Çalışmamızda, Kur'an'ın "aramızdaki ortak söze gelin" ayetinde de işaret edildiği gibi kıssalarda, pek çok ortak konunun olduğu tespit edilmiştir. Buna göre Kur'an, Tevrat ile aynı kaynaktan gelmesi ve genelde aynı konuları ele almak suretiyle tasdik etmektedir. Ancak, Kur'an, Tevrat'ta yer alan bazı konuları da kendi anlatımıyla düzeltmiştir. Tevrat'ta konular bir tarih anlatımı şekliyle belirli bir düzende ve kronolojik sırayla ele alınırken Kur'an, anlatımlarını pek çok sureye serpiştirmiş ve yeri geldikçe muhataplarına örnekler sunmuştur. Dinler Tarihi metodları ile konulara bakılınca Kur'an'ın neredeyse tamamına hâkim olan anlayışın; Allah'ın varlığı, iman ve inkâr mücadelesi, Tevrat'ta ise yapısı gereği İsrailoğullarının tarihi ile birlikte var oluş mücadelesi olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada, her iki kitabın kıssa anlatım yöntemlerinin yanında kitapların gönderiliş gayeleri ile muhataplarına hitap şekillerini de görme imkânı elde ettik.

Kur'an'da önemli bir yer tutan kıssalar ile Tevrat'ta neredeyse tamamında hikâye tarzında yer alan kıssalarda verilmek istenen mesajı iyi anlamaya çalışmakla birlikte, farklılıkların aslında detaylarda olduğu görüldü.

Çalışmamız, giriş ile birlikte üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, kıssa kavramının sözlük ve terim anlamlarını ele aldık. Birinci bölümde, Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'ın kıssa anlatım tekniklerini; üslûp, metot, gaye ve hedeflerini anlattık. Bu bölümde, ortaya çıkan her iki kitabın özellikleri doğrultusunda ikinci ve üçüncü bölümde ele alacağımız kıssaların tahlillerini yaparak Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'de anlatılan kıssaların benzer ve farklı yönleri karşılaştırıldı. Bu bölümde daha çok, her iki kitapta dikkatle üzerinde durulan olaylar, önemli şahsiyetlerden bazıları ve peygamber kıssaları değerlendirildi.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tevrat, Kİssa, Mitoloji, Peygamberler.

ABSTRACT

Similarities and Differences of Parables of Torah and Qur'an

Şahin Yaşar

The Qur'an mentions that it confirmed the earlier books. Thus, the existence of a number of similarities between Qur'an and Torah is possible. A significant majority of these similarities are about parables. However, even if their sources are same, it is possible that there might be differences between two different holy books.

In this study, as it is pointed out in the Koranic verse "come to a word that is equitable between us", many have been found to be a common issue in parables. According to this, the Qur'an comes from the same source with Torah and usually confirms it by taking the same issues. However, the Qur'an has corrected some of the issues existing in the Torah by its parables. While issues are handled in a specific and chronological order in the Torah with a form of historical narrative, the Qur'an takes the issues as sura descriptions of many scattered and presented examples of their counterparts in necessary places. As we regard the matter with the methods of History of Religions, it is seen that topics which dominate almost all of the understanding of the Qur'an are: the existence of God, the conflict of faith and deny; in Old Testament, on the other hand, we saw the struggle for existence of Children of Israel with a historical point of view as a result of the structure of Torah.

In this study, we have achieved the facility of observing the methods of narrating parables in two books, the purpose of their ascendance and the rhetorical style to their interlocutors. In addition, by trying to understand the message given in parables which take a prominent part both in Qur'an and in Torah, we depicted that the differences are only in details.

Our study consists of three parts including the introduction. In the introduction, the meaning of term and dictionary of the concept of parable is discussed. In the first chapter, narrative techniques of the Holy Qur'an and the Torah; styles, methods, aims and objectives are explained. In this section, in line with emerging features of both the second and third section of the book we have discussed through analyzes of parables, stories described in the Torah and the Qur'an by comparing the similarities and differences. In this section, we evaluated the events on

which there is a careful focus in two books, some of the important figures and the prophet parables.

Keywords: the Qur'an, the Torah, parable, Mythology, Prophets.